ศาสนพิธี
คู่มือทำบุญบำเพ็ญกุศล
สำหรับ พุทธศาสนิกชน

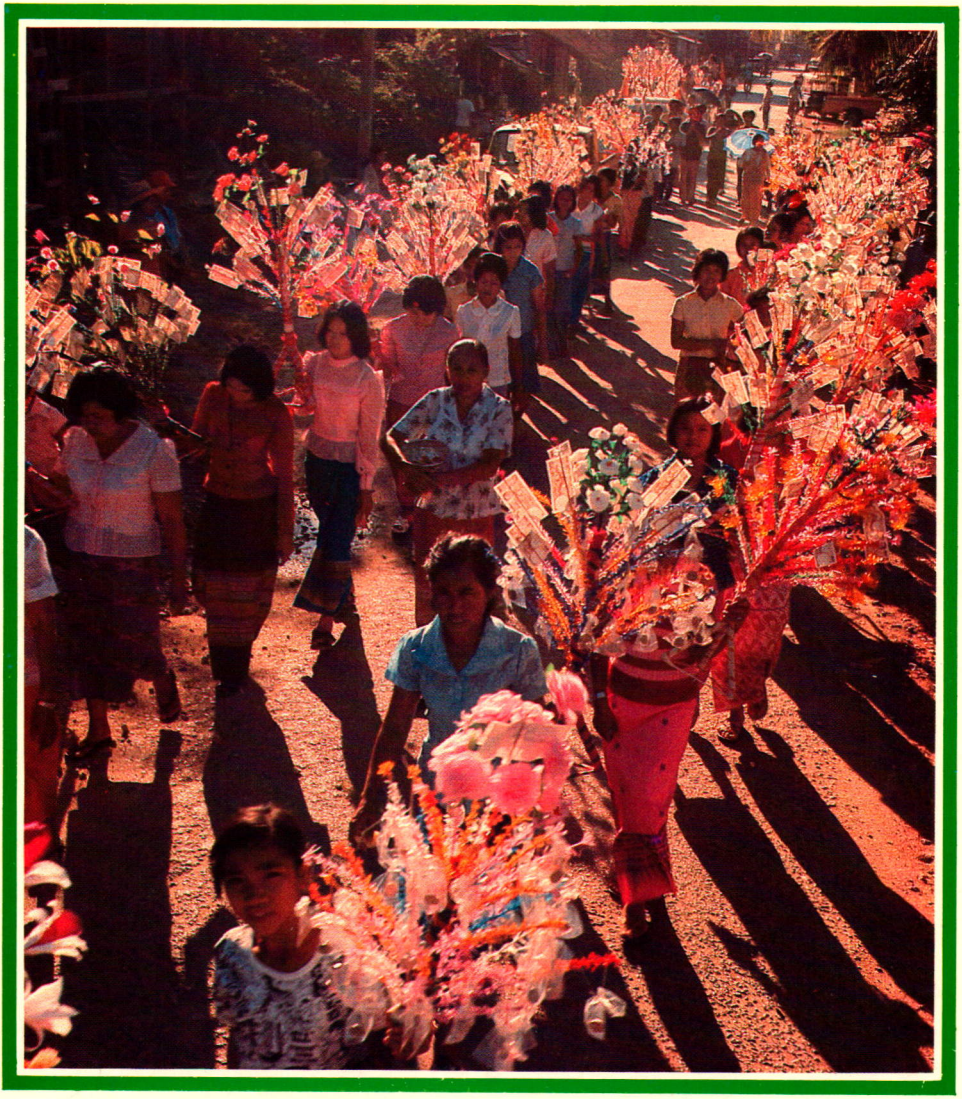

ศาสนพิธี

คู่มือทำบุญบำเพ็ญกุศล
สำหรับ
พุทธศาสนิกชน

สำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ
สำนักนายกรัฐมนตรี
จัดพิมพ์
พ.ศ. ๒๕๒๖

ศาสนพิธี

คู่มือทำบุญบำเพ็ญกุศล

สำหรับ

พุทธศาสนิกชน

รวบรวมและเรียบเรียงโดย

นายชำเลือง วุฒิจันทร์
นายธงชัย สุมนจักร
นายสุบรรณ สิทธิศักดิ์
นายอำนวย สุขุมานันท์
นายไสว มาลาทอง

สำนักงานเอกลักษณ์ของชาติ
สำนักนายกรัฐมนตรี
จัดพิมพ์

พิมพ์ที่
โรงพิมพ์ชุติมาการพิมพ์
นางสุชาดา ชุติมา ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา โทร. ๒๗๕๓๓๓๓
กันยายน ๒๕๒๖

คำนำ

ด้วยได้พิจารณาเห็นว่า ศาสนพิธีอันเป็นระเบียบปฏิบัติในการทำบุญบำเพ็ญกุศลของพุทธศาสนิกชนฝ่ายคฤหัสถ์เป็นสิ่งสำคัญ เพราะเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชาติและเป็นวิธีการที่จะช่วยให้พุทธศาสนิกชนฝ่ายคฤหัสถ์ได้สงบระงับจิตใจพร้อมเพรียงกันประกอบพิธีกรรมทางศาสนา เพื่อความผาสุกสงบสุข สมัครสมานสามัคคี ช่วยกันสร้างความเจริญก้าวหน้าและความมั่นคงปลอดภัยของประเทศชาติสืบไป

แบบแผนการประกอบศาสนพิธีของชาวพุทธทั่วประเทศ มักถือปฏิบัติแตกต่างกันในรายละเอียดปลีกย่อย ตามประเพณีและความนิยมของแต่ละท้องถิ่น เคยมีผู้รวบรวมเฉพาะบทนมัสการ บทสวด บทเจริญ คำสรรเสริญ คำบูชา หรือบทมนต์เป็นคำบาลีหรือฉันท์บาลีพิมพ์เผยแพร่กันอยู่ทั่วไป แต่วิธีปฏิบัติมีผู้เรียบเรียงจัดพิมพ์เผยแพร่กันน้อย การประกอบศาสนพิธีในแต่ละท้องถิ่นมักเป็นไปตามความเห็นดีเห็นชอบของพิธีกร หรือคำแนะนำของพระสงฆ์ที่สนใจทางด้านนี้ พุทธศาสนิกชนฝ่ายคฤหัสถ์ทั่วไป ไม่ค่อยทราบและมักปฏิบัติกันไม่ค่อยได้

คณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี มีงบประมาณค่าจัดพิมพ์หนังสือจำนวนหนึ่งในปีงบประมาณ ๒๕๒๖ จึงได้ขอให้อธิบดีกรมการศาสนาและคณะรวบรวมและเรียบเรียง**ศาสนพิธี คู่มือทำบุญบำเพ็ญกุศลสำหรับพุทธศาสนิกชน**ขึ้นพิมพ์เผยแพร่

ศาสนพิธีเล่มนี้ได้รวบรวมและเรียบเรียงศาสนพิธีที่คฤหัสถ์ชาวพุทธควรปฏิบัติเป็นประจำประกอบด้วยการสวดมนต์ไหว้พระ พิธีอบรมความดีงามให้เกิดแก่ตน ศาสนพิธีในประเพณีเกี่ยวกับชีวิต การถวายทานต่าง ๆ และศาสนพิธีในประเพณีส่วนรวมต่าง ๆ แต่ละเรื่องได้รวบรวมและเรียบเรียงที่มาของพิธี วิธีปฏิบัติ คำกล่าว คำสวดหรือคำเจริญ และคำแปลประกอบไว้ด้วยกันเป็นเรื่อง ๆ

หวังว่า**ศาสนพิธี คู่มือทำบุญบำเพ็ญกุศล สำหรับพุทธศาสนิกชน** เล่มนี้ คงเป็นประโยชน์แก่ผู้สนใจเข้าถึงพระพุทธศาสนาและน้อมนำมาปฏิบัติ เพื่อความผาสุก สงบสุขของสังคม และความเจริญก้าวหน้าและความมั่นคงแห่งชาติ ตามสมควร

คณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ

๑๙ สิงหาคม ๒๕๒๖

สารบัญ

บทนำ	หน้า	๑
บทที่ ๑ พิธีทำบุญบำเพ็ญกุศล	„	๓
๑.๑ บุญและการทำบุญ	„	๓
๑.๒ กุศลพิธี พิธีกรรมอันเกี่ยวกับการอบรมความดีงามทางศาสนาเฉพาะบุคคล	„	๔
๑.๓ บุญพิธี พิธีทำบุญเนื่องด้วยประเพณีในครอบครัว	„	๕
๑.๔ ทานพิธี พิธีถวายทานแด่พระสงฆ์	„	๖
๑.๕ ข้อปฏิบัติในการประกอบพิธีและพิธีเบ็ดเตล็ดบางประการ	„	๗
๑.๖ พระราชพิธี พระราชกุศลและรัฐพิธี	„	๘
๑.๗ การอ่านคำบาลี	„	๙
บทที่ ๒ การบูชาพระรัตนตรัย	„	๑๒
๒.๑ การสวดมนต์ไหว้พระ	„	๑๒
๒.๒ วิธีสวดมนต์ไหว้พระของนักเรียน	„	๑๖
๒.๓ วิธีสวดมนต์ไหว้พระของคฤหัสถ์	„	๒๘
๒.๔ การทำวัตรเช้าและการทำวัตรเย็น	„	๓๖
๒.๕ การบูชาพระรัตนตรัยในพิธีของทางราชการ	„	๔๙
บทที่ ๓ พิธีอบรมความดีงามเฉพาะตัวบุคคล	„	๕๒
๓.๑ พิธีแสดงตนเป็นพุทธมามกะ	„	๕๒
๓.๒ การสมาทานศีลฟังธรรมที่วัดในวันธรรมสวนะ	„	๖๐
๓.๓ พิธีรักษาอุโบสถ	„	๖๕
๓.๔ พิธีเวียนเทียนในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา	„	๗๐
๓.๕ วิธีกรวดน้ำ	„	๗๕
บทที่ ๔ พิธีทำบุญเนื่องด้วยประเพณีในครอบครัว	„	๗๙
๔.๑ พิธีทำบุญเลี้ยงพระ	„	๗๙
๔.๒ การทำบุญงานมงคลและข้อปฏิบัติบางประการ	„	๘๖

๔.๓ ประเพณีเกี่ยวกับการตาย หน้า ๙๕
๔.๔ วิธีบังสุกุลเป็น „ ๙๘
๔.๕ วิธีประเคนของพระ „ ๑๐๐
๔.๖ วิธีทำหนังสืออาราธนาและทำใบปวารณาจตุปัจจัย „ ๑๐๓

บทที่ ๕ ทานพิธี „ ๑๐๕

๕.๑ การทำบุญตักบาตรหรือการใส่บาตรพระสงฆ์ „ ๑๐๕
๕.๒ การถวายทาน „ ๑๐๖
๕.๓ การถวายสังฆทาน „ ๑๐๘
๕.๔ การถวายสลากภัต „ ๑๑๐
๕.๕ การตักบาตรข้าวสาร „ ๑๑๑
๕.๖ การตักบาตรน้ำผึ้ง „ ๑๑๓
๕.๗ การถวายเสนาสนะกุฏีวิหาร „ ๑๑๕
๕.๘ การถวายศาลาโรงธรรม „ ๑๑๖
๕.๙ การถวายผ้าวัสสิกสาฏก „ ๑๑๗
๕.๑๐ การถวายผ้าจำนำพรรษา „ ๑๑๙
๕.๑๑ การถวายผ้าอัจเจกจีวร „ ๑๒๐
๕.๑๒ การทอดผ้าป่า „ ๑๒๑
๕.๑๓ การทอดกฐิน „ ๑๒๓
๕.๑๔ การถวายธูปเทียนและดอกไม้เพื่อบูชา „ ๑๒๙
๕.๑๕ การถวายธงเพื่อบูชา „ ๑๓๐
๕.๑๖ การถวายเวจกุฏี „ ๑๓๑
๕.๑๗ การถวายสะพาน „ ๑๓๑
๕.๑๘ การถวายทานพิเศษต่าง ๆ „ ๑๓๓

บทที่ ๖ ศาสนพิธีในงานเทศกาลและวันสำคัญ „ ๑๓๖

๖.๑ งานวันขึ้นปีใหม่ „ ๑๓๖
๖.๒ งานวันตรุษสงกรานต์ „ ๑๓๘
๖.๓ งานวันจักรี „ ๑๔๑

๖.๔ งานวันฉัตรมงคล หน้า ๑๔๒
๖.๕ งานวันพืชมงคล " ๑๔๕
๖.๖ วันเฉลิมพระชนมพรรษา " ๑๔๗
๖.๗ งานวันสารท " ๑๕๔
๖.๘ งานวันลอยกระทงตามประทีป " ๑๕๕
๖.๙ งานวันปิยมหาราช " ๑๕๗
๖.๑๐ งานวันรัฐธรรมนูญ " ๑๕๙

บทนำ

การทำบุญบำเพ็ญกุศลหรือการทำความดีและสร้างสมความดีตามคติพระพุทธศาสนา ได้แก่ การทำทาน รักษาศีล และฟังพระธรรมเทศนาแล้วน้อมนำมาปฏิบัติเป็นนิจ จนเป็นคนดีมีคุณภาพของสังคมและชาติบ้านเมือง การทำบุญบำเพ็ญกุศลตามนัยนี้แบ่งได้เป็น ๓ ประการ คือ การอบรมความดีงามให้เกิดขึ้นเฉพาะตน การทำบุญเนื่องด้วยประเพณีแห่งชาติ หรือครอบครัว และการทำบุญตามประเพณีของสังคม เนื่องจากพระพุทธศาสนาเป็นคติ เป็นแกนและเป็นพื้นฐานของวัฒนธรรมไทยทุก ๆ ด้านมาแต่โบราณกาล และสืบเนื่องอยู่ในวิถีชีวิตของคนไทยอย่างไม่ขาดสายตลอดระยะเวลาอันยาวนาน แบบอย่างการปฏิบัติในการทำบุญบำเพ็ญกุศลในแต่ละเรื่อง แต่ละประการจึงลงรูปเป็นพิธีหรือศาสนพิธีที่เรียบร้อยเหมาะสม ยึดถือเป็นประเพณีเป็นมรดกของสังคมที่ยึดถือปฏิบัติเป็นแบบเดียวกันในทุกส่วนของประเทศ พิธีหรือศาสนพิธีในการทำบุญบำเพ็ญกุศลจึงเป็นเอกลักษณ์ของชาติ ที่คนในชาติทั้งในปัจจุบันและอนาคตจะต้องช่วยกันรักษา เพื่อความมั่นคงของพระพุทธศาสนาอันเป็นศาสนาประจำชาติและความมั่นคงแห่งชาติของประเทศไทยเรา

การอบรมความดีงามทางพระพุทธศาสนาให้เกิดขึ้นเฉพาะบุคคล ได้แก่การสวดมนต์ไหว้พระอันเป็นกิจวัตรของพุทธศาสนิกชนเพื่อความซาบซึ้งและตระหนักในคุณของพระ-รัตนตรัย จะได้โน้มทำให้เข้าถึงพระพุทธศาสนาให้สมกับที่เป็นพุทธศาสนิกชน การแสดงตนเป็นพุทธมามกะ การสมาทานศีลฟังธรรม การรักษาอุโบสถ และการบูชาพระรัตนตรัยในโอกาสต่าง ๆ เป็นการอบรมสร้างสมคุณธรรมลงในจิตใจให้ประพฤติดีปฏิบัติชอบตามหลักจริยธรรมแห่งพระพุทธศาสนายิ่ง ๆ ขึ้น

การทำบุญบำเพ็ญกุศลตามประเพณีชีวิตหรือประเพณีในครอบครัวของคนไทย ถ้าได้ทำกันให้แพร่หลายจริงจัง สม่ำเสมอ ทั้งการตักบาตร การทำบุญเลี้ยงพระ การบำเพ็ญกุศลงานมงคลและงานศพตามประเพณีไทยอย่างประหยัด การถวายทานแด่พระสงฆ์ตามความจำเป็นในการปฏิบัติศาสนกิจล้วนเป็นหนทางที่จะทำให้เกิดสิริมงคล สร้างความมั่นคงแก่พระพุทธศาสนาในสังคมไทย และช่วยส่งเสริมให้ชาวพุทธมีความผาสุก สงบสุข มีความเจริญก้าวหน้าอย่างมั่นคงปลอดภัยทั่วกัน

การประกอบพิธีทางพระพุทธศาสนาในงานเทศกาล งานรื่นเริง และงานพิธีของส่วนรวมของสังคมให้เป็นไปตามหลักการพระพุทธศาสนา คือ ละเว้นการทำความชั่วทั้งปวง การทำความดีให้ถึงพร้อมทุกประการ และการอบรมจิตใจให้สะอาดผ่องแผ้วทุกเมื่อ จะนำความสุข ความสำเร็จมาสู่งานและส่วนรวมอย่างเต็มบริบูรณ์เป็นการส่งเสริมให้สังคมชาวพุทธ

เป็นชาวพุทธอย่างลืมหูลืมตา เปิดประตูหัวใจรับพระธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาน้อมนำมาปฏิบัติได้โดยทั่วกัน

ในสถานการณ์ปัจจุบัน สังคมเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและสับสนวุ่นวายกันมาก มีข่าวอาชญากรรม เช่นฆ่าเบียดเบียนกันไม่เว้นวัน ทั้ง ๆ ที่ประเทศไทยเรามีพลเมืองนับถือพระพุทธศาสนากันกว่าร้อยละ ๙๕ ของประชากรทั้งประเทศ สังคมไทยไม่น่าจะเป็นนักวัตถุนิยมหรือบริโภคนิยมกันเต็มบ้านเต็มเมือง เกิดการเห็นแก่ตัว เห็นแก่ได้ แม้ในการศึกษาเล่าเรียนก็มุ่งแต่วิชาความรู้ที่จะเอาชนะ หาโอกาสเบียดเบียน ข่มเหงยกตนพ้นผู้อื่น ไม่ได้มุ่งอบรมจิตใจตนเอง หรือผู้รับการศึกษาให้เข้าถึงและนำหลักธรรมในพระพุทธศาสนามาปฏิบัติอย่างจริงจัง ฟังเทศน์ ฟังธรรมไปในทำนองเพื่อความสนุกสนานบันเทิงหรือลุ่มหลงไปในทางที่มีความโกธร ความโลภ ความหลงเป็นเป้าหมาย ไม่มีการสงบระงับหรือแสวงหาความสงบระงับความรุ่มร้อนแห่งกิเลส ทั้ง ๆ ที่รู้ที่เรียนกัน อะไรที่เกี่ยวกับพระสงฆ์ วัด และพระพุทธศาสนาแล้วมักถูกมองว่าเป็นของคร่ำครึ ไม่น่าเอาอย่าง ไม่น่าบำรุงส่งเสริม ไม่น่าปฏิบัติตาม ยิ่งพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาด้วยแล้วมีแต่คนรังเกียจ มองข้าม ไม่สนใจ

การประกอบพิธีทางศาสนา ทุกคนทราบว่าเป็นการทำบุญ ทำความดีแต่ไม่ค่อยยอมทำต้องมีพิธีกรหรือให้ผู้อื่นทำให้ ทำก่อน เริ่มจากการละอาย จนที่สุดเป็นสิ่งที่ชาวพุทธส่วนใหญ่ไม่ทราบไม่สนใจที่ปฏิบัติ ทั้ง ๆ ที่พิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาหรือศาสนพิธีนั้นเป็นมรดกทางวัฒนธรรมอันดีงามของชาติ มีเหตุผล สร้างความพร้อมเพรียง สร้างวิธีปฏิบัติตนไปสู่ความสำเร็จในสิ่งมุ่งหวังทุกประการ แต่อย่างไรก็ดียังมีผู้สนใจ ผู้ที่ไม่หลงระเริงกับวัตถุนิยมแบบประเพณีของต่างชาติต่างศาสนาเป็นจำนวนมาก ยังประสงค์ที่จะทราบและใคร่จะมีแบบอย่างที่ดีงามเหมาะสมเป็นส่วนกลางไปปฏิบัติอยู่จำนวนมากเหมือนกัน โดยเฉพาะผู้อยู่ในชนบทหรือในตัวเมืองของจังหวัดต่าง ๆ เหล่านี้เป็นที่มาของการรวบรวมและเรียบเรียง**เรื่องศาสนพิธีคู่มือทำบุญบำเพ็ญกุศลสำหรับพุทธศาสนิกชนนี้ขึ้น**

แนวทางการรวบรวมและเรียบเรียงหนังสือเล่มนี้ของคณะผู้เรียบเรียง ได้กำหนดรวบรวมความรู้ประวัติความเป็นมาและระเบียบพิธีการปฏิบัติของศาสนพิธีแต่ละเรื่องไว้ให้บริบูรณ์ โดยเฉพาะคำนมัสการ คำเจริญ คำสวด คำบูชา คำถวายหรือบทมนต์ต่าง ๆ ได้เขียนและพิมพ์คำบาลีด้วยอักขระวิธีแบบที่ใช้พิมพ์พระไตรปิฎก และแปลความหมายเป็นภาษาไทยไว้ครบถ้วน เพื่อผู้นำไปใช้เป็นคู่มือการปฏิบัติพิธีหรือร่วมพิธีจะได้ทราบความหมายของการปฏิบัติทั้งทางกายและทางใจ จะได้เกิดผลทางด้านการประพฤติดีปฏิบัติชอบโดยทั่วกัน

บทที่ ๑ พิธีทำบุญบำเพ็ญกุศล

๑.๑ บุญและการทำบุญ

หลักการของพระพุทธศาสนา ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงวางไว้ตั้งแต่ปีที่ตรัสรู้ เพื่อพุทธสาวกจะได้ถือเป็นหลักในการออกประกาศพระศาสนา อันเรียกว่า **"โอวาทปาติโมกข์"** เป็นที่มาแห่งบุญและการทำบุญของพุทธศาสนิกชน ในโอวาทปติโมกข์นั้น พระพุทธเจ้าทรงวางหลักทั่ว ๆ ไปที่เป็นหลักการสำคัญไว้ ๓ ประการ คือ

พระพุทธศาสนานี้

(๑) **สอนไม่ให้ทำกรรมชั่วทั้งปวง**

(๒) **สอนให้อบรมกุศลให้ถึงพร้อม**

(๓) **สอนให้ทำจิตใจของตนให้ผ่องแผ้ว**

โดยหลักการทั้ง ๓ นี้ พุทธบริษัทต้องพยายามเลิกละความประพฤติชั่วทุกอย่างจนเต็มความสามารถ และพยายามสร้างกุศลคือ ความดีสำหรับตนให้พร้อมเท่าที่จะสร้างได้ กับพยายามชำระจิตใจให้ผ่องใสอยู่เสมอด้วย การพยายามทำตามคำสอนในหลักการนี้ เป็นการพยายามทำดี เรียกว่า **"ทำบุญ"** และการทำบุญนี้พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงวัตถุ คือ ที่ตั้งอันเป็นทางไว้ โดยหลักย่อ ๆ ๓ ประการเรียกว่า **"บุญกิริยาวัตถุ"** คือ

(๑) ทาน การบริจาควัสดุสิ่งของของตนให้เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น

(๒) ศีล การรักษากายวาจาให้สงบเรียบร้อยไม่ล่วงบัญญัติห้าม

(๓) ภาวนา การอบรมจิตใจให้ผ่องใสในทางกุศล

บุญกิริยาวัตถุ นี้เอง เป็นแนวให้พุทธบริษัทประพฤติบุญตามหลักการที่กล่าวข้างต้น และเป็นเค้าให้เกิดศาสนพิธีต่าง ๆ ขึ้นโดยนิยม คือ ในกาลต่อ ๆ มา พุทธบริษัทนิยมทำบุญไม่ว่าจะปรารภเหตุใด ๆ ก็ให้เข้าหลักบุญกิริยาวัตถุ ๓ นี้ โดยเริ่มต้นมีรับศีล ต่อไปภาวนาด้วยการสวดมนต์เอง หรือฟังพระสวดแล้วส่งใจไปตาม จบลงด้วยบริจาคทานตามสมควร เพราะนิยมทำบุญเป็นการบำเพ็ญความดีดังกล่าวนี้ และทำในกรณีต่าง ๆ กันตามเหตุที่ปรารภ จึงเกิดพิธีกรรมขึ้นมากประการ เมื่อพิธีกรรมใด เป็นที่นิยมและรับรองปฏิบัติสืบ ๆ มาจนเป็นประเพณี พิธีกรรมนั้นก็กลายเป็นศาสนพิธีขึ้น

พิธี คือ แบบอย่างหรือแบบแผนต่าง ๆ ที่พึงปฏิบัติ เพื่อความเรียบร้อยพร้อมเพรียงและครบถ้วนตามที่นิยมกันในสังคม สำหรับกรณีหนึ่ง ๆ หรืองานหนึ่งที่ต้องทำร่วมกัน จึงเรียกว่า **พิธีกรรม** พิธีหรือพิธีกรรมที่พึงปฏิบัติในพระพุทธศาสนา เรียกว่า **ศาสนพิธี**

ศาสนพิธีในการทำบุญบำเพ็ญกุศลตามประเพณีไทยมีมากมาย หากจะแยกเป็นหมวดอาจสงเคราะห์แบ่งได้เป็น ๔ หมวด คือ

(๑) **หมวดกุศลพิธี** ว่าด้วยพิธีบำเพ็ญกุศล

(๒) **หมวดบุญพิธี** ว่าด้วยพิธีทำบุญ

(๓) **หมวดทานพิธี** ว่าด้วยพิธีถวายทาน และ

(๔) **หมวดปกิณกะ** ว่าด้วยพิธีเบ็ดเตล็ด

๑.๒ กุศลพิธี คือ พิธีกรรมอันเกี่ยวด้วยการอบรมความดีงามทางพระศาสนาเฉพาะตัวบุคคล

กุศลพิธี คือ พิธีกรรมต่าง ๆ อันเกี่ยวด้วยการอบรมความดีงามทางพระศาสนาเฉพาะตัวบุคคล หรือ การสร้างความดีแก่ตนทางพระพุทธศาสนาตามพิธีนั่นเอง พิธีทำนองนี้มีมากด้วยกัน แบ่งได้เป็น ๒ อย่าง คือ พิธีที่พุทธบริษัทพึงปฏิบัติในเบื้องต้นอย่างสามัญพวกหนึ่ง และพิธีกรรมที่สงฆ์พึงปฏิบัติเพื่อความดีงามในพระวินัยทั้งส่วนตัวผู้ปฏิบัติและหมู่คณะพวกหนึ่ง

วิธีที่พุทธบริษัทพึงปฏิบัติในเบื้องต้นอย่างสามัญ ที่สำคัญ มีอยู่ ๓ เรื่อง คือ พิธีแสดงตนเป็นพุทธมามกะ พิธีเวียนเทียนในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา และพิธีรักษาอุโบสถ พิธีทั้ง ๓ เรื่องนี้ เป็นพิธีที่พุทธศาสนิกชนทุกคนพึงทราบ และปฏิบัติได้โดยถูกต้องครบกระบวนระเบียบพิธี ตลอดจนสามารถจัดพิธีนั้น ๆ ให้เด็กหรือเยาวชน หรือผู้ที่จะเข้ามาเป็นพุทธศาสนาสนิกชนต่อไปได้ปฏิบัติได้ถูกต้องครบถ้วนตามกระบวนระเบียบพิธีที่กำหนดเป็นประเพณีไว้ด้วย

ส่วนพิธีกรรมที่สงฆ์พึงปฏิบัติเพื่อความดีงามในพระวินัย ทั้งส่วนตัวผู้ปฏิบัติ และหมู่คณะที่สำคัญ ได้แก่ พิธีเข้าพรรษา พิธีถือนิสสัย พิธีทำสามีจิกรรม พิธีทำวัตรสวดมนต์ พิธีกรรมวันธรรมสวนะ พิธีทำสังฆอุโบสถ และพิธีออกพรรษา ซึ่งแต่ละเรื่องล้วนมีความสำคัญแก่ชีวิตพระสงฆ์ทั้งนั้น

พิธีกรรมที่สงฆ์พึงปฏิบัติดังกล่าวนี้ พุทธบริษัทที่เป็นคฤหัสถ์ก็ควรทราบด้วย เพื่อจะได้เป็นการสร้างเสริมศรัทธาปสาทในพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ว่า พระพุทธเจ้านั้นท่านได้วางระเบียบวิธีปฏิบัติไว้สำหรับพระสงฆ์อย่างไร มีความละเอียดลออและมีความหมายต่อพุทธศาสนิกชนอย่างไร พระสงฆ์จะต้องปฏิบัติตามเพื่อความขัดเกลากิเลศอย่างยากยิ่งอย่างไร และจะเป็นการที่จะช่วยให้ได้มีการประสานการอบรมความดีงามทางพระพุทธศาสนา

เฉพาะบุคคล ทั้งฝ่ายพระสงฆ์และฝ่ายคฤหัสถ์ให้กลมกลืนกันเป็นการสร้างความมั่นคงในความดีงามของพุทธบริษัทโดยส่วนรวมด้วย

๑.๓ บุญพิธี คือ พิธีทำบุญเนื่องด้วยประเพณีในครอบครัว

บุญพิธี คือพิธีทำบุญหรือทำความดีเนื่องด้วยประเพณีในครอบครัวของพุทธศาสนิกชนเป็นประเพณีเกี่ยวกับชีวิตของคนทั่วไป ส่วนมากทำเกี่ยวกับเรื่องฉลองบ้าง เรื่องต้องการสิริมงคลบ้าง เรื่องตายบ้าง ในประเพณีเกี่ยวกับชีวิตของพุทธศาสนิกชนนิยมทำบุญทางพระพุทธศาสนาตามประเพณีนิยม จึงเกิดมีพิธีกรรมหรือแบบแผนที่ต้องปฏิบัติขึ้น และถือสืบต่อกันมาแต่โบราณกาล พิธีทำบุญ หรือบุญพิธีสำหรับสังคมพุทธศาสนิกชน แบ่งเป็น ๒ ประเภท คือ **ทำบุญงานมงคล** และ **ทำบุญงานอวมงคล** นอกจากนี้ยังมีงานทำบุญเกี่ยวกับส่วนรวม คือเป็นการทำบุญร่วมกันของพุทธศาสนิกชนในหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ จังหวัด หรือของรัฐของส่วนรวมจริง ๆ ทั่วประเทศด้วย

งานหลักของการทำบุญ คือ การเลี้ยงพระ จึงนิยมเรียกกันว่า **การทำบุญเลี้ยงพระ** มีการนิมนต์พระมาเจริญพระพุทธมนต์ แล้วถวายภัตตาหาร แล้วมีการถวายทานอย่างอื่นแด่พระสงฆ์เป็นเสร็จพิธี ในการทำบุญผู้ที่จะทำบุญเนื่องในงานต่าง ๆ นั้น เรียกว่า **เจ้าภาพ** เจ้าภาพในการทำบุญตามประเพณีเกี่ยวกับชีวิตมักจะเป็นหัวหน้าครอบครัว หรือผู้ที่ประสงค์จะทำบุญนั้น ๆ หรือเป็นคณะบุคคล เช่น บุตรธิดาของผู้ตายเป็นเจ้าภาพในการจัดงานศพ หรือคณะกรรมการของสมาคมเป็นเจ้าภาพในการทำบุญเปิดป้ายสมาคมเป็นต้น ถ้าเป็นงานทำบุญของส่วนรวม เช่น งานทำบุญของประชาชนทั้งหมู่บ้าน ผู้ใหญ่บ้าน หรือผู้ใหญ่ที่มีคนเคารพนับถือมากในหมู่บ้านนั้นเป็นเจ้าภาพ หรือประชาชนทั้งหมู่บ้านนั้นร่วมกันเป็นเจ้าภาพ เป็นต้น

การทำบุญงานมงคล ได้แก่การทำบุญในโอกาสต่าง ๆ งานวันสำคัญต่าง ๆ ทั้งนี้เพื่อความเป็นสิริมงคลแก่เจ้าภาพ แก่ญาติมิตรสหาย หรือแก่หมู่คณะที่ร่วมกันจัดงานทำบุญนั้นขึ้น ส่วนการทำบุญงานอวมงคล เป็นการทำบุญเกี่ยวกับการตาย นิยมทำกันอยู่ ๒ อย่าง คือ งานทำบุญหน้าศพ และงานทำบุญอัฐิ

พิธีทำบุญ มีระเบียบพิธีที่ต้องปฏิบัติแบ่งกันเป็น ๒ ฝ่าย คือ ฝ่ายเจ้าภาพ หรือ ฝ่ายคฤหัสถ์และพิธีฝ่ายสงฆ์ พิธีฝ่ายเจ้าภาพ หรือฝ่ายคฤหัสถ์ได้แก่การจัดเตรียมสถานที่สิ่งของต่าง ๆ สำหรับพิธีและการปฏิบัติในพิธี การนิมนต์พระสงฆ์และการเชิญแขกเหรื่อมาในงาน ตลอดจนการตระเตรียมอาหารไว้ถวายพระสงฆ์ และการเลี้ยงดูแขกเหรื่อญาติมิตรสหายที่มาในงาน

ส่วนพิธีฝ่ายพระสงฆ์ นอกจากการเตรียมตัวเกี่ยวกับการประกอบพิธีตามที่ได้รับนิมนต์แล้ว ยังจะต้องศึกษารายละเอียดเกี่ยวกับพิธีเจริญพระพุทธมนต์ พิธีสวดพระพุทธมนต์ พิธีสวดพระอภิธรรม พิธีสวดมาติกา พิธีสวดแจง พิธีสวดถวายพรพระ พิธีอนุโมทนาในกรณีต่าง ๆ พิธีพระธรรมเทศนา และพิธีพิเศษเฉพาะงานอื่น ๆ เช่นพิธีทำบุญตักบาตรเทโวโรหณะ เป็นต้น

พิธีทำบุญโดยหลักใหญ่ พุทธศาสนิกชนถือว่าจะสำเร็จเป็นบุญพิธีอย่างแท้จริงย่อมสำคัญอยู่ที่พิธีฝ่ายสงฆ์ ดังนั้นพระสงฆ์ผู้ประกอบพิธีจึงพิถีพิถันเป็นพิเศษ เป็นต้นว่า ความเคร่งครัดในการปฏิบัติตนของพระภิกษุสงฆ์ ลำดับพิธี การอาราธนา การเจริญ หรือสวดพระพุทธมนต์ พระสูตร หรือคำบาลีที่กล่าว หรือเจริญ หรือสวดในพิธี

๑.๔ ทานพิธี คือ พิธีถวายทานแด่พระสงฆ์

พิธีถวายทานต่าง ๆ เรียกว่า **ทานพิธี** ซึ่งมีทั้งทานพิธีสามัญที่จำเป็นและนิยมบำเพ็ญกันอยู่ทั่วไป และรายละเอียดของทานพิธีต่าง ๆ ซึ่งมีเหตุผลประวัติและวิธีการถวาย ซึ่งจะต้องทราบทั้งฝ่ายผู้ถวาย และพระภิกษุสงฆ์ผู้รับถวาย

การถวายทาน คือ การถวายวัตถุที่ควรให้เป็นทาน ในพระพุทธศาสนา เรียกวัตถุที่ควรให้เป็นทานนี้ว่า **"ทานวัตถุ"** ซึ่งจำแนกได้เป็น ๑๐ ประการ คือ (๑) ภัตตาหาร (๒) น้ำ รวมทั้งเครื่องดื่มอันควรแก่สมณบริโภค (๓) ผ้า เครื่องนุ่งห่ม (๔) ยานพาหนะ สงเคราะห์ปัจจัยค่าโดยสารเข้าด้วย (๕) มาลัย และดอกไม้เครื่องบูชาชนิดต่าง ๆ (๖) ของหอม หมายถึงธูปเทียนบูชาพระ (๗) เครื่องลูบไล้หมายถึงเครื่องสุขภัณฑ์สำหรับชำระร่างกายให้สะอาด มีสบู่ถูตัว เป็นต้น (๘) เครื่องที่นอนอันควรแก่สมณะ (๙) ที่อยู่อาศัย มีกุฏิเสนาสนะและเครื่องสำหรับเสนาสนะ เช่น เตียง ตู้ โต๊ะ เก้าอี้ เป็นต้น (๑๐) เครื่องตามประทีปมีเทียนจุดใช้แสง ตะเกียง น้ำมันตะเกียง และไฟฟ้า เป็นต้น ทั้ง ๑๐ ประการนี้ ควรถวายเป็นทานแก่ภิกษุสามเณรเพื่อใช้สอยหรือบูชาพระตามสมควร

การถวายทานมีนิยม ๒ อย่าง คือ ถวายเจาะจงเฉพาะพระภิกษุรูปนั้นรูปนี้อย่างหนึ่ง เรียกว่า **ปาฏิบุคลิกทาน** และถวายไม่เจาะจงเฉพาะพระภิกษุรูปใด มอบเป็นของกลางให้สงฆ์จัดเฉลี่ยกันใช้สอยเองอีกอย่างหนึ่ง เรียกว่า **สังฆทาน** การถวายปาฏิบุคลิกทานไม่ต้องมีพิธีกรรมในการถวาย เพราะเมื่อผู้ถวายเกิดศรัทธาจะถวายสิ่งไร แด่พระภิกษุหรือสามเณรรูปใด ก็จัดสิ่งนั้นมอบถวายพระภิกษุหรือสามเณรรูปนั้นเป็นรายบุคคลก็สำเร็จเป็นทานแล้ว และผู้รับปาฏิบุคลิกทานจะอนุโมทนาอย่างไรนั้นก็เป็นเรื่องส่วนบุคคลเช่นกัน แต่สำหรับ

สังฆทาน เป็นการถวายสงฆ์เกี่ยวกับพระสงฆ์ส่วนรวมในวัด จัดเป็นการสงฆ์ไม่ใช่การบุคคล จึงเป็นเรื่องเกี่ยวเนื่องด้วยพิธีกรรมโดยเฉพาะ มีพิธีการถวายและการอนุโมทนาของสงฆ์ ซึ่งเป็นประเพณีทางพระพุทธศาสนาสืบต่อกันมา

การถวายทานวัตถุทั้ง ๑๐ ประการดังกล่าวแล้ว มีคำถวายแตกต่างกันออกไป ซึ่งแยกได้เป็นพวก ๆ ตามปัจจัยเครื่องอาศัย ๔ อย่างของบรรพชิต คือ จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานเภสัช การถวายทานนิยมถวายเป็น ๒ แบบ คือ ถวายในกาลที่ควรถวายสิ่งนั้น ๆ เรียกว่ากาลทานแบบหนึ่ง และถวายไม่เนื่องด้วยกาลหรือนอกกาลอีกแบบหนึ่ง ซึ่งมีระเบียบพิธีในการถวาย ส่วนใหญ่ก็คล้าย ๆ กันทั้งสิ้น

๑.๕ ข้อปฏิบัติในการประกอบศาสนพิธีและพิธีเบ็ดเตล็ดบางประการ

ในการประกอบศาสนพิธี พุทธศาสนิกชนจะปฏิบัติตนโดยความเรียบร้อย สำรวม และด้วยอาการอันแสดงความเคารพตลอดพิธี มีวิธีการปฏิบัติบางอย่างสำหรับคฤหัสถ์ ที่ถือกันเป็นประเพณีในการประกอบหรือร่วมอยู่ในศาสนพิธีเช่น วิธีแสดงความเคารพพระ วิธีประเคนของพระ วิธีทำหนังสืออาราธนาและทำใบปวารณาถวายจตุปัจจัย วิธีอาราธนาศีล อาราธนาพระปริตร อาราธนาธรรม วิธีกรวดน้ำ วิธีจับด้ายสายสิญจน์ วิธีตั้งโต๊ะหมู่บูชาพระ และพิธีของพระสงฆ์ ก็มีวิธีบังสุกุลในพิธีทำบุญอายุหรือพิธีศพ วิธีบอกศักราชในการแสดงพระธรรมเทศนา

ศาสนพิธีทั้งที่เป็นกุศลพิธี บุญพิธี และทานพิธี มีระเบียบพิธีโดยเฉพาะในแต่ละพิธีนั้น ในการประกอบพิธีตามประเพณีมักจะมีผู้ที่รู้เรื่องราวเกี่ยวกับศาสนพิธีดีเป็น**พิธีกร** เป็นผู้นำในการประกอบพิธี หรือเป็นเจ้าหน้าที่ในการประกอบพิธีให้แก่เจ้าภาพ หรือประธานฝ่ายคฤหัสถ์ในศาสนพิธีหรืองานพิธีนั้น ๆ ในท้องถิ่นบางแห่ง หรือบางโอกาสที่ไม่มีพิธีกรหรือเจ้าหน้าที่พิธี หรือหาพิธีกรหรือเจ้าหน้าที่พิธีไม่ได้ พระสงฆ์ผู้ใหญ่หรือประธานสงฆ์ที่ได้รับอาราธนามาในพิธีนั้นจะเป็นผู้บอกหรือให้คำแนะนำในการปฏิบัติพิธีแก่เจ้าภาพ หรือประธานฝ่ายคฤหัสถ์ในพิธีนั้น นับว่าพระสงฆ์เป็นบุคคลสำคัญในการที่จะทำให้การประกอบศาสนพิธีสำเร็จดังประสงค์ของเจ้าภาพอีกทางหนึ่งด้วย

งานต่าง ๆ ตามประเพณีเกี่ยวกับชีวิตก็ดี งานวันนักขัตฤกษ์ และเทศกาลสนุกสนานรื่นเริงก็ดี จะมีศาสนพิธีแทรกอยู่ทั้งสิ้น เช่น งานมงคลสมรส งานทำบุญฉลองต่าง ๆ งานศพ งานวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา งานวันขึ้นปีใหม่ วันตรุษสงกรานต์ วันสารท วันลอยกระทง วันที่ระลึกวันสำคัญเฉพาะบุคคลหรือหมู่คณะ

๑.๖ พระราชพิธี พระราชกุศล และรัฐพิธี

เนื่องจากคนไทยนับถือพระพุทธศาสนากว่าร้อยละ ๙๕ ของพลเมืองทั้งประเทศ งานพิธีตามประเพณีของคนไทย จึงมีศาสนพิธีหรือพิธีทางพระพุทธศาสนาประกอบอยู่ด้วย ยิ่งไปกว่านั้นพระมหากษัตริย์ไทยยังทรงเป็นพุทธมามกะ และเอกอัครศาสนูปถัมภกด้วย ดังนั้นในงานพระราชพิธี พระราชกุศล และรัฐพิธีต่าง ๆ จึงมีศาสนพิธี ซึ่งเรียกว่า พิธีสงฆ์ เป็นส่วนประกอบอยู่ด้วยทั้งสิ้น

พระราชพิธี เป็นงานหลวงสำหรับพระมหากษัตริย์จัดขึ้นเป็นประจำตามกำหนดกาล โดยเป็นพระราชประเพณีสืบเนื่องมาแต่โบราณกาลประการหนึ่ง และโดยเป็นการพิเศษที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้จัดเป็นงานพระราชพิธีอีกประการหนึ่ง พระราชพิธีประการแรกเป็นงานที่กำหนดเป็นประจำตามกำหนดกาลที่เวียนมาถึงทุกรอบปี เช่น พระราชพิธีสงกรานต์ พระราชพิธีฉัตรมงคล พระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา เป็นต้น เมื่อถึงกาลกำหนดจะได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้จัดงานพระราชพิธีนั้นทุกปี ส่วนงานพระราชพิธีประการหลังเป็นงานที่โปรดเกล้า ฯ ให้จัดเป็นงานพระราชพิธีเฉพาะงานและเฉพาะคราว เช่น พระราชพิธีสมโภชขึ้นระวางช้างสำคัญ พระราชพิธีสมโภชเดือนและขึ้นพระอู่สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ พระราชพิธีทรงอภิเศกสมรส เป็นต้น

งานพระราชพิธีบางงานมีแต่พิธีสงฆ์ หรือศาสนพิธีอย่างเดียว บางงานก็มีทั้งพิธีสงฆ์และพิธีพราหมณ์ร่วมกัน และบางทีก็มีพิธีโหรรวมอยู่ด้วย พิธีสงฆ์นั้นบางงานทำวันเดียวเสร็จ มีสวดพระพุทธมนต์ เทศน์ สดับปกรณ์ บางงานมีเจริญพระพุทธมนต์เย็น รุ่งขึ้นฉันเพล บางงานก็มีเทศน์และสดับปกรณ์ต่อท้าย การนิมนต์พระสงฆ์มาในงาน บางงานก็นิมนต์เฉพาะคณะหนึ่งคณะใด บางงานก็นิมนต์คณะเดียว และบางทีก็มีการนิมนต์พระสงฆ์จีนนิกายและอนัมนิกายเข้าร่วมด้วย

งานพระราชกุศล เป็นงานที่พระมหากษัตริย์ทรงบำเพ็ญพระราชกุศล เป็นพิธีหลวงงานพระราชกุศลบางงานก็ต่อเนื่องกับงานพระราชพิธี เช่น พระราชกุศลทักษิณานุปทานพระบรมอัฐิสมเด็จพระบรมราชบุรพการี มีพระสงฆ์สวดมนต์ถวายเทศน์สดับปกรณ์จัดทำในวันแรกต่อเนื่องกับงานพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา หรือพระราชพิธีฉัตรมงคลที่เป็นงานซึ่งพระมหากษัตริย์ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลตามกำหนดกาล โดยไม่เกี่ยวเนื่องกับงานพระราชพิธีก็มี เช่น พระราชกุศลมาฆบูชา ที่ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลเป็นพิเศษเฉพาะงานก็มี เช่น พระราชกุศลทักษิณานุปทานพระศพพระบรมวงศานุวงศ์ หรือทรงบำเพ็ญ

พระราชกุศลพระราชทานศพข้าราชบริพารผู้หนึ่งผู้ใด และที่ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลเป็นส่วนพระองค์ก็มี เช่น พระราชกุศลทรงบาตรนิมนต์พระสงฆ์ไปรับพระราชทานบิณฑบาตที่พระตำหนักในพระราชวังแห่งหนึ่งแห่งใด เนื่องในโอกาสหนึ่งโอกาสใดก็มี

รัฐพิธี เป็นงานพิธีที่รัฐบาลหรือทางราชการกำหนดขึ้นประจำปี โดยเชิญเสด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินไปทรงเป็นประธานในการประกอบพิธีหรือจะโปรดเกล้า ฯ ให้พระราชวงศ์เสด็จแทนพระองค์ ตามปกติงานรัฐพิธีนั้นก็มีแต่เสด็จไปทรงวางพวงดอกไม้ถวายราชสักการะแล้วเสด็จพระราชดำเนินกลับ เช่น รัฐพิธีที่ระลึกวันจักรี รัฐพิธี ที่ระลึกวันสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช งานที่ระลึกวันพระราชทานรัฐธรรมนูญ เป็นต้น งานใดจะจัดให้มีพิธีสงฆ์หรือศาสนพิธีด้วยหรือไม่นั้นสุดแต่สำนักพระราชวังจะกำหนดและนำความขึ้นกราบบังคมทูล

งานพระราชพิธี พระราชกุศล และรัฐพิธี จะมีหมายกำหนดการทุกงาน การนิมต์พระสงฆ์ในงานเหล่านี้ตลอดจนการดำเนินศาสนพิธีในงานนั้น เป็นหน้าที่ของเจ้าหน้าที่กองศาสนูปถัมภ์ กรมการศาสนา.

๑.๗ การอ่านคำบาลี

ผู้ร่วมพิธีทำบุญบำเพ็ญกุศลตามประเพณีของพุทธศาสนิกชนจะต้องกล่าวเจริญหรือสวดคำนมัสการ คำบูชา บทสรรเสริญหรือคำถวายตามที่กำหนดให้ในระเบียบพิธีของศาสนพิธีนั้น ๆ เป็นคำบาลี คำบาลีนี้เป็นภาษามคธที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสเทศนาเป็นพระพุทธศาสนาไว้ พระอริยสาวกได้ทำการสังคายนารวบรวมขึ้นเป็นหมวดหมู่ และรจนาไว้เป็นคำฉันท์ถ่ายทอดกันต่อมา คือพระไตรปิฎกนั้นเอง ในหนังสือเล่มนี้ได้พิมพ์คำบาลีสำหรับใช้กล่าว เจริญหรือสวด ด้วยอักษรไทย ตามอักขระวิธีที่ใช้พิมพ์พระไตรปิฎกเพื่อความสะดวกในการปฏิบัติพิธีนั้น จึงขอนำหลักการอ่านคำบาลีโดยสังเขป มาแสดงไว้ดังต่อไปนี้

(๑) พยัญชนะภาษาบาลี จัดเป็นวรรค และออกเสียงดังนี้

วรรค ก ออกเสียงจากลำคอ	ได้แก่	ก (k) ข (kh) ค (g) ฆ (gh) ง (ṅ)
วรร จ ออกเสียงจากเพดานปาก	”	จ (c) ฉ (ch) ช (j) ฌ (j h) ญ (ñ)
วรรค ฏ ออกเสียงจากนาสิก	”	ฏ (t) ฐ (th) ฑ (ḍ) ฒ (ḍh) ณ (ṇ)
วรรค ต ออกเสียงจากฟัน	”	ต (t) ถ (th) ท (d) ธ (dh) น (n)
วรรค ป ออกเสียงจากริมฝีปาก	”	ป (p) ผ (ph) พ (d) ภ (bh) ม (m)

และอวรรคได้แก่ ย (y) ร (r) ล (l) ว (v) ส (s) ห (h) ฬ (lh) ° *(อัง)*

(๒) สระภาษาบาลี มีใช้อยู่เพียง ๘ เสียง คือ อ อา อิ อี อุ อู เอ โอ สระ อา ถึง โอ เป็นรูปสระคงตัวเหมือนภาษาไทย อ่านได้ตามรูปสระทีเดียว เช่น **วารี อิสิ อีสกํ อุทิกฺขติ ทูสโก เกวโล โกสลฺลํ** เป็นต้น

แต่สำหรับสระอะไม่มีเครื่องหมายตัวสระเหมือนสระภาษาไทย ตัวไหนมีเสียงสระอะจะเขียนตัวพยัญชนะไว้ลอย ๆ อ่านออกเสียงเป็นสระอย่างภาษาไทย เช่น คำว่า **รตน** อ่านว่า **ระตะนะ วรพุทฺโธ** อ่านว่า **วะระพุทฺโธ เกวล** อ่านว่า **เกวะละ ติสรเณน** อ่านว่า ติสะ-ระเณนะ **สห** อ่านว่า **สะหะ** เป็นต้น ตัวพยัญชนะที่เขียนไว้ลอย ๆ มิได้มีเครื่องหมายสระหรือเครื่องหมายอื่น ต้องอ่านออกสำเนียงเป็นสระอะเสมอไป

(๓) พยัญชนะที่เป็นตัวสะกด มีหลักการใช้ออกเสียงเหมือนภาษาไทย จะเรียงไว้ตามลำดับพยัญชนะวรรค ดังนี้

มีเสียงสะกดเป็นแม่กก	คือ	ก. ค.	เช่นคำว่า	**สกฺโก, อคฺโค**
มีเสียงสะกดเป็นแม่กง	คือ	ง.	”	**กงฺขา, สงฺกโร**
มีเสียงสะกดเป็นแม่กด	คือ	จ. ช.	”	**ปจฺฉา, ชชฺชริตา**
มีเสียงสะกดเป็นแม่กน	คือ	ญ.	”	**กญฺญา**
มีเสียงสะกดเป็นแม่กด	คือ	ฏ. ฑ.	”	**ปหฏฺโฐ, วุฑฺโฒ**
มีเสียงสะกดเป็นแม่กน	คือ	ณ.	”	**กณฺโณ**
มีเสียงสะกดเป็นแม่กด	คือ	ต. ท.	”	**ทตฺโต, สทฺโท**
มีเสียงสะกดเป็นแม่กน	คือ	น.	”	**กนฺโต**
มีเสียงสะกดเป็นแม่กบ	คือ	ป. พ.	”	**สปฺโป สพฺโพ**
มีเสียงสะกดเป็นแม่กม	คือ	ม.	”	**กมฺม**

ในพวกพยัญชนะ อวรรค ๘ ตัว คือ ย ร ล ว ส ห ฬ

พยัญชนะ ย. สะกดเป็นแม่เกย	เช่นคำว่า	**เสยฺโย**
พยัญชนะ ล. ฬ. สะกดเป็นแม่กน	”	**โกสลฺโล วุฬฺโห**
พยัญชนะ ส. สะกดเป็นแม่กด	”	**สิสฺโส**
พยัญชนะ ว. สะกดเป็นแม่อัว	”	**ชิวฺหา**

(๓) เครื่องหมาย ภาษาบาลี มีเครื่องหมายใช้ต่างกับภาษาไทย เป็นเครื่องหมายที่ใช้เฉพาะ มีดังนี้

เครื่องหมาย . เรียกว่าจุดบอดอยู่ภายใต้ตัวอักษร หากเครื่องหมาย . นี้อยู่ใต้อักษรตัวใดให้อ่านเป็นตัวสะกด มีสำเนียงเป็นไม้ผัน ไม้หันอากาศทันที เช่นคำว่า **ภทฺโท กณฺโณ**

กลฺโล หากมีสระอื่นคุมอยู่ด้วย ให้อ่านเป็นตัวสะกดตามสำเนียงสระนั้น เช่นคำว่า **มุนินฺโท ชุตินฺธโร โมเนยฺโย พุทฺโธ** เป็นต้น

เครื่องหมาย ◌ฺ จุดโปร่งอยู่เนื่องอักษรไม่บอด เรียกตามภาษาบาลีว่า ตัวนิคคหิต เครื่องหมายนี้ให้อ่านเป็นสำเนียง สระ–ัง เช่นคำว่า **พุทฺธ์ ธมฺม์ สงฺฆ์ มย์ สรณ์** เป็นต้นอยู่กับสระไหนออกเสียงเป็น ง ตามสระนั้น เช่นคำว่า **วิสุ์ วิสุ์** เป็นต้น

ศัพท์บางศัพท์ในภาษาบาลีมีอ่านกล้ำควบกันบ้าง แต่มีน้อยศัพท์เหลือเกิน เช่น ศัพท์ว่า **ทฺรโภ ปุริสินฺทฺริย์ อิตฺถินฺทฺริย์ ภทฺร์ พฺรหฺมา พฺราหฺมโณ** เป็นต้น

บทที่ ๒ การบูชาพระรัตนตรัย

๒.๑ การสวดมนต์ไหว้พระ

การสวดมนต์ไหว้พระเป็นกิจวัตรของศาสนิกในทุกศาสนา เพื่อแสดงความเคารพบูชาและระลึกถึงสิ่งที่กำหนดว่าเป็นที่เคารพนับถือบูชาสูงสุดของศาสนานั้น พุทธศาสนิกชนเคารพนับถือและบูชาพระรัตนตรัย คือ พระพุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์เป็นที่พึ่งที่ระลึกถึงสูงสุด การสวดมนต์ไหว้พระของพุทธศาสนิกชนจึงเป็นการแสดงความเคารพบูชาและระลึกถึงพระรัตนตรัยคือ พระพุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์

การแสดงความเคารพ บูชา และระลึกถึงพระรัตนตรัย ช่วยให้ผู้ปฏิบัติยึดมั่นในพระศาสนาเตือนใจให้ใส่ใจปฏิบัติตามหลักการสำคัญของพระพุทธศาสนา คือ ไม่ทำความชั่วทั้งปวง อบรมกุศลหรือทำความดีให้ถึงพร้อม และทำจิตใจให้ผ่องแผ้วทุกโอกาสดังกล่าวแล้วในบทที่ ๑ การสวดมนต์ไหว้พระดังกล่าวนี้ พุทธบริษัทต้องทำเป็นกิจวัตร ตามแบบอย่างที่กำหนดไว้เป็นพิธีสำหรับพุทธบริษัทแต่ละคณะ เช่น พระภิกษุสามเณร จะต้องสวดมนต์ไหว้พระเวลาแรกตื่นนอน ทำวัตรเช้า ทำวัตรเย็น และสวดมนต์ไหว้พระก่อนนอนเป็นประจำทุกวันนักเรียนนักศึกษากระทรวงศึกษาธิการ มีระเบียบให้สถานศึกษาจัดให้ไหว้พระตอนเช้าก่อนเข้าเรียน ไหว้พระตอนเลิกเรียนทุกวันเปิดเรียน และสวดมนต์ไหว้พระวันสุดสัปดาห์สำหรับคฤหัสถ์ทั่วไปนิยมไหว้พระหรือสวดมนต์ไหว้พระตอนเย็นหรือก่อนนอนเป็นประจำทุกวัน และไหว้พระในตอนต้นของพิธีทำบุญบำเพ็ญกุศลตามประเพณีหรือทำวัตรสวดมนต์ในโอกาสต่าง ๆ

การประกอบศาสนพิธีทุกประการ ทุกกรณีหรือทุกงาน จะต้องเริ่มต้นด้วยการไหว้พระหรือสวดมนต์ไหว้พระเป็นลำดับแรกของพิธีทั้งสิ้น แม้ในพิธีต่าง ๆ ที่จัดขึ้นเป็นทางการที่ไม่จัดพิธีสงฆ์ก็จะจัดพิธีไหว้พระหรือบูชาพระรัตนตรัยอย่างย่อ คือ ประธานในพิธีจุดธูปเทียนบูชาพระรัตนตรัย แล้วกราบพระพุทธรูป ๓ ครั้ง ผู้ร่วมพิธีประนมมือสงบนิ่งก่อนเริ่มพิธีอย่างอื่นต่อไป

ถ้าจะนับเนื่องในศาสนพิธี การสวดมนต์ไหว้พระนับเป็นกุศลพิธีอย่างหนึ่ง เพราะเป็นพิธีกรรมอันเกี่ยวกับการอบรมความดีงามทางพระศาสนาเฉพาะบุคคล ให้ระลึกยึดมั่นในพระศาสนาและโน้มนำตนเองให้ประพฤติปฏิบัติตามหลักพระศาสนา ให้เป็นคนดีมีคุณภาพแก่สังคม

การแสดงความเคารพนับถือบูชาพระรัตนตรัย อันเป็นสิ่งสูงสุดในพระพุทธศาสนานี้มีคติที่จะต้องปฏิบัติให้เต็มบริบูรณ์ทั้งทางกาย ทางวาจา และทางใจ การไหว้พระหรือ

การสวดมนต์ไหว้พระจึงต้องปฏิบัติให้พร้อมทั้งทางกาย ทางวาจา และทางใจในขณะเดียวกันด้วย

การปฏิบัติทางกาย ได้แก่ การอาบน้ำชำระร่างกายให้สะอาด นุ่งห่มเรียบร้อย จะเป็นการแต่งกายธรรมดาหรือนุ่งขาวห่มขาวก็สุดแท้แต่โอกาส การกราบไหว้ให้ถูกแบบตามประเพณีในการไหว้พระสวดมนต์หรือพิธีนั้น ๆ ตลอดจนการสำรวมกริยาในขณะไหว้พระสวดมนต์ด้วย

ทางวาจา ได้แก่ การกล่าวคำนมัสการ สวดหรือเจริญบทมนต์ เช่น คำสรรเสริญ คำบูชาให้ถูกต้องชัดถ้อยชัดคำ และเข้าใจความหมายของคำนมัสการ คำสรรเสริญ หรือคำบูชานั้นด้วยจะเป็นการดีมาก

ทางใจ ได้แก่ การทำใจให้สงบ แน่วแน่ คิดพิจารณาตามคำและความหมายของคำนมัสการ คำสรรเสริญ และคำบูชานั้น ระลึกถึงคุณพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ และแผ่เมตตาจิตไปยังผู้มีพระคุณ และผู้เกี่ยวข้องทั้งหลาย

ในการไหว้พระหรือสวดมนต์ไหว้พระดังกล่าวมานี้ พุทธศาสนิกชนควรแสดงการเคารพทางกายด้วยการไหว้หรือกราบให้ถูกต้องตามประเพณี ไม่ว่าจะทำในที่รโหฐาน ไม่มีคนเห็น ในที่ที่มีคนเห็น หรือทำร่วมกับผู้อื่น การแสดงความเคารพในการนี้ ๓ อย่าง คือ การประนมมือ การไหว้ และการกราบ

ประนมมือ ตรงกับหลักที่กล่าวไว้ในบาลีว่า "ทำอัญชลี" คือ การทำกระพุ่มมือ ทั้งสองประนมให้ฝ่ามือทั้งสองประกบกัน นิ้วทุกนิ้วของมือทั้งสองแนบชิดตรงกัน ไม่มีเหลื่อมล้ำกว่ากันหรือกางให้ห่างตั้งกระพุ่มมือที่ประนมด้วยอาการนี้ไว้ในระหว่างอก ให้ตั้งตรงขึ้นข้างบน มีลักษณะคล้ายดอกบัวตูม แนบศอกทั้งสองข้างชิดชายโครง ไม่ให้กางห่างออกไป แสดงอาการอย่างนี้ เรียกว่า ประนมมือ เป็นการแสดงความเคารพ เวลาสวดมนต์ หรือฟังพระสวดและฟังเทศน์เป็นต้น แสดงอย่างเดียวกันทั้งชายและหญิง

ไหว้ ตรงกับที่กล่าวไว้ในบาลีว่า "นมัสการ" คือการยกมือที่ประนมแล้วดังกล่าวขึ้นพร้อมกับก้มศีรษะลงเล็กน้อย ให้มือประนมจรดหน้าผาก นิ้วหัวแม่มือทั้งสองอยู่ระหว่างคิ้ว อย่างนี้เรียกว่าไหว้ ใช้แสดงความเคารพพระในขณะนั่งเก้าอี้หรือยืนอยู่ ไม่ใช่นั่งราบกับพื้น แสดงอย่างเดียวกันทั้งชายและหญิง

กราบ ตรงกับที่เรียกว่าในบาลีว่า "อภิวาท" คือแสดงอาการกราบราบลงกับพื้นด้วยเบญจางคประดิษฐ์ ได้แก่กราบทั้งองค์ ๕ ให้หน้าผาก ๑ ฝ่ามือ ๒ เข่า ๒ จดพื้นเมื่อกราบ

อย่างนี้พึงนั่งคุกเข่า เป็นอันว่าเข่าทั้งสองจรดพื้นแล้ว พึงประนมมือไหว้แล้วหมอบลง ทอดฝ่ามือทั้งสองที่พื้นแหวกช่องหว่างฝ่ามือที่วางราบนั้นให้ห่างกันเล็กน้อย ก้มศีรษะลงตรงช่องนั้น ให้หน้าผากจดพื้นก็เป็นอันว่าฝ่ามือทั้งสองและหน้าผากติดพื้นครบองค์ ๕

การกราบด้วยเบญจางคประดิษฐ์นี้ ชายพึงคุกเข่าตั้งฝ่าเท้าชัน ใช้นิ้วเท้าเท่านั้นพับยันพื้น นั่งทับลงบนส้นเท้าทั้งคู่ที่ชันขึ้น ผายเข่าทั้งสองออกเล็กน้อยให้ได้ฉากเป็นรูปสาม-

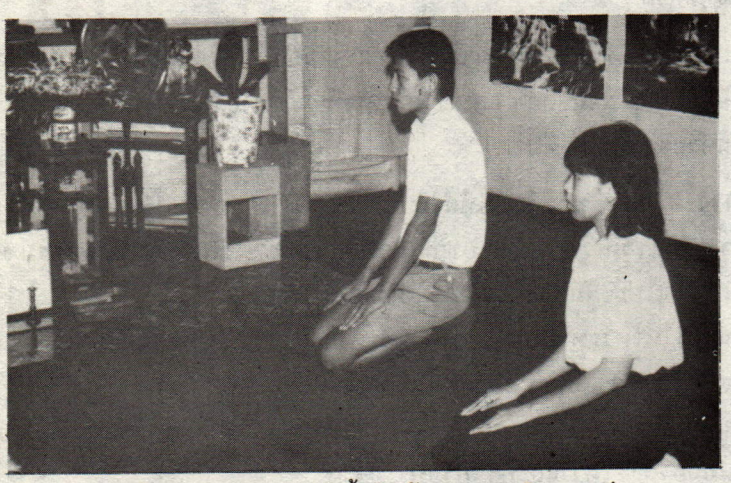

(๑) **เตรียม** *ชาย คุกเข่าตั้งฝ่าเท้าชัน หญิง คุกเข่าราบ*

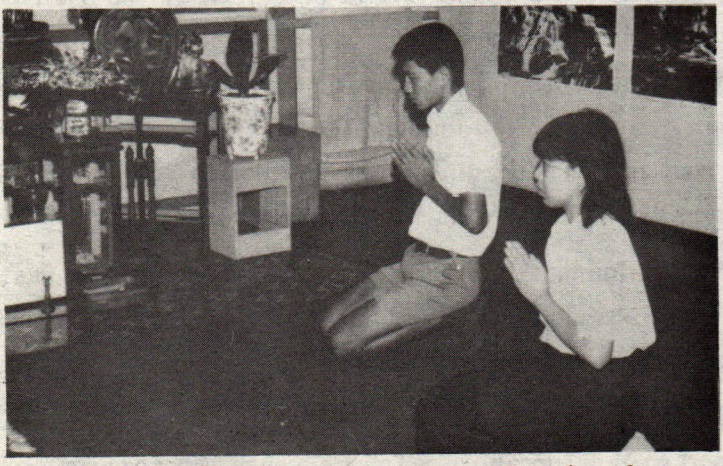

(๒) **ประนมมือ** *ชาย—ท่าพรหม หญิง—ท่าเทพธิดา*

เหลี่ยม ประนมมือ นั่งอย่างนี้เรียกกันว่า นั่งท่าพรหม เวลากราบก็ยกมือขึ้นไหว้ แล้วก้มตัวลงปล่อยมือให้ทอดลงกับพื้น ให้ศอกต่อกันกับเข่าตรงกันทั้งสองข้าง แล้วก้มลงให้หน้าผากจรดพื้นระหว่างฝ่ามือดังกล่าว เช่นนี้เป็นท่ากราบของชาย สำหรับหญิงพึงนั่งคุกเข่าราบ คือไม่ตั้งฝ่าเท้าชันอย่างแบบชาย เหยียดฝ่าเท้าราบไปทางหลัง ให้ปลายเท้าทั้งสองทับกันเพียงเล็กน้อย แล้วนั่งทับลงบนฝ่าเท้าทั้งสองนั้นให้ราบกับพื้น ให้เข่าทั้งสองชิดกัน ประนมมือนั่งอย่างนี้เรียกว่า นั่งท่าเทพธิดา ขณะกราบก็ยกมือประนมนั้นขึ้นไหว้ แล้วก้มตัวลง ปล่อยมือ

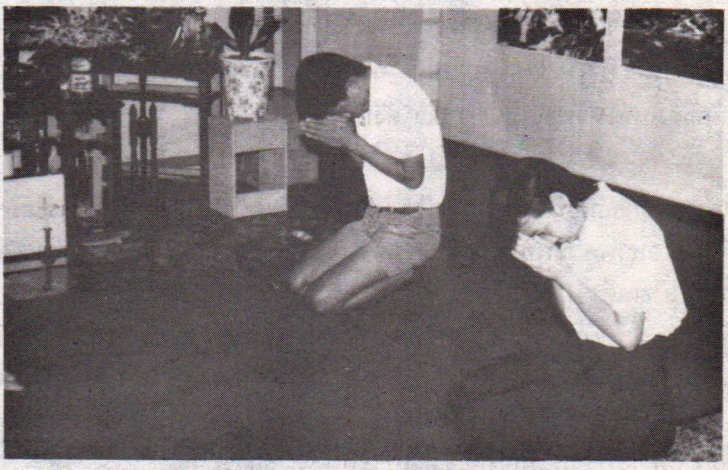

(๓) ไหว้

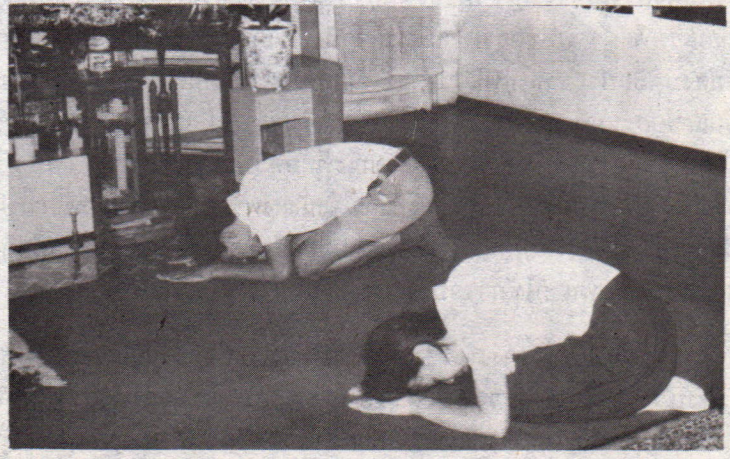

(๔) กราบ

ให้ทอดลงกับพื้น ให้ข้อศอกพับทั้งสองข้างขนานเข่าพับทั้งสองไว้ ไม่ใช่ต่อเข่าอย่างแบบชาย แล้วก้มลงให้หน้าผากจรดพื้น ระหว่างฝ่ามือทั้งสอง ระวังกะฝ่ามือให้พอดี เวลาก้มลงกราบนี้ อย่าให้ก้นยกขึ้นเป็นอันขาดจึงจะงาม เช่นนี้เป็นท่ากราบพระของหญิง

๒.๒ วิธีสวดมนต์ไหว้พระของนักเรียน

เพื่อเป็นการส่งเสริมจริยศึกษาแก่นักเรียนที่เป็นพุทธศาสนิกชน กระทรวงศึกษาธิการ จึงได้วางระเบียบว่าด้วย การสวดมนต์ไหว้พระของนักเรียนในโรงเรียนที่อยู่ในความควบคุม ของกระทรวงศึกษาธิการ โดยได้ปรับปรุงให้รัดกุมเหมาะสมแก่เวลาที่โรงเรียนจะได้จัดให้ นักเรียนได้สวดมนต์ไหว้พระเป็นประจำ ดังนี้

ในการประกอบพิธีที่มีการจุดธูปเทียนบูชาพระรัตนตรัย สวดมนต์ไหว้พระสมาทานศีล ฟังพระเจริญหรือสวดพระพุทธมนต์ในงานต่าง ๆ หรือในการฟังพระธรรมเทศนาของ ส่วนราชการ สถานศึกษา สถาบันการศึกษาชั้นสูงหรือพุทธศาสนิกชนบางหมู่บางกลุ่ม มักจัดในห้องประชุมโดยผู้ร่วมพิธีนั่งเก้าอี้แบบสากล ไม่ได้นั่งกับพื้น บนเสื่อ บนพรม ที่จะกราบแบบต่าง ๆ ได้ หรือในบางที่บางแห่งและบางงาน มีการประกอบพิธีกลางแจ้ง โดยผู้ร่วมพิธียืนประกอบพิธีร่วมกัน จึงมีการแสดงความเคารพต่อพระรัตนตรัยเป็น แบบใหม่ขึ้นจากการกราบแบบเบญจางคประดิษฐดังกล่าวมานี้

การแสดงความเคารพบูชาพระรัตนตรัยในพิธีการที่จัดในห้องประชุมที่ผู้ร่วมพิธี นั่งเก้าอี้ ก่อนเริ่มพิธีผู้ร่วมพิธีควรเข้านั่งประจำที่ให้เรียบร้อย สำรวมทั้งกาย วาจา ใจ ให้เกิดความสงบ เมื่อประธานในพิธีไปจุดธูปเทียนบูชาพระรัตนตรัยและกราบพระ ผู้ร่วม พิธีพึงยืนขึ้นและประนมมือพร้อมกันตั้งแต่ประธานเริ่มจุดธูปเทียน จนประธานกราบพระ เสร็จแล้ว จึงยกมือที่ประนมขึ้นจรดหว่างคิ้วขณะที่ก้มศีรษะลงที่เรียกว่า *"จบ"* พร้อมกัน แล้วเอามือลงยืนสงบ เมื่อประธานมานั่งยังที่แล้ว จึงนั่งลงพร้อมกัน และเมื่อพิธีกรประกาศ เริ่มทำการสวดมนต์ไหว้พระ ทุกคนพึงนั่งประนมมือหรือทำอัญชลีโดยตลอด เมื่อถึงตอนที่ กราบตามแบบที่นั่งกับพื้น ก็ใช้การจบดังกล่าวแล้วแทน

ส่วนการประกอบพิธีกลางแจ้ง ซึ่งเป็นการยืนประกอบพิธี ผู้ร่วมประกอบพิธีพึงยืน โดยอาการสงบ สำรวมทั้งกาย วาจา ใจ ใช้การยืนประนมมือในขณะบูชาพระรัตนตรัย สวดมนต์ไหว้พระ สมาทานศีล ฟังพระธรรมเทศนา หรือฟังพระสวดหรือเจริญพระพุทธมนต์ และใช้การ*จบ*แทนการ*กราบ*

ระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ

ว่าด้วยการสวดมนต์ไหว้พระของนักเรียน พ.ศ. ๒๕๐๓

ด้วยกระทรวงศึกษาธิการเห็นสมควรปรับปรุงระเบียบ ว่าด้วยการสวดมนต์ไหว้พระของนักเรียน เพื่อส่งเสริมศีลธรรม จรรยามารยาทและฝึกอบรมให้นักเรียนมีจิตใจและนิสัยอันดีงาม ประพฤติตนในทางที่ดีที่ชอบจึงวางระเบียบไว้ดังต่อไปนี้:-

๑) ระเบียบนี้เรียกว่า **ระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ ว่าด้วยการสวดมนต์ไหว้พระของนักเรียน พ.ศ. ๒๕๐๓**

๒) ตั้งแต่วันใช้ระเบียบนี้ ให้ยกเลิกระเบียบข้อบังคับ หรือคำสั่งที่ขัดหรือแย้งกับระเบียบนี้ หรือที่ระเบียบนี้กำหนดไว้แล้ว

๓) ใช้ระเบียบนี้ในโรงเรียนและสถานศึกษา ในสังกัดและในความควบคุมของกระทรวงศึกษาธิการ

๔) ให้ครูใหญ่ อาจารย์ใหญ่ หรือผู้อำนวยการ จัดให้นักเรียนสวดมนต์ไหว้พระเวลาเข้าแถวภายหลังเชิญธงชาติก่อนเข้าเรียนทุกวันและตอนเลิกเรียนในวันสุดท้ายของสัปดาห์ทุกสัปดาห์เฉพาะโรงเรียนที่มีนักเรียนอยู่ประจำ ก็จัดให้นักเรียนสวดมนต์ไหว้พระตอนก่อนที่จะเข้านอนเป็นประจำทุกคืนด้วย

๕) การสวดให้ใช้แบบสวดมนต์ไหว้พระท้ายระเบียบนี้

๖) การสวดมนต์ไหว้พระทุกครั้ง ให้ครู อาจารย์ทุกคนเข้าร่วมสวดมนต์ไหว้พระโดยพร้อมเพรียงกัน

๗) ตอนเลิกเรียนในวันสุดท้ายของสัปดาห์ ภายหลังการสวดมนต์ไหว้พระ ให้ครูใหญ่ อาจารย์ใหญ่ ผู้อำนวยการ หรือผู้ทรงคุณวุฒิเป็นผู้ให้โอวาทแก่นักเรียน เสร็จแล้วให้ร้องเพลงสรรเสริญพระบารมี

๘) ในกรณีที่มีนักเรียนที่มิได้นับถือศาสนาพุทธเรียนรวมอยู่ด้วย เวลาสวดมนต์ นักเรียนนั้นไม่ต้องสวด แต่ถ้านักเรียนที่นับถือศาสนาอื่นมีจำนวนมาก เมื่อทางโรงเรียนเห็นสมควรจะจัดให้มีการสวดมนต์ตามแบบศาสนานั้น ๆ ด้วยก็ได้ โดยแยกนักเรียนไว้ตามลัทธิศาสนา

๙) ให้ปลัดกระทรวงศึกษาธิการรักษาการให้เป็นไปตามระเบียบนี้

๑๐) ให้ใช้ระเบียบนี้ตั้งแต่วันที่ ๒๙ เมษายน พ.ศ. ๒๕๐๓ เป็นต้นไป.

สั่ง ณ วันที่ ๒๙ เมษายน ๒๕๐๓

(ลงชื่อ) ปิ่น มาลากุล

(ม.ล. ปิ่น มาลากุล)

รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ

แบบสวดมนต์ไหว้พระของนักเรียน

(๑) แบบคำสวดมนต์ไหว้พระประจำวัน

(หัวหน้าสวดนำผู้อื่นสวดตาม)

อรหं สมฺมาสมฺพุทฺโธ ภควา.
พุทฺธं ภควนฺตं อภิวาเทมิ. *(กราบ)*[๑]
สฺวากฺขาโต ภควตา ธมฺโม
ธมฺมं นมสฺสามิ. *(กราบ)*
สุปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ
สงฺฆं นมามิ *(กราบ)*

(๒) แบบคำสวดมนต์ไหว้พระวันสุดท้ายของสัปดาห์ ตอนเลิกเรียน

(หัวหน้าสวดนำผู้อื่นสวดตาม)

อรหं สมฺมาสมฺพุทฺโธ ภควา.
พุทฺธं ภควนฺตं อภิวาเทมิ. *(กราบ)*

---

๑. ถ้ายืนให้น้อมศีรษะนมัสการ ถ้านั่งกับพื้นให้กราบแบบเบญจางคประดิษฐ์

สฺวากฺขาโต ภควตา ธมฺโม
ธมฺมํ นมสฺสามิ. *(กราบ)*
สุปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ
สงฺฆํ นมามิ *(กราบ)*

สวดบทนมัสการ

(นำ) นโม ตสฺส ภควโต *(รับพร้อมกัน)* อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส.
นโม ตสฺส ภควโต อรโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส.
นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส.

สวดบทพระพุทธคุณ

(นำ) อิติปิ โส *(รับพร้อมกัน)* ภควา อรหำ สมฺมาสมฺพุทฺโธ
วิชฺชาจรณสมฺปนฺโน สุคโต โลกวิทู อนุตฺตโร ปุริสทมฺมสารถิ
สตฺถาเทวมนุสฺสานำ พุทฺโธ ภควาติ.

สวดทำนองสรภัญญะ

(นำ) องค์ใดพระสัมพุทธ *(รับพร้อมกัน)* สุวิสุทธสันดาร
ตัดมูลเกลศมาร บ มิหม่นมิหมองมัว
หนึ่งนัยพระทัยท่าน ก็เบิกบานคือดอกบัว
ราคี บ พันพัว สุวคนธกำจร
องค์ใดประกอบด้วย พระกรุณาดังสาคร
โปรดหมู่ประชากร มละโอฆกันดาร
ชี้ทางบรรเทาทุกข์ และชี้สุขเกษมสานต์
ชี้ทางพระนฤพาน อันพ้นโศกวิโยคภัย
พร้อมเบญจพิธจัก- ษุจรัสวิมลใส
เห็นเหตุที่ใกล้ไกล ก็เจนจบประจักษ์จริง
กำจัดน้ำใจหยาบ สันดานบาปแห่งชายหญิง
สัตว์โลกได้พึ่งพิง มละบาปบำเพ็ญบุญ
ข้าขอประณตน้อม ศิระเกล้าบังคมคุณ
สัมพุทธการุญ- ญภาพนั้นนิรันดร ฯ *(กราบ)*

สวดบทพระธรรมคุณ

(นำ) **สฺวากฺขาโต** *(รับพร้อมกัน)* **ภควตา ธมฺโม สนฺทิฏฺฐิโก อกาลิโก เอหิปสฺสิโก โอปนยิโก ปจฺจตฺตๆ เวทิตพฺโพ วิญฺญูหีติ.**

(สวดทำนองสรภัญญะ)

(นำ) ธรรมะคือคุณากร *(รับพร้อมกัน)* ส่วนชอบสาธร
ดุจดวงประทีปชัชวาล
แห่งองค์พระศาสดาจารย์ ส่องสัตว์สันดาน
สว่างกระจ่างใจมนท์
ธรรมใดนับโดยมรรคผล เป็นแปดพึงยล
และเก้ากับทั้งนฤพาน
สมญาโลกอุดรพิสดาร อันลึกโอฬาร
พิสุทธิ์พิเศษสุกใส
อีกธรรมต้นทางครรไล นามขนานขานไข
ปฏิบัติปริยัติเป็นสอง
คือทางดำเนินดุจคลอง ให้ล่วงลุปอง
ยังโลกอุดรโดยตรง
ข้าขอโอนอ่อนอุตมงค์ นบธรรมจำนง
ด้วยจิตและกายวาจา ฯ *(กราบ)*

สวดบทพระสังฆคุณ

(นำ) **สุปฏิปนฺโน** *(รับพร้อมกัน)* **ภควโต สาวกสงฺโฆ**
อุชุปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ
ญายปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ
สามีจิปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ
ยทิทำ จตฺตาริ ปุริสยุคานิ อฏฺฐ ปุริสปุคฺคลา เอส ภควโต สาวกสงฺโฆ อาหุเนยฺโย ปาหุเนยฺโย ทกฺขิเณยฺโย อญฺชลีกรณีโย อนุตฺตรำ ปุญฺญกฺเขตฺตๆ โลกสฺสาติ.

(สวดทำนองสรภัญญะ)

(นำ) สงฆ์ใดสาวกศาสดา *(รับพร้อมกัน)* รับปฏิบัติมา

แต่องค์สมเด็จภควันต์
เห็นแจ้งจตุสัจเสร็จบรร- ลุทางที่อัน
ระงับและดับทุกข์ภัย
โดยเสด็จพระผู้ตรัสไตร ปัญญาผ่องใส
สะอาดและปราศมัวหมอง
เห็นห่างทางข้าศึกปอง บ มิลำพอง
ด้วยกายและวาจาใจ
เป็นเนื้อนาบุญอันไพ ศาลแด่โลกัย
และเกิดพิบูลย์พูนผล
สมญาเอารสทศพล มีคุณอนนต์
อเนกจะนับเหลือตรา
ข้าขอนบหมู่พระศรา- พกทรงคุณา-
นุคุณประดุจรำพัน
ด้วยเดชบุญข้าอภิวันท์ พระไตรรัตน์อัน
อุดมดิเรกนิรัตศัย
จงช่วยขจัดโพยภัย อันตรายใดใด
จงดับและกลับเสื่อมศูนย์ ฯ *(กราบ)*

สวดบทเคารพคุณมารดาบิดา

(นำ) **อนนฺตคุณสมฺปนฺนา** *(รับพร้อมกัน)* **ชเนตฺติชนกา อุโภ**
มยฺหํ มาตาปิตูนฺว ปาเท วนฺทามิ สาทรํ

(สวดทำนองสรภัญญะ)

(นำ) ข้าขอนบชนกคุณ *(รับพร้อมกัน)* ชนนีเป็นเค้ามูล
ผู้กอบนุกูลพูน ผดุงจวบเจริญวัย
ฟูมฟักทะนุถนอม บ บำราศนิราไกล
แสนยากเท่าไรไร บ คิดยากลำบากกาย
ตรากทนระคนทุกข์ ถนอมเลี้ยงถรู้วาย
ปกป้องซึ่งอันตราย จนได้รอดเป็นกายา
เปรียบหนักชนกคุณ ชนนีคือภูผา

ใหญ่พื้นพสุนธรา ก็ บ เทียบ บ เทียมทัน
เหลือที่จะแทนทด จะสนองคุณานันต์
แท้บูชไนยอัน อุดมเลิศประเสริฐคุณ ฯ *(กราบ)*

สวดบทเคารพครูอาจารย์

(นำ) **ปาเจราจริยา โหนฺติ** *(รับพร้อมกัน)* **คุณุตฺตรานุสาสกา**
ปณฺณาวุฑฺฒิกเรเตเต ทินฺโนวาท นมามิหํ.

(สวดทำนองสรภัญญะ)

(นำ) อนึ่งข้าคำนับน้อม *(รับพร้อมกัน)* ต่อพระครูผู้การุญ
โอบเอื้อและเจือจุน อนุศาสน์ทุกสิ่งสรรพ์
ยัง บ ทราบก็ได้ทราบ ทั้งบุญบาปทุกสิ่งอัน
ชี้แจงและแบ่งปัน ขยายอรรถให้ชัดเจน
จิตมาด้วยเมตตา และกรุณา บ เอียงเอน
เหมือนท่านมาแกล้งเกณฑ์ ให้ฉลาดและแหลมคม
ขจัดเขลาบรรเทาโม- หะจิตมืดที่งุนงม
กังขา ณ อารมณ์ ก็สว่างกระจ่างใจ
คุณส่วนนี้ควรนับ ถือว่าเลิศ ณ แดนไตร
ควรนึกและตรึกใน จิตน้อมนิยมชมฯ *(กราบ)*

สวดชยสิทธิคาถา

(นำ) **พาหุ** *(รับพร้อมกัน)* **สหสฺสมภินิมฺมิตสาวุธนฺตํ**
คิรีเมขลํ อุทิตโฆรสเสนมารํ
ทานาทิธมฺมวิธินา ชิตวา มุนินฺโท
ตนฺเตชสา ภวตุ เต ชยสิทฺธิ นิจฺจํ.

(สวดทำนองสรภัญญะ)

(นำ) ปางเมื่อพระองค์ปะระมะพุท- *(รับพร้อมกัน)* ธะวิสุทธะศาสดา
ตรัสรู้อนุตตะระสะมา ธิ ณ โพธิบัลลังก์
ขุนมารสหัสสะพหุพา- หุวิชาวิชิตขลัง
ขี่คีริเมขะละประทัง คชะเหี้ยมกระเหิมหาญ

แสร้งเสกสะราวุธะประดิษฐ์ กละคิดจะรอนราญ
รุมพลพหลพยุหะปาน พระสมุททะนองมา
หวังเพื่อผจญวะระมุนิน- ทะสุชินะราชา
พระปราบพลพยุหะเมา ระมะเลืองมะลายสูญ
ด้วยเดชะองค์พระทศพล สุวิมละไพบูลย์
ทานาทิธรรมะวิธิกูล ชยะน้อมมโนตาม
ด้วยเดชะสัจจะวะจะนา และนมามิองค์สาม
ขอจงนิกรพละสยาม ชนะสิทธิทุกวาร
ถึงแม้จะมีอริวิเศษ พละเดชะเทียมมาร
ขอไทยผจญพิชิตะผลาญ อริแม้นมุนินทร ฯ *(กราบ ๓ ครั้ง)*

บทสรรเสริญพระบารมี

(นำ) ข้าวรพุทธเจ้า *(รับพร้อมกัน)* เอามโนและศิระกราน
นบพระภูมิบาล บุญญดิเรก
เอกบรมจักริน พระสยามินทร์
พระยศยิ่งยง เย็นศิระเพราะพระบริบาล
ผลพระคุณ ธ รักษา ปวงประชาเป็นสุขศานต์
ขอบันดาล ธ ประสงค์ใด จงสฤษฏ์ดัง
หวังวรหฤทัย ดุจถวายชัย ชโย ฯ

หมายเหตุ ในการสวดมนต์ตามปกติในวันสุดสัปดาห์ปัจจุบัน มักเว้นสวดบทเครพคุณบิดามารดา และบทเคารพครูอาจารย์ และในวันที่มีเวลาจำกัดอาจสวดเฉพาะคำบาลี คือ สวดบทไหว้พระ บทนมัสการ บทพระพุทธคุณ **อิติปิโส.... ภควาติ** บทพระธรรมคุณ **สฺวากฺขาโต ..... วิญฺญูหีติ** บทสังฆคุณ **สุปฏิปนฺโน ..... โลกสฺสาติ** ชยสิทธิคาถา **พาหุ่ ..... นิจฺจ์** แล้ว ร้องเพลงสรรเสริญพระบารมีเป็นจบการสวดมนต์ไหว้พระวันสุดสัปดาห์ตอนเลิกเรียน

(๓) แบบคำสวดมนต์สำหรับนักเรียนก่อนเข้านอน

(หัวหน้าสวดนำผู้อื่นสวดตาม)
อรหำ สมฺมาสมฺพุทฺโธ ภควา.
พุทฺธ์ ภควนฺต์ อภิวาเทมิ. *(กราบ)*

สฺวากฺขาโต ภควตา ธมฺโม.
ธมฺมํ นมสฺสามิ. *(กราบ)*
สุปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ
สงฺฆํ นมามิ. *(กราบ)*

สวดคำนมัสการและสรรเสริญพระรัตนตรัย

(นำ) นโม ตสฺส ภควโต *(รับพร้อมกัน)* อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส.
นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส
นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส. *(กราบ)*

(นำ) อิติปิ โส *(รับพร้อมกัน)* ภควา อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ
วิชฺชาจรณสมฺปนฺโน สุคโต โลกวิทู อนุตฺตโร ปุริสทมฺมสารถิ
สตฺถา เทวมนุสฺสานํ พุทฺโธ ภควาติ. *(กราบ)*

(นำ) สฺวากฺขาโต *(รับพร้อมกัน)* ภควตา ธมฺโม สนฺทิฏฺฐิโก
อกาลิโก เอหิปสฺสิโก โอปนยิโก ปจฺจตฺตํ เวทิตพฺโพ วิญฺญูหีติ *(กราบ)*

(นำ) สุปฏิปนฺโน *(รับพร้อมกัน)* ภควโต สาวกสงฺโฆ
อุชุปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ
ญายปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ
สามีจิปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ
ยทิทํ จตฺตาริ ปุริสยุคานิ อฏฺฐ ปุริสปุคฺคลา เอส ภควโต
สาวกสงฺโฆ อาหุเนยฺโย ปาหุเนยฺโย ปาหุเนยฺโย ทกฺขิเณยฺโย
อญฺชลีกรณีโย อนุตฺตรํ ปุญฺญกฺเขตฺตํ โลกสฺสาติ.. *(กราบ)*

(นำ) พาหุ๋ *(รับพร้อมกัน)* สหสฺสมภินิมฺมิตสาวุธนฺตํ
คิรีเมขลํ อุทตโมรสเสนมารํ
ทานาทิธมฺมวิธินา ชิตวา มุนินฺโท
ตนฺเตชสา ภวตุ เต ชยสิทฺธิ นิจฺจํ. *(กราบ ๓ ครั้ง)*

(๔) แบบคำสวดมนต์สำหรับโรงเรียนอนุบาล

ให้สวดประจำวันดังนี้

(รับพร้อมกัน) **พุทฺธ์ วนฺทามิ** ข้าพเจ้าไหว้พระพุทธเจ้า *(กราบ)*
ธมฺม์ วนฺทามิ ข้าพเจ้าไหว้พระธรรม *(กราบ)*
สงฺฆ์ วนฺทามิ ข้าพเจ้าไหว้พระสงฆ์ *(กราบ)*

สวดวันสุดสัปดาห์

(รับพร้อมกัน) **พุทฺธ์ วนฺทามิ** ข้าพเจ้าไหว้พระพุทธเจ้า *(กราบ)*
ธมฺม์ วนฺทามิ ข้าพเจ้าไหว้พระธรรม *(กราบ)*
สงฺฆ์ วนฺทามิ ข้าพเจ้าไหว้พระสงฆ์ *(กราบ)*

(นำ) **นโม ตสฺส ภควโต** *(รับพร้อมกัน)* **อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส.**
นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส.
นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส. *(กราบ)*

(นำ) **พุทฺธ์** *(รับพร้อมกัน)* **สรณ์ คจฺฉามิ.**
ธมฺม์ สรณ์ คจฺฉามิ
สงฺฆ์ สรณ์ คจฺฉามิ.
ทุติยมฺปิ พุทฺธ์ สรณ์ คจฺฉามิ.
ทุติยมฺปิ ธมฺม์ สรณ์ คจฺฉามิ.
ทุติยมฺปิ สงฺฆ์ สรณ์ คจฺฉามิ.
ตติยมฺปิ พุทฺธ์ สรณ์ คจฺฉามิ.
ตติยมฺปิ ธมฺม์ สรณ์ คจฺฉามิ.
ตติยมฺปิ สงฺฆ์ สรณ์ คจฺฉามิ. *(กราบ ๓ ครั้ง)*

บทสรรเสริญพระบารมี

(นำ) ข้าวรพระพุทธเจ้า *(รับพร้อมกัน)* เอามโนและศิระกรานนบพระภูมิบาล บุญญดิเรก เอกบรมจักริน พระสยามินทร์

พระยศยิ่งยง เย็นศิระเพราะพระบริบาล
ผลพระคุณ ธ รักษา ปวงประชาเป็นสุขศานต์
ขอบันดาล ธ ประสงค์ใด จงสฤษฏ์ดัง
หวังวรหฤทัย ดุจถวายชัย ชโย ฯ

(๕) แบบคำสวดมนต์ประจำตัวก่อนนอนสำหรับนักเรียน

สวดอย่างพิสดาร

อรหำ สมฺมาสมฺพุทฺโธ ภควา. พุทฺธำ ภควนฺตำ อภิวาเทมิ. *(กราบ)*
สฺวากฺขาโต ภควตา ธมฺโม ธมฺมำ นมสฺสามิ. *(กราบ)*
สุปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ สงฺฆำ นมามิ. *(กราบ)*
นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส.
นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส.
นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส.

พุทฺธำ สรณำ คจฺฉามิ.
ธมฺมำ สรณำ คจฺฉามิ.
สงฺฆำ สรณำ คจฺฉามิ.
ทุติยมฺปิ พุทฺธำ สรณำ คจฺฉามิ.
ทุติยมฺปิ ธมฺมำ สรณำ คจฺฉามิ.
ทุติยมฺปิ สงฺฆำ สรณำ คจฺฉามิ.
ตติยมฺปิ พุทฺธำ สรณำ คจฺฉามิ.
ตติยมฺปิ ธมฺมำ สรณำ คจฺฉามิ.
ตติยมฺปิ สงฺฆำ สรณำ คจฺฉามิ.

อิติปิ โส ภควา อรหำ สมฺมาสมฺพุทฺโธ วิชฺชาจรณสมฺปนฺโน สุคโต โลกวิทู อนุตฺตโร ปุริสทมฺมสารถิ สตฺถา เทวมนุสฺสานำ พุทฺโธ ภควาติ. *(กราบ)*

สฺวากฺขาโต ภควตา ธมฺโม สนฺทิฏฺฐิโก อกาลิโก เอหิปสฺสิโก
โอปนยิโก ปจฺจตฺตํ เวทิตพฺโพ วิญฺญูหีติ. *(กราบ)*

สุปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ
อุชุปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ
ญายปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ
สามีจิปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ
ยทิทํ จตฺตาริ ปุริสยุคานิ อฏฺฐ ปุริสปุคฺคลา
เอส ภควโต สาวกสงฺโฆ อาหุเนยฺโย ปาหุเนยฺโย
ทกฺขิเณยฺโย อญฺชลีกรณีโย อนุตฺตรํ ปญฺญกฺเขตฺตํ โลกสฺสาติ *(กราบ)*

นตฺถิ เม สรณํ อญฺญํ พุทฺโธ เม สรณํ วรํ
เอเตน สจฺจวชฺเชน โหตุ เม ชยมงฺคลํ.
นตฺถิ เม สรณํ อญฺญํ ธมฺโม เม สรณํ วรํ
เอเตน สจฺจวชฺเชน โหตุ เม ชยมงฺคลํ.
นตฺถิ เม สรณํ อญฺญํ สงฺโฆ เม สรณํ วรํ
เอเตน สจฺจวชฺเชน โหตุ เม ชยมงฺคลํ.

สวดอย่างย่อ

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส.
นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส.
นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส.

พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ.
ธมฺมํ สรณํ คจฺฉามิ.
สงฺฆํ สรณํ คจฺฉามิ.
ทุติยมฺปิ พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ.
ทุติยมฺปิ ธมฺมํ สรณํ คจฺฉามิ.
ทุติยมฺปิ สงฺฆํ สรณํ คจฺฉามิ.

ตติยมฺปิ พุทฺธ์ สรณ์ คจฺฉามิ.
ตติยมฺปิ ธมฺม์ สรณ์ คจฺฉามิ.
ตติยมฺปิ สงฺฆ์ สรณ์ คจฺฉามิ.

นตฺถิ เม สรณ์ อญฺญ์ พุทฺโธ เม สรณ์ วร์
เอเตน สจฺจวชฺเชน โหตุ เม ชยมงฺคล์
นตฺถิ เม สรณ์ อญฺญ์ ธมฺโม เม สรณ์ วร์
เอเตน สจฺจวชฺเชน โหตุ เม ชยมงฺคล์.
นตฺถิ เม สรณ์ อญฺญ์ สงฺโฆ เม สรณ์ วร์
เอเตน สจฺจวชฺเชน โหตุ เม ชยมงฺคล์.

คำแปลคาถา นตฺถิ เม

สรณะอื่นของข้าพเจ้าไม่มี พระพุทธเจ้าเป็นสรณะอันประเสริฐของข้าพเจ้า ด้วยสัจวาจานี้ ขอชัยมงคลจงมีแก่ข้าพเจ้า ฯ

สรณะอื่นของข้าพเจ้าไม่มี พระธรรมเป็นสรณะอันประเสริฐของข้าพเจ้า ด้วยสัจวาจานี้ ขอชัยมงคลจงมีแก่ข้าพเจ้า ฯ

สรณะอื่นของข้าพเจ้าไม่มี พระสงฆ์เป็นสรณะอันประเสริฐของข้าพเจ้า ด้วยสัจวาจานี้ ขอชัยมงคลจงมีแก่ข้าพเจ้า ฯ

๒.๓ วิธีสวดมนต์ไหว้พระของคฤหัสถ์

การสวดมนต์ไหว้พระของคฤหัสถ์ทั่วไป แบ่งเป็น ๒ แบบ คือ แบบกิจวัตร และแบบเป็นส่วนต้นของศาสนพิธีต่าง ๆ แบบกิจวัตรได้แก่การสวดมนต์ไหว้พระก่อนนอน และการทำวัตรเช้า ทำวัตรเย็น ส่วนแบบส่วนต้นของพิธีเป็นการไหว้พระหรือสวดบทนมัสการแล้วกล่าวคำบูชาพระรัตนตรัย แล้วเริ่มบทสวดหรือพิธีการอย่างอื่นต่อไป

การสวดมนต์ไว้พระที่เป็นแบบกิจวัตรนิยมทำกัน ๒ แบบ คือแบบสำหรับนักเรียนอย่างหนึ่งอย่างใดดังกล่าวแล้ว กับแบบที่ทำเหมือนกับที่พระภิกษุสามเณรไหว้พระก่อนนอน หรือเมื่อตื่นนอน หรือแบบประชาชนบางคนบางท้องที่ใช้อยู่ ก่อนสวดมนต์ไหว้พระจะต้องแต่งกายให้เรียบร้อยพอสมควร ถ้ามีพระพุทธรูปหรือโต๊ะหมู่บูชาพระพุทธรูป ก็ควรจุดธูปเทียนบูชาพระพุทธรูปด้วย ดังรายละเอียดดังนี้

ก. แบบพระภิกษุสามเณรสวดมนต์ไหว้พระก่อนนอน

(๑) เมื่อจุดธูปเทียนเสร็จแล้ว พึงกราบด้วยเบญจางคประดิษฐ์ ๓ หน *(ถ้าไม่จุดธูปเทียนก็เริ่มด้วยการกราบแบบเบญจางคประดิษฐ์ ๓ หน)* แล้วทำการบูชา ด้วยการนั่งคุกเข่าประนมมือ กล่าวคำนมัสการว่า

อรหำ สมฺมาสมฺพุทฺโธ ภควา พุทธำ ภควนฺตำ อภิวาเทมิ.
สฺวากฺขาโต ภควตา ธมฺโม ธมฺมำ นมสฺสามิ.
สุปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ สงฺฆำ นมามิ.

คำแปล พระผู้มีพระภาคเจ้า เป็นพระอรหันต์ ดับเพลิงทุกข์สิ้นเชิง ตรัสรู้ด้วยพระองค์เอง ข้าพเจ้าอภิวาทพระผู้มีพระภาคเจ้าผู้รู้ ผู้ตื่นผู้เบิกบาน
พระธรรมอันพระผู้มีพระภาคเจ้า ตรัสไว้ดีแล้ว ข้าพเจ้านมัสการพระธรรม
พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า ปฏิบัติดีแล้ว ข้าพเจ้านอบน้อมพระสงฆ์

(๒) กราบลงหนหนึ่งแล้วว่า นะโม ๓ จบ

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทธสฺส. *(๓ หน)*

คำแปล ขอนอบน้อมพระผู้มีพระภาค ผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสรู้เองโดยชอบพระองค์นั้น

(๓) แล้วระลึกถึงคุณพระพุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์ ด้วยการเปล่งวาจาว่า พุทธานุสสติคือ

อิติปิ โส ภควา อรหำ สมฺมาสมฺพุทฺโธ
วิชฺชาจรณสมฺปนฺโน สุคโต โลกวิทู
อนุตฺตโร ปริสทมฺมสารถิ สตฺถา เทวมนุสฺสานำ พุทฺโธ ภควาติ ฯ

คำแปล แม้เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้น เป็นผู้ไกลจากกองกิเลส เป็นผู้ควรไหว้ เป็นผู้ควรบูชา เป็นผู้ตรัสรู้เองโดยชอบ เป็นผู้บริบูรณ์แล้วด้วยวิชาและจรณะ เป็นผู้เสด็จไปดีแล้ว เป็นผู้รู้แจ้งโลก เป็นผู้ฝึกบุรุษผู้ควรฝึกไม่มีผู้อื่นยิ่งกว่า เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นผู้เบิกบานแล้ว เป็นผู้จำแนกธรรม ดังนี้

(๔) กราบลงหนหนึ่ง แล้วว่า ธัมมานุสสติต่อไป คือ

สฺวากฺขาโต ภควตา ธมฺมโม สนฺทิฏฺฐิโก เอหิปสฺสิโก
โอปนยิโก ปจฺจตฺตำ เวทิตพฺโพ วิญฺญูหีติ ฯ

คำแปล พระธรรมอันพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสดีแล้ว เป็นของอันบุคคลพึงเห็นได้เอง เป็นของไม่มีกาลเวลา เป็นของจะร้องเรียกให้ผู้อื่นเข้ามาดูได้ เป็นของอันบุคคลพึงน้อมเข้ามาใส่ใจ เป็นของอันวิญญูชนทั้งหลาย พึงรู้แจ้งเฉพาะตัวดังนี้ ฯ

(๕) กราบลงหนึ่ง แล้วว่า สังฆานุสสติ ต่อไป คือ

สุปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ อุชุปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ ญายปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ สามีจิปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ ยทิทं จตฺตาริ ปุริสยุคานิ อฏฺฐ ปุริสปุคฺคลา เอส ภควโต สาวกสงฺโฆ อาหุเนยฺโย ปาหุเนยฺโย ทกฺขิเณยฺโย อญฺชลีกรณีโย อนุตฺตรं ปุญฺญกฺเขตฺตं โลกสฺสาติ ฯ

คำแปล พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้าเป็นผู้ปฏิบัติดีแล้ว เป็นผู้ปฏิบัติตรงแล้ว ...เป็นผู้ปฏิบัติถูกแล้ว...เป็นผู้ปฏิบัติชอบแล้ว คือ คู่แห่งบุรุษทั้งหลาย ๔ จัดเป็นบุรุษบุคคลทั้งหลาย ๘ นี้คือ พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า ท่านเป็นผู้ควรสักการะที่เขานำมาบูชา ท่านเป็นผู้ควรของต้อนรับ ท่านเป็นผู้ควรทักษิณาทาน *(ทำบุญ)* ท่านเป็นผู้ควรอัญชลีกรรม *(ไหว้)* ท่านเป็นเนื้อนาบุญของโลก ไม่มีเนื้อนาบุญอื่นยิ่งไปกว่า ดังนี้ ฯ

(๖) กราบลงหนหนึ่ง แล้วระลึกถึงพระคุณของบิดามารดาที่มีอุปการะคุณแก่ตน เป็นต้นว่า ได้เลี้ยงเรามาแต่เล็กแต่น้อย และได้อุปถัมภ์บำรุงนานาประการ เมื่อระลึกพอสมควรแล้ว กราบลงหนหนึ่ง ฯ

(๗) แล้วระลึกถึงอุปการะคุณแห่งพระอุปัชฌายอาจารย์ ตลอดจนถึงท่านผู้มีอุปการะคุณอื่น ๆ เป็นต้นว่า ได้ช่วยเหลือให้ได้บรรพชาอุสมบทในพระพุทธศาสนาเป็นผู้อบรมสั่งสอนให้มีวิชาความรู้ได้ทำมาหาเลี้ยงชีพโดยสุจริต เป็นผู้ช่วยเหลือส่งเสริมในกิจการต่าง ๆ

(๘) เสร็จแล้วพึงนั่งพับเพียบ ตั้งจิตแผ่เมตตา ไปในสัตว์ทั้งหลายทั้งปวง ตั้งต้นแต่ที่ใกล้ มีมารดาบิดา พระอุปัชฌาย์ อาจารย์ เป็นต้น ตลอดจนสรรพสัตว์ไม่มีประมาณ ขอให้ท่านทั้งหลายทั้งปวงเหล่านั้น จงเป็นผู้มีความสุขปราศจากความทุกข์ ไม่มีความเป็นเวรเป็นภัยต่อกัน ปราศจากการพยาบาทปองร้ายกัน ปราศจากการเบียดเบียนกันและกัน ให้เป็นผู้มีความสุขกายสบายใจบริหารรักษาตนให้เป็นผู้มีความสุขยิ่ง ๆ ขึ้นไปฯ

ข. แบบสากลนิยม

(๑) เมื่อจุดธูปเทียนเสร็จแล้ว พึงกราบด้วยเบญจางคประดิษฐ์ (๓) หน แล้วนั่งประนมมือกล่าวคำบุพพภาคนมการะ คือ ตั้ง นโม ๓ จบก่อน

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส. *(๓ หน)*

(๒) แล้วกล่าวคำบูชาพระรัตนตรัยทั้งคำบาลีและคำแปล ดังนี้

คำบาลี	คำแปล
อิมินา สกฺกาเรน พุทฺธ	ข้าพเจ้า ขอบูชา พระพุทธเจ้า
ปูเชมิ *(หลานคนว่า ปูชาม)*	ด้วยเครื่องสักการะ อันนี้
อิมินา สกฺกาเรน ธมฺม	ข้าพเจ้า ขอบูชา พระธรรม
ปูเชมิ	ด้วยเครื่องสักการะ อันนี้
อิมินา สกฺกาเรน สงฺฆ	ข้าพเจ้า ขอบูชา พระสงฆ์
ปูเชมิ	ด้วยเครื่องสักการะ อันนี้

จบแล้ว กราบแบบเบญจางคประดิษฐ์ ๑ ครั้ง แล้วกล่าวคำไหว้พระรัตนตรัยต่อไป ดังนี้ทั้งคำบาลีและคำแปล หรือเฉพาะคำบาลีตามแต่ความเหมาะสม

อรหำ สมฺมาสมฺพุทฺโธ ภควา	ข้าพเจ้าขออภิวาท องค์สมเด็จพระผู้มีพระ-
พุทฺธ ภควนฺต อภิวาเทมิ ฯ	ภาคเจ้าผู้เป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้แล้วโดย
	ชอบด้วยพระองค์เอง พระองค์นั้น ฯ *(กราบ)*
สฺวากฺขาโต ภควตา ธมฺโม	ข้าพเจ้าขอนมัสการ พระธรรม ที่องค์
ธมฺม นมสฺสามิ ฯ	สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสสอนไว้ดี
	แล้วนั้น ฯ *(กราบ)*
สุปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ	ข้าพเจ้าขอนอบน้อม พระสงฆ์สาวกของ
สงฺฆ นมามิ ฯ	องค์สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ผู้ปฏิบัติ
	ดีแล้วนั้น ฯ *(กราบ)*

(๓) แล้วกล่าวคำเข้าถึงพระรัตนตรัย หรือไตรสรณคมน์ ดังนี้ อาจกล่าวเฉพาะคำบาลี หรือทั้งคำบาลีและคำแปลตามความเหมาะสม

พุทฺธ สรณ คจฺฉามิ	ข้าพเจ้าขอถึง ซึ่งพระพุทธเจ้า ว่าเป็นที่พึ่ง
ธมฺม สรณ คจฺฉามิ	ข้าพเจ้าขอถึงซึ่งพระธรรมว่าเป็นที่พึ่ง
สงฺฆ สรณ คจฺฉมิ	ข้าพเจ้าขอถึง ซึ่งพระสงฆ์ ว่าเป็นที่พึ่ง
ทุติยมฺปิ พุทฺธ สรณ คจฺฉามิ	ข้าพเจ้าขอถึง ซึ่งพระพุทธเจ้า ว่าเป็นที่พึ่ง
	แม้เป็นครั้งที่สอง
ทุติยมฺปิ ธมฺม สรณ คจฺฉามิ	ข้าพเจ้าขอถึง ซึ่งพระธรรม ว่าเป็น
	ที่พึ่ง แม้เป็นครั้งที่สอง
ทุติยมฺปิ สงฺฆ สรณ คจฺฉามิ	ข้าพเจ้าขอถึง ซึ่งพระสงฆ์ ว่าเป็นที่พึ่ง
	แม้เป็นครั้งที่สอง

ตติยมฺปิ พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ	ข้าพเจ้าขอถึง ซึ่งพระพุทธเจ้า ว่าเป็นที่พึ่ง แม้เป็นครั้งที่สาม
ตติยมฺปิ ธมฺมํ สรณํ คจฺฉามิ	ข้าพเจ้าขอถึง ซึ่งพระธรรม ว่าเป็นที่พึ่ง แม้เป็นครั้งที่สาม
ตติยมฺปิ สงฺฆํ สรณํ คจฺฉามิ	ข้าพเจ้าขอถึง ซึ่งพระสงฆ์ ว่าเป็นที่พึ่ง แม้เป็นครั้งที่สาม

จบแล้วกราบ ๑ ครั้ง

(๔) แล้วเจริญบทสรรเสริญพระพุทธคุณ ดังนี้ เฉพาะบาลี

อิติปิ	แม้เพราะเหตุนี้
โส ภควา	องค์สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้น
อรหํ	เป็นพระอรหันต์ ผู้ห่างไกลกิเลสทั้งหลาย
สมฺมาสมฺพุทฺโธ,	ตรัสรู้แล้วโดยชอบด้วยพระองค์เอง
วิชฺชาจรณสมฺปนฺโน	ถึงพร้อมด้วยวิชชาและจรณะ
สุคโต	เป็นผู้เสด็จไปดีแล้ว
โลกวิทู,	เป็นผู้รู้แจ้งโลก
อนุตฺตโร ปุริสทมฺมสารถิ	ทรงฝึกบุรุษบุคคลที่ควรฝึก ไม่มีผู้อื่นจะฝึกได้ยอดเยี่ยมกว่าพระองค์
สตฺถา เทวมนุสฺสานํ	เป็นพระศาสดา *(ครู)* ของเทวดา และมนุษย์ทั้งหลาย
พุทฺโธ	เป็นผู้ตื่นแล้ว *(หรือ)* เบิกบานแล้ว
ภควาติ, ฯ	เป็นผู้จำแนกแจกจ่ายแสดงธรรมโปรดเวไนยสัตว์

จบแล้วกราบ ๑ ครั้ง ระลึกถึงพระพุทธคุณตามคำแปล

(๕) แล้วเจริญบทสรรเสริญพระธรรมคุณ เฉพาะคำบาลี

สฺวากฺขาโต ภควตา ธมฺโม,	พระธรรมที่องค์สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสสอนไว้ดีแล้ว
สนฺทิฏฺฐิโก	อันบุคคลผู้ปฏิบัติจะพึงเป็นผู้เห็นได้เอง
อกาลิโก	เป็นธรรมที่นำไปปฏิบัติได้ผลโดยไม่จำกัดกาลเวลา

เอหิปสฺสิโก,	เป็นธรรมที่ควรเรียกให้ผู้อื่นเข้ามาพิสูจน์ดูได้
โอปนยิโก	เป็นธรรมที่บุคคลควรน้อมนำเข้ามาไว้ในจิตใจ *(หรือน้อมจิตใจเข้าไปในธรรมนั้น)*
ปจฺจตฺตํ เวทิตพฺโพ วิญฺญูหีติ ฯ	อันวิญญูชนผู้รู้แจ้งแล้ว จะพึงรู้ได้เฉพาะตนเองด้วยประการฉะนี้ ฯ

จบแล้วกราบ ๑ ครั้ง ระลึกถึงพระธรรมคุณตามคำแปล

(๖) แล้วเจริญบทสรรเสริญพระสงฆ์คุณ เฉพาะคำบาลี

สุปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ,	พระสงฆ์สาวกขององค์สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าเป็นผู้ปฏิบัติดีแล้ว
อุชุปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ,	เป็นผู้ปฏิบัติตรงต่อพระธรรมวินัยแล้ว
ญายปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ,	เป็นผู้ปฏิบัติสมควร *(ไม่ตึงไม่หย่อน)* แล้ว
สามีจิปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ,	เป็นผู้ปฏิบัติชอบยิ่งแล้ว
ยทิทํ จตฺตาริ ปุริสยุคานิ	พระสงฆ์สาวกขององค์สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้านี้นั้น
อฏฺฐ ปุริสปุคฺคลา,	คือคู่แห่งบุรุษทั้ง ๔ เป็นบุรุษบุคคลทั้ง ๘
เอส ภควโต สาวกสงฺโฆ,	นี่คือ พระสงฆ์สาวกขององค์สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า
อาหุเนยฺโย	เป็นผู้สมควรแก่เครื่องสักการะที่เขานำมาบูชา
ปาหุเนยฺโย	เป็นผู้สมควรแก่สิ่งของที่เขานำมาต้อนรับ
ทกฺขิเณยฺโย	เป็นผู้สมควรแก่การทำบุญทักษิณา
อญฺชลีกรณีโย,	เป็นผู้สมควรแก่การทำอัญชลีกรรม คือการกราบไหว้
อนุตฺตรํ ปุญฺญกฺเขตฺตํ โลกสฺสาติ, ฯ	เป็นเนื้อนาบุญอันยอดเยี่ยมของชาวโลกที่ไม่มีนาบุญอื่นใดจะเทียมได้ ด้วยประการฉะนี้ ฯ

จบแล้วกราบ ๑ ครั้ง ระลึกถึงพระสังฆคุณตามคำแปล

(๗) แล้วเจริญบทพุทธชัยมงคลคาถา *(พาหุ)* ดังต่อไปนี้

๑. พาหุ๎ สหสฺสมภินิมฺมิตสาวุธนฺตๅ
คิริเมขลๅ อุทิตโฆรสเสนมารๅ
ทานาทิธมฺมวิธินา ชิตวา มุนินฺโท
ตนฺเตชสา ภวตุ เต ชยมงฺคลานิ ฯ

๒. มาราติเรกมภิยุชฺฌิตสพฺพรตฺตึ
โฆรมฺปนาฬวกมกฺขถทฺธยกฺขๅ
ขนฺตีสุทนฺตวิธินา ชิตวา มุนินฺโท
ตนฺเตชสา ภวตุ เต ชยมงฺคลานิ ฯ

๓. นาฬาคิรึ คชวรๅ อติมตฺตภูตๅ
หาวคฺคิจกฺกมสนีว สุทารุณนฺตๅ
เมตฺตมฺพุเสกวิธินา ชิตวา มุนินฺโท
ตนฺเตชสา ภวตุ เต ชยมงฺคลานิ ฯ

๔. อุกฺขิตฺตขคฺคมติหตฺถสุทารุณนฺตๅ
ธาวนฺติโยชนปถงฺคุลิมาลวนฺตๅ
อิทฺธีภิสงฺขตมโน ชิตวา มุนินฺโท
ตนฺเตชสา ภวตุ เต ชยมงฺคลานิ ฯ

๕. กตฺวาน กฏฺฐมุทรๅ อิว คพฺภินียา
จิญฺจาย ทุฏฺฐวจนๅ ชยกายมชฺเฌ
สนฺเตน โสมวิธินา ชิตวา มุนินฺโท
ตนฺเตชสา ภวตุ เต ชยมงฺคลานิ ฯ

๖. สจฺจๅ วิหาย มติสจฺจกวาทเกตุๅ
วาทาภิโรปิตมนๅ อติอนฺธภูตๅ
ปญฺญาปทีปชลิโต ชิตวา มุนินฺโท
ตนฺเตชสา ภวตุ เต ชยมงฺคลานิ ฯ

๗. นนฺโทปนนฺทภุชคๅ วิพุธๅ มหิทฺธึ
ปุตฺเตน เถรภุชเคน ทมาปยนฺโต
อิทฺธูปเทสวิธินา ชิตวา มุนินฺโท
ตนฺเตชสา ภวตุ เต ชยมงฺคลานิ ฯ

๘. ทุคฺคาหทิฏฺฐิภุชเคน สุทฏฺฐหตฺถๅ
พฺรหฺมๅ วิสุทฺธิชุติมิทฺธิพกาธธานๅ

ฌาณาคเทน วิธินา ชิตวา มุนินฺโท
ตนฺเตชสา ภวตุ เต ชยมงฺคลานิ ฯ
เอตาปิ พุทฺธชยมงฺคลอฏฺฐคาถา
โย วาจโน ทินทิเน สรเตมตนฺที
หิตฺวานเนวิวิธานิ จุปทฺทานิ
โมกฺขํ สุขํ อธิคเมยฺย นโร สปญฺโญ ฯ

จบแล้วกราบ ๑ ครั้ง

(๘) แล้วเจริญบทชัยมงคลคาถา ต่อไปดังนี้

มหาการุณิโก นาโถ
หิตาย สพฺพปาณินํ
ปูเรตฺวา ปารมี สพฺพา
ปตฺโต สมฺโพธิมุตฺตมํ
เอเตน สจฺจวชฺเชน
โหตุ เต ชยมงฺคลํ ฯ
ชยนฺโต โพธิยา มูเล
สกฺยานํ นนฺทิวฑฺฒโน
เอวํ ตฺวํ วิชโย โหหิ
ชยสฺสุ ชยมงฺคเล
อปราชิตปลฺลงฺเก
สีเส ปถวิโปกฺขเร
อภิเสเก สพฺพพุทฺธานํ
อคฺคปฺปตฺโต ปโมทติ ฯ
สนฺกฺขตฺตุ สุมงฺคลํ
สุปฺปภาตํ สุหุฏฺฐิติ
สุขโณ สุมุหุตฺโต จ
สุยิฏฺฐ์ พฺรหฺมจาริสุ
ปทกฺขิณํ ถายกมฺมํ
วาจากมฺมํ ปทกฺขิณํ
ปทกฺขิณํ มโนกมฺมํ
ปณิธีเต ปทกฺขิณา
ปทกฺขิณานิ กตฺวาน
ลภนฺตตฺเถ ปทกฺขิเณ ฯ

จบแล้วกราบ ๓ ครั้ง

(๙) แล้วเจริญบทแผ่เมตตา ดังนี้

สพฺเพ สตฺตา อเวรา โหนฺตุ อพฺยาปชฺฌา อนีฆา สุขี อตฺตานํ ปริหรนฺตุ ฯ

สัตว์ทั้งหลาย ที่เป็นเพื่อนทุกข์ เกิดแก่เจ็บตาย ด้วยกันหมดทั้งสิ้น
จงเป็นสุขเป็นสุขเถิด อย่าได้มีเวรต่อกันและกันเลย
จงเป็นสุขเป็นสุขเถิด อย่าได้เบียดเบียนซึ่งกันและกันเลย
จงเป็นสุขเป็นสุขเถิด อย่าได้มีความคับแค้นใจเลย
จงมีแต่ความสุขกายสุขใจ รักษาตน ให้พ้นจากทุกข์ภัยทั้งสิ้นเทอญ

จบแล้วกราบ ๓ ครั้ง เป็นเสร็จพิธีไหว้พระสวดมนต์

๒.๔ การทำวัตรเช้าและการทำวัตรเย็น

การสวดมนต์ไหว้พระหรือบูชาพระรัตนตรัยเป็นประจำวันของพระภิกษุสามเณรหรืออุบาสกอุบาสิกา เรียกว่า การทำวัตร ซึ่งรวมการไหว้และการสรรเสริญคุณพระรัตนตรัยเข้าด้วยกัน ทำเป็นกิจลักษณะร่วมกันเป็นคณะ การทำวัตรตอนเช้าเรียกว่า การทำวัตรเช้า การทำวัตรเย็นเรียกว่า ทำวัตรเย็น พระภิกษุสามเณรตามวัดต่าง ๆ จะประชุมพร้อมกันทำวัตรเช้าเวลาประมาณ ๘.๓๐ น. หรือ ๙.๐๐ น. ตามแต่ทางวัดจะนัดหมาย และทำวัตรเย็นเวลาประมาณ๑๗.๓๐น. เป็นประจำทุกวันไม่มีเว้น ส่วนคฤหัสถ์สุดแต่อัธยาศัย ทายกทายิกาบางท่านบางหมู่บางคณะอาจทำวัตรทุกวันเช่นเดียวกับพระภิกษุสามเณร บางท่านบางหมู่บางคณะก็ทำเฉพาะเวลาถือศีล เช่น ในระหว่างพรรษา หรือในวันถือศีลอุโบสถ หรือในวันที่กำหนดพิเศษต่าง ๆ เช่นในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา อาจจะทำเฉพาะทำวัตรเช้าหรือเฉพาะทำวัตรเย็น หรือทั้งทำวัตรเช้าและทำวัตรเย็นก็ได้ ในวันพระหรือวันธรรมสวนะที่มีการทำบุญสมาทานศีลฟังธรรม และถืออุโบสถศีลที่วัด พระภิกษุ สามเณร และอุบาสกอุบาสิกาพร้อมกันในศาลาที่ทำบุญ พระภิกษุสามเณรจะทำวัตรเช้าก่อนแล้วอุบาสกอุบาสิกาจะทำวัตรเช้าต่อไปจากพระภิกษุสามเณร ส่วนในตอนเย็นพระภิกษุสามเณรกับอุบาสกอุบาสิกาที่ถืออุโบสถศีลจะทำวัตรเย็นคนละทีคนละครั้งกัน วิธีการและบททำวัตรสำหรับคฤหัสถ์หรืออุบาสกอุบาสิกา มีดังนี้

ก. ทำวัตรเช้า

(๑) ผู้เข้าประชุมทำวัตรพร้อมกัน ณ ที่ที่จะทำวัตร ซึ่งมีพระพุทธรูปพร้อมด้วยเครื่องสักการบูชา ดอกไม้ ธูปเทียน ตั้งอยู่หน้าที่ประชุม ประธาน หรือหัวหน้าจุดธูปเทียนบูชาพระรัตนตรัย ผู้ร่วมประชุมทั้งนั้นนั่งคุกเข่าประนมมือแบบเบญจางคประดิษฐ์พร้อมกัน แล้วนั่งคุกเข่าประนมมือ ประธานหรือหัวหน้ากล่าวคำนมัสการ ผู้ร่วมทำวัตรว่าตาม เฉพาะคำบาลี ดังนี้

โย โส ภควา อรหำ สมฺมาสมฺพุทฺโธ,	พระผู้มีพระภาคพระองค์ใด เป็นพระอรหันต-สัมมาสัมพุทธเจ้า
สฺวากฺขาโต เยน ภควตา ธมฺโม,	พระธรรมที่พระผู้มีพระภาคพระองค์ได ตรัสไว้ดีแล้ว
สุปฏิปนฺโน ยสฺส ภควตต สาวกสงฺโฆ,	พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคพระองค์ใดปฏิบัติดีแล้ว

ตมฺมยं ภควนฺตं สธมฺมं สสงฺฆं,	พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นพร้อมทั้งพระธรรมและพระสงฆ์
อิเมหิ สกฺกาเรหิ ยถารหं อาโรปิเตหิ อภิปูชยาม	ข้าพเจ้าทั้งหลายขอน้อมบูชาด้วยเครื่องสักการะตามที่ได้ยกขึ้นไว้เหล่านี้
สาธุ โน ภนฺเต ภควา สุจิรปรินิพฺพุโตปิ	ขอพระผู้มีพระภาคเจ้าของพวกข้าพระพุทธเจ้าแม้จะเสด็จปรินิพพานนานแล้ว
ปจฺฉิมาชนตานุกมฺปมานสา	มีพระทัยอนุเคราะห์ต่อชุมชนรุ่นหลัง
อิมเม สกฺกาเร ทุคฺคตปณฺณาการภูเต ปฏิคฺคณฺหาตุ	จงรับเครื่องสักการะของคนยากเหล่านี้
อมฺหากํ ทีฆรตฺตํ หิตาย สุขาย ฯ	เพื่อประโยชน์ ความสุขแก่ข้าพระพุทธเจ้าเจ้าทั้งหลายสืบไปเท่านานเทอญ.
อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ ภควา พุทฺธํ ภควนฺตํ อภิวาเทมิ *(กราบลงหนหนึ่ง)*	พระผู้มีพระภาคเป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ข้าพเจ้าขออภิวาทพระผู้มีพระภาคพระพุทธเจ้านั้น
สฺวากฺขาโต ภควตา ธมฺโม ธมฺมं นมสฺสามิ *(กราบลงหนหนึ่ง)*	พระธรรมที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ดีแล้ว ข้าพเจ้าขอนมัสการพระธรรมนั้น
สุปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ สงฺฆं นมามิ *(กราบลงหนหนึ่ง)*	พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเป็นผู้ปฏิบัติดีแล้ว ข้าพเจ้าขอนอบน้อมพระสงฆ์นั้น

(๒) แล้วกล่าวคำบุพภาคนมการ และสดุดีพระพุทธคุณ พระธรรมคุณ พระสงฆคุณต่อไป เฉพาะคำบาลี ดังนี้

(กล่าวนำ) **หนฺท มยं พุทฺธสฺส ภควโต ปุพฺพภาคนมการํ กโรม เส ฯ**	เชิญเถิด พวกเราจงกระทำการนอบน้อมเบื้องต้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้าผู้รู้ผู้ตื่นผู้เบิกบานเถิด ฯ
(กล่าวพร้อมกัน) **นโม ตสฺส**	ขอนอบน้อมพระผู้มีพระภาค ผู้เป็นพระอรหันต์
ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส. *(๓ หน)*	ตรัสรู้เองโดยชอบ พระองค์นั้น
(กล่าวนำ) **หนฺท มยं พุทฺธาภิถุตึ กโรม เส ฯ**	เชิญเถิด พวกเรา จงกระทำการสดุดีพระพุทธเจ้าเถิด ฯ
(กล่าวพร้อมกัน) **โย โส ตถาคโต**	พระตถาคตเจ้า พระองค์นั้น ใด เป็นผู้ไกล

อรหं	จากกิเลส เป็นผู้ควรไหว้ เป็นผู้ควรบูชา
สมฺมาสมฺพุทฺโธ.	เป็นผู้ตรัสรู้ชอบเอง
วิชฺชาจรณสมฺปนฺโน	เป็นผู้บริบูรณ์ด้วยวิชชาและจรณะ
สุคโต	เป็นผู้เสด็จไปดีแล้ว
โลกวิทู	เป็นผู้รู้แจ้งโลก
อนุตฺตโร ปุริสทมฺมสารถิ	เป็นผู้ฝึกบุรุษที่ควรฝึก ไม่มีผู้อื่นยิ่งไปกว่า
สตฺถา เทวมนุสฺสานं	เป็นผู้สอนของเทวดา และมนุษย์ทั้งหลาย
พุทฺโธ	เป็นผู้เบิกบานแล้ว
ภควา,	เป็นผู้จำแนกธรรม
โย	พระองค์ใด
อิมं โลกं สเทวกं สมารกं สพฺรหฺมกं	ทำให้แจ้งด้วยปัญญาอันยิ่งเอง แล้วสอน
สสฺสมณพฺราหฺมณึ ปชं สเทวมนุสฺสं	ชาวโลกนี้กับทั้งเทวมารดาพรหมและหมู่-สัตว์
สยं อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา ปเวเทสิ	พร้อมทั้งสมณพราหมณ์และเทวดามนุษย์
โย	ให้รู้ตามพระองค์ใด
ธมฺมं เทเสสิ	ทรงแสดงแล้วซึ่งพระธรรม
อาทิกลฺยาณं	ไพเราะในเบื้องต้น
มชฺเฌกลฺยาณं	ไพเราะในท่ามกลาง
ปริโยสานกลฺยาณं,	ไพเราะในที่สุด
สาตฺถं สพฺยญฺชนํ เกวลปริปุณฺณं ปริสุทฺธं	ทรงประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถะ
พฺรหฺมจริยं ปกาเสสิ,	พร้อมทั้งพยัญชนะ บริสุทธิ์ บริบูรณ์สิ้นเชิง
ตมหं ภควนฺตं อภิปูชยามิ,	ข้าพเจ้าขอบูชาอย่างยิ่ง ซึ่งพระผู้มีพระภาค-เจ้าพระองค์นั้น
ตมหं ภควนฺตं	ข้าพเจ้าขอนอบน้อมซึ่งพระผู้มีพระภาคเจ้า พระองค์นั้น ด้วยเศียรเกล้า ฯ *(กราบ)*
(กล่าวนำ) **หนฺท มยं ธมฺมาภิคีติ**	เชิญเถิด พวกเราจงกระทำการสดุดี
กโรม เส ฯ	พระธรรมเถิด ฯ
(กล่าวพร้อมกัน) **โย โส**	พระธรรมนั้น ใด อันพระผู้มีพระภาคเจ้า
สฺวากฺขาโต ภควตา ธมฺโม,	ตรัสดีแล้ว
สนฺทิฏฺฐิโก	เป็นของอันบุคคลพึงเห็นได้เอง

อกาลิโก	เป็นของไม่มีกาลเวลา
เอหิปสฺสิโก	เป็นของร้องเรียกให้ผู้อื่นเข้ามาดูได้
โอปนยิโก	เป็นของอันบุคคลพึงน้อมเข้ามาใส่ใจ
ปจฺจตฺตๆ เวทิตพฺโพ วิญญูหิ,	เป็นของอันวิญญูชนทั้งหลาย พึงรู้จักแจ้งเฉพาะตัว
ตมหๆ ธมฺมๆ อภิปูชยามิ,	ข้าพเจ้าขอบูชาอย่างยิ่ง ซึ่งพระธรรมนั้น
ตมหๆ ธมฺมๆ สิรสา นมามิ ฯ	ข้าพเจ้าขอนอบน้อมซึ่งพระธรรมนั้น ด้วยเศียรเกล้า ฯ

(กราบลงหนหนึ่ง)

(กล่าวนำ) หนฺท มยๆ สงฺฆาภิถุตี	เชิญเถิด พวกเราจงกระทำการสดุดี
กโรม าส ฯ	พระสงฆ์เถิด ฯ
(กล่าวพร้อมกัน) โย โส	พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า
สุปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ	หมู่นั้นใด เป็นผู้ปฏิบัติดีแล้ว
อุชุปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ,	พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้าเป็นผู้ปฏิบัติตรงแล้ว
ญายปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ,	พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้าเป็นผู้ปฏิบัติถูกต้องแล้ว
สามีจิปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ,	พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้าเป็นผู้ปฏิบัติชอบยิ่งแล้ว
ยทิทๆ	คือ
จตฺตาริ ปุริสยุคานิ อฏฺ ปุริสปุคฺคลา	คู่แห่งบุรุษทั้งหลาย ๔ จัดเป็นบุรุษบุคคลทั้งหลาย ๘
เอส ภควโต สาวกสงฺโฆ,	นี่คือพระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า
อาหุเนยฺโย	ท่านเป็นผู้ควรสักการะที่เขานำมาบูชา
ปาหุเนยฺโย	ท่านเป็นผู้ควรของต้อนรับ
ทกฺขิเณยฺโย	ท่านเป็นผู้ควรทักษิณาทาน
อญฺชลีกรณีโย,	ท่านเป็นผู้ควรอัญชลีกรรม
อนุตฺตรๆ ปุญฺญกฺเขตฺตๆ โลกสฺส,	ท่านเป็นเนื้อนาบุญของโลก ไม่มีเนื้อนาอื่นยิ่งกว่า
ตมหๆ สงฺฆๆ อภิปูชยามิ,	ข้าพเจ้าขอบูชาอย่างยิ่ง ซึ่งพระสงฆ์หมู่นั้น

ตมหं สงฺฆं สิรสา นมามิ ฯ	ข้าพเจ้าขอนอบน้อมซึ่งพระสงฆ์หมู่นั้น ด้วยเศียรเกล้า ฯ

(กราบลงหนหนึ่ง แล้วนั่งพับเพียบประนมมือ)

(๓) แล้วกล่าวคำนอบน้อมต่อพระรัตนตรัย ต่อไปเฉพาะคำบาลี ดังนี้

(กล่าวนำ) หนฺท มยं	เชิญเถิด พวกเราจงกล่าวคาถานอบน้อม
รตนตฺตยปฺปณามคาถาโย เจว	พระรัตนตรัย และพระบาลีกำหนดความ
สงฺเวคปริกิตฺตนปาฐญฺจ ภณาม เส ฯ	สังเวช สิ ฯ
(กล่าวพร้อมกัน) พุทฺโธ สุสุทฺโธ	พระพุทธเจ้าพระองค์ใด เป็นผู้หมดจดดีแล้ว
กรุณามหณฺณโว,	มีพระกรุณาดุจห้วงมหรรณพ
โยจฺจนฺตสุทฺธพุทฺธปญฺญาจกฺขุโลจโน,	มีพระปัญญาจักษุอันประเสริฐหมดจดแล้วโดยส่วนเดียว
โลกสฺส ปาปูปกิเลสมาตโก,	ฆ่าบาปและอุปกิเลสแห่งชาวโลก
วนฺทามิ พุทฺธํ อหมาทเรน ตं,	ข้าพเจ้า ขอไหว้พระพุทธเจ้า พระองค์นั้นโดยความเคารพ
ธมฺโม ปทีโป วิย ตสฺส สตฺถุโน,	พระธรรมของพระศาสดาจารย์เจ้า พระองค์นั้น เป็นประดุจดวงประทีป
โย มคฺคปากามตเภทภินฺนโก,	พระธรรมใดโดยประเภท คือ มรรคผลและนิพพาน
โลกุตฺตโร โย จ ตทตฺถทีปโน,	เป็นธรรมข้ามพ้นโลก และพระธรรมใดส่องเนื้อความแห่งโลกุตรธรรมนั้น
วนฺทามิ ธมฺมํ อหมาทเรน ตं,	ข้าพเจ้าขอไหว้พระธรรมนั้นโดยความเคารพ
สงฺโฆ สุเขตฺตาภยติเขตฺตสญฺญิโต	พระสงฆ์หมู่ใด จัดเป็นเนื้อนายิ่งกว่าเนื้อนา
โย ทิฏฺฐสนฺโต สุคตานุโพธโก,	ที่ดี เป็นผู้มีความสงบระงับอันประจักษ์แล้ว รู้ตามเสด็จพระสุคตเจ้า
โลลปฺปหีโน อริโย สุเมธโส,	มีกิเลสอันโลเลอันละได้แล้ว เป็นพระอริยเจ้า มีปัญญาดี
วนฺทามิ สงฺฆํ อหมาทเรน ตं,	ข้าพเจ้าขอไหว้พระสงฆ์หมู่นั้น โดยความเคารพ
อิจฺเจวเมกนฺตภิปูชเนยฺยกं,	บุญอันใดที่ข้าพเจ้าไหว้พระรัตนตรัย ซึ่งเป็น

วตฺถุตฺตยं วนฺทยตาภิสงฺขตं,	ของควรบูชาโดยส่วนเดียวสร้างสมแล้วอย่างนี้ ๆ
ปุญฺญं มยายं มม สพฺพุปทฺทวา	ขอสรรพอุปัททวะทั้งหลาย จงอย่ามีแก่ข้าพเจ้า
มา โหนฺตุ เว ตสฺส ปภาวสิทฺธิยา ฯ	ด้วยความประสิทธานุภาพแห่งบุญนั้นแล ฯ

(๔) ถ้ามีเวลาพอให้สวดสังเวคปริกิตตนปาฐ เฉพาะคำบาลีต่อไปนี้ ต่อไป *(ถ้าไม่มีเวลาก็จบแค่.....**ปภาวสิทธิ**...แล้วกราบ ๓ ครั้ง)*

อิธ ตถาคโต โลเก อุปฺปนฺโน	พระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า
อรหं สมฺมาสมฺพุทฺโธ,	ได้เกิดขึ้นแล้วในโลกนี้
ธมฺโม จ เทสิโต	และพระธรรมอันพระตถาคตเจ้าทรงแสดงแล้ว
นิยฺยานิโก	เป็นไปเพื่อนำสัตว์ออกจากทุกข์
อุปสมิโก	เป็นไปเพื่อสงบระงับ
ปรินิพฺพานิโก	เป็นไปเพื่ออันดับรอบ
สมฺโพธคามี	มีปกติให้ถึงความตรัสรู้
สุคตปฺปเวทิโต,	อันพระสุคตเจ้าทรงประกาศแล้ว
มยนฺตं ธมฺมं สุตฺวา เอวं ชานาม,	เราทั้งหลายได้ฟังพระธรรมนั้นแล้วจึงรู้อย่างนี้ว่าแม้ความเกิด ก็เป็นทุกข์
ชาติปิ ทุกฺขา	แม้ความแก่ ก็เป็นทุกข์
ชราปิ ทุกฺขา	แม้ความตาย ก็เป็นทุกข์
มรณมฺปิ ทุกฺขं,	แม้ความแห้งใจ ความร่ำไรรำพัน ความทุกข์ ความเสียใจ ความคับแค้นใจ ก็เป็นทุกข์
โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสาปิ ทุกฺขา,	ความพลัดพรากจากสิ่งอันเป็นที่รักเป็นทุกข์
อปฺปิเยหิ สมฺปโยโค ทุกฺโข,	ปรารถนาอยู่ย่อมไม่ได้ แม้อันใด
ยมฺปิจฺฉं น ลภติ	แม้อันนั้น ก็เป็นทุกข์
ตมฺปิ ทุกฺขं,	โดยย่อ อุปาทานขันธ์ห้า เป็นทุกข์
สงฺขิตฺเตน ปญฺจุปาทานกฺขนฺธา ทุกฺขา,	กล่าวคือ
เสยฺยถีทं,	อุปาทานขันธ์ คือ รูป
รูปูปาทานกฺขนฺโธ,	อุปาทานขันธ์ คือ เวทนา
เวทนูปาทานกฺขนฺโธ,	

สญฺญูปาทานกฺขนฺโธ,	อุปาทานขันธ์ คือ สัญญา
สงฺขารูปาทานกฺขนฺโธ,	อุปาทานขันธ์ คือ สังขาร
วิญฺญาณูปาทานกฺขนฺโธ,	อุปาทานขันธ์ คือ วิญญาณ
เยสํ ปริญฺญาย ธรมาโน โส ภควา,	เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้นยังทรง
เอวํ พหุลํ สาวเก วิเนติ,	ดำรงพระชนม์อยู่ย่อมแนะนำสาวกทั้งหลาย
	เพื่อให้กำหนดรู้อุปทานขันธ์ห้าอย่างนี้
	โดยมาก
เอวภาคา จ ปนสฺส ภควโต สาวเกสุ	ก็แล อนุสาสนี้เป็นอันมาก ของพระผู้มีพระ
อนุสาสนี, พหุลา ปวตฺตติ,	ภาคเจ้าพระองค์นั้น เป็นไปในสาวกทั้งหลาย
	มีส่วนอย่างนี้
รูปํ อนิจฺจํ,	รูป ไม่เที่ยง
เวทนา อนิจฺจา,	เวทนา ไม่เที่ยง
สญฺญา อนิจฺจา,	สัญญา ไม่เที่ยง
สงฺขารา อนิจฺจา,	สังขารทั้งหลาย ไม่เที่ยง
วิญฺญาณ์ อนิจฺจ์	วิญญาณ ไม่เที่ยง
รูปี อนตฺตา	รูป เป็นอนัตตา
เวทนา อนตฺตา,	เวทนา เป็นอนัตตา
สญฺญา อนตฺตา,	สัญญา เป็นอนัตตา
สงฺขารา อนตฺตา,	สังขารทั้งหลาย เป็นอนัตตา
วิญฺญาณ์ อนตฺตา,	วิญญาณ เป็นอนัตตา
สพฺเพ สงฺขารา อนิจฺจา,	สังขารทั้งหลายทั้งปวง ไม่เที่ยง
สพฺเพ ธมฺมา อนตฺตาติ,	ธรรมทั้งหลายทั้งปวง เป็นอนัตตา ดังนี้
เต *(ผู้หญิงใช้ ตา)* มยํ โอติณฺณามฺห	เราทั้งหลายเหล่านั้นผู้เป็นอันชาติ ชรา
ชาติยา ชรามรเณน	มรณะ
โสเกหิ ปริเทวหิ ทุกฺเขหิ โทมนสฺเสหิ	โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส
อุปายาเสหิ	อุปายาสครอบงำแล้ว
ทุกฺโขติณฺณา	เป็นผู้มีทุกข์ครอบงำแล้ว
ทุกฺขปฺปเรตา,	มีทุกข์เป็นเบื้องหน้าแล้ว
อปฺเปว นามิมสฺส เกวลสฺส	ไฉนหนอ ความทำที่สุดแห่งกองทุกข์ทั้งมวล
ทุกฺขกฺขนฺธสฺส อนฺตกิริยาย	นี้ พึงปรากฏ ดังนี้แล

ปณฺณาเยถาติ,

จิรปรินิพฺพุตมฺปิ ตं ภควนฺตं สรณํ คโต, ข้าพเจ้าเข้าถึงพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น
(ผู้หญิงใช้ คตา) ถึงแม้เสด็จปรินิพพานนานแล้วเป็นสรณะที่พึ่ง

ธมฺมญฺจ ภิกฺขุ สงฺฆญฺจ ตสฺส ภควโต สาสนํ ตลอดจนเข้าถึงพระธรรมและพระสงฆ์ด้วย
ยถาสตฺติ ยถาพลํ มนสิกโรม พวกข้าพเจ้าจักใส่ใจปฏิบัติตามคำสอนของ
อนุปฏิปชฺชาม, พระผู้มีพระภาคนั้นตามสามารถตามกำลัง
สา สา โน ปฏิปตฺติ, ขอการปฏิบัติของพวกข้าพเจ้านั้น ๆ
อิมสฺส เกวฺลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส จงเป็นไปเพื่อการทำที่สุดแห่งกองทุกข์
อนฺตกิริยาย สํวตฺตตุ ฯ ทั้งมวลนี้ เทอญ.

(จบแล้ว กราบลง ๓ ครั้ง)

ข. ทำวัตรเย็น

(๑) ผู้เข้าประชุมทำวัตรพร้อมกัน ณ ที่ที่จะทำวัตร จุดธูปเทียนบูชาพระรัตนตรัย แล้วถวายและกล่าวนมัสการพระผู้มีพระภาคเจ้า และบูชาพระรัตนตรัย เช่นเดียวกับที่ได้กล่าวแล้วในข้อ (๑) ของการทำวัตรเช้า

(๒) แล้วเริ่มทำวัตรเย็นด้วยการกล่าวคำนมัสการ และสดุดีพระพุทธเจ้าพระธรรมและพระสงฆ์ เฉพาะคำบาลี ดังนี้

(กล่าวนำ) **หนฺททานิ มยนฺตं ภควนฺตं** บัดนี้ ขอเชิญพวกเรากระทำความนอบน้อม
วาจาย อภิคายิตุ, ปุพฺพภาคนมการญฺเจว เป็นบุพภาค และระลึกถึงพระพุทธเจ้า เพื่อ
พุทฺธา นุสฺสตินยญฺ กโรม เส ฯ เป็นการสรรเสริญพระผู้มีพระภาคเจ้า พระองค์นั้นเถิด

(ผู้เข้าทำวัตรทั้งหมดกล่าวนมัสการพร้อมกัน ๓ จบ)

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส.
นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส.
นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส.

ตํ โข ปน ภควนฺตं เอวं ก็กิตติศัพท์อันงามของพระผู้มีพระภาคเจ้า
กลฺยาโณ กิตฺติสทฺโท อพฺภุคฺคโต พระองค์นั้นแล ฟุ้งเฟื่องไปดังนี้ว่า
อิติปิ แม้เพราะเหตุนี้

โส ภควา	พระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้น
อรหๆ	เป็นผู้ไกลจากกองกิเลส เป็นผู้ควรไหว้ เป็นผู้ควรบูชา
สมฺมาสมฺพุทฺโธ	เป็นผู้ตรัสรู้เองโดยชอบ
วิชฺชาจรณสมฺปนฺโน	เป็นผู้บริบูรณ์แล้วด้วยวิชชาและจรณะ
สุคโต	เป็นผู้เสด็จไปดีแล้ว
โลกวิทู	เป็นผู้รู้แจ้งโลก
อนุตฺตโร ปุริสทมฺมสารถิ	เป็นผู้ฝึกบุรุษผู้ควรฝึก ไม่มีผู้อื่นยิ่งกว่า
สตฺถา เทวมนุสฺสานๆ	เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย
พุทฺโธ	เป็นผู้เบิกบานแล้ว
ภควาติ ฯ	เป็นผู้จำแนกธรรม ดังนี้
(กล่าวนำ) **หนฺท มยๆ พุทฺธาภิคีตึ**	เชิญเถิดพวกเรา จงกระทำการกล่าวสดุดี
กโม เส ฯ	พระพุทธเจ้าเถิด ฯ
(พร้อมกัน) **พุทฺธวารหนฺตวร-**	พระพุทธเจ้าเป็นผู้ประกอบแล้วด้วยพระคุณ
ตาทิคุณาภิยุตฺโต,	มีความเป็นพระอรหันต์ผู้ประเสริฐ เป็นต้น
สุทฺธาภิญาณกรุณาหิ สมาคตตฺโต	มีพระอัธยาศัย ประกอบพร้อมแล้วด้วย พระบริสุทธิคุณ พระปัญญาคุณและพระกรุณาคุณ
โพเธสิ โย สุชนตๆ กมลๆ ว สูโร,	พระองค์ใด ยังประชุมชนคนดีให้เบิกบานแล้ว ดังดวงพระอาทิตย์ ยังดอกบัวให้บาน ฉะนั้น
วนฺทาทิหๆ ตมรณๆ สิรสา ชิเนนฺทๆ,	ข้าพเจ้า ขอไหว้พระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้น ผู้ไม่มีข้าศึก ผู้เป็นจอมชน ด้วยเศียรเกล้า
พุทฺโธ โย สพฺพปาณีนๆ	พระพุทธเจ้าพระองค์ใด เป็นสรณะอันเกษม
สรณๆ เขมมุตฺตมๆ	สูงสุดของสรรพสัตว์ทั้งหลาย
ปฐมานุสฺสติฏฺฐานๆ วนฺทามิ	ข้าพเจ้าขอไหว้พระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์
ตๆ สเรนหๆ,	นั้นผู้เป็นที่ตั้งแห่งอนุสสติที่ ๑ ด้วยเศียรเกล้า
พุทฺธสฺสาหมฺสิ ทาโสว	ข้าพเจ้าขอเป็นดังทาสของพระพุทธเจ้าเทียว
พุทฺโธ เม สามิกิสฺสโร	พระพุทธเจ้าเป็นเจ้านายของข้าพเจ้า
พุทฺโธ ทุกฺขสฺส ฆาตา จ	พระพุทธเจ้าผู้กำจัดทุกข์ด้วย
วิธาตา จ หิตสฺส เม,	เป็นผู้ทำประโยชน์เกื้อกูลแก่ข้าพเจ้าด้วย

พุทฺธสฺสาหํ นิยฺยาเทมิ	ข้าพเจ้าขอมอบกายถวายชีวิตอันนี้
สรีรญฺชีวิตญฺจิทํ,	**แด่พระพุทธเจ้า**
วนฺทนฺโตหํ จริสฺสามิ	ข้าพเจ้าไหว้อยู่ จักประพฤติตาม
พุทฺธสฺเสว สุโพธิตํ	ความตรัสรู้ดี ของพระพุทธเจ้าทีเดียว
นตฺถิ เม สรณํ อญฺญํ	สรณะอื่น ของข้าพเจ้าไม่มี
พุทฺโธ เม สรณํ วรํ,	พระพุทธเจ้าเป็นสรณะอันประเสริฐของ
เอเตน สจฺจวชฺเชน	ข้าพเจ้าด้วยการกล่าวสัจจะนี้
วฑฺเฒยฺยํ สตฺถุ สาสเน,	ขอข้าพเจ้า พึงเจริญในพระศาสนาของ พระศาสดา
พุทฺธํ เม วนฺทมาเนน	บุญใด อันข้าพเจ้า ผู้ไหว้พระพุทธเจ้า
ยํ ปุญฺญํ ปสุตํ อิธ,	ได้ประสบแล้วในพระศาสนานี้
สพฺเพปิ อนฺตรายา เม	แม้สรรพอันตรายทั้งหลาย อย่าได้มีแก่ ข้าพเจ้า
มาเหสุ ตสฺส เตชสา ฯ	ด้วยเดชแห่งบุญนั้น

(หมอบลงกราบกล่าวว่า)

กาเยน วาจาย ว เจตสา วา,	กรรมชั่วใดที่ข้าพเจ้าได้กระทำแล้ว
พุทฺเธ กุกมฺมํ ปกตํ มยา ยํ,	ในพระพุทธเจ้าด้วยกายวาจาและใจ
พุทฺโธ ปฏิคฺคณฺหตุ อจฺจยนฺตํ,	ขอพระพุทธเจ้าจงทรงงดโทษนั้น
กาลนฺตเร สำวริตุ๋ว พุทเธ ฯ	เพื่อสังวรระวังในพระพุทธเจ้าในกาลต่อไป ฯ

(แล้วนั่งคุกเข่าประนมมือ)

(กล่าวนำ) หนฺท มยं	เชิญเถิด พวกเราจงกระทำการกล่าวนำ
ธมฺมานุสฺสตินยं กโรม เส ฯ	การระลึกถึงพระธรรม เถิด ฯ
(พร้อมกัน) สฺวากฺขาโต ภควตา ธมฺโม	พระธรรมอันพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสดีแล้ว
สนฺทิฏฺฐิโก	เป็นของอันบุคคลพึงเห็นได้เอง
อกาลิโก	เป็นของไม่ประกอบด้วยกาล
เอหิปสฺสิโก	เป็นของควรร้องเรียกให้ผู้อื่นเข้ามาดูได้
โอปนยิโก	เป็นของอันบุคคลพึงน้อมเข้ามาใส่ใจ
ปจฺจตฺตํ เวทิตพฺโพ วิญฺญูหีติ ฯ	เป็นของอันวิญญูชนทั้งหลาย พึงรู้แจ้งเฉพาะ ตัว ดังนี้ ฯ
(กล่าวนำ) หนฺท มยं	เชิญเถิด พวกเราจงกระทำการกล่าวสดุดี

ธมฺมาภิคีตี กโรม เส ฯ	พระธรรมเถิด ฯ
(พร้อมกัน) สฺวากฺขาตตาทิคุณโยควเสน	พระธรรมเป็นของประเสริฐ ด้วยอำนาจ
เสยฺโย	อันประกอบด้วยคุณมีความเป็นธรรมอัน
	พระผู้มีพระภาคตรัสดีแล้ว เป็นต้น
โย มคฺคปากปริยตฺติวิโมกฺขเภโท,	อันใด ต่างด้วยมรรค ผล ปริยัติ และวิโมกข์
ธมฺโม กุโลกปตนา ตทธาริธารี,	พระธรรมทรงผู้ทรงธรรมนั้น จากการ
	ตกไปในโลกที่ชั่ว
วนฺทามหํ ตมหรํ วรธมฺมเมตฺ,	ข้าพเจ้าไหว้พระธรรมอันประเสริฐนั้นอัน
	ขจัดความมืดมนธ์
ธมฺโม โย สพฺพปาณีนํ	พระธรรมอันใด เป็นสรณะอันเกษมสูงสุด
สรณํ เขมมุตฺตมํ,	ของสรรพสัตว์ทั้งหลาย
ทุติยานุสฺสติฏฺฐานํ	ข้าพเจ้าขอไหว้พระธรรมนั้น ซึ่งเป็นที่ตั้งแห่ง
วนฺทามิ ตํ สิเรนหํ	อนุสสติที่ ๒ ด้วยเศียรเกล้า
ธมฺมสฺสาหมฺมิ ทาโสว	ข้าพเจ้าขอเป็นดังทาสของพระธรรมเทียว
ธมฺโม เม สามิกิสฺสโร,	พระธรรม เป็นเจ้านายของข้าพเจ้า
ธมฺโม ทุกฺขสฺส ฆาตา จ	พระธรรม เป็นสภาวะกำจัดทุกข์ด้วย
วิธาตา จ หิตสฺส เม	เป็นธรรมทำประโยชน์เกื้อกูลแก่ข้าพเจ้าด้วย
ธมฺมสฺสาหํ นิยฺยาเทมิ	ข้าพเจ้า ขอมอบกายถวายชีวิตอันนี้
สรีรญฺชีวิตญฺจิทํ,	แก่พระธรรม
วนฺทนฺโตหํ จริสฺสามิ	ข้าพเจ้าไหว้อยู่ จักประพฤติตาม
ธมฺมสฺเสว สุธมฺมตฺ,	ความเป็นธรรมดีแห่งพระธรรมที่เดียว
นตฺถิ เม สรณํ อญฺญํ	สรณะอื่น ของข้าพเจ้า ไม่มี
ธมฺโม เม สรณํ วรํ,	พระธรรมเป็นสรณะ อันประเสริฐของ
	ข้าพเจ้า
เอเตน สจฺจวชฺเชน	ด้วยการกล่าวสัจจะนี้
วฑฺเฒยฺยํ สตฺถุ สาสเน,	ขอข้าพเจ้าพึงเจริญในพระศาสนาของพระ-
	ศาสดา
ธมฺมํ เม วนฺทมาเนน	บุญอันใด อันข้าพเจ้าไหว้พระธรรม
ยํ ปุญฺญํ ปสุตํ อิธ,	ได้ประสพแล้วในพระศาสนานี้
สพฺเพปิ อนฺตรายา เม	แม้สรรพอันตรายทั้งหลาย อย่าได้มี

มาเหสุ์ ตสฺส เตชสา ฯ	แก่ข้าพเจ้า ด้วยเดชแห่งบุญนั้น ฯ
(หมอบลงกราบกล่าวว่า)	
กาเยน วาจาย ว เจตสา วา,	กรรมชั่วใดที่ข้าพเจ้าได้กระทำแล้ว
ธมฺเม กุกมฺม์ ปกต์ มยา ย์,	ในพระธรรมด้วยกายวาจาหรือใจ
ธมฺโม ปฏิคฺคณฺหตุ อจฺจยนฺต์,	ขอพระธรรมจงงดโทษนั้น
กาลนฺตเร สำวริตุ์ว ธมฺเม ฯ	เพื่อสังวรระวังในพระธรรมในกาลต่อไป ฯ
(แล้วนั่งคุกเข่าประนมมือ)	
(กล่าวนำ) หนฺท มย์ สงฺฆานุสฺสตินย์	เชิญเถิด พวกเราจงกระทำการกล่าวนำ
กโรม เส ฯ	การระลึกถึงพระสงฆ์เถิด ฯ
(พร้อมกัน) สุปฏิปนฺโน ภควโต	พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า
สาวกสงฺโฆ	เป็นผู้ปฏิบัติดีแล้ว
อุชุปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ,	พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้าเป็น
	ผู้ปฏิบัติตรงแล้ว
ญายปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ	พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้าเป็น
	ผู้ปฏิบัติถูกแล้ว
สามีจิปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ,	พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้าเป็น
	ผู้ปฏิบัติชอบแล้ว
ยทิท์	คือ
จตฺตาริ ปุริสยุคานิ	คู่แห่งบุรุษทั้งหลาย ๔
อฏฺ ปุริสปุคฺคลา,	จัดเป็นบุรุษบุคคลที่หลาย ๘
เอส ภควโต สาวกสงฺโฆ,	นี้คือพระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า
อาหุเนยฺโย	ท่านเป็นผู้ควรสักการะที่เขานำมาบูชา
ปาหุเนยฺโย	ท่านเป็นผู้ควรของต้อนรับ
ทกฺขิเณยฺโย	ท่านเป็นผู้ควรทักษิณาทาน
อญฺชลีกรณีโย,	ท่านเป็นผู้ควรอัญชลีกรรม
อนุตฺตร์ ปุญฺญกฺเขตฺต์ โลกสฺสาติ ฯ	ท่านเป็นเนื้อนาบุญของโลก ไม่มีเนื้อนาบุญ
	อื่นยิ่งไปกว่า ดังนี้ ฯ
(กล่าวนำ) หนฺท มย์ สงฺฆาภิคีตี	เชิญเถิด พวกเรา จงกระทำการกล่าว
กโรม เส ฯ	สดุดีพระสงฆ์เถิด ฯ
(พร้อมกัน) สทฺธมฺมโช	พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้าเป็น

สุปฏิปตฺติคุณาทิยุตฺโต,	ผู้เกิดจากพระสัทธรรม ประกอบแล้วด้วย คุณมีสุปฏิบัติคุณเป็นต้น
โยฏฺฐพฺพิโธ อริยปุคฺคลสงฺฆเสฏฺโฐ,	หมู่ใดเป็นหมู่แห่งพระอริยบุคคล อันประเสริฐสุด มี ๘ จำพวก
สีลาทิธมฺมปวราสยกายจิตฺโต,	มีกายและจิตเป็นที่อาศัยของธรรมอันประเสริฐมีศีลเป็นต้น
วนฺทามหํ ตมริยานคณ์ สุสุทฺธ์,	ข้าพเจ้าขอไหว้ หมู่พระอริยะทั้งหลายนั้น ซึ่งหมดจดสะอาด
สงฺโฆ โย สพฺพปาณีน์	พระสงฆ์หมู่ใด เป็นสรณะอันเกษมสูงสุด
สรณ์ เขมมุตฺตม์,	ของสรรพสัตว์ทั้งหลาย
ตติยานุสฺสติฏฺฐาน์	ข้าพเจ้าขอไหว้พระสงฆ์หมู่นั้น ผู้เป็นที่ตั้งแห่ง
วนฺทามิ ตं สิเรนหं,	อนุสสติที่ ๓ ด้วยเศียรเกล้า
สงฺฆสฺสาหสฺมิ ทาโสว	ข้าพเจ้าขอเป็นดังทาส ของพระสงฆ์เทียว
สงฺโฆ เม สามิกิสฺสโร,	พระสงฆ์เป็นเจ้านายของข้าพเจ้า
สงฺโฆ ทุกฺขสฺส ฆาตา จ	พระสงฆ์เป็นผู้กำจัดทุกข์ด้วย
วิธาตา จ หิตสฺส เม,	เป็นผู้ทำประโยชน์เกื้อกูลแก่ข้าพเจ้าด้วย
สงฺฆสฺสาหं นิยฺยาเทมิ	ข้าพเจ้าขอมอบกายถวายชีวิตอันนี้
สรีรญฺชีวิตญฺจิทं,	แด่พระสงฆ์
วนฺทนฺโตหं จริสฺสามิ	ข้าพเจ้าไหว้อยู่ จักประพฤติตาม
สงฺฆสฺโสปฏิปนฺนตं,	ความปฏิบัติดีแห่งพระสงฆ์
นตฺถิ เม สรณ์ อญฺญ์	สรณะอื่น ของข้าพเจ้า ไม่มี
สงฺโฆ เม สรณ์ วรं,	พระสงฆ์เป็นสรณะอันประเสริฐของข้าพเจ้า
เอเตน สจฺจวชฺเชน	ด้วยการกล่าวสัจจะนี้
วฑฺเฒยฺย์ สตฺถุ สาสเน,	ขอข้าพเจ้าพึงเจริญในพระศาสนาของพระศาสดา
สงฺฆ์ เม วนฺทมาเนน	บุญใด อันข้าพเจ้าไหว้พระสงฆ์
ย์ ปุญฺญ์ ปสุตं อิธ,	ได้ประสพแล้วในพระศาสนานี้
สพฺเพปิ อนฺตรายา เม	แม้สรรพอันตรายทั้งหลาย อย่าได้มี
มาเหสุ์ ตสฺส เตชสา ฯ	แก่ข้าพเจ้า ด้วยเดชแห่งบุญนั้น ฯ

(หมอบลงกราบกล่าวว่า)

กาเยน วาจาย ว เจตสา วา,	กรรมชั่วใดที่ข้าพเจ้าได้กระทำแล้ว
สงฺเฆ กุกมฺมํ ปกตํ มยา ยํ,	ในพระสงฆ์ด้วยกายวาจาหรือใจ
สงฺโฆ ปฏิคฺคณฺหตุ อจฺจยนฺตํ,	ขอพระสงฆ์จงงดโทษนั้น
กาลนฺตเร สำวริตุ๋ว สงฺเฆ ฯ	เพื่อสังวรระวังในพระสงฆ์ในกาลต่อไป ฯ

(จบแล้วนั่งคุกเข่าประนมมือกราบ ๓ ครั้ง จบการทำวัตรเย็น)

หลังจากทำวัตรเช้าหรือทำวัตรเย็นจบแล้ว ถ้าไม่มีกิจการอย่างอื่น หรือพิธีอย่างอื่นต่อ ผู้เข้าทำวัตรจะทำพิธีแผ่เมตตาโดยใช้วิธีการ และคำแผ่เมตตาเช่นเดียวกับที่กล่าวไว้ ในข้อ ๒.๓ (๙) ขยงบนนี้.

๒.๕ การบูชาพระรัตนตรัยในพิธีของทางราชการ

โดยปกติแล้วก่อนเริ่มประกอบพิธีใดของพุทธศาสนิกชน ควรกล่าวคำนมัสการและไหว้พระอย่างย่อก่อนแม้ในงานหรือพิธีนั้นจะไม่มีพิธีสงฆ์ก็ตาม แต่ในปัจจุบันเวลามีงานต่าง ๆ ทางราชการมักจะจัดพิธีบูชาพระรัตนตรัยอย่างย่อ เช่นในพิธีเปิดการประชุมต่าง ๆ และแม้มีพิธีสงฆ์ด้วยก็มักใช้การบูชาพระรัตนตรัยอย่างย่อ คือประธานในพิธีกราบพระแล้วเข้านั่งประจำที่ พิธีกรก็จะอาราธนาศีลเริ่มพิธีสงฆ์ไปเลย.

การบูชาพระรัตนตรัยอย่างย่อดังกล่าวนี้ จะมีการตั้งโต๊ะบูชาประดิษฐานพระพุทธรูปไว้บนเวทีหรือข้างหน้าของที่ประชุม อาจเป็นตรงกลาง หรือข้างซ้ายมือของผู้นั่งในที่ประชุม *(รายละเอียดการตั้งโต๊ะหมู่บูชาพระพุทธรูป จะได้กล่าวต่อไปในเรื่องการทำบุญงานมงคลและข้อปฏิบัติบางประการ)*

วิธีปฏิบัติในการบูชาพระรัตนตรัยอย่างย่อแบบนี้ มีดังนี้

(๑) เมื่อถึงเวลาประกอบพิธี ผู้มาร่วมหรือเข้าประชุมพร้อมกัน และนั่งอยู่ตามที่ที่กำหนดโดยเรียบร้อยและสำรวม เมื่อผู้เป็นประธานเข้าสู่ที่ประชุมผู้อยู่ในที่ประชุมควรยืนรับโดยพร้อมเพรียงกัน ประธานอาจเข้าประจำที่ก่อน เมื่อประธานนั่งลงแล้ว ผู้อยู่ในที่ประชุมนั้นพึงนั่งลง

(๒) เมื่อถึงเวลาเริ่มพิธี ประธานในพิธีจะเป็นผู้จุดธูปเทียนบูชาพระรัตนตรัย ณ ที่ตั้งบูชาพระพุทธรูป อาจมีธงชาติตั้งอยู่ทางขวาโต๊ะหมู่บูชา และพระบรมฉายาสาทิสลักษณ์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวประดิษฐานอยู่ทางซ้ายของโต๊ะหมู่บูชาด้วย เมื่อผู้เป็นประธานยืนขึ้นเดินไปสู่โต๊ะบูชา ผู้อยู่ในที่ประชุมต้องยืนสงบสำรวมอยู่พร้อมกัน เจ้าหน้าที่พิธีกรจุดเทียนชะนวนส่งให้ประธาน ประธานรับเทียนชะนวนมาถือด้วยมือขวา

เวลาจุด และเริ่มจุดเทียนเล่มทางซ้ายของประธานก่อนเรียงไปทางขวา *(ถ้ามีเทียนหลายเล่ม)* ถ้ามีเทียนสองเล่มให้จุดเล่มซ้าย แล้วจุดเทียนเล่มขวา เสร็จแล้วจึงจุดธูปต่อไป อาจจุดทีเดียวถ้าธูปที่จัดไว้อยู่รวมกัน ถ้าธูปปักเรียนกันก็จุดธูปดอกซ้ายมือสุดของผู้จุดเรียงไปจนหมด ๓ ดอก แล้วส่งเทียนชะนวนคืนเจ้าหน้าที่พิธีกร ผู้อยู่ในที่ประชุมที่ยืนอยู่แล้วควรประนมมือพร้อมกันตั้งแต่ประธานเริ่มจุดเทียนเล่มแรก

(๓) เมื่อจุดธูปเทียนเสร็จแล้วประธานจะนั่งลงเพื่อกราบพระผู้ร่วมประชุมยืนประนมมือนิ่งสำรวมอยู่ตลอดจนประธานกราบพระเสร็จ การนั่งกราบพระของประธานถ้าโต๊ะหมู่บูชาพระพุทธรูปอยู่บนเวที หรือแม้อยู่พื้นเดียวกัน แต่มีพรมปูไว้พอจะนั่งกราบได้ควรนั่งคุกเข่าประนมมือกราบแบบเบญจางคประดิษฐ์ ๓ ครั้ง แต่ถ้าตั้งบูชาบนพื้นเดียวกับที่ตั้งเก้าอี้ที่ผู้เข้าประชุมนั่ง ไม่มีที่นั่งคุกเข่ากราบที่สมควร และมีการตั้งที่กราบพระไว้ก็ควรกราบที่ที่กราบพระนั้น โดยการนั่งคุกเข่าบนนวมอันบนพื้น กราบลงบนนวมอันบน ๓ ครั้ง *(ที่กราบพระที่กล่าวนี้ ชื่อเดิมว่า พระแท่นทรงกราบ เป็นของสูงสำหรับพระมหากษัตริย์ผู้ที่เข้าใจในเรื่องพระราชพิธีและศาสนพิธีดีจะไม่นำมาใช้และแม้จะมีผู้จัดไว้ให้ก็จะไม่ยอมใช้)*

(๔) เมื่อประธานกราบ ๓ ครั้งเสร็จแล้ว จะลุกขึ้นยืน ผู้ร่วมในที่ประชุมจะลดมือลงยืนสำรวม ถ้าที่บูชาตั้งธงชาติและพระบรมฉายาสาทิสลักษณ์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวตั้งด้วย ประธานจะบ่ายหน้าตรงธงชาติคำนับครั้งหนึ่ง บ่ายหน้าตรงพระบรมฉายาสาทิสลักษณ์ถวายคำนับครั้งหนึ่ง แล้วเดินกลับมาประจำที่ เมื่อผู้เป็นประธานนั่งลงผู้อยู่ในที่ประชุมนั้นจึงนั่งลงพร้อมกัน

ถ้าในที่ประชุมนั้นเป็นการนั่งบนพื้น *(ปูพรม เสื่อ หรือพื้นอื่น ๆ)* ในเวลาประธานกราบจุดธูปเทียน ให้ผู้อยู่ในที่ประชุมนั่งคุกเข่าประนมมือเวลาประธานกราบให้กราบพระพร้อมกับประธาน เสร็จแล้วจึงนั่งพับเพียบนั่งราบ.

อย่างไรก็ดีในพิธีบูชาพระรัตนตรัยอย่างย่อนี้ ถ้าผู้ร่วมพิธีหรือผู้จัดพิธีจะจัดให้มีการไหว้พระสวดมนต์อย่างย่อด้วยก็ไม่ใช้เวลามากมายอะไรนัก และช่วยให้ผู้ร่วมประชุมได้มีสมาธิในการประกอบพิธีหรือร่วมพิธีนั้นดีขึ้นด้วย การไหว้พระสวดมนต์อย่างย่อนี้ควรเริ่มจากเมื่อประธานกราบพระแล้วเข้านั่งประจำที่เรียบร้อยแล้ว รวมทั้งผู้ร่วมในที่ประชุมด้วย แล้วประธานหรือพิธีกรนำสวดบทนมัสการ *(นโม)* ๓ จบ แล้วกล่าวคำไหว้พระพุทธพระธรรมพระสงฆ์ ดังนี้

บทนมัสการ **นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส.**

(ประนมมือ นั่งหรือยืนว่าพร้อมกัน ๓ จบ)

คำบูชาพระรัตนตรัย *(ประธานหรือพิธีกรกล่าวนำ แล้วผู้อยู่ในที่ประชุมว่าตามพร้อมกัน)*

อรหำ สมฺมาสมฺพุทฺโธ ภควา
พุทธ์ ภควนฺตำ อภิวาเทมิ. *(กราบหรือยกมือขึ้นจบ)*
สฺวากฺขาโต ภควตา ธมฺโม
ธมฺมำ นมสฺสามิ. *(กราบหรือยกมือขึ้นจบ)*
สุปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ
สงฺฆำ นมามิ *(กราบหรือยกมือขึ้นจบ)*

(กราบใช้เวลาผู้อยู่ในที่ประชุมนั่งพื้นโดยนั่งคุกเข่าหรือนั่งพับเพียบ ยกมือขึ้นจบ คือยกมือที่ประนมอยู่ขึ้นจรดหน้าผาก ก้มหน้าลงเล็กน้อยใช้ในโอกาสผู้ไหว้พระนั่งเก้าอี้หรือยืน)

หลังจากไหว้พระดังกล่าวนี้แล้ว จึงเริ่มพิธีอื่น ๆ ต่อไป.

บทที่ ๓ พิธีอบรมความดีงามเฉพาะตัวบุคคล

๓.๑ พิธีแสดงตนเป็นพุทธมามกะ

การแสดงตนเป็นพุทธมามกะ คือ การประกาศตนของผู้แสดงว่าเป็นผู้รับนับถือพระพุทธเจ้าเป็นของตน เป็นการแสดงตนให้ปรากฏว่ายอมรับนับถือพระพุทธศาสนาประจำชีวิตของตนนั่นเอง สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงชี้แจงเหตุผลและที่มาของพิธีนี้ไว้โดยละเอียดในพระนิพนธ์คำนำหนังสือพุทธมามกะว่า

"การแสดงให้ปรากฏว่า เป็นผู้นับถือพระพุทธศาสนา ได้ทำกันมาตั้งแต่ครั้งพุทธกาล เป็นกิจจำต้องทำในสมัยนั้นอันเป็นคราวที่พระพุทธศาสนาเกิดขึ้นใหม่ เพื่อแสดงให้รู้ว่าตนละลิทธิเดิมรับเอาพระพุทธศาสนาไว้เป็นที่นับถือ วิธีแสดงตนมีต่างกันโดยสมควรแก่บริษัทดังนี้

(๑) ผู้เป็นบรรพชิตภายนอกมาก่อนแล้ว กราบทูลขอบรรพชาอุปสมบทในพระธรรมวินัยนี้ พระศาสดาทรงรับด้วยวาจาว่า "มาเถิดภิกษุ ธรรมอันเรากล่าวดีแล้ว จงประพฤติพรหมจรรย์เพื่อทำที่สุดทุกข์โดยชอบเถิด" หรือเพียงว่า "มาเถิดภิกษุ จงประพฤติพรหมจรรย์เถิด" ภิกษุที่ทรงรับใหม่นั้นถือเพศตาม เป็นเสร็จ คฤหัสถ์ผู้ปรารถนาจะเป็นภิกษุแสดงตนและทรงรับเหมือนอย่างนั้น

(๒) ผู้ขอบรรพชาอุปสมบทต่อพระสาวก รับถือเพศตามก่อนแล้วลั่นวาจาถึงพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์เป็นสรณะ คือที่ระลึกนับถือ ๓ หน เป็นเสร็จ

(๓) ภายหลังใช้วิธีที่ ๒ รับเป็นสามเณร สงฆ์ประกาศรับเป็นภิกษุ

(๔) คฤหัสถ์ผู้ไม่ปรารถนาจะบวช ลั่นวาจาถึง พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์เป็นสรณะ ปฏิญาณตน ชายเป็นอุบาสก หญิงเป็นอุบาสิกา ลั่นวาจาอย่างอื่นอันมีใจความอย่างเดียวกัน เช่น ขอถวายตัวขอรับเอาเป็นที่พำนัก ขอเข้าเป็นศิษย์ หรือไม่ได้ลั่นวาจา แต่สำแดงความนับถืออย่างสูงให้ปรากฏเช่นในบัดนี้กราบด้วยเบญจางคประดิษฐ์ ท่านว่าใช้ได้ ทำข้อหลังดูเหมือนเพียงได้ความรับรองว่าเป็นผู้นับถือ"

"การปฏิญาณตนเป็นผู้นับถือพระศาสนา ไม่จำต้องทำเฉพาะคราวเดียว ทำซ้ำ ๆ ตามกำลังแห่งศรัทธาและความเลื่อมใสก็ได้เช่นพระสาวกบางรูป ภายหลังแต่ได้รับอุปสมบทลั่นวาจาว่า "พระผู้มีพระภาค เป็นพระศาสดาของข้าพระพุทธเจ้า ๆ เป็นสาวก" ดังนี้ก็มีอุบาสกประกาศตนหนหนึ่งแล้ว ประกาศซ้ำอีกก็มี"

"เมื่อการถือพระศาสนาไม่เป็นเพียงเฉพาะตัว ถือกันทั่วทั้งสกุลและสืบชั้นลงมา

มารดาบิดายอมนำบุตรธิดาของตนให้เข้าถึงพระศาสนาที่ตนนับถือตั้งแต่ยังเป็นเด็กอ่อนไม่รู้เดียงสา มีเรื่องเล่าไว้ในอรรถกถาว่า นิมนต์พระสำหรับสกุลไปแล้ว ขอให้ขนานชื่อและให้สิกขาบทแก่เด็ก ขอให้ขนานชื่อไม่เคอะ ขอให้สิกขาบทเคอะอยู่ หรือให้พอเป็นพิธีเท่านั้น ธรรมเนียมเมืองเราเจ้านายประสูติใหม่ นำเข้าเมื่อสมโภชเดือน เชิญเสด็จออกมาหาพระสงฆ์ ถ้าเป็นพระกุมาร พระสงฆเถระผูกพระหัตถ์ด้วยด้ายสายสิญจน์ ถ้าเป็นพระกุมารี พาดสายสิญจน์ไว้มุมเบาะข้างบน แล้วพระสงฆ์สวดอำนวยพร ด้วยบาลีว่า **โส อตฺถลทฺโธ**...หรือว่า **สา อตฺถลทฺธา**...โดยควรแก่ภาวะ บุตรธิดาของสกุลที่ไม่ได้ทำขวัญเดือน ดูเหมือนนำมาขอให้พระผูกมือให้เท่านั้น ความรู้สึกก็ไม่เป็นไปในทางเข้าพระศาสนา เป็นไปเพียงทางไปรับมงคลเนื่องด้วยพระศาสนา"

"นำเข้าพระศาสนาแต่ยังเด็ก เด็กไม่รู้สึกด้วยตนเอง เมื่อโตขึ้นที่เป็นชายจึงนำเข้าบรรพชาเป็นสามเณร และอุปสมบทเป็นภิกษุ ที่เจ้าตัวได้ปฏิญาณและได้ความรู้สึกการนำและสำแดงซ้ำ อย่างนี้เป็นทัพหึกรรม คือ ทำให้มั่น เช่นเดียวกับอุปสมบทซ้ำ"

"เมื่อความนิยมในการบวชเณรจืดจางลง พร้อมกับการส่งเด็กออกไปเรียนในยุโรปก่อนแต่มีอายุสมควรบวชเณร พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชปริวิตกว่าเด็ก ๆ จักหาได้ความรู้สึกในทางพระศาสนาไม่ จึงโปรดให้พระราชโอรสผู้มิได้เคยทรงผนวชเป็นสามเณรทรงปฏิญาณพระองค์ เป็นผู้นับถือพระพุทธศาสนาก่อนเสด็จออกไปศึกษาในยุโรป ครั้งนั้นใช้คำสำแดงเป็นอุบาสกตามแบบบาลี พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้เป็นพระองค์แรกปฏิญาณพระองค์ตามธรรมเนียมที่ทรงตั้งขึ้นใหม่นั้น และใช้เป็นพระราชประเพณีต่อมาได้ทราบว่า ผู้อื่นจากพระราชวงศ์เห็นชอบตามพระราชดำริทำตามบ้างก็มี"

"ธรรมเนียมนี้แม้ได้ใช้นานมาแล้วยังไม่ได้เรียบเรียงไว้เป็นแบบแผน คราวนี้สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า *(รัชกาลที่ ๖)* ทรงพระกรุณาโปรดจะส่งพระเจ้าวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าจุมภฏพงศ์บริพัตร พระโอรสสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอเจ้าฟ้ากรมหลวงนครสวรรค์วรพินิตกับหม่อมเจ้าอื่น ๆ ออกไปศึกษาในยุโรป สมเด็จเจ้าฟ้ากรมหลวงนครสวรรค์วรพินิต มีพระประสงค์จะให้พระโอรสได้ปฏิญาณพระองค์ในพระพุทธศาสนาตามธรรมเนียมที่พระองค์ได้เคยทรงมา พระบิดาและพระญาติของหม่อมเจ้าอื่นก็ทรงดำริร่วมกัน เป็นอันว่าธรรมเนียมนี้ยังจักใช้อยู่ต่อไป ข้าพเจ้าจึงเรียบเรียงตั้งเป็นแบบไว้ทีเดียวสำหรับใช้ทั่วไปไม่เฉพาะเจ้านาย ได้แก่บท "อุบาสก" เฉพาะผู้ใหญ่ผู้ได้ศรัทธาเลื่อมใสด้วยตนเองเป็น "พุทธมามกะ" ที่แปลว่า ผู้รับเอาพระพุทธเจ้าเป็นของตน"

โดยเหตุนี้ จึงเกิดเป็นประเพณีนิยมแสดงตนเป็นพุทธมามกะขึ้นสืบต่อกันมา แต่ใน

ปัจจุบันความนิยมของชาวพุทธในประเทศไทยมีสรุปได้ว่า

(๑) เมื่อมีบุตรหลานของตนมีอายุพ้นเขตเป็นทารก คือ รู้เดียงสาแล้ว เจริญวัยอยู่ในระหว่างอายุ ๑๒ ถึง ๑๕ ปี ก็ประกอบพิธีให้บุตรหลานได้แสดงตนเป็นพุทธมามกะ เพื่อให้เด็กสืบความเป็นชาวพุทธตามตระกูลวงศ์ต่อไป หรือ

(๒) เมื่อจะส่งบุตรหลานของตนซึ่งเป็นชาวพุทธอยู่แล้ว ให้ไปอยู่ในถิ่นที่ไม่ใช่ดินแดนของพระพุทธศาสนา เพื่อการศึกษาหรือเพื่อประโยชน์ใด ๆ ก็ตาม เป็นการที่ต้องจากถิ่นไปนานแรมปี ก็นิยมประกอบพิธีให้บุตรหลานของตนที่จะจากไปนั้น แสดงตนเป็นพุทธมามกะ เพื่อให้เด็กได้รำลึกอยู่เสมอว่าตนเป็นพุทธศาสนิกชน หรือ

(๓) เมื่อจะปลูกฝังนิสัยเยาวชนให้มั่นคงในพระพุทธศาสนาส่วนมากทางโรงเรียนที่สอนวิชาทั้งสามัญศึกษาและวิสามัญศึกษาแก่เด็ก ซึ่งตั้งอยู่ในกลุ่มชาวพุทธ นิยมประกอบพิธีให้นักเรียนที่เข้าศึกษาใหม่ในรอบปี ได้แสดงตนเป็นพุทธมามกะหมู่ คือ แสดงรวมกันเป็นหมู่ ทำปีละครั้งในวันที่สะดวกที่สุด แล้วแต่ทางโรงเรียนเห็นว่าเหมาะ เพื่อให้นักเรียนเห็นความสำคัญในการที่ตนเป็นชาวพุทธร่วมอยู่กับชาวพุทธทั้งหลายและ

(๔) เมื่อมีบุคคลต่างศาสนาเกิดเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา ต้องการจะประกาศตนเป็นชาวพุทธก็ประกอบพิธีแสดงตนเป็นพุทธมามกะเพื่อประกาศว่า นับแต่นี้ไปตนยอมรับนับถือพระพุทธศาสนาแล้ว

ระเบียบพิธี

(๑) **มอบตัว** ผู้ประสงค์จะประกอบพิธี ต้องไปมอบตัวกับพระอาจารย์ที่ตนเคารพนับถือ และมุ่งหมายจะให้เป็นประธานสงฆ์ในพิธีด้วยก่อน ถ้าเป็นเด็กต้องมีผู้ปกครองนำไป แต่ถ้าเป็นพิธีแสดงหมู่ เช่น นักเรียน ให้ครูใหญ่หรือผู้แทนโรงเรียนเป็นผู้นำแต่เพียงบัญชีรายชื่อของนักเรียนที่จะเข้าพิธีไปเท่านั้นก็พอ ไม่ต้องนำนักเรียนทั้งหมดไปก็ได้ การมอบตัวควรมีดอกไม้ธูปเทียนใส่พานไปถวายพระอาจารย์ตามธรรมเนียมโบราณด้วย พึงปฏิบัติดังนี้

ก. เข้าไปหาพระอาจารย์ ทำความเคารพพร้อมกับผู้นำ *(ถ้ามีผู้นำ)*

ข. แจ้งความประสงค์ให้พระอาจารย์ทราบ เมื่อพระอาจารย์รับแล้ว จึงมอบตัว

ค. การมอบตัว ให้ผู้จะแสดงตนเป็นพุทธมามกะถือพานดอกไม้ธูปเทียนที่เตรียมไปนั้นเข้าไปใกล้ ๆ พระอาจารย์ คุกเข่าลงกับพื้น กะว่าเข่าของตนห่างจากตัวพระอาจารย์ประมาณศอกเศษ แล้วยกพานนั้นน้อมตัวประเคน เมื่อพระอาจารย์รับพานแล้ว เขยิบกายถอยหลังทั้ง ๆ อยู่ในท่าคุกเข่านั้น ห่างออกมาเล็กน้อย แล้วประนมมือก้มลงกราบด้วย

เบญจางคประดิษฐ์ ตรงหน้าพระอาจารย์ ๓ ครั้ง ถ้าเป็นตัวแทนมอบตัวหมู่ ให้ผู้แทนปฏิบัติเช่นเดียวกัน พร้อมกับถวายบัญชีรายชื่อผู้ที่จะประกอบพิธี

ฆ. กราบเสร็จแล้วนั่งราบในท่าพับเพียบลงตรงนั้นเพื่อฟังข้อแนะนำ และนัดหมายของพระอาจารย์จนเป็นที่เข้าใจเรียบร้อย

ง. เมื่อตกลงกำหนดการเรียบร้อยแล้ว ขอเผดียงสงฆ์ต่อพระอาจารย์ตามจำนวนที่ต้องการ ไม่น้อยกว่า ๓ รูป รวมเป็น ๔ ทั้งพระอาจารย์

เมื่อเสร็จธุระนี้แล้ว ให้กราบลาพระอาจารย์ด้วยเบญจางคประดิษฐ์ อีก ๓ ครั้ง

(๒) **เตรียมการ** ในการประกอบพิธีนี้ต้องมีเตรียมการให้พร้อมทั้งฝ่ายสงฆ์และผู้แสดงตน คือ

ก. **ฝ่ายสงฆ์** พระอาจารย์ผู้เป็นประธานสงฆ์ที่ได้รับมอบตัวผู้จะแสดงตนเป็นพุทธมามกะแล้ว ต้องเป็นผู้จัดเตรียมบริเวณพิธีภายในวัดไว้ให้พร้อมก่อนกำหนดนัด เพราะพิธีแสดงตนเป็นพุทธมามกะนี้ ประกอบขึ้นในวัดเป็นเหมาะที่สุด ถ้าไม่จำเป็นแล้วไม่ควรทำในที่อื่น บริเวณพิธีในวัดควรจัดในพระอุโบสถได้เป็นดี เพราะเป็นสถานที่สำคัญอันเป็นหลักของวัด แต่ถ้าในพระอุโบสถไม่สะดวกด้วยประการใด ๆ ควรจัดในวิหารหรือศาลาการเปรียญ หอประชุมแห่งใดแห่งหนึ่งก็ได้ ไม่ควรจัดให้มีในที่กลางแจ้ง ควรตั้งโต๊ะบูชามีพระพุทธรูปเป็นประธาน ในบริเวณพิธีนั้น ๆ จัดให้สะอาดเรียบร้อยตามธรรมเนียม และให้เด่นอยู่กึ่งกลาง ถัดหน้าโต๊ะบูชาออกมาตรงหน้าพระประธาน ตั้งหรือปูอาสนะสงฆ์หันหน้าออกตามพระประธานนั้น อาสนะพระอาจารย์อยู่ข้างหน้าเดี่ยวเฉพาะรูปเดียว อาสนะพระสงฆ์อยู่ข้างหลังพระอาจารย์ เรียงแถวหน้ากระดานถ้าเป็นการแสดงตนหมู่ ควรเตรียมที่ปักธูปเทียนและที่วางดอกไม้บูชาพระสำหรับผู้แสดงตนไว้ข้างหน้าให้พร้อม ถ้าสถานที่ไม่อำนวยให้จัดเช่นนี้ได้ก็จัดอาสนะพระอาจารย์และพระสงฆ์ให้อยู่ทางซีกขวาของพระประธานเป็นด้านข้าง ให้หันหน้าไปทางซีกซ้ายของพระประธาน วิธีจัดก็ให้อาสนะพระอาจารย์อยู่หน้า อาสนะสงฆ์เรียงแถวอยู่หลังพระอาจารย์ เช่นเดียวกับที่กล่าวแล้วที่จัดดังนี้ก็เพื่อให้ผู้แสดงตน เข้าแสดงตนต่อสงฆ์โดยหันหน้าตรงพระอาจารย์แล้วได้หันมือขวาเข้าหาพระประธาน นับเป็นการแสดงความเคารพอีกประการหนึ่งด้วย

ข. **ฝ่ายผู้แสดงตน** ต้องตระเตรียมผ้าขาวสำหรับนุ่งผืนหนึ่ง ชายควรนุ่งโจงกระเบน หญิงควรนุ่งจีบแบบผ้าถุง หรือจะตัดเย็บเป็นกระโปรงก็ได้แล้วแต่เหมาะสม และต้องมีผ้าขาวสำหรับห่มสะไบเฉียงอีกหนึ่งผืน คือ ผ้าหน้าแคบขนาดผ้าแถบสมัยก่อน หรือขนาดผ้าอังสะที่พระสงฆ์ใช้อยู่ในปัจจุบัน ยาวพอใช้ชายข้างหนึ่งพาดที่บ่าซ้ายปล่อยให้ชายห้อย

ลงมาข้างหน้าอกพอสมควร จับชายอีกข้างหนึ่งเฉวียงสอดใต้รักแร้ขวาผ่านออกไปไปพาดบ่าซ้าย ปล่อยให้ห้อยลงไปข้างหลัง ผ้าอย่างนี้ เรียกว่าผ้าห่มสะไบเฉียง ใช้เหมือนกันทั้งชายและหญิง นอกจากนี้มีเสื้อขาวแบบสุภาพสวมก่อนสะไบเฉียงทั้งชายและหญิง รองเท้าและถุงเท้าไม่ต้องใช้ในพิธี ถ้าเป็นการแสดงตนหมู่เช่น นักเรียนหรือข้าราชการเป็นต้น จะไม่นุ่งขาวห่มขาวตามแบบ ก็ให้แต่งเครื่องแบบของตนให้เรียบร้อยทุกประการ เว้นแต่รองเท้าต้องถอดในเวลาเข้าพิธี อีกประการหนึ่ง ต้องเตรียมเครื่องสักการะสำหรับถวายพระอาจารย์ในพิธีเฉพาะตน ๆ ด้วย คือ ดอกไม้ธูปเทียนใส่พาน ๑ ที่ กับดอกไม้ธูปเทียนสำหรับจุดบูชาพระในพิธี ๑ ที่ นอกนั้นจะมีไทยธรรมถวายพระสงฆ์ในพิธีด้วยก็แล้วแต่ศรัทธา

(๓) **พิธีการ** เมื่อเตรียมการพร้อมทุกฝ่ายดังกล่าวแล้ว ถึงวันนัดประกอบพิธี

ก. ให้ผู้จะแสดงตนเป็นพุทธมามกะ นุ่งขาว ห่มขาวหรือแต่งเครื่องแบบของตนเรียบร้อยแล้วแต่กรณีดังกล่าวแล้ว ไปยังบริเวณพิธีก่อนกำหนด นั่งรอเวลาในที่ที่ทางวัดจัดไว้

ข. ถึงเวลากำหนด พระอาจารย์และพระสงฆ์เข้าสู่บริเวณพิธี กราบพระพุทธรูปประธานแล้ว เข้านั่งประจำอาสนะ

ค. ให้ผู้แสดงตนเข้าไปคุกเข่าหน้าโต๊ะบูชา จุดธูปเทียนและวางดอกไม้บูชาพระส่งใจระลึกถึงคุณพระรัตนตรัย เปล่งวาจาว่า

อิมินา สกฺกาเรน, พุทฺธ์ ปูเชมิ.

ข้าพเจ้าขอบูชาพระพุทธเจ้า ด้วยเครื่องสักการะนี้ *(กราบ)*

อิมินา สกฺกาเรน, ธมฺม์ ปูเชมิ.

ข้าพเจ้าขอบูชาพระธรรม ด้วยเครื่องสักการะนี้ *(กราบ)*

อิมินา สกฺกาเรน, สงฺฆ์ ปูเชมิ.

ข้าพเจ้าขอบูชาพระสงฆ์ ด้วยเครื่องสักการะนี้ *(กราบ)*

ถ้าเป็นการแสดงตนหมู่ ให้หัวหน้าเข้าไปจุดธูปเทียนบูชาคนเดียว นอกนั้นวางดอกไม้ธูปเทียนยังที่ที่จัดไว้ แล้วนั่งคุกเข่าประนมมือ หัวหน้านำกล่าวคำบูชาให้ว่าพร้อม ๆ กัน การกราบต้องก้มลงกราบกับพื้นด้วยเบญจางคประดิษฐ์ ทุกครั้ง

ฆ. เข้าไปสู่ที่ประชุมสงฆ์ตรงหน้าพระอาจารย์ ถวายพานเครื่องสักการะแก่พระอาจารย์ แล้วกราบพระสงฆ์ตรงหน้าพระอาจารย์นั้น ด้วยเบญจางคประดิษฐ์ ๓ ครั้ง ถ้าแสดงตนหมู่ ทุกคนคงนั่งคุกเข่าประนมมืออยู่กับที่ หัวหน้าหมู่คนเดียวนำสักการะที่เดียวเข้าถวายแทนทั้งหมู่แล้วกราบพร้อมกับหัวหน้า

ง. กราบเสร็จแล้ว คงคุกเข่าประนมมือ เปล่งคำปฏิญาณตนให้ฉะฉานต่อหน้าสงฆ์ ทั้งคำบาลีและคำแปล เป็นตอน ๆ ไปจนจบเรื่องปฏิญาณ

คำนมัสการและคำแปล

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส.
นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส.
นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส.

ข้าพเจ้าขอนอบน้อม แด่พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้านั้น
ข้าพเจ้าขอนอบน้อม แด่พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้านั้น
ข้าพเจ้าขอนอบน้อม แด่พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้านั้น

คำปฏิญาณและคำแปล

เอสาหำ ภนฺเต, สุจิรปรินิพฺพุตมฺปิ, ตำ ภควนฺตำ สรณำ
คจฺฉามิ, ธมฺมญฺจ พุทฺธมามโกติ มำ สงฺโฆ ธาเรตุ.

ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าถึงพระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้น แม้ปรินิพพานไปนานแล้ว ทั้งพระธรรมและพระสงฆ์ เป็นสรณะที่ระลึกนับถือ ขอพระสงฆ์จงจำข้าพเจ้าไว้ว่าเป็นพุทธมามกะ ผู้รับเอาพระพุทธเจ้าเป็นของตน คือ ผู้นับถือพระพุทธเจ้า

ถ้าปฏิญาณพร้อมกันหลายคนทั้งชายหญิง คำปฏิญาณให้เปลี่ยนเฉพาะที่ขีดเส้นใต้ไว้ดังนี้

เอสาหำ	เป็น ชายว่า **เอเต มยำ** หญิงว่า **เอตา มยำ**	
คจฺฉามิ	เป็น **คจฺฉาม**	*(ทั้งชายและหญิง)*
พุทฺธมามโกติ	เป็น **พุทฺธมามกาติ**	*(ทั้งชายและหญิง)*
มำ	เป็น **โน**	*(ทั้งชายและหญิง)*

คำแปลก็เปลี่ยนเฉพาะคำ "ข้าพเจ้า" เป็นว่า "ข้าพเจ้าทั้งหลาย" เท่านั้น นอกนั้นเหมือนกัน สำหรับหญิงผู้ปฏิญาณคนเดียวว่า **เอสาหำ** ฯลฯ ถึง **พุทฺธมามโกติ** เปลี่ยนเป็นว่า **พุทฺธมามกาติ** ต่อไปไม่เปลี่ยนตลอดทั้งคำแปลด้วย ถ้าหญิงกับชายปฏิญาณคู่กัน เฉพาะคู่เดียว ให้ว่าแบบปฏิญาณคนเดียว คือ ขึ้น **เอสาหำ** ฯลฯ ถึง **พุทฺธมามโกติ** ชายว่า หญิงเปลี่ยนว่า **พุทฺธมามกาติ** เท่านั้น นอกนั้น คงรูปตลอดทั้งคำแปล

เมื่อผู้ปฏิญาณกล่าวคำปฏิญาณจบแล้ว พระสงฆ์ทั้งนั้นประนมมือรับ **"สาธุ"** พร้อมกัน ต่อนั้นให้ผู้ปฏิญาณลดลงนั่งราบแบบพับเพียบกับพื้นแล้วประนมมือฟังโอวาทต่อไป

จ. ในลำดับนี้ พระอาจารย์พึงให้โอวาทเพื่อให้รู้หัวข้อแห่งพระพุทธศาสนาพอสมควร

โดยใจความว่า

(ตัวอย่างโอวาทโดยย่อ) ท่านเกิดศรัทธาเลื่อมใสในพระรัตนตรัย คือ พระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ ประกาศตนเป็นพุทธมามกะ คือ รับว่า พระพุทธเจ้าเป็นที่เคารพนับถืออย่างสูงสุดของตน ในที่พร้อมหน้าแห่งคณะสงฆ์ ซึ่งประชุมพร้อมกันอยู่ ณ ที่นี้ ข้อนี้จัดเป็นลาภอันประเสริฐของท่าน ท่านได้ดีแล้ว คือ ได้สัมมาทิฐิความเห็นชอบตามหลักแห่งพระพุทธศาสนา

แท้จริง พระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ ได้นามว่า รัตนะ เพราะยังความยินดีให้เกิดแก่ผู้เคารพบรรจบเป็น ๓ รวมเรียกว่า พระรัตนตรัย แก้ว ๓ ประการ เป็นหลักอันสำคัญยิ่งนักในพระพุทธศาสนา

ส่วนข้อปฏิบัติซึ่งพุทธศาสนิกชนจะพึงยึดถือไว้เป็นบรรทัดแห่งความประพฤติ ย่นย่อกล่าวตามพระพุทธโอวาท สรุปลงได้ ๓ ประการ คือ

๑. ไม่พึงทำบาปทั้งปวง ได้แก่ไม่ประพฤติชั่วด้วย กาย วาจา ใจ

๒. บำเพ็ญกุศลให้เกิดมี ได้แก่พระประพฤติชอบด้วย กาย วาจา ใจ

๓. ทำจิตของตนให้ผ่องใส คือไม่ให้ขุ่นมัวด้วย โลภ โกรธ หลง

ขอท่านจงตั้งศรัทธาความเชื่อให้มั่นคงตรงต่อพระรัตนตรัยและจงตั้งใจสมาทานเบญจศีล ซึ่งจะได้ให้ท่านสมาทาน ณ กาลบัดนี้ *(แนวโอวาทนี้ แล้วแต่ความสามารถของพระอาจารย์จะอธิบาย ขยายความได้มากน้อยเพียงใด เพื่อปลูกศรัทธาของพุทธมามกะ ผู้ปฏิญาณตนนั้น ๆ)*

ฉ. เมื่อจบโอวาทแล้ว ให้ผู้ปฏิญาณรับคำว่า **"สาธุ"** แล้วนั่งคุกเข่าประนมมือน้อมตัวลงเล็กน้อย กล่าวคำอาราธนาเบญจศีล และสมาทานศีล ตามคำที่พระอาจารย์ให้ ทั้งคำบาลีและคำแปล ดังนี้

คำอาราธนาเบญจศีล *(ผู้ปฏิญาณว่า)*

อหं ภนฺเต, วิสุ๎ วิสุ๎ รกฺขนตฺถาย, ติสรเณน สห, ปญฺจ สีลานิ ยาจามิ.

ทุติยมฺปิ อหं ภนฺเต, วิสุ๎ วิสุ๎ รกฺขนตฺถาย, ติสรเณน สห, ปญฺจ สีลานิ ยาจามิ.

ตติยมฺปิ อหं ภนฺเต, วิสุ๎ วิสุ๎ รกฺขนตฺถาย, ติสรเณน สห, ปญฺจ สีลานิ ยาจามิ.

(ว่าเหมือนกันทั้งชายและหญิง แต่ถ้าสมาทานพร้อมกันหลายคน ให้เปลี่ยนคำ **อหं** *เป็น* **มยं ยาจามิ** *เป็น* **ยาจาม***)*

คำสมาทานเบญจศีล พร้อมทั้งคำแปล *(พระอาจารย์เป็นผู้บอก ผู้ปฏิบัติว่าตาม)*

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส
นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส
นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส

ข้าพเจ้าขอนอบน้อม แด่พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้านั้น
ข้าพเจ้าขอนอบน้อม แด่พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้านั้น
ข้าพเจ้าขอนอบน้อม แด่พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้านั้น

พุทฺธ์ สรณ คจฺฉามิ
ข้าพเจ้าถึงพระพุทธเจ้า เป็นสรณะที่ระลึกนับถือ
ธมฺม์ สรณ คจฺฉามิ
ข้าพเจ้าถึงพระธรรม เป็นสรณะที่ระลึกนับถือ
สงฺฆ์ สรณ์ คจฺฉามิ
ข้าพเจ้าถึงพระสงฆ์ เป็นสรณะที่ระลึกนับถือ
ทุติยมฺปิ พุทฺธ์ สรณ์ คจฺฉามิ
ข้าพเจ้าถึงพระพุทธเจ้า เป็นสรณะที่ระลึกนับถือ แม้ครั้งที่ ๒
ทุติยมฺปิ ธมฺม์ สรณ์ คจฺฉามิ
ข้าพเจ้าถึงพระธรรม เป็นสรณะที่ระลึกนับถือ แม้ครั้งที่ ๒
ทุติยมฺปิ สงฺฆ์ สรณ์ คจฺฉามิ
ข้าพเจ้าถึงพระสงฆ์ เป็นสรณะที่ระลึกนับถือ แม้ครั้งที่ ๒
ตติยมฺปิ พุทฺธ์ สรณ์ คจฺฉามิ
ข้าพเจ้าพระพุทธเจ้า เป็นสรณะที่ระลึกนับถือ แม้ครั้งที่ ๓
ตติยมฺ ธมฺม์ สรณ์ คจฺฉามิ
ข้าพเจ้าถึงพระธรรม เป็นสรณะที่ระลึกนับถือ แม้ครั้งที่ ๓
ตติยมฺปิ สงฺฆ์ สรณ์ คจฺฉามิ
ข้าพเจ้าถึงพระสงฆ์ เป็นสรณะที่ระลึกนับถือ แม้ครั้งที่ ๓

(พระอาจารย์ว่า **"ติสรณคมน์ นิฏฺฐิต"** *ผู้ปฏิญาณรับว่า* **"อาม ภนฺเต"***)*
(พระอาจารย์บอกต่อ ผู้ปฏิญาณว่าตาม)

(๑) ปาณาติปาตา เวรมณีสิกฺขาปทำ สมาทิยามิ

ข้าพเจ้าสมาทานสิกขาบท เว้นจากผลาญชีวิตสัตว์

(๒) **อทินฺนาทานา เวรมณีสิกฺขาปทำ สมาทิยามิ**

ข้าพเจ้าสมาทานสิกขาบท เว้นจากถือเอาของที่เขาไม่ได้ให้

(๓) **กาเมสุมิจฺฉาจารา เวรมณีสิกฺขาปทำ สมาทิยามิ**

ข้าพเจ้าสมาทานสิกขาบท เว้นจากประพฤติผิดในกาม

(๔) **มุสาวาทา เวรมณีสิกฺขาปทำ สมาทิยามิ**

ข้าพเจ้าสมาทานสิกขาบท เว้นจากพูดเท็จ

(๕) **สุราเมรยมชฺชปมาทฏฺฐานา เวรมณีสิกฺขาปทำ สมาทิยามิ**

ข้าพเจ้าสมาทานสิกขาบท เว้นจากดื่มน้ำเมา คือสุราและเมรัย อันเป็นฐานแห่งความประมาท

อิมานิ ปญฺจ สิกฺขาปทานิ สมาทิยามิ

ข้าพเจ้าสมาทานสิกขาบท ๕ เหล่านี้

(พระอาจารย์บอกบทนี้จบเดียว ผู้ปฏิญาณพึงว่าซ้ำ ๓ จบ) สุดท้ายพระอาจารย์บอกอานิสงส์ศีล ต่อไป ว่า

สีเลน สุคตึ ยนฺติ สีเลน โภคสมฺปทา

สีเลน นิพฺพุตึ ยนฺติ ตสฺมา สีลำ วิโสธเย *(ผู้ปฏิญาณไม่ต้องว่าตาม)*

ช. เมื่อพระอาจารย์บอกอานิสงส์ศีลจบแล้ว ผู้ปฏิญาณ พึงกราบอีก ๓ ครั้ง ถ้ามีเครื่องไทยธรรมถวายพระสงฆ์ พึงนำมาประเคนในลำดับนี้ เสร็จแล้วนั่งรายตรงหน้าพระอาจารย์เตรียมน้ำกรวด เมื่อพระสงฆ์อนุโมทนา

(๑) **ยถา**.....

(๒) **สพฺพีติโย**.....

(๓) **โส อตฺถลทฺโธ**.....หรือ **สา อตฺถลทฺธา**.....หรือ **เต อตฺถลทฺธา**.....แล้วแต่กรณี

(๔) **ภวตุ สพฺพมงฺคลำ**.....

ฌ. ขณะพระอาจารย์ว่า **ยถา**.....ผู้ปฏิญาณพึงกรวดน้ำตามแบบ กะให้เสร็จพร้อมกับที่พระอาจารย์กล่าวจบถึงคำว่า.....**ยถา** พอพระสงฆ์ว่า **สพฺพีติโย**... พึงนั่งประนมมือรับพรเมื่อจบแล้ว พึงคุกเข่ากราบพระสงฆ์ ๓ ครั้ง เป็นอันเสร็จพิธี ฯ

๓.๒ การสมาทานศีลฟังธรรมที่วัดในวันธรรมสวนะ

ประเทศไทยเป็นเมืองพระพุทธศาสนา พลเมืองกว่าร้อยละ ๖๕ ของประชากร

ทั้งประเทศเป็นพุทธศาสนิกชน พระมหากษัตริย์อันเป็นที่เคารพสักการะยกย่องเทอดทูนสูงสุดของประชาชนชาวไทย ทรงเป็นพุทธมามกะ เอกอัครศาสนูปถัมภก เกือบทุกพระองค์แต่อดีตที่ผ่านมาได้ทรงผนวชเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนามาแล้ว หลักศีลธรรมวัฒนธรรมอันดีงามของไทยทุกด้านมีหลักพระพุทธศาสนาและธรรมเนียมการปฏิบัติในพระพุทธศาสนาเป็นรากฐานเป็นแกนทั้งสิ้น พระพุทธศาสนาจึงเป็นทั้งร่างกายและวิญญาณของไทย เป็นศาสนาประจำชาติและฝังแน่นอยู่ในจิตสำนึกของไทยทุกคน แม้คนไทยสมัยใหม่ที่เห็นดีเห็นงามในศาสนาอื่นถึงกับจะทิ้งพระพุทธศาสนาไปนับถือศาสนาอื่น แต่เมื่อประสพความวิกฤตในชีวิตก็จะระลึกและขอพึ่งพระพุทธเจ้า พระธรรมและพระสงฆ์ จากอนุสติของตนเองเกือบทุกคน ด้วยเหตุนี้คนไทยทุกหมู่เหล่าจึงจำเป็นต้องมีวัดมีพระสงฆ์ของตนอยู่ทั่วกัน เมื่อไปตั้งถิ่นฐานเป็นหมู่บ้านตำบลหรือเป็นหมู่เหล่า แม้ในต่างประเทศก็จะพากันช่วยกันสร้างวัดของตนขึ้น อาราธนาหรือจัดหาพระภิกษุสงฆ์ไปอยู่ประจำวัด เป็นผู้นำและช่วยจัดศาสนกิจในการทำบุญบำเพ็ญกุศลให้แก่เจ้าของวัดทุกชุมชน

วัดเป็นที่พำนักอาศัยของพระภิกษุสามเณรและเป็นที่บวชเรียนของกุลบุตรบุตรหลานของชาวบ้านเจ้าของวัด ตลอดจนเป็นที่ทำบุญบำเพ็ญกุศลร่วมกันของชาวบ้านเจ้าของวัดนั้น การทำบุญบำเพ็ญกุศลของชาวบ้านที่วัดของตนเป็นการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันระหว่างวัดกับบ้าน หรือบ้านกับวัด ชาวบ้านช่วยกันสร้างซ่อมแซมปฏิสังขรณ์วัดของตน บำรุงพระภิกษุสามเณรในวัดของตนทั้งทางด้านปัจจัยการดำรงชีพและการศึกษาพระธรรมวินัย วัดใดเจริญรุ่งเรืองก็ถือว่าเป็นเกียรติเป็นศรีของบ้านรอบวัดซึ่งชาวบ้านร่วมกันเป็นเจ้าของวัดนั้น

ประเพณีสำคัญในการรักษาวัดให้คงเป็นวัดของหมู่บ้านตำบลหรือชุมชน และที่วัดและพระสงฆ์ในวัดได้อำนวยประโยชน์สุขแก่ชุมชนเจ้าของวัดคือ การทำบุญบำเพ็ญกุศลที่วัดของชาวบ้านเจ้าของวัดในวันพระหรือวันธรรมสวนะและวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาตลอดจนการทำบุญตามประเพณีชีวิต เช่น การเกิด การบวชเรียน การตาย เป็นต้น การทำบุญที่วัดเป็นประจำของชาวบ้านเจ้าของวัดในวันธรรมสวนะ เป็นการทำบุญที่ครบถ้วนด้วยบุญกิริยาวัตถุ คือ ทาน ศีล และภาวนา ดังกล่าวแล้วในข้อ ๑.๑ ที่ว่าด้วยบุญและการทำบุญในบทที่ ๑ ของหนังสือนี้ การทำบุญที่วัดในวันธรรมสวนะของประชาชนเจ้าของวัดได้แก่การถวายภัตตาหารแด่พระสงฆ์ การสมาทานศีล และฟังพระธรรมเทศนาที่วัดในวันนั้น นับเป็นการอบรมความดีงามให้เกิดขึ้นเฉพาะบุคคลที่ไปทำบุญ และมีผลดีต่อสังคมแห่งชุมชนนั้น ๆ ด้วย

ปัจจุบันประเพณีนี้เสื่อมความนิยมลงไปมาก ในกรุงเทพมหานครคงเหลืออยู่น้อยที่สุด

ตามหัวเมืองจังหวัดต่าง ๆ ในเมืองยังคงมีอยู่บ้างที่ทายกทายิกาของวัด ศรัทธาของวัด หรือคุ้มวัด ยังมีการไปทำบุญแบบนี้ที่วัดตามชนบทยังมีอยู่ทั่วไป แต่ก็มักมีอยู่เฉพาะผู้เฒ่าผู้แก่ คนรุ่นใหม่ยิ่งพวกที่ได้รับการศึกษาจากระบบโรงเรียนของรัฐซึ่งจัดแบบตะวันตกไม่ได้ไปทำบุญแบบนี้เลย และไม่เห็นความสำคัญด้วย ทำให้บ้านเมืองในปัจจุบันประชาชนเสื่อมจากศีลธรรมเป็นอันมาก มีข่าวมีเหตุการณ์เกี่ยวกับอาชญากรรม เช่น ฆ่าเบียดเบียนกันอยู่ทั่วไป หาความสงบสุขมั่นคงในสังคมได้น้อยลงทุกที ถ้าหากมีการฟื้นฟูประเพณีนี้ และส่งเสริมให้ประชาชนทุกระดับ ทุกชั้นความรู้ วัย และอาชีพ ได้เข้าวัดทำบุญสมาทานศีลฟังธรรมในวันหยุดราชการ หรือในวันธรรมสวนะให้มากขึ้น ให้ทั่วถึงขึ้นคาดว่าจะแก้ปัญหาศีลธรรมของบ้านเมืองได้มากทีเดียว

การไปวัดทำบุญสมาทานศีลฟังพระธรรมเทศนาในวันหยุดราชการหรือในวันธรรมสวนะ ควรเป็นการไปทำบุญเลี้ยงพระที่วัดในตอนเพล ผู้ที่ไปจะได้นำภัตตาหารไปถวายพระภิกษุสามเณรที่วัดของตนร่วมกัน ได้พบปะสังสรรค์กัน ได้สมาทานศีลรักษาศีลห้าหรือศีลแปดในเวลาทำบุญ หรือตลอดวันนั้น หรือหลายวันสืบเนื่องกันก็ได้ ได้ถือโอกาสละเว้นอบายมุขมารักษาศีลในวันนั้น ทำให้ใจสงบผ่องใส ได้ฟังพระธรรมเทศนาด้วยใจสงบ ได้ตริตรองทำไปปฏิบัติให้เกิดประโยชน์สุขทั่วแก่ส่วนคนและส่วนภาคด้วย ผู้ไปวัดทำบุญแบบนี้อาจได้รับประทานอาหารร่วมกัน เอื้อเฟื้อเจือจานเกื้อหนุนกัน หรือร่วมกันทำกิจการสาธารณะประโยชน์ร่วมกับเพื่อชุมชนสังคมคนในด้านต่าง ๆ อันจะก่อให้เกิดความสงบสุขและความเจริญก้าวหน้าแก่สังคมตนในทุกด้าน

ระเบียบวิธีการทำบุญสมาทานศีลฟังพระธรรมเทศนาที่วัดในวันธรรมสวนะหรือวันหยุดประจำสัปดาห์ ทำได้สะดวกและง่ายดายมาก ดังนี้

(๑) เวลาประมาณ ๑๐ นาฬิกา ของวันที่จะไปทำบุญ พากันทำอาหารดอกไม้ธูปเทียนเครื่องสักการะตามจัดได้ไปยังวัดของตน ประชุมพร้อมกันในศาลาการเปรียญหรือสถานที่ทำบุญของวัดของตนนั้น

(๒) พระภิกษุสามเณร ทั้งวัดลงสู่ศาลานั่งยังอาสน์สงฆ์ แล้วชาวบ้านที่มาทำบุญทั้งนั้น ทำการบูชาพระรัตนตรัยและสวดมนต์ไหว้พระ หรือทำวัตรเช้าตามระเบียบพิธีที่กล่าวแล้วในบทที่ ๒ ของหนังสือนี้ เสร็จแล้วก็จะเริ่มพิธีอาราธนาศีลพร้อมกัน ประธานสงฆ์ให้สรณาคมส์และศีล จะเป็นศีลห้าหรือศีลแปดก็สุดแก่ความเหมาะสมกับส่วนรวมที่มาทำบุญในสถานที่ทำบุญ และผู้มาทำบุญก็สมาทานศีลห้าหรือศีลแปดตามความประสงฆ์คือความเหมาะสมของตน ๆ จบแล้วมรรคทายก หรือพิธีกรในการนั้นอาราธนาพระปริตร แล้วพระสงฆ์ทั้งนั้นจะได้เจริญพระพุทธมนต์ จบลงในเวลาเพล

(๓) จากนั้นก็เป็นการถวายภัตตาหารแด่พระสงฆ์ร่วมกัน จนเสร็จแล้วดำเนินการถวายทานอย่างอื่นตามแต่จะกำหนด พระสงฆ์อนุโมทนา ชาวบ้านผู้มาทำบุญกรวดน้ำ เป็นเสร็จพิธีในตอนนี้ พระสงฆ์ลงจากศาลาไปแล้ว ชาวบ้านก็จะได้นำอาหารที่นำมาถวายพระแล้วนั้น มารับประทานร่วมกัน สังสรรค์กันแบบชาวพุทธไม่มีการดื่มสุราเมรัย หรือประกอบการที่เป็นอบายมุขทั้งหลาย

(๔) เวลาประมาณ ๑๓.๐๐ นาฬิกา รับประทานอาหารเสร็จก็จะได้เริ่มพิธีฟังพระธรรมเทศนา พระสงฆ์องค์แสดงพระธรรมเทศนาขึ้นธรรมาสน์หัวหน้ามรรคทายก หรือพิธีกร นำอาราธนาธรรม แล้วพระสงฆ์จะแสดงพระธรรมเทศนา ตามประเพณีเทศน์คือขึ้นนโม เสนอจุณณียบทเรื่องที่จะเทศน์อาจมีการบอกศักราชตามธรรมเนียม แล้วเทศนาเรื่องที่กำหนดให้ผู้มาทำบุญได้ฟังตามความเหมาะสม ผู้ฟังพระธรรมเทศนาตามแบบนี้จิตใจสงบสามารถไตร่ตรองและนำไปปฏิบัติได้มากกว่าการฟังปาฐกกาธรรม บรรยายธรรม หรืออภิปรายธรรม ที่คนทั้งหลายนิยมกันมากในปัจจุบัน เพราะการฟังพระธรรมแบบหลังนี้ มักจะฟังแบบเอาความรู้ความเข้าใจ หรือความเพลินเพลิน สนุกสนานไม่มีโอกาสคิดพิจารณาและนำไปสู่การปฏิบัติมากนัก

(๕) เมื่อพระสงฆ์เทศน์จบเรื่อง ก็จะจบพระธรรมเทศนาตามธรรมเนียมการแสดงพระธรรมเทศนา มีการอวยพร และอนุโมทนา *(ยถา...สัพพี)* จบแล้วพระสงฆ์ลงจากธรรมมาสน์ หัวหน้าคฤหัสถ์ในที่นั้นถวายของหรือปัจจัยภัณฑ์เทศน์ อาจจะเป็นเงินทำบุญบูรณะวัดหรือสร้างสรรพสิ่งสาธารณะประโยชน์แก่ชุมชนนั้นตามอัธยาศัย เป็นอันจบพิธีผู้มาทำบุญพากันกลับเคหสถานแห่งตนหรือผู้ที่รักษาอุโบสถ อาจอยู่ที่วัดรักษาศีลต่อไปจนสิ้นวันหรือกำหนดรักษาศีลนั้น.

คำอาราธนาศีล อาภธนาพระปริตร์ และอาราธนาธรรม มีดังนี้

คำอาราธนาศีล

มยं ภนฺเต วิสุ์ วิสุ์ รกฺขณตฺถาย, ติสรเณน สห, ปญฺจ สีลานิ ยาจาม ฯ

ทุติยมฺปิ มยं ภนฺเต วิสุ์ วิสุ์ รกฺขณตฺถาย, ติสรเณน สห, ปญฺจ สีลานิ ยาจาม ฯ

ตติยมฺปิ มยं ภนฺเต วิสุ์ วิสุ์ รกฺขณตฺถาย, ติสรเณน สห, ปญฺจ สีลานิ ยาจาม ฯ

(อาราธนาศีล ๘ ในวันพระก็แบบเดียวกัน ต่างแต่เปลี่ยน

ปญฺจ *เป็น* อฏฺฐ *เท่านั้น)*

คำแปล ท่านผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลายขอศีล ๕ และสรณ ๓ เพื่อรักษาเป็นส่วน ๆ

ท่านผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลายขอศีล ๕ และสรณะ ๓ เพื่อรักษาเป็นส่วน ๆ แม้ครั้งที่สอง

ท่านผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลายขอศีล ๕ และสรณะ ๓ เพื่อรักษาเป็นส่วน ๆ แม้ครั้งที่สาม

(ถ้าขอศีล ๘ ก็แก้คำว่าขอศีล ๕ เป็นขอศีล ๘ ทุกครั้ง)

คำอาราธนาพระปริตร

วิปตฺติปฏิพาหาย สพฺพสมฺปตฺติสิทฺธิยา
สพฺพทุกฺขวินาสาย ปริตฺตं พฺรูถ มงฺคลํ
วิปตฺติปฏิพาหาย สพฺพสมฺปตฺติสิทฺธิยา
สพฺพภยวินาสาย ปริตฺตं พฺรูถ มงคลํ
วิปตฺติปฏิพาหาย สพฺพสมฺปตฺติสิทฺธิยา
สพฺพโรควินาสาย ปริตฺตं พฺรูถ มงคลํ ฯ

คำแปล ท่านทั้งหลายได้โปรดเจริญพระปริตรอันเป็นมงคล เพื่อป้องกันความวิบัติ เพื่อความสำเร็จแห่งสมบัติทั้งปวง และเพื่อความวินาศไปแห่งทุกข์ทั้งสิ้น

ท่านทั้งหลายได้โปรดเจริญพระปริตร ..... และเพื่อความวินาศไปแห่งภัยทั้งสิ้น

ท่านทั้งหลายได้โปรดเจริญพระปริตร ..... และเพื่อความวินาศไปแห่งโรคทั้งสิ้น

คำอาราธนาธรรม

พฺรหฺมา จ โลกาธิปตี สหมฺปติ
กตฺอญฺชลี อนฺธิวรํ อยาจถ
สนฺตีธ สตฺตาปฺปรชกฺขชาติกา
เทเสตุ ธมฺมํ อนุกมฺปิมं ปชं ฯ

คำแปล ท้าวสหัมบดีพรหมผู้เป็นใหญ่ในโลก ได้ประณมหัตถ์นมัสการพระผู้มีพระภาคเจ้า และกราบทูลอ้อนวอนว่า สัตว์ทั้งหลายในโลกผู้มีกิเลสชาติในดวงตามีน้อยมีอยู่ ขอพระผู้มีพระภาคเจ้าโปรดแสดงธรรมเพื่ออนุเคราะห์หมู่สัตว์ทั้งหลายด้วยเถิด

๓.๓ พิธีรักษาอุโบสถ

อุโบสถ เป็นเรื่องของกุศลกรรมที่สำคัญประการหนึ่งของคฤหัสถ์ แปลว่า **การเข้าจำ** เป็นอุบายขัดเกลากิเลสอย่างหยาบให้เบาบาง และเป็นทางแห่งความสงบระงับอันเป็นความสุขอย่างสูงสุดในพระพุทธศาสนา เพราะฉะนั้น พุทธศาสนิกชนผู้อยู่ในฆราวาสวิสัย จึงนิยมเอาใจใส่หาโอกาสประพฤติปฏิบัติตามควร อุโบสถของคฤหัสถ์ที่กล่าวนี้มี ๒ อย่าง คือ ปกติอุโบสถอย่าง ๑ ปฏิชาครอุโบสถอย่าง ๑ อุโบสถที่รับรักษากันตามปรกติเฉพาะวันหนึ่งคืนหนึ่ง อย่างที่อุบาสกอุบาสิการักษากันอยู่ในวันอุโบสถทุกวัน เรียกว่าปกติอุโบสถ อุโบสถที่รับรักษาเป็นพิเศษกว่าปรกติคือ รักษาคราวละ ๓ วัน จัดเป็นวันรับวันหนึ่งวันรักษาวันหนึ่ง และวันส่งวันหนึ่ง เช่น จะรักษาอุโบสถวัน ๘ ค่ำ ต้องรับและรักษามาแต่วัน ๗ ค่ำ ตลอดไปจนถึงสุดวัน ๙ ค่ำ คือ ได้อรุณใหม่ของวัน ๑๐ ค่ำนั่นเอง จึงหยุดรักษา อย่างนี้เรียกว่าปฏิชาครอุโบสถ ทั้ง ๒ อย่างนี้ ต่างกันเฉพาะวันที่รักษามากน้อยกว่ากันเท่านั้น และการรักษาอุโบสถทั้ง ๒ อย่างนี้ โดยเนื้อแท้ก็คือสมาทานรักษาศีล ๘ อย่างเคร่งครัด เป็นเอกัชฌสมาทานมั่นคงอยู่ด้วยความผูกใจจนตลอดกาลของอุโบสถที่ตนสมาทานนั้น จึงเป็นเหตุให้เกิดประโยชน์สำคัญดังกล่าวแล้ว

ระเบียบพิธี

การรักษาอุโบสถ ประกอบด้วยพิธีกรรมซึ่งปฏิบัติสืบต่อกันมาโดยมีระเบียบดังนี้

(๑) เมื่อตั้งใจจะรักษาอุโบสถในวันพระใด พึงตื่นแต่มืดก่อนรุ่งอรุณของวันนั้น พอได้เวลารุ่งอรุณพึงเตรียมตัวให้สะอาดเรียบร้อยตลอดถึงการบ้วนปากแล้วบูชาพระเปล่งวาจาอธิษฐานอุโบสถด้วยตนเองก่อนว่า **"อิมं อฏฺฐงฺคสมนฺนาคตं พุทฺธปญฺญตฺตं อุโปสถํ, อิมญฺจ รตฺตึ อิมญฺจ ทิวสํ สมฺมเทว อภิรกฺขิตุ สมาทิยามิ"** ความว่า "ข้าพเจ้าขอสมาทานอุโบสถพุทธบัญญัติ ประกอบด้วยองค์แปดประการนี้ เพื่อจะรักษาไว้ให้ดี มิให้ขาดมิให้ทำลาย ตลอดคืนหนึ่งและวันหนึ่งในเวลาวันนี้" ดังนี้ แล้วยับยั้งรอเวลาอยู่ด้วยอาการสงบเสงี่ยมตามสมควร รับประทานอาหารเช้าแล้วไปสู่สมาคม ณ วัดใดวัดหนึ่ง เพื่อรับสมาทานอุโบสถศีลต่อพระสงฆ์ตามประเพณี

(๒) โดยปรกติวันอุโบสถนั้น เป็นวันธรรมวนะ ภายในวัดพระสงฆ์สามเณรย่อมลงประชุมกันในพระอุโบสถหรือศาลาการเปรียญ เป็นต้น หลักจากฉันภัตตาหารเช้าแล้ว บางแห่งมีทำบุญตักบาตรที่วัดประจำทุกวันพระ ภิกษุสามเณรลงฉันอาหารบิณฑบาตพร้อมกันทั้งวัด เสร็จภัตตาหารแล้วขึ้นกุฏิทำสรีรกิจพอสมควร แล้วลงประชุมพร้อมกันอีกครั้งหนึ่งตอนสายประมาณ ๙.๐๐ นาฬิกา ต่อหน้าอุบาสกอุบาสิกา แล้วทำวัตรเช้า

พอภิกษุสามเณรทำวัตรเสร็จ อุบาสกอุบาสิกาพึงทำวัตรเช้าร่วมกันตามแบบนิยมของวัดนั้น ๆ

(๓) ทำวัตรจบแล้ว หัวหน้าอุบาสกหรืออุบาสิกาก็ตาม พึงคุกเข่าประนมมือประกาศอุโบสถ ทั้งคำบาลีและคำไทย ดังนี้

คำประกาศองค์อุโบสถ และคำแปล

อชฺช โภนฺโต ปกฺขสฺส อฏฺฐมีทิวโส เอวรูโป โข โภนฺโต ทิวโส, พุทฺเธน ภควตา ปณฺณตฺตสฺส ธมฺมสฺสวนสฺส เจว, ตทตฺถาย อุปาสก อุปาสิกานํ อุโปสถสฺส จ กาโล โหติ, หนฺท มยं โภนฺโต สพฺเพ อิธ สมาคตา, ตสฺส ภควโต ธมฺมานุธมฺมปฏิปตฺติยา ปูชนตฺถาย, อิมญฺจ รตฺตึ อิมญฺจ ทิวสํ อฏฺฐงฺคสมนฺนาคตํ อุโปสถํ อุปวสิสฺสามาติ, กาลปริจฺเฉทํ กตฺวา ตตฺเถวรมณี อารมฺมณํ กริตฺวา, อวิกฺขิตฺตจิตฺตา หุตฺวา สกฺกจฺจํ อุโปสถํ สมาทิเยยฺยาม, อีทิสํ หิ อุโปสถํ สมฺปตฺตานํ อมฺหากํ ชีวิตํ มา นิรตฺถกํ โหตุ

ขอประกาศเริ่มเรื่องความที่จะสมาทานรักษาอุโบสถอันพร้อมไปด้วยองค์แปดประการให้สาธุชนที่ได้ตั้งจิตสมาทานทราบทั่วกันก่อนแต่สมาทาน ณ บัดนี้ ด้วยวันนี้เป็น <u>วันอัฏฐมีดิถีที่แปด</u> แห่งปักษ์มาถึงแล้วก็แหละวันเช่นนี้เป็นกาลที่สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงบัญญัติแต่งตั้งไว้ให้ประชุมกันฟังธรรม และเป็นการที่จะรักษาอุโบสถของอุบาสกและอุบาสิกาทั้งหลาย เพื่อประโยชน์แก่การฟังธรรมนั้นด้วย เชิญเถิด เราทั้งหลายทั้งปวงที่ได้มาประชุมพร้อมกัน ณ ที่นี้ พึงกำหนดกาลว่าจะรักษาอุโบสถตลอดกาลวันหนึ่งกับคืนหนึ่งนี้แล้วพึงทำความเว้นโทษนั้น ๆ เป็นอารมณ์ *(คือเว้นจากการฆ่าสัตว์ ๑ เว้นจากลักฉ้อสิ่งที่เจ้าของไม่ได้ให้ ๑ เว้นจากประพฤติกรรมที่เป็นข้าศึกแก่พรหมจรรย์ ๑ เว้นจากเจรจาคำเท็จล่อลวงผู้อื่น ๑ เว้นจากดื่มสุราเมรัยอันเป็นเหตุที่ตั้งแห่งความประมาท ๑ เว้นจากบริโภคอาหารตั้งแต่เวลาพระอาทิตย์เที่ยงแล้วไปจนถึงเวลาอรุณขึ้นมาใหม่ ๑ เว้นจากฟ้อนรำขับร้องและประโคมเครื่องดนตรีต่าง ๆ แต่บรรดาที่เป็นข้าศึกแก่บุญกุศลทั้งสิ้น และทัดทรงประดับตกแต่งร่างกายด้วยดอกไม้ของหอม เครื่องประดับเครื่องทาเครื่องย้อมผัดผิวทำกายให้วิจิตรงดงามต่าง ๆ อันเป็นเหตุที่ตั้งแห่งความกำหนัดยินดี ๑ เว้นจากนั่งนอนเหนือเตียงตั่งม้าที่มีเท้าสูงเกินประมาณและที่นั่งที่นอนใหญ่ ภายในมีนุ่นและสำลี เครื่องปูลาดที่วิจิตรด้วยเงินและทองต่าง ๆ ๑)* อย่าให้มีจิตฟุ้งซ่านส่งไปอื่น พึงสมาทานเอาองค์อุโบสถทั้งแปดประการโดยเคารพ เพื่อจะบูชาสมเด็จพระผู้มีพระภาคพุทธเจ้านั้นด้วยธรรมมานุธรรมปฏิบัติ อนึ่ง ชีวิตของเราทั้งหลายที่ได้เป็นอยู่รอดมาถึง

วันอุโบสถเช่นนี้ จงอย่าได้ล่วงไปเสียเปล่าจากประโยชน์เลย ฯ

คำประกาศนี้สำหรับวันพระ ๘ ค่ำ ทั้งข้างขึ้นและข้างแรม ถ้าเป็นวันพระ ๑๕ ค่ำ เปลี่ยนบาลีเฉพาะคำที่ขีดเส้นใต้ว่า **ปณฺณรสีทิวโส** และเปลี่ยนคำไทยที่ขีดเส้นใต้เป็นว่า "วันปัณรสีดีถีที่สิบห้า" ถ้าเป็นวันพระ ๑๔ ค่ำ เปลี่ยนบาลีตรงนั้นว่า **จาตุทฺทสีทิวโส** และเปลี่ยนคำไทยแห่งเดียวกัน **"วันจาตุทฺทสีดิถีที่สิบสี่"** สำหรับคำไทยภายในวงเล็บ จะว่าด้วยก็ได้ ไม่ว่าด้วยก็ได้ แต่มีนิยมอยู่ว่าในวัดที่ท่านให้สมาทานอุโบสถ บอกให้สมาทานทั้งคำบาลี และคำแปลในตอนต่อไปเป็นข้อ ๆ เวลาประกาศก่อนสมาทานนี้ไม่ต้องว่าคำในวงเล็บ เพราะพระท่านจะบอกให้สมาทานเมื่อจบประกาศนี้แล้ว สำหรับวัดที่ท่านให้สมาทานอุโบสถศีล แต่เฉพาะคำบาลีเท่านั้นไม่บอกคำแปลด้วย เวลาประกาศก่อนสมาทานนี้ ควรว่าความในวงเล็บทั้งหมด

(๔) เมื่อหัวหน้าประกาศจบแล้ว พระสงฆ์ผู้แสดงธรรมขึ้นนั่งบนธรรมาสน์ อุบาสกอุบาสิกาทุกคน พึงนั่งคุกเข่ากราบพร้อมกัน ๓ ครั้ง แล้วกล่าวคำอาราธนาอุโบสถศีลพร้อมกันว่าดังนี้

มยं ภนฺเต ติสรเณน สห,
อฏฺฐงฺคสมนฺนาคตं อุโปสถं ยาจาม *(ว่า ๓ จบ)*

ต่อนี้ คอยตั้งใจรับสรณคมน์และศีลโดยเคารพ คือ ประนมมือ

(๕) พึงว่าตามคำที่พระสงฆ์บอกเป็นตอน ๆ ไป คือ

นโม..... *(๓ จบ)*
พุทฺธं สรณं คจฺฉามิ ฯลฯ
ตติยมฺปิ สงฺฆं สรณं คจฺฉามิ

เมื่อพระสงฆ์ว่า **"ติสรณคมนं นิฏฺฐิตं"** พึงรับพร้อมกันว่า **"อาม ภนฺเต"** แล้วท่านจะให้ศีลต่อไป คอยรับพร้อมกันตามระยะที่ท่านหยุด ดังต่อไปนี้

(๑)ปาณาติปาตา เวรมณีสิกฺขาปทं สมาทิยามิ
(๒)อทินฺนาทานา เวรมณีสิกฺขาปทं สมาทิยามิ
(๓)อพฺรหฺมจริยา เวรมณีสิกฺขาปทं สมาทิยามิ
(๔)มุสาวาทา เวรมณีสิกฺขาปทं สมาทิยามิ
(๕)สุราเมรยมชฺชปมาทฏฺฐานา เวรมณีสิกฺขาปทं สมาทิยามิ
(๖)วิกาลโภชนา เวรมณีสิกขาปทं สมาทิยามิ
(๗)นจฺจคีตวาทิตวิสูกทสฺสนา มาลาคนฺธวิเลปนธารณมณฺฑนวิภูสนฏฺฐานา-
เวรมณีสิกฺขาปทं สมาทิยามิ

(๘)อุจฺจาสยนมหาสยนา เวรมณีสิกฺขาปาทं สมาทิยามิ

อิมं อฏฺฐงฺคสมนฺนาคตं, พุทฺธปญฺญตฺตं, อุโปสถं อิมญฺจ รตฺตึ อิมญฺจ ทิวสं, สมฺมเทว อภิรกฺขิตุ สมาทิยามิ.

หยุดรับเพียงเท่านี้ ในการให้ศีลอุโบสถนี้ตลอดถึงคำสมานทานท้ายศีล บางวัดให้เฉพาะคำบาลี มิได้แปลให้ บางวัดให้คำแปลด้วยทั้งนี้สุดแต่นิยมอย่างใดตามความเหมาะสมของบุคคลและสถานที่นั้น ๆ ถ้าท่านแปลให้ด้วยก็พึงว่าตามความเหมาะสมของบุคคลและสถานที่นั้น ๆ ถ้าท่านแปลให้ด้วยก็พึงว่าตามเป็นข้อ ๆ และคำ ๆ ไปจนจบ ต่อนี้พระสงฆ์จะว่า **"อิมานิ อฏฺฐ สิกฺขาปทานิ อุโปสถวเสน มนสิกริตฺวา, สาธุกं อปฺปมาเทน รุกฺขิตพฺพานิ"** พึงรับพร้อมกัน ว่า **"อิม ภนเต"** แล้วพระสงฆ์จะว่าอานิสงส์ศีลต่อไป ดังนี้

สีเลน สุคตึ ยนฺติ สีเลน โภคสมฺปทา
สีเลน นิพฺพุตึ ยนฺติ ตสฺมา สีลं วิโสธเย ฯ

พอท่านว่าจบ พึงกราบพร้อมกัน ๓ ครั้ง ต่อนี้นั่งราบพับเพียบประนมมือฟังธรรม ซึ่งท่านจะได้แสดงต่อไป

(๖) เมื่อพระแสดงธรรมจบแล้ว ทุกคนพึงให้สาธุการและสวดประกาศตนพร้อมกัน ดังนี้

สาธุ สาธุ สาธุ

อหं พุทฺธญฺจ ธมฺมญฺจ สงฺฆญฺจ สรณं คโต
อุปาสกตฺตं เทเสสึ ภิกฺขุสงฺฆสฺส สมฺมุขา
เอตं เม สรณं เขมं เอตं สรณมุตฺตมं
เอตं สรณามาคมฺม สพฺพทุกฺขา ปมุจฺจเย
ยถาพลं จเรยฺยาหं สมฺมาสมฺพุทฺธสาสนं
ทุกฺขนิสฺสรณสฺเสว ภาคี อสฺสํ อนาคเต ฯ

คำสวดประกาศข้างต้นนี้ ถ้าผู้ว่าเป็นหญิง พึงเปลี่ยนคำที่ขีดเส้นใต้ไว้ คือ **คโต** เปลี่ยนเป็นว่า **คตา อุปาสกตฺตं** เปลี่ยนเป็นว่า **อุปาสิกตฺตं ภาคี อสฺสं** เปลี่ยนเป็นว่า **ภาคินิสฺสं** นอกนั้นว่าเหมือนกัน

เมื่อสวดประกาศนี้จบแล้ว พึงกราบพร้อมกันอีก ๓ ครั้ง เป็นอันเสร็จพิธีตอนเช้าเพียงเท่านี้

(๗) ต่อนี้ผู้รักษาอุโบสถพึงยับยั้งอยู่ที่วัด ด้วยการนั่งสนทนาธรรมกันบ้าง ภาวนา

กัมมัฏฐานตามสัปปายะของตนบ้าง หรือจะท่องบ่นสวดมนต์และอ่านหนังสือธรรมไร ๆ ก็ได้ ถึงเวลาพึงรับประทานอาหารเพลให้เสร็จทันกาลก่อนเที่ยง เสร็จแล้วจะพักผ่อนหรือปฏิบัติอะไรที่ปราศจากโทษก็แล้วแต่อัธยาศัย พอได้เวลาบ่ายหรือเย็นจวนค่ำพึงประชุมกันทำวัตรค่ำตามแบบนิยมของวัดนั้น ๆ ในภาคบ่ายจนถึงเย็นนี้ บางแห่งทางวัดจัดให้มีเทศน์โปรดอีกกัณฑ์หนึ่ง ถ้ามีเทศน์ พระผู้เทศก์จะลงมาเทศน์ เมื่อจบทำวัตรตอนนี้ หัวหน้าพึงนั่งคุกเข่า กราบพระ ๓ ครั้ง แล้วกล่าวอาราธนาธรรมพิเศษโดยเฉพาะ ว่าดังนี้

จาตุทฺทสี ปณฺณรสี ยา จ ปกฺขสฺส อฏฺฐมี
กาลา พุทฺเธน ปณฺณตฺตา สทฺธมฺมสฺสวนสฺสิเม
อฏฺฐมี โข อยนฺทานิ สมฺปตฺตา อภิลกฺขิตา
เตนายํ ปริสา ธมฺมํ โสตุ์ อิธ สมาคตา
สาธุ อยฺโย ภิกฺขุสงฺโฆ กโรตุ ธมฺมเทสนํ
อยญฺจ ปริสา สุพฺพา อฏฺฐิกตฺวา สุณาตุ ตนฺตฺ ฯ

คาถาอาราธนาธรรมนี้ ใช้เฉพาะวันพระ ๘ ค่ำ ทั้งข้างขึ้นข้างแรม ถ้าเป็นวันพระ ๑๕ ค่ำ เปลี่ยนคำที่ขีดเส้นใต้ไว้เป็นว่า **"ปณฺณรสี"** ถ้าเป็นวันพระ ๑๔ ค่ำ เปลี่ยนคำนั้นเป็นว่า **"จาตุทฺทสี"** นอกนั้นเหมือนกัน

(๘) เมื่ออาราธนาจบแล้ว พระจะขึ้นแสดงธรรม พึงนั่งฟังธรรมโดยเคารพอย่างพิธีตอนเช้า พอเทศน์จบ ทุกคนพึงให้สาธุการและสวดประกาศตนพร้อมกัน อย่างเดียวกับที่ว่าท้ายเทศน์ในภาคเช้าและสวดประกาศต่อท้ายติดต่อกันไปอีกว่า

กาเยน วาจาย ว เจตสา วา
พุทฺเธ กุกมฺมํ ปกตํ มยา ยํ
พุทฺโธ ปฏิคฺคณฺหตุ อจฺจยนฺตํ
กาลนฺตเร สำวริตุ์ ว พุทฺเธ ฯ
กาเยน วาจาย ว เจตสา วา
ธมฺเม กุกมฺมํ ปกตํ มยา ยํ
ธมฺโม ปฏิคฺคณฺหตุ อจฺจยนฺตํ
กาลนฺตเร สำวริตุ์ ว ธมฺเม ฯ
กาเยน วาจาย ว เจตสา วา
สงฺเฆ กุกมฺมํ ปกตํ มยา ยํ
สงฺโฆ ปฏิคฺคณฺหตุ อจฺจยนฺตํ
กาลนฺตเร สำวริตุ์ ว สงฺเฆ ฯ

(๙) ถ้าไม่มีเทศน์กัณฑ์เย็นนี้ พอทำวัตรจบ ผู้ประสงค์จะกลับไปพักผ่อนที่บ้าน พึงขึ้นไปลาหัวหน้าสงฆ์บนกุฏิ หรือ หัวหน้าสงฆ์จะลงมารับในที่ประชุม ก็แล้วแต่ธรรมเนียมของวัดนั้น ๆ ส่วนผู้ประสงฆ์จะค้างที่วัดไม่กลับบ้านก็ไม่ต้องลา แต่ถ้ามีเทศน์ด้วยดังกล่าว ผู้จะกลับบ้านพึงบอกลาต่อพระผู้เทศก์ เมื่อสวดประกาศตอนท้ายเทศน์จบลงแล้วลากลับได้ทันที คำลากลับบ้านพึงว่า ดังนี้

หนฺททานิ มยํ ภนฺเต, อาปุจฺฉาม

พหุกิจฺจา พหุกรณียา.

พระสงฆ์ผู้รับลา จะเป็นในที่ประชุมฟังเทศน์ หรือบนกุฏิก็ตาม พึงกล่าวคำว่า **"ยสฺสทานิ ตุมฺเห กาลํ มญฺญถ"** ผู้ลาพึงรับคำพระพร้อมกันว่า **"สาธุ ภนฺเต"** แล้วกราบพร้อมกัน ๓ ครั้ง เป็นอันเสร็จพิธี ฯ

๓.๔ พิธีเวียนเทียนในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา

วันสำคัญในทางพระพุทธศาสนาที่พุทธศาสนิกชนนิยมประกอบพิธีกรรม มีการบูชาเพื่อระลึกถึงคุณพระศรีรัตนตรัยเป็นพิเศษ แต่เดิมกำหนดไว้ ๓ วัน คือ **วันวิสาขบูชา วันอัฏฐมีบูชา** และ **วันมาฆบูชา** ภายหลังได้เพิ่ม **วันอาสาฬหบูชา** เข้าอีกวันหนึ่ง รวมเป็น ๔ วัน แต่ละวันมีความสำคัญ ดังนี้

(๑) **วันวิสาขบูชา** คือ วันเพ็ญเดือน ๖ แต่ในปีที่มีอธิกมาสเลื่อนไปเป็นวันเพ็ญเดือน ๗ วันนี้นิยมว่าเป็นวันคล้ายวันที่พระพุทธเจ้าประสูติ คล้ายวันที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้ และคล้ายวันที่พระพุทธเจ้าปรินิพพาน ซึ่งสามกาลสามสมัยของพุทธองค์ตกในวันเพ็ญเดือนวิสาขะทั้งนั้น เหตุนี้พุทธศาสนิกชนจึงนิยมทำการบูชา

(๒) **วันอัฏฐมีบูชา** คือ วันแรม ๘ ค่ำ เดือน ๖ หรือเดือน ๗ นับถัดจากวันวิสาขบูชาไป ๗ วัน เป็นวันคล้ายวันถวายพระเพลิงพระพุทธสรีระ ที่เมืองกุสินารา เป็นวันสำคัญที่ระลึกถึงพระพุทธองค์อีกวันหนึ่ง เหตุนั้น เมื่อถึงวันเช่นนี้ ทุก ๆปี พุทธบริษัทจึงนิยมทำการบูชาพิเศษอีกวันหนึ่ง และเรียกวันนี้ว่า **วันอัฏฐมีบูชา**

(๓) **วันมาฆบูชา** คือ วันเพ็ญเดือน ๓ ถ้าปีใดมีอธิกมาส ปีนั้นเลื่อนไปเป็นเพ็ญเดือน ๔ วันนี้นิยมว่าคล้ายวันที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงโอวาทปาติโมกข์ อันเป็นหลักการของพระพุทธศาสนา เป็นครั้งแรกและครั้งเดียวเท่านั้น ในท่ามกลางพระอริยสงฆ์จำนวน ๑,๒๕๐ รูป ซึ่งล้วนเป็นพระอรหันตขีณาสพ มาประชุมพร้อมกันโดยบังเอิญมิได้มีการ

นัดหมายกัน ในปีแรกที่พระองค์ตรัสรู้ และเริ่มประกาศพระศาสนาแล้ว เป็นเหตุการณ์ที่น่าอัศจรรย์ครั้งเดียว และครั้งนั้นพระองค์ก็ทรงวางหลักการของพระศาสนาในท่ามกลางสงฆ์นั้น ซึ่งเรียกว่า **โอวาทปาติโมกข์** การประชุมในวันนั้น เรียกว่า **จาตุรงคสันนิบาต** เพราะเป็นการประชุมประกอบด้วยองค์ ๔ คือ

๑. วันนั้นเป็นวันเพ็ญกลางเดือนมาฆมาส

๒. วันนั้นเป็นวันที่พระอรหันตพุทธสาวก จำนวน ๑๒๕๐ รูปมาประชุมพร้อมกันโดยมิได้นัดหมายกัน

๓. พระอรหันตพุทธสาวกทั้งหมดนั้น เป็นผู้ทรงคุณวิเศษล้วนเป็นผู้ทรงอภิญญา ๖

๔. พระอรหันตพุทธสาวกทั้งหมดนั้นเป็นเอหิภิกษุ คือผู้ได้รับอุปสมบทจากพระพุทธเจ้าโดยตรง

(๔) **วันอาสาฬหบูชา** คือ วันเพ็ญเดือน ๘ ก่อนวันเข้าปุริมพรรษา ๑ วัน เป็นวันคล้ายวันที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงปฐมเทศนาคือ เทศน์กัณฑ์แรก ชื่อ ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร โปรดพระปัญจวัคคีย์ที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน แขวงเมืองพาราณสี ในปีที่ตรัสรู้ใหม่ และเพราะผลของพระธรรมเทศนากัณฑ์นี้ เป็นเหตุให้ท่านพระโกณฑัญญะในจำนวนพระปัญจวัคคีย์ ได้ธรรมจักษุคือดวงตาเห็นธรรมเปลี่ยนสัทธิมารับนับถือพระพุทธศาสนา ทูลขอบรรพชาอุปสมบทต่อพระพุทธองค์ เป็นพระอริยสงฆ์องค์แรกทีเดียว วันนี้จึงเป็นวันเกิดขึ้นแห่งสังฆรัตนะอีกโสดหนึ่งด้วย เหตุนั้นวันนี้จึงนับเป็นวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาอีกวันหนึ่งและเกิดความนิยมทำการบูชาพิเศษในวันเช่นนี้ทุกปีเพิ่มขึ้นอีก เรียกวันนี้ว่า **วันอาสาฬหบูชา**

ระเบียบพิธี

การบูชาพิเศษในวันสำคัญทั้ง ๔ นี้ ก็คือการเวียนเทียนนอกเหนือไปจากประชุมทำวัตรสวดมนต์และฟังเทศน์ ตามปกติในวันนั้น การเวียนเทียนนี้คือ การที่พุทธบริษัทถือดอกไม้ธูปเทียนจุดประนมมือเดินเวียนขวา ที่เรียกว่าประทักษิณรอบปูชนียวัตถุในวัดหรือในสถานแห่งใดแห่งหนึ่ง ๓ รอบ ส่งใจระลึกถึงคุณพระรัตนตรัยในขณะเดินเวียน เสร็จแล้วนำดอกไม้ธูปเทียนนั้นปักบูชาปูชนียวัตถุที่เวียนนั้น เป็นการแสดงความเคารพอย่างสูงด้วยเครื่องสักการะบูชา ในการนี้มีระเบียบปฏิบัติที่นิยม ดังนี้

(๑) พิธีเวียนเทียนในวันสำคัญทั้ง ๔ วัน มีระเบียบปฏิบัติเหมือนกันตลอด ต่างกันแต่คำบูชาก่อนเวียนเทียน ซึ่งมีกำหนดใช้เฉพาะวันนั้น ๆ แต่ละวันเท่านั้น ระเบียบของพิธีมีอยู่ว่าเมื่อถึงกำหนดวันสำคัญนั้น ๆ ให้ทางวัดประกาศให้พุทธบริษัททราบทั่วกันทั้งชาววัด

และชาวบ้าน และบอกกำหนดเวลาประกอบพิธีด้วย ว่าจะประกอบเวลาไหน จะเป็นตอนบ่าย หรือค่ำก็ได้ แล้วแต่สะดวก

(๒) ถึงเวลากำหนด ทางวัดตีระฆังสัญญาณให้พุทธบริษัท ทั้งภิกษุสามเณร อุบาสก และอุบาสิกาประชุมพร้อมกัน ที่หน้าพระอุโบสถหรือลานพระเจดีย์ อันเป็นหลักของวัดนั้น ๆ ภิกษุอยู่แถวหน้า ถัดไปสามเณร ท้ายสุดอุบาสกอุบาสิกา จะจัดให้ชายอยู่กลุ่มชาย หญิงอยู่กลุ่มหญิงหรือปล่อยให้คละกันตามอัธยาศัยก็แล้วแต่จะกำหนด ทุกคนถือดอกไม้ธูปเทียนตามแต่จะหาได้และศรัทธาของตน แต่เทียนควรหาชนิดที่ไส้ใหญ่ด้ายมากเส้นและเป็นเทียนขี้ผึ้งด้วยจึงจะดี เพราะเมื่อจุดเดินไปจะได้ไม่ดับง่าย และน้ำตาเทียนไม่หยดเลอะเทอะทำสกปรก ควรกะขนาดเทียนให้จุดเดินได้จนครบ ๓ รอบสถานที่ที่เดิน ไม่หมดเสียในระหว่างเดิน

(๓) เมื่อพร้อมกันแล้ว หัวหน้าสงฆ์จุดเทียนและธูป ทุกคนจุดของตนตามเสร็จแล้ว ทุกคนคือดอกไม้ธูปเทียนที่จุดแล้วประนมมือหันหน้าเข้าหาปูชนียสถานที่จะเวียนนั้น หัวหน้าสงฆ์นำว่า **นโม**...พร้อมกัน ๓ จบ ต่อนั้นนำว่าคำถวายดอกไม้ธูปเทียนบูชาพระรัตนตรัยตามแบบที่กำหนดไว้สำหรับวันนั้น ๆ เป็นคำ ๆ เฉพาะบาลีเท่านั้น *(ถ้ามีโอกาสและเห็นสมควรจะว่าคำแปลด้วยก็ได้)* ทุกคนทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ว่าตามจนจบ

(๔) ต่อนั้น หัวหน้าสงฆ์เดินนำแถวด้วยอาการประนมมือดอกไม้ธูปเทียนนั้น ไปทางขวามือของสถานที่ที่เวียน คือ เดินเวียนไปทางที่มือขวาของตนหันเข้าหาสถานที่ที่เวียนนั้น ทุกคนเดินเรียงแถวเรียง ๑-๒-๓-๔ ฯลฯ แล้วแต่เหมาะ เว้นระยะห่างกันพอสมควร ตามหัวหน้าไป โดยอาการเช่นเดียวกัน ระหว่างเดินเวียนรอบที่หนึ่งพึงตั้งใจระลึกถึงพระพุทธคุณ โดยนัยบท **อิติปิ โส ภควา** ฯลฯ รอบที่สองระลึกถึงพระธรรมคุณ โดยนัยบท **สฺวากฺขาโต ภควตา ธมฺโม** ฯลฯ และรอบที่สามระลึกถึงพระสังฆคุณ โดยนัยบท **สุปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ** ฯลฯ ครบ ๓ รอบ แล้วนำดอกไม้ธูปเทียนไปปักบูชาตามที่ที่เตรียมไว้ ต่อนั้นจึงเข้าไปประชุมพร้อมกันในพระอุโบสถหรือวิหาร หรือศาลาการเปรียญ แล้วแต่ที่ทางวัดกำหนดเริ่มทำวัตรค่ำและสวดมนต์ทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์อย่างพิธีกรรมวันธรรมสวนะธรรมดา เสร็จแล้วมีเทศน์พิเศษแสดงเรื่องพระพุทธประวัติและเรื่องที่เกี่ยวกับวันสำคัญนั้น ๆ ๑ กัณฑ์ เป็นอันเสร็จพิธี แต่ถ้าพุทธบริษัทพร้อมใจกันมีอุตสาหะและศรัทธาเต็มที่ จะจัดให้มีเทศน์เป็นกัณฑ์ ๆ ไปและสวดสลับกันไปจนถึงกาลอันควรหรือจนตลอดรุ่งก็ได้ ฯ

คำบูชาในวันวิสาขปุณณมีปูชา *(ประธานว่านำทุกคนว่าตาม)*

ยมมฺห โข มยํ, ภควนฺตํ, สรณ์ คตา, โย โน ภควา สตฺถา,

ยสฺส จ มยฺ, ภควโต, ธมฺมฺ โรเจม, อโหสิ โข, โส ภควา, มชฺฌิเมสุ, ชนปเทสุ, อริยเกสุ, มนุสฺเสสุ, อุปฺปนฺโน, ขตฺติโย ชาติยา, โคตโม โคตฺเตน, สกฺยปุตฺโต, สกฺยกุลา, ปพฺพชิโต, สเทวเก โลเก, สมารเก, สพฺรหฺเก, สสฺสมณพฺราหฺมณิยา ปชาย, สเทวมนุสสาย, อนุตฺตรํ, สมฺมาสมฺโพธึ, อภิสมฺพุทฺโธ มยฺ โข เอตรหิ, อิมํ, วิสาขปณฺณมีกาลํ, ตสฺส ภควโต ชาติสมฺโพธิ, นิพฺพานกาลสมฺมตฺ, ปตฺวา, อิมํ ฐานํ, สมฺปตฺตา, อิเม ทณฺฑทีปฐูปปุปฺผาทิสกฺกาเร, คเหตฺวา, อตฺตโน กายฺ, สกฺการุปธานํ, กริตฺวา, ตสฺส, ภควโต, ยถาภุจฺเจ คุเณ, อนุสฺสรนฺตา, อิมํ, ปฏิมามรฺ, ติกฺขตฺตุ๋ ปทกฺขิณ์ กริสฺสาม, ยถาคหิเตหิ, สกฺกาเรหิ, ปูชฺ กุรุมานา, สาธุ โน ภนฺเต ภควา, สุจิรปรินิพฺพุโตปิ, ญาตพฺเพหิ, คุเณหิ, อตีตารมฺมณตาย, ปญฺญายมาโน, อิเม, อมฺเหหิ คหิเต, สกฺกาเร, ปฏิคฺคณฺหาตุ, อมฺหากฺ, ทีฆรตฺตฺ, หิตาย, สุขาย.

คำแปล *พระสัมมาสัมพุทธเจ้า, ทรงไว้ซึ่งพระปัญญาคุณ, พระบริสุทธิคุณ พระมหากรุณาธิคุณ ได้ประสูติ, ตรัสรู้, และปรินิพาน, ในวันวิสาขปุณณมี,*

พระพุทธจริยานี้, บังเกิดประโยชน์ยิ่งใหญ่ แก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย, แม้เกิดมาในภายหลัง, ให้ได้รับพระศาสนา, มีปัญญารักษาตน.

วันนี้, เป็นวันวิสาขปุณณมี,

ข้าพเจ้าทั้งหลาย, เป็นพุทธมามกะ, ระลึกถึงพระคุณอันประเสริฐ ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น, ขอถวายคำปฏิญาณว่า ข้าพเจ้า จักตั้งอยู่ในศีลธรรมของศาสนา, เป็นศาสนทายาทตลอดชีวิต, และขอนอบน้อมบูชา, แต่พระองค์ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ณ บัดนี้,

ด้วยอานุภาพแห่งการบูชา, ขอให้ข้าพเจ้าทั้งหลาย, จงปราศจากทุกข์ มีความสุข, รู้แจ้งในศาสนาของพระองค์, ตลอดกาลนานเทอญ.

คำบูชาในวันมาฆปุณณมีปูชา *(ประธานว่านำ ทุกคนว่านำว่าตาม)*

อชฺชายฺ, มาฆปุณฺณมี สมฺปตฺตา, มาฆนกฺขตฺเตน, ปุณฺณจนฺโท, ยุตฺโต, ยตฺถ ตถาคโต, อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ, จาตุรงฺคิเก, สาวกสนฺนิปาเต, โอวาทปาติโมกฺขํ, อุทฺทิสิ, อฑฺฒเตรสานิ, ภิกฺขุสตานิ, สพฺเพสํ เยว ขีณาสวานํ, สพฺเพ เต, เอหิภิกฺขุกา, สพฺเพปิ เต, อนามนฺติตาว, ภควโต สนฺติกํ, อาคตา, เวหาวเน, กลนฺทกนิวาเป, มาฆปุณฺณมิยฺ, วฑฺฒมาน-

กจฺฉายาย, ตสฺมึ สนฺนิปาเต ภควา, วิสุทฺธุโปสถํ, อกาสิ, โอวาท-ปาติโมกฺขํ, อุทฺทิสิ, อยํ, อมฺหากํ, ภควโต, เอโกเยว, สาวกสนฺนิปาโต อโหสิ, จาตุรงฺคิโก, อฑฺฒเตรสานิ, ภิกฺขุสตานิ, สพฺเพสํเยว, ขีณาสวานํ, มยนฺทานิ, อิมํ, มาฆปุณฺณมีนกฺขตฺตสมยํ, ตกฺกาลสทิสํ, สมฺปตฺตา, สุจิรปรินิพฺพุตมฺปิ, ตํ ภควนฺตํ, อนุสฺสรมานา, อิมสฺมึ, ตสฺส ภควโต, สกฺขิภูเต, เจติเย, อิเมหิ, ทณฺฑทีปธูปปุปฺผาทิสกฺกาเรหิ, ตํ ภาควนฺตํ ตานิ จ อฑฺฒเตรสานิ, อภิปูชยาม,

สาธุ โน ภนฺเต ภควา, สสาวกสงฺโฆ, สุจิรปรินิพฺพุโตปิ คุเณหิ ธรมาโน, อิเม สกฺกาเร, ทุคฺคตปณฺณาการภูเต, ปฏิคฺคณฺหาตุ, อมฺหากํ, ทีฆรตฺตํ, หิตาย, สุขาย.

คำแปล *พระสัมมาสัมพุทธเจ้า, ทรงไว้ซึ่งพระปัญญาคุณ, พระบริสุทธิคุณ, พระกรุณาธิคุณ, ได้แสดงโอวาทปาติโมกข์, ในที่ประชุมสงฆ์, จาตุรงคสันนิบาติ, ในวันมาฆปุณณมี*

พระพุทธจริยานี้, บังเกิดประโยชน์ยิ่งใหญ่, แก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย, แม้เกิดมาในภายหลัง, ให้ได้รับพระศาสนา, มีปัญญารักษาตน.

วันนี้เป็นวันมาฆปุณณมี,

ข้าพเจ้าทั้งหลาย, เป็นพุทธมามกะ รำลึกถึงพระคุณอันประเสริฐของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น, ขอถวายคำปฏิญาณว่า ข้าพเจ้า จักตั้งอยู่ในศีลธรรมของศาสนา, เป็นศาสนทายาทตลอดชีวิต, และขอนอบน้อมบูชา, แด่พระองค์ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ณ บัดนี้,

ด้วยอานุภาพแห่งการบูชา, ขอให้ข้าพเจ้าทั้งหลาย, จงปราศจากทุกข์, มีความสุข, รู้แจ้งในศาสนาของพระองค์, ตลอดกาลนานเทอญ.

คำบูชาในวันอาสาฬหปุณณมีบูชา *(ประธานว่านำ ทุกคนว่าตาม)*

มยํ โข เอตรหิ, อิมํ อาสาฬฺหปุณฺณมีกาลํ, ตสฺส ภควโต, ธมฺมจกฺกปฺปวตฺตนํ, กาลสมฺมตฺตं, อริยสาวกสงฺฆอุปฺปตฺติกาลสมฺมตญฺจ, รตนตฺตสมฺปูรณกาลสมฺมตญฺจ, ปตฺวา, อิมํ ฐานํ, สมฺปตฺตา, อิเม, สกฺกาเร, คเหตฺวา อตฺตโน กายํ, สกฺการูปฐานํ กริตฺวา, ตสฺส ภควโต, ยถาภุจฺเจ คุเณ, อนุสฺสรนฺตา, อิมํ, ถูปึ, (อิมํ พุทฺธปฏิมํ) ติกฺขตฺตุํ ปทกฺขิณํ, กริสฺสาม, ยถาคหิเตหิ, สกฺกาเรหิ, ปูชํ กุรุมานา,

สาธุ โน ภนฺเต ภควา, สุจิรปรินิพฺพุโตปิ, ญาตพฺเพหิ, คุเณหิ, อตีตารมฺมณตาย, ปญฺญายมาโน, อิเม, คหิเต, สกฺกาเร ปฏิคฺคณฺหาตุ, อมฺหากํ, ทีฆรตฺตํ, หิตาย, สุขาย.

คำแปล *พระสัมมาสัมพุทธเจ้า, ทรงไว้ซึ่งพระปัญญาคุณ, พระบริสุทธิคุณ, พระมหากรุณาธิคุณ, ได้ทรงแสดงปฐมเทศนาประทานอุปสมบท, ยังพระรัตนตรัยให้บังเกิดขึ้นในวันอาสาฬหปุณณมี*

พระพุทธจริยานี้, บังเกิดประโยชน์ยิ่งใหญ่แก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย, แม้เกิดมาในภายหลัง, ให้ได้รับพระศาสนา, มีปัญญารักษาตน.

วันนี้เป็นวันอาสาฬหปุณณมี,

ข้าพเจ้าทั้งหลาย, เป็นพุทธมามกะ, รำลึกถึงพระคุณอันประเสริฐ ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น, ขอถวายคำปฏิญาณว่า, ข้าพเจ้า จักตั้งอยู่ในศีลธรรมของศาสนา, เป็นศาสนทายาทตลอดชีวิต, และขอนอบน้อมบูชา, แต่พระองค์ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ณ บัดนี้,

ด้วยอานุภาพแห่งการบูชา, ขอให้ข้าพเจ้าทั้งหลาย, จงปราศจากทุกข์ มีความสุข, รู้แจ้งในศาสนาของพระองค์, ตลอดกาลนานเทอญ.

๓.๕ วิธีกรวดน้ำ

เมื่อจะกรวดน้ำเพื่ออุทิศส่วนบุญ ต้องคำนึงถึงประเพณีที่มีมาแต่โบราณกาลด้วย วิธีนิยมทำกันดังนี้ คือ เริ่มต้นเตรียมน้ำสะอาดใส่ภาชนะไว้พอสมควร จะเป็นคณฑี ขวดเล็ก แก้วน้ำ หรือขัน อย่างใดอย่างหนึ่งก็ได้ พอพระสงฆ์เริ่มอนุโมทนาด้วยบท **ยถา**..... ก็เริ่มกรวดน้ำ โดยตั้งใจนึกอุทิศส่วนบุญ มือขวาจับภาชนะน้ำริน ใช้มือซ้ายประคอง แล้วว่าบทกรวดน้ำในใจไปจนจบการหลังน้ำกรวดถ้าเป็นพื้นดินควรหลั่งลงในที่สะอาดหมดจด ถ้าอยู่บนเรือนหรือสถานที่ที่ไม่ใช่พื้นดิน ต้องหาภาชนะอื่นที่สมควร เช่น ถาดหรือขันเป็นต้นรองน้ำกรวดไว้ เสร็จแล้วจึงนำไปเทลงดินตรงที่สะอาด อย่าใช้กระโถนหรือภาชนะสกปรกรองเป็นอันขาด เพราะน้ำที่กรวดเป็นสักขีพยานในการทำบุญของตนว่าทำด้วยใจสะอาดจริง ๆ

คำกรวดน้ำที่นิยมว่ากันในเวลากรวดทั่ว ๆ ไป มีอยู่ ๓ แบบ คือ แบบสั้น แบบย่อ และแบบยาว ว่าเฉพาะคำบาลีเท่านั้น ดังนี้

คำกรวดน้ำแบบสั้น

คำบาลี **อิทำ เม ญาตีนำ โหตุ** *(ว่า ๓ จบ)*
หากจะเติมพุทธภาษิตต่อว่า **"สุขิตา โหนฺตุ ญาตโย"** ก็ได้

คำแปล ขอบุญนี้จงสำเร็จแก่ญาติทั้งหลายของข้าพเจ้าเถิด
(ขอญาติทั้งหลายจงเป็นสุข ๆ เถิด)

คำกรวดน้ำแบบย่อ เรียกคาถาติโลกวิชัย

คำบาลี

ยงฺกิญฺจิ กุสลำ กมฺมำ กตฺตพฺพำ กริยำ มม
กายเยน วาจามนสา ติทเส สุคตำ กตำ
เย สตฺตา สญฺญิโน อตฺถิ เย จ สตฺตา อสญฺญิโน
กตำ ปุญฺญผลำ มยฺหำ สพฺเพ ภาคี ภวนฺตุ เต
เย ตำ กตำ สุวิทิตำ ทินฺนำ ปุญฺญผลำ มยา
เย จ ตตฺถ น ชานนฺติ เทวา คนฺตวา นิเวทยุำ
สพฺเพ โลกมฺหิ เย สตฺตา ชีวนฺตาหารเหตุกา
มนุญฺญำ โภชนำ สพฺเพ ลภนฺตุ มม เจตสา.

คำแปล กุศลกรรมซึ่งเป็นกิริยาควรทำอันหนึ่งด้วยกายวาจาใจ อันจะเป็นเหตุนำไปให้เกิดในสวรรค์ชั้นไตรทศเทพ ข้าพเจ้าได้ทำแล้ว ขอสัตว์ซึ่งมีสัญญาและไม่มีสัญญาทุกหมู่เหล่า จงเป็นผู้มีส่วนได้รับผลบุญที่ข้าพเจ้าทำแล้วนั้น เหล่าสัตว์ที่รู้ผลบุญอันที่ข้าพเจ้ากระทำแล้ว ขอจงเป็นผู้มีส่วนได้รับผลบุญที่ข้าพเจ้าอุทิศให้ ในบรรดาสรรพสัตว์จำพวกใดไม่รู้ข่าว ถึงบุญที่ข้าพเจ้ากระทำแล้ว ขอเทพยดาทั้งหลายจงนำไปบอกแก่สัตว์จำพวกนั้น ขอสัตว์ทุกหมู่ในชีวโลกซึ่งเสพอาหารเป็นเครื่องเลี้ยงชีพ จงได้เสวยซึ่งโภชนะอันพึงใจ ด้วยอำนาจเจตนาอุทิศของข้าพเจ้านี้เถิด ฯ

คำกรวดน้ำแบบยาว เป็นคาถาของเก่า

คำบาลี

อิมินา ปุญฺญกมฺเมน อุปชฺฌายา คุณุตฺตรา
อาจริยูปการา จ มาตา ปิตา จ ญาตกา (ปิยา มม)
สุริโย จนฺทิมา ราชา คุณวนฺตา นราปิ จ

พฺรหฺมมารา จ อินฺทา จ
โลกปาลา จ เทวตา
ยโม มิตฺตา มนุสฺสา จ
มชฺฌตฺตา เวริกาปิ จ
สพฺเพ สตฺตา สุขี โหนฺตุ
ปุญฺญานิ ปกตานิ เม
สุขญฺจ ติวิธ์ เทนฺตุ
ขิปฺปี ปาเปถ โว มตๆ
อิมินา ปุญฺญกมฺเมน
อิมนา อุทฺทิเสน จ
ขิปฺปาหๆ สุลเภ เจว
ตณฺหุปาทานเฉทนๆ
เย สนฺตาเน หินา ธมฺมา
ยาว นิพฺพานโต มมๆ
นสฺสนฺตุ สพฺพทาเยว
ยตฺถ ชาโต ภเว ภเว
อุชุจิตฺตๆ สติปญฺญา
สลฺเลโข วิริยมฺหินา
มารา ลภนฺตุ โนกาสๆ
กาตุญฺจ วิริเยสุ เม
พุทฺธาธิปวโร นาโถ
ธมฺโม นาโถ วรุตฺตโม
นาโถ ปจฺเจกพุทฺโธ จ
สงฺโฆ นาโถตฺตโร มมๆ
เตโสตฺตมานุภาเวน
มาโรกาสๆ ลภนฺตุ มา.

คำแปล ด้วยผลบุญที่ข้าพเจ้ากระทำนี้ ขอพระอุปัชฌาย์ผู้มีพระคุณอันยิ่งใหญ่ไพศาลอีก ทั้งอาจารย์ผู้ได้สั่งสอนข้าพเจ้ามา ทั้งมารดาบิดาและคณาญาติทั้งสิ้น ตลอดจนพระอาทิตย์พระจันทร์ และพระเจ้าแผ่นดินผู้เป็นใหญ่ในเอกเทศแห่งเมทนีดลและนรชนผู้มีคุณงามความดีทั้งหลายทุกถิ่นฐาน อีกท้าวมหาพรหมกับหมู่มารและท้าวมัฆวานเทวราช ทั้งเทพเจ้าผู้ฉกาจรักษาโลกทั้งสี่ทิศ และพญายมราชอีก มวลมิตรสหาย ทั้งผู้ขวนขวายวางตนเป็นกลาง และผู้เป็นศัตรูของข้าพเจ้าทุก ๆ เหล่าจงมีความเกษมสุขนิราศภัย ขอบุญที่ข้าพเจ้ากระทำไว้ด้วยไตรทวารจงบันดาลให้สำเร็จไตรพิธสุข ถึงความเกษมปราศจากทุกข์ คือ พระอมตมหานฤพานโดยพลันอีกโสตหนึ่งนั้น ด้วยกรรมนี้และอุทิศเจตนานี้ขอให้ข้าพเจ้าบรรลุทันทีซึ่งการจัดขาดตัณหาอุปทาน ธรรมอันชั่วในสันดานจงพินาศไปหมด จนตราบเท่าถึงนิพพานสิ้นกาลทุกเมื่อเทียว แม้ว่าข้าพเจ้ายังจะท่องเที่ยวไปเกิดในภพใด ๆ ก็ขอให้มีจิตซื่อตรงดำรงสติปัญญาไว้ชาญฉลาด ให้มีความเพียรกล้าสามารถขัดเกลากิเลสให้สูญหาย ขอหมู่มารเหล่าร้าย อย่าได้กล้ำกรายสบโอกาสเพื่อทำให้ข้าพเจ้าพินาศคลายความเพียรได้ อนึ่งไซร้ พระพุทธเจ้าผู้เป็นที่พึ่งอันยิ่งอย่างประเสริฐพระธรรมเป็นที่พึ่งอันล้ำเลิศยิ่งประมาณ พระปัจเจกพุทธเจ้าเป็นที่พึ่งอันไพศาลและพระสงฆ์เป็นที่พึ่งอันอุดมยิ่งประมาณของข้าพเจ้านี้ ด้วย

อานุภาพอันอุดมดีพิเศษสูงสุดของพระรัตนตรัย ขออย่าให้หมู่มารได้โอกาสทุกเมื่อไป เทอญ ฯ

นอกจากคำกรวดน้ำทั้ง ๓ แบบตามที่กล่าวมาแล้ว ยังมีคำกรวดน้ำอีกแบบหนึ่ง เป็นพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ ๔ เรียก ปัตติทานคาถา ดังนี้

คำบาลี

ปุญฺญสฺสิทานิ กตสฺส ยานญฺญานิ กตานิ เม
เตสญฺจ ภาคิโน โหนฺตุ สตฺตานนฺตาปฺปมาณกา
เย ปิยา คุณวนฺตา จ มยฺหํ มาตาปิตาทโย
ทิฏฺฐา เม จาปฺยทิฏฺฐา วา อญฺเญ มชฺฌตฺตเวริโน
สตฺตา ติฏฺฐนฺติ โลกสฺมึ เตภูมฺมา จตุโยนิกา
ปญฺเจกจตุโวการา สํสรนฺตา ภวาภเว
ฌาตํ เย ปตฺติทานมฺเม อนุโมทนฺตุ เต สยํ
เย จิมํ นปฺปชานนฺติ เทวา เตสํ นิเวทยุ่ํ
มยา ทินฺนาน ปุญฺญานํ อนุโมทนเหตุนา
สพฺเพ สตฺตา สทา โหนฺตุ อเวรา สุขชีวิโน
เขมปฺปทญจ ปปฺโปนฺตุ เตสาสา สิชฺฌตุ สุภา.

คำแปล สัตว์ทั้งหลายไม่มีที่สุด ไม่มีประมาณ จงเป็นผู้มีส่วนแห่งบุญอันข้าพเจ้าทำแล้ว ณ บัดนี้ด้วย แห่งบุญทั้งหลายอื่นอันข้าพเจ้าทำแล้วด้วย เหล่าใดเป็นที่รักและมีคุณ มีมารดาและบิดาของข้าพเจ้าเป็นต้น เหล่าที่ข้าพเจ้าเห็นแล้วหรือแม้ที่ข้าพเจ้าไม่ได้เห็นแล้ว เหล่าอื่นที่เป็นผู้มัธยัสถ์ เป็นปานกลางและเป็นผู้มีเวร สัตว์ทั้งหลายตั้งอยู่ในโลกเป็นไปในภูมิสาม เป็นไปในกำเนิดสี่ มีขันธ์ห้า มีขันธ์หนึ่ง มีขันธ์สี่ ท่องเที่ยวอยู่ในภพน้อยและภพใหญ่ ความให้ส่วนบุญของข้าพเจ้า อันสัตว์ทั้งหลายเหล่าใดรู้แล้ว สัตว์ทั้งหลายเหล่านั้น จงอนุโมทนาเองเถิด ส่วนสัตว์ทั้งหลายเหล่าใดยังไม่รู้ซึ่งความให้ส่วนบุญของข้าพเจ้านี้ขอเทพยดาทั้งหลายพึงบอกแก่สัตว์ทั้งหลายนั้นให้รู้ *(แล้วอนุโมทนา)* เพราะเหตุคืออนุโมทนาซึ่งบุญทั้งหลายอันข้าพเจ้าได้ให้แล้ว ขอสัตว์ทั้งหลายทั้งปวงจงเป็นผู้ไม่มีเวร เป็นผู้ดำรงชีพโดยสุขทุกเมื่อเถิด จงถึงซึ่งบทอันเกษม คือพระนิพาน ขอความปรารถนาที่ดีงามของสัตว์ทั้งหลายทั้งปวงเหล่านั้น จงสำเร็จเถิด ฯ

บทที่ ๔ พิธีทำบุญเนื่องด้วยประเพณีในครอบครัว

๔.๑ พิธีทำบุญเลี้ยงพระ

การทำบุญเลี้ยงพระ ตามปรกติที่ทำกัน มักนิมนต์พระภิกษุสงฆ์มาเจริญพระพุทธมนต์ในสถานที่ที่ประกอบพิธีในตอนเย็น เรียกกันอย่างสามัญว่า สวดมนต์เย็น รุ่งขึ้นเวลาเช้า *(บางกรณีเวลาเพล)* ถวายภัตตาหาร แก่พระภิกษุสงฆ์ที่เจริญพระพุทธมนต์เมื่อเย็นวานนั้น เรียกกันว่าเลี้ยงพระเช้า *(เลี้ยงพระเพล)* หรือฉันเช้า *(ฉันเพล)* และในคราวเดียวกันก็มีการตักบาตรด้วย บางคนมีเวลาน้อย ย่นเวลามาทำพร้อมกันในวันเดียวในตอนเช้าหรือตอนเพลตามความสะดวก โดยนิมนต์พระภิกษุมาเจริญพระพุทธมนต์ก่อน จบแล้วถวายภัตตาหารให้เสร็จสิ้นในเวลาเดียวกัน อย่างนี้ก็เรียกว่า ทำบุญเลี้ยงพระ

การทำบุญเลี้ยงพระนี้ นิยมทั้งในงานมงคลและงานอวมงคลทั่วไป ที่เรียกว่า ทำบุญมงคลนั้น ได้แก่การทำบุญเลี้ยงพระดังกล่าว เพื่อความสุขความเจริญแก่จิตใจโดยปรารภเหตุที่ดีเป็นมูล เกี่ยวกับฉลองความสำเร็จในชีวิตเช่นฉลองพระบวชใหม่เป็นต้น หรือเกี่ยวกับการริเริ่มชีวิตใหม่เพื่อให้เกิดความสำเร็จตามความปรารถนาดีตลอดไป เช่น ทำบุญขึ้นบ้านใหม่ ทำบุญแต่งงาน หรือเรียกว่ามงคลสมรส เป็นต้น ส่วนที่เรียกว่า ทำบุญอวมงคล ได้แก่การทำบุญเลี้ยงพระเพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขโดยปรารภเหตุไม่สู้ดี เนื่องจากมีการตายขึ้นในวงญาติหรือบุคคลที่เกี่ยวข้องในครอบครัว จัดการทำบุญขึ้นเพื่อให้สำเร็จเป็นประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ผู้ล่วงลับไปแล้ว และเพื่อเป็นมิ่งขวัญกลาย ๆ แก่ผู้ที่ยังอยู่ งานทำบุญโดยปรารภเหตุนี้ เรียกว่า ทำบุญงานอวมงคล การทำบุญทั้ง ๒ ประเภทนี้ ผู้มีหน้าที่เกี่ยวข้องในการปฏิบัติมี ๒ ฝ่าย คือ ฝ่ายทายกทายิกาผู้ประกอบด้วยต้องการบุญ เรียกว่า ฝ่ายเจ้าภาพ ๑ ฝ่ายปฏิคาหกผู้รับทานและประกอบพิธีกรรมตามความประสงค์ของเจ้าภาพ ซึ่งเป็นพระภิกษุสงฆ์ เรียกว่า ฝ่ายภิกษุสงฆ์อีก ๑ ทั้งสองฝ่ายนี้มีระเบียบปฏิบัติพิธีกำหนดไว้เพื่อความเรียบร้อยโดยเหมาะสมแต่ละประเภทของงาน เป็นขนบประเพณีสืบมา

การทำบุญงานมงคล และงานอวมงคล มีระเบียบพิธีเหมือนกันและต่างกันดังนี้

การทำบุญงานมงคล

พิธีฝ่ายเจ้าภาพ ผู้ที่จะทำบุญเนื่องในงานมงคลต่าง ๆ นั้น ในที่นี้เรียกว่า เจ้าภาพ เบื้องต้นจะต้องตระเตรียมกิจการต่าง ๆ ที่ควรทำก่อน ดังนี้

ก. อาราธนาพระสงฆ์มาเจริญพระพุทธมนต์

ข. เตรียมที่ตั้งพระพุทธรูปพร้อมทั้งเครื่องบูชา

ค. ตกแต่งสถานที่บริเวณพิธี

ฆ. วงด้ายสายสิญจน์

ง. เชิญพระพุทธรูปมาตั้งบนที่บูชา

จ. ปูลาดอาสนะสำหรับพระสงฆ์

ฉ. เตรียมเครื่องรับรองพระสงฆ์ตามควรแก่ฐานะ

ช. ตั้งภาชนะสำหรับทำน้ำมนต์

เมื่อพระสงฆ์มาถึงแล้วตามเวลากำหนด จะต้องปฏิบัติกรณียกิจดังต่อไปนี้

ก. คอยล้างเท้าพระสงฆ์และเช็ดด้วย

ข. ประเคนเครื่องรับรองที่จัดไว้

ค. ได้เวลาแล้ว จุดเทียนธูปที่โต๊ะบูชา บูชาพระแล้วกราบนมัสการ ๓ ครั้ง

ฆ. อาราธนาศีล และรับศีล

ง. ต่อจากรับศีล อาราธนาพระปริตร เสร็จแล้วไหว้หรือกราบแล้วแต่กรณี

จ. นั่งฟังพระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ เมื่อจบแล้ว ถวายน้ำร้อนหรือเครื่องดื่มอันควรแก่สมณะ แล้วแต่จะจัด

พิธีฝ่ายภิกษุสงฆ์ เริ่มต้นเมื่อพระสงฆ์รับนิมนต์ไปในงานทำบุญแล้ว ถึงวันกำหนดถ้าเจ้าภาพกำหนดจะมารับ พึงเตรียมตัวไว้ให้พร้อมก่อนถึงเวลา พอมีคนมารับก็ให้ไปได้ทันที ไม่ใช่เตรียมเมื่อเข้ามารับแล้ว ซึ่งจะทำให้เสียเวลามาก แต่ถ้าตกลงให้ไปเอง ควรไปตามกำหนดให้ถึงที่งานก่อนเวลาพอสมควร อย่าให้ก่อนมากนักเพราะเกี่ยวด้วยการเตรียมการของเจ้าภาพอาจยังไม่พร้อมก็ได้ จะเป็นเหตุให้เจ้าภาพอึดอัดในการที่ยังไม่พร้อมจะรับรอง และอย่าให้กระชั้นเวลาจนเกินไป เพราะจะทำให้เจ้าภาพกระวนกระวาย ยิ่งไปถึงทีหลังผู้อื่นซึ่งพร้อมกันแล้วเป็นส่วนมาก หรือไปถึงหลังกำหนดนัดจนเกินควร ยิ่งไม่สมควรเลย เพราะเป็นเหตุส่อว่าขาดกาลัญญุตา อันเป็นหลักสัปปุริสธรรม ไม่เหมาะสำหรับพระสงฆ์ผู้ทรงธรรมเป็นสัตบุรุษแล้ว

การไปในงานต้องนุ่งห่มให้เรียบร้อยเป็นสมณสารูป ตามแบบนิยมของวัด ควรมีพัดไปด้วยทุกรูป และควรใช้พัดงานมงคล ไม่ใช่พัดงานศพ พัดงานศพที่ถือเป็นข้อห้ามอย่างจริงจังนั้น คือ พัดที่มีอักษรปรากฏว่า ที่ระลึกในงานพระราชทานเพลิงศพ .... ในงานฌาปนกิจศพ ... เพราะพัดงานศพใช้สำหรับงานอวมงคลเท่านั้น ถ้าขัดข้องเพราะเหตุจำเป็นจริง ๆ อย่างใดอย่างหนึ่ง ไม่สามารถจะนำพัดไปได้ทุกรูป *(สำหรับพระสงฆ์วัดเดียวกันทั้งหมด)* ก็ควรมีไปเฉพาะหัวหน้ารูปเดียว ซึ่งจำเป็นจะขาดเสียมิได้ เพราะพัดที่ต้องนำไปนี้จำต้องใช้ในคราว

ก. ให้ศีล เฉพาะหัวหน้า

ข. ขัด **สคฺเค** และขัดตำนาน เฉพาะรูปที่นั่งอันดับที่ ๓

ค. อนุโมทนาท้ายพิธี ต้องใช้ทุกรูป และ

ฆ. ถ้ามีการบังสุกุลอัฐิประกอบด้วย ก็ต้องใช้ทุกรูปเช่นกัน

เรื่องการนำพัดไปในงานทำบุญนี้ บางแห่งถือกันว่า ถ้าพระสงฆ์มีพัดไปในงานทุกรูปเป็นการให้เกียรติแก่เจ้าภาพด้วย เพราะฉะนั้น ต้องดูกาลเทศะและบุคคลแล้วปฏิบัติให้สมควร

เมื่อไปถึงที่งานแล้ว ได้เวลาเจ้าภาพจะนิมนต์เข้าที่ ขณะขึ้นนั่งบนอาสนะที่เจ้าภาพจัดปูไว้ ควรพิจารณาเสียก่อน ถ้าเป็นอาสนะผ้าขาว ไม่ควรขึ้นเหยียบหรือทำอาการใด ๆ ให้ฝ่าเท้าถูกผ้าขาวนั้น เพราะเป็นการไม่สมควรและเป็นเหตุให้ผ้าขาวสกปรกด้วย ควรคุกเข่าบนผ้าขาวเดินเข่าเข้าไปยังที่นั่ง ถ้าไม่ใช่อาสนะผ้าขาว ควรปฏิบัติโดยอาการที่เหมาะสมเรียบร้อยน่าดูเป็นเหมาะที่สุด ให้เข้าที่นั่งกันตามลำดับไว้ระยะให้พองาม นั่งแบบพับเพียบให้ได้แถวได้แนว ดูเข่าให้เสมอกันและนั่งอย่างผึ่งผาย ไม่ควรนั่งงอหลังหรือท้าวแขนเข้าที่แล้ววางพัดไว้ทางหลังด้านขวามือ

เมื่อเจ้าภาพเริ่มอาราธนาศีล ผู้เป็นหัวหน้าพึงคลี่กลุ่มสายสิญจน์แล้วส่งต่อกันไปจนถึงรูปสุดท้าย พออาราธนาศีลถึงวาระที่ ๓ ว่า **ตติยมฺปิ**...ผู้เป็นหัวหน้าพึงตั้งพัดเตรียมให้ศีล การจับพัดให้จับด้วยมือขวาที่ด้ามถัดคอพัดลงมา ๔-๕ นิ้ว หรือกะว่าจับตรงส่วนที่สามตอนบนของด้ามพัด ไม่ใช่จับที่กลางด้ามหรือต่ำกว่านั้น ใช้มือกำด้ามด้วยนิ้วทั้ง ๔ เว้นนิ้วแม่มือ เฉพาะนิ้วแม่มือยกขึ้นแตะด้ามให้ทาบตรงขึ้นไปตามด้ามพัดนั้น นำสายสิญจน์ขึ้นพาดไว้บนนิ้วชี้ ตั้งพัดให้ตรงหน้าปลายด้ามอยู่กึ่งกลาง อย่าให้ห่างตัวหรือชิดตัวมากนัก และอย่าตั้งนอกสายสิญจน์ ดูหน้าพัดให้หันออกข้างนอก ให้พัดตั้งตรงได้ฉากเป็นงาม ระวังอย่าให้งุ้มหน้าหรืองั้ำหลังหรือเอียงซ้ายเอียงขวาเป็นอันขาด พอจบคำอาราธนาศีลก็ตั้ง **นโม** ให้ศีลทันที ให้ไปถึงตอนจบไตรสรณคมน์ไม่ต้องว่า **"ติสรณคมน์ นิฏฺฐิตํ"** เพราะคำนี้ใช้เฉพาะในพิธีสมาทานศีลจริง ๆ เช่น สมาทานอุโบสถศีล ในการรับศีลเป็นพิธีอย่างในงานทำบุญนี้ไม่ต้องว่า พึงให้ศีลต่อไตรสรณคมน์ไปเลยทีเดียว พอให้ศีลจบก็วางพัด ถ้าไม่ได้นำพัดไปทุกรูป ให้ส่งพัดต่อให้รูปที่ ๓ เตรียมขัด **สคฺเค**

พอเจ้าภาพอาราธนาพระปริตรถึงครั้งที่สาม รูปที่ต้องขัด **สคฺเค** เตรียมตั้งพัดแบบเดียวกับที่กล่าวแล้ว พออาราธนาจบก็เริ่มขดได้ พอขัดจบพระสงฆ์ทุกรูปยกสายสิญจน์ขึ้นประนมมือพร้อมกัน ใช้ง่ามนิ้วมือทั้งสองสายสิญจน์ไว้ในระหว่างประนมมือ แล้วหัวหน้านำว่า **นโม** และนำสวดมนต์บทต่าง ๆ ไปตามแบบนิยม

การเจริญพระพุทธมนต์ในงานมงคล มีกำหนดเป็นหลักดังนี้ เจ็ดตำนานใช้ในงานมงคลทั่วไป สิบสองตำนาน ธรรมจักร มหาสมัย ใช้ในงานมงคลบางอย่าง สุดแต่เจ้าภาพประสงค์ หรือสุดแต่พระสงฆ์เห็นเป็นการสมควร ที่ถือกันมาเป็นธรรมเนียม เช่นในงานทำบุญอายุใหญ่ สวดธรรมจักรและเจ็ดตำนานย่อ งานมงคลสมรส สวดมหาสมัยและเจ็ดตำนานย่อ การเจริญพระพุทธมนต์ในงานมงคลต่าง ๆ ทั้งแบบย่อ แบบเต็ม หรืออย่างอื่น

ในการเจริญพระพุทธมนต์งานมงคลทุกแบบ มีตั้งภาชนะน้ำมนต์ไว้ด้วย ก็เพื่อให้พระสงฆ์ทำน้ำมนต์ในขณะสวด การทำน้ำมนต์นิยมว่าเป็นหน้าที่ของหัวหน้าสงฆ์ *(นี้หมายถึงเจ้าภาพต้องการน้ำมนต์ที่เดียว ถ้าเจ้าภาพตั้งภาชนะน้ำมนต์หลายที่ หน้าที่ทำน้ำมนต์เลื่อนมาตามลำดับพระสงฆ์ผู้เจริญพระพุทธมนต์)* เจ้าภาพจะจุดเทียนน้ำมนต์ตั้งแต่เริ่มสวดมงคลสูตร พอสวดรตนสูตรถึงตอน **ขีณ์ ปุราณ์ นว์ นตฺถิ สมฺภว์**...หัวหน้าสงฆ์พึงใช้มือขวาปลดเทียนน้ำมนต์ออกจากที่ปัก ถ้าที่น้ำมนต์เป็นครอบ พึงเปิดฝาครอบ แล้วจับเทียนควบกับสายสิญจน์เอียงให้หยดลงในน้ำทีละหยด ๆ พร้อมกับสวด พอสวดถึงคำว่า **นิพฺ** ในคำว่า **นิพฺพนฺติ ธีรา ยถายมฺปทีโป** ก็ให้จุ่มเทียนลงดับในน้ำมนต์ทันที พอถึงคำว่า **ปทีโป** จึงยกขึ้นแล้ววางหรือติดเทียนไว้ตามเดิม *(นี้กล่าวตามธรรมเนียมแต่ก่อน แต่ในปัจจุบันนี้พอสวดถึง* **เย สุปฺปยุตฺตา** *...เตรียมปลดเทียนน้ำมนต์ และเริ่มหยดเรื่อยไปดับตรงคำว่า* **นิพฺ** *เช่นเดียวกันก็มี)* เป็นอันเสร็จพิธีทำน้ำมนต์ ต่อจากนั้นจึงสวดมนต์ต่อไปจนจบ

อนึ่ง ในงานมงคล เมื่อตั้งน้ำมนต์และทำน้ำมนต์ในขณะเจริญพระพุทธมนต์แล้วเสร็จพิธีหรือเสร็จการเลี้ยงพระในวันฉัน มักมีประเพณีขอให้พระสงฆ์พรมน้ำพระพุทธมนต์ให้เจ้าภาพและบริเวณสถานที่บ้านเรือนเป็นต้นด้วย ถ้าเจ้าภาพประสงค์ให้มีการพรมน้ำพระพุทธมนต์ต่อท้ายเจ้าภาพจะต้องเตรียมสิ่งสำหรับพรม คือ หญ้าคาหรือก้านมะยมมัดเป็นกำไว้ให้พร้อม การใช้หญ้าคาเป็นประเพณีติดมาแต่คติพราหมณ์ ซึ่งมีเรื่องเล่าไว้ในคัมภีร์พระเวทของพราหมณ์ว่า เมื่อครั้งอสูรกับเทวดาร่วมกันกวนเกษียรสมุทรให้เป็นน้ำอำมฤตขึ้นสำเร็จ พวกเทวดาหาอุบายเกี้ยดกันไม่ให้พวกอสูรได้ดื่มน้ำอำมฤตนั้น จึงเกิดวิวาทถึงรบราฆ่าฟันกันเป็นการใหญ่ ในการรบกันน้ำอำมฤตได้กระเซ็นตกมาบนหญ้าคา ๒-๓ หยด โดยเหตุนี้เองพวกพราหมณ์จึงถือว่าหญ้าคาเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เพราะเป็นสิ่งที่กำจัดให้ตายได้ยาก เลยนำมาใช้ในพิธีการต่าง ๆ หลายอย่างติดมาจนทุกวันนี้ สำหรับชาวพุทธที่ติดประเพณีพราหมณ์ ก็ถือว่าหญ้าคาเป็นหญ้ามงคล เพราะปรากฏเป็นพุทธบัลลังก์ที่พระพุทธเจ้าประทับใต้ร่มโพธิพฤกษ์ในวันตรัสรู้ จึงนิยมใช้หญ้าคากันสืบต่อมา ส่วนที่ใช้ก้านมะยมอีกอย่างหนึ่ง เห็นจะเป็นความนิยมเกิดขึ้นในภายหลัง และอาจจะนิยมเฉพาะในประเทศไทย อย่างเดียวกับที่ชาวจีนนิยมให้ก้านทับทิมพรมน้ำมนต์ เรื่องการใช้ก้านมะยม

ในหมู่ชาวไทยนี้ ได้ทราบอธิบายของเกจิอาจารย์มาว่า ท่านถือว่า "ไม้มะยม" มีชื่อพ้องกันกับ "ยมทัณฑ์" คือ ไม้อาญาสิทธิ์ของพญายมผู้เป็นเจ้าของภูตผีปีศาจ ไม้ยมทัณฑ์นั้นสามารถปราบหรือกำจัดภูตผีได้ทุกทิศทุกทาง ชาวไทยเราถือเคล็ดที่ชื่อพ้องกันนี้นำมาใช้สำหรับพรมน้ำพระพุทธมนต์ เพื่อขับไล่เสนียดจัญไร และเพื่อให้มีความขลังหรือศักดิ์สิทธิ์ยิ่งขึ้น ในการใช้ก้านมะยมนี้ จึงนิยมเพิ่มเติมอีกว่า ต้องใช้ ๗ ก้านมัดรวมกัน โดยถือว่าได้จำนวนเท่ากันกับหัวข้อธรรมในโพชฌงคสูตร ซึ่งเป็นธรรมโอสถวิเศษ และเท่าจำนวนพระปริตร ๗ ตำนานที่พระสงฆ์สวดในงานมงคลนั้นด้วยแต่จะอย่างไรก็ตาม เรื่องการใช้ก้ามมะยมพรมแทนหญ้าคาที่นิยมมาเดิม เห็นจะเป็นเพราะในถิ่นที่เจริญแล้ว เช่น ในเมืองเป็นต้น หาหญ้าคาได้ยากเพราะไม่มีป่า แต่ต้นมะยมมีอยู่ตามบ้านในเมืองไทยนี้ทั่วไป จึงดัดแปลงมาเพื่อใช้สิ่งที่หาได้ง่ายเป็นประมาณนั่นเอง

ในการพรมน้ำพระพุทธมนต์ซึ่งฝ่ายพระสงฆ์ได้รับขอร้อง ก็ควรเป็นหน้าที่ของท่านผู้เป็นหัวหน้าสงฆ์ในพิธีนั้น ควรพรมเจ้าภาพและญาติพวกพ้องผู้ต้องการก่อน จะพรมรายตัวหรือพรมให้กระจายทั่วกันทั้งหมู่ก็ได้ การพรมพึงจับกำหญ้าคาหรือกำก้านมะยมที่เขาเตรียมไว้ใช้มือขวากำรอบด้วยนิ้วทั้ง ๔ เว้นนิ้วชี้ใช้ชี้ตรงทอดไปตามกำหญ้าคาหรือกำก้ามมะยมนั้น มีอาการอย่างชี้นิ้ว เป็นการแสดงความประกาศิตของสงฆ์ จุ่มปลายกำหญ้าคาหรือกำก้านมะยมลงในน้ำพระพุทธมนต์อย่าให้โชกนัก แล้วสะบัดให้น้ำพระพุทธมนต์กระเซ็นออกไปข้างหน้า ไม่ควรสะบัดเข้ามาข้างในเพราะถือว่าน้ำที่สะบัดไปนั้นเป็นการกำจัดเสนียดจัญไรต่าง ๆ ออกไปข้างนอก ขณะเริ่มพรมพระสงฆ์ที่เหลือควรสวด **ชยนฺโต** ....พร้อมกัน หรือไม่เพียงไร สุดแต่หัวหน้าสงฆ์จะแจ้งให้ทราบโดยปรารภพิธีการนั้นว่าจะสมควรสถานใด พรมคนจนทั่วแล้วลุกจากอาสนะ ให้ฝ่ายเจ้าภาพคนใดคนหนึ่งช่วยถือภาชนะน้ำมนต์นำหน้าไปพรมสถานที่ที่เขาต้องการให้พรมโดยอาการเช่นเดียวกันนั้นจนทั่วเป็นอันเสร็จพิธีพรมน้ำพระพุทธมนต์นั้น อนึ่งในการที่หัวหน้าสงฆ์ลุกจากอาสนะไปพรมน้ำพระพุทธมนต์นั้น จะเป็นพรมบุคคลหรือสถานที่ก็ตาม หากเป็นบุคคลหรือสถานที่สำคัญ เช่น ในพระบรมมหาราชวัง จะต้องถือพัดไปด้วย ถือว่าเป็นการเต็มยศทีเดียว

การทำบุญงานอวมงคล

การทำบุญเกี่ยวกับเรื่องการตาย นิยมทำกันอยู่ ๒ อย่าง คือ **ทำบุญหน้าศพ** ที่เรียกกันว่า ทำบุญ ๗ วัน ๕๐ วัน ๑๐๐ วัน หรือทำบุญวันปลงศพอย่างหนึ่ง และ **ทำบุญอัฐิ** หรือทำบุญปรารภการตายของบรรพบุรุษ หรือผู้ใดผู้หนึ่งในวันคล้ายกับวันตายของท่านผู้ล่วงลับไปแล้ว อีกอย่างหนึ่ง ทั้งสองอย่างมีระเบียบที่พึงปฏิบัติ ดังนี้

ก. งานทำบุญหน้าศพ

พิธีฝ่ายเจ้าภาพ ในงานทำบุญหน้าศพ มีกิจกรรมที่ควรตระเตรียมไว้เป็นเบื้องต้น ส่วนใหญ่คล้ายกับงานทำบุญมงคล แต่มีข้อแตกต่างอยู่บ้างบางประการ คือ

(๑) **อาราธนาพระสงฆ์สวดพระพุทธมนต์** มีจำนวนนิยม ๘ รูป หรือ ๑๐ รูป หรือกว่านั้นขึ้นไปแล้วแต่กรณี ในเรื่องอาราธนาพระสงฆ์สำหรับทำบุญงานอวมงคลไม่ใช้คำอาราธนาว่า "ขออาราธนาเจริญพระพุทธมนต์" เหมือนอย่างทำบุญงานมงคล แต่ใช้คำอาราธนาว่า "ขออาราธนาสวดพระพุทธมนต์" มีข้อแตกต่างกันอยู่ เป็นเรื่องที่ควรกำหนดไว้

(๒) **ไม่ตั้งน้ำวงด้าย** หมายความไม่ต้องตั้งภาชนะน้ำสำหรับทำน้ำมนต์ และไม่มีการวงด้ายสายสิญจน์

(๓) **เตรียมสายโยงหรือภูษาโยงต่อจากศพไว้** เพื่อใช้บังสุกุลสายโยงนั้น ก็ใช้ด้ายสายสิญจน์นั่นเอง แต่ไม่เรียกว่าสายสิญจน์เหมือนงานมงคล เรียกว่า สายโยง ถ้าไม่ใช้สายสิญจน์ก็ใช้ทำเป็นแผ่นผ้าแทนเรียกว่าภูษาโยง ดังที่ของหลวงใช้อยู่ อนึ่ง การเดินสายโยงหรือภูษาโยง มีหลักที่ต้องระวังอย่างหนึ่ง คือ จะโยงในที่สูงกว่าพระพุทธรูปที่ตั้งในพิธีไม่ได้ และจะปล่อยให้ลาดมากับพื้นที่เดินหรือนั่งก็ไม่เหมาะ เพราะสายโยงนี้ เป็นสายที่ล่ามโยงออกมาจากกระหม่อมของศพ เป็นสิ่งเนื่องด้วยศพ จึงต้องล่ามหรือโยงให้สมควร

ส่วนการปฏิบัติกรณียกิจในเมื่อพระสงฆ์มาถึงตามกำหนดแล้ว ก็คล้ายกับงานมงคล ในตอนนี้มีข้อที่จะพึงปฏิบัติพิเศษอยู่ข้อเดียวเท่านั้น คือ การจุดธูปเทียนที่หน้าศพกับการจุดธูปเทียนที่โต๊ะบูชาพระ บางท่านให้จุดธูปเทียนที่โต๊ะบูชาพระก่อน จุดธูปเทียนที่หน้าศพภายหลัง แต่ผู้เขียนได้รับอบรมมาว่าต้องจุดธูปเทียนที่หน้าศพก่อน เพื่อเป็นการแสดงคารวะ และเป็นการเตือนให้ศพบูชาพระตลอดถึงรับศีลฟังพระสวดมนต์ ฟังเทศน์ หรือฟังสวดมาติกาบังสุกุล จุดธูปเทียนที่โต๊ะบูชาพระภายหลัง

สำหรับข้อปฏิบัติในวันเลี้ยงพระ ก็เช่นเดียวกับที่กล่าวแล้วในงานมงคล มีแต่เพียงว่าในงานอวมงคล หลังจากพระสงฆ์ฉันเสร็จแล้ว นิยมให้มีการบังสุกุล แล้วจึงถวายไทยธรรม เมื่อพระสงฆ์อนุโมทนาพึงกรวดน้ำอุทิศส่วนกุศลต่อไป

พิธีฝ่ายภิกษุสงฆ์ เริ่มต้นปฏิบัติแบบเดียวกับงานมงคลที่กล่าวแล้ว ต่างแต่เรื่องนำพัดไป ต้องใช้พัดที่เกี่ยวกับงานศพเป็นเหมาะสม เพราะงานอวมงคลเป็นเรื่องเกี่ยวกับการตายทั้งสิ้น ถ้าไม่มี จะใช้พัดงานอื่นก็ได้ เช่น พัดฉลองต่าง ๆ การสวดมนต์ในงานอวมงคลนี้ *(สวดมนต์เย็นและฉันวันรุ่งขึ้น)* มีระเบียบนิยมเหมือนกันในตอนต้นและตอนท้าย ทุกงานต่างกันแต่ตอนกลาง ซึ่งมีนิยมเฉพาะงาน ๆ ดังนี้

(๑) ทำบุญศพ ๗ วัน สวดอุนัตตลักขณสูตร

(๒) ทำบุญศพ ๕๐ วัน สวดอาทิตตปริยายสูตร

(๓) ทำบุญศพ ๑๐๐ วัน หรือทำบุญหน้าวันปลงศพ สวดธรรมนิยามสูตร

(๔) ทำบุญศพในวาระอื่นจากที่กล่าวนี้จะสวดสูตรอื่นใด นอกจากที่กล่าวนี้ก็ได้แล้วแต่เจ้าภาพประสงค์หรือหัวหน้านำสวด แต่มีธรรมเนียมอยู่ว่าไม่สวดเจ็ดตำนาน สิบสองตำนาน ธรรมจักร มหาสมัย

ในการสวดนี้ มีระเบียบปฏิบัติ คือ เมื่อให้ศีลและเจ้าภาพอาราธนาสวดพระปริตรจบแล้วไม่ต้องขัด **สคฺเค** ทุกรูปประนมมือพร้อมกัน หัวหน้านำสวด

ก. นมการปาฐะ (**นโม ....**)

ข. สรณคมนปาฐะ (**พุทฺธ์ สรณ์....**)

ค. ปัพพโตปมคาถาและอริยธนคาถา (**ยถาปิ เสลา....**)

พอจบตอนนี้ ทั้งหมดลดมือลง แล้วรูปที่นั่งอันดับ ๓ ตั้งพัดขัดบทขัดของสูตรที่กำหนดสวดตามงานดังกล่าวแล้ว สูตรใดสูตรหนึ่งเมื่อขัดจบวางพัด ทุกรูปประนมมือพร้อมกันอีก หัวหน้านำสวดสูตรที่ขัดนำนั้น จบสูตรแล้วนำสวดบทท้ายสวดมนต์งานอวมงคลต่อ คือ

ก. ปฏิจจสมุปบาท (**อวิชฺชาปจฺจยา สงฺขารา.....**)

ข. พุทธอุทานคาถา (**ยทา หเว.....**)

ค. ภัทเทกรัตตคาถา (**อตีตํ นานฺวาคเมยฺย.....**)

ถ้าสวดธรรมนิยามสูตร ใช้สวดติลักขณาทิคาถา (**สพฺเพ สงฺขารา อนิจฺจาติ ฯ เป ฯ เต โลเก ปรินิพฺพุตาติ**) ก่อนสวดปฏิจจสมุปาบาท

เมื่อสวดมนต์แล้ว ถ้ามีการชักผ้าบังสุกุลต่อท้าย เจ้าภาพจะลากสายโยงหรือภูษาโยงแล้วทอดผ้า ให้คอยสังเกตดู พอทอดถึงรูปสุดท้าย ก็ตั้งพัดพร้อมกัน *(อย่าข้ามสายโยงหรือภูษาโยง เพราะถือว่าเป็นการข้ามศพ เท่ากับดูหมิ่นศพ)* การตั้งพัดในพิธีชักบังสุกุล ให้ใช้มือซ้ายจับพัด จับอย่างเดียวกับที่กล่าวแล้วข้างต้น แล้วใช้มือขวาจับผ้าบังสุกุล การจับผ้าให้จับหงายมือใช้นิ้วมือ ๔ นิ้ว เว้นนิ้วแม่มือสอดเข้าใต้ผ้าที่ชัก แล้วใช้นิ้วแม่มือจับบนผ้า อย่าจับคว่ำมือหรือทำอาการเพียงใช้นิ้วแตะ ๆ ที่ผ้าเป็นอันขาด ข้อที่ควรระวังในการจับพัดและจับผ้านี้ อย่าให้จับผิดมือที่กล่าวนี้ เมื่อจับพร้อมกันทุกรูปแล้วเริ่มว่าบทชักบังสุกุล (**อนิจฺจา. ...**) พร้อมกัน จบแล้วชักผ้าออกจากสายโยงหรือภูษาโยงวางไว้ตรงหน้า ผ้าที่เจ้าภาพทอดนั้น ถ้าเป็นผ้าพอที่จะใส่ในย่ามได้ ก็ให้ใส่ย่ามในเวลากลับ หากเป็นผ้าที่ใส่ย่ามไม่ได้ เช่น ผ้าไตร พึงถือกอดมาด้วยมือข้างซ้าย

ระเบียบพิธีการทำบุญดังกล่าวมานี้ เป็นงานที่เจ้าภาพทำสองวัน คือสวดมนต์วันหนึ่ง เลี้ยงพระอีกวันหนึ่ง แต่ถ้าเป็นงานวันเดียว คือสวดมนต์และเลี้ยงพระวันเดียวกัน ให้สวดมนต์ก่อนฉัน ในการสวดมนต์นั้น มีข้อแปลกจากงานที่เจ้าภาพทำสองวันอยู่ประการเดียว คือ เมื่อสวดภัทเทกรัตตคาถา **(อตีตๆ นานุวาคเมยฺย)** จบแล้วให้สวดถวายพรพระต่อไปจนจบ จึงจะเสร็จพิธีสวดมนต์

อนึ่ง ในกรณีที่เจ้าภาพบำเพ็ญกุศลเพียงสวดมนต์ ไม่มีการเลี้ยงพระ ไม่ต้องสวดบทถวายพรพระ เมื่อพระสงฆ์รับไทยธรรมแล้วหากไม่มีการรีบด่วน ในการอนุโมทนาด้วยบทวิเสสอนุโมทนา พึงใช้บท **"อทาสิ เม"** เพราะศพยังปรากฏอยู่

ข. งานทำบุญอัฐิ

พิธีฝ่ายเจ้าภาพ พึงจัดตระเตรียมทำนองเดียวกับงานทำบุญหน้าศพที่กล่าวแล้วทุกประการ ต่างแต่เพียงงานนี้เป็นงานทำบุญหน้าอัฐิหรือรูปที่ระลึกของผู้ที่ล่วงลับเป็นต้น เจ้าภาพต้องเตรียมที่ตั้งอัฐิหรือที่ตั้งรูประลึกนั้น ๆ ต่างหากจากโต๊ะบูชา จะใช้โต๊ะหมู่หรือโต๊ะอื่นใดที่สมควรก็ได้ ให้มีดอกไม้ตั้งหรือประดับพองามตามแต่จะพึงจัดได้ และตั้งกระถางธูปกับเชิงเทียน ๑ คู่ที่หน้าโต๊ะอัฐิหรือรูปนั้นด้วยเพื่อบูชา จะใช้พานหรือกระบะเครื่องห้าสำหรับบูชาแทนก็ได้ ข้อสำคัญให้ดูงามเด่นพอควรเป็นใช้ได้ ส่วนระเบียบที่พึงปฏิบัติอื่นจากนี้เหมือนกับที่กล่าวแล้วข้างต้น

พิธีฝ่ายภิกษุสงฆ์ ส่วนใหญ่ก็พึงปฏิบัติเช่นเดียวกับงานทำบุญหน้าศพ ต่างแต่การสวดมนต์นิยมใช้สูตรอื่นจากอนัตตลักขณสูตร อาทิตตปริยายสูตร ที่ใช้สำหรับงานทำบุญศพ ๗ วัน ๕๐ วัน และ ๑๐๐ วัน หรือหน้าวันปลงศพดังกล่าว *(ในปัจจุบันสวดธรรมนิยามสูตรก็มี)* ทั้งนี้แล้วแต่หัวหน้าสงฆ์จะกะนัดหมาย หรือเจ้าภาพจำนงหมาย เช่น สติปัฏฐานปาฐะ เป็นต้น

๔.๒ การทำบุญงานมงคลและข้อปฏิบัติบางประการ

งานมงคลในชีวิตและสังคมของพุทธศาสนิกชน เช่น การฉลองเนื่องในโอกาสต่าง ๆ การเริ่มกิจการงานที่สำคัญ การฉลองสำเร็จในกิจการงานต่าง ๆ การขึ้นบ้านใหม่ หรือสำนักงานใหม่ การบวชนาค พิธีมงคลสมรส จะมีพิธีทำบุญรวมอยู่ในงานมงคลนั้น ๆ ทุกงาน พิธีทำบุญอย่างย่อได้แก่ การทำบุญตักบาตร หรือใส่บาตรพระตอนเช้า ตามจำนวนที่ประสงค์หรือตามกำลังความสามารถที่จะทำได้ แล้วจึงมีพิธีงานอื่น ๆ ตามความนิยมต่อไป สำหรับงานมงคลที่จัดที่บ้านหรือที่สำนักงาน หรือ ณ ที่หนึ่งที่ใดที่ประสงค์หรือสมควรก็จะจัดเป็นพิธีทำบุญเลี้ยงพระดังกล่าวแล้วในตอนก่อน การทำบุญงานมงคลดังกล่าวนี้อาจจัด

เป็นงานวันเดียวหรือสองวันติดต่อกันก็ได้ ถ้าจัดเป็นวันเดียว ก็อาราธนาพระภิกษุมาเจริญพระพุทธมนต์ในตอนเช้าแล้วถวายภัตตาหารเพล เสร็จแล้วเป็นอันเสร็จพิธี ถ้าจัดเป็น ๒ วัน วันแรกก็อาราธนาพระภิกษุมาเจริญพระพุทธมนต์ในตอนบ่ายหรือตอนเย็น วันรุ่งขึ้นจึงมีการถวายภัตตาหารเช้าหรือเพล เสร็จแล้วก็เป็นอันเสร็จพิธี

ในการจัดพิธีทำบุญเลี้ยงพระในงานมงคลแบ่งงานที่ต้องปฏิบัติเป็น ๒ ตอน คือ การตระเตรียมสิ่งของ สถานที่ และกิจการต่าง ๆ ก่อนเริ่มงาน และการปฏิบัติพิธีเมื่อเริ่มงานแล้วดังได้กล่าวไว้ในเรื่องการทำบุญงานมงคลในตอนก่อน ในการตระเตรียมและการปฏิบัติบุญพิธี มีรายละเอียดที่พึงจัดทำดังต่อไปนี้

(๑) การอาราธนาพระสงฆ์มาเจริญพระพุทธมนต์

การอาราธนาพระสงฆ์มาเจริญพระพุทธมนต์ในงานมงคลนิยมไม่กำหนดจำนวนข้างมาก แต่นิยมกำหนดข้างน้อยไว้โดยเกณฑ์ คือไม่ต่ำกว่า ๕ รูป เกิน ๕ รูปไปก็เป็น ๗ รูปหรือ ๙ รูป ข้อน่าสังเกตก็คือไม่นิมนต์พระสงฆ์จำนวนคู่ เพราะถือเหมือนอย่างว่าการทำบุญครั้งนี้มีพระพุทธเจ้าเป็นประธานแบบเดียวกับครั้งพุทธกาล ซึ่งปรากฏตามบาลีว่า **พุทฺธปฺปมุโข ภิกฺขุสงฺโฆ** พระภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข โดยตั้งพระพุทธรูปไว้ข้างหน้าแถวพระสงฆ์ นับจำนวนรวมกับพระสงฆ์เป็นคู่ เว้นแต่ในงานมงคลสมรสมักนิยมนิมนต์พระสงฆ์จำนวนคู่ จุดมุ่งหมายคือ แบ่งให้ฝ่ายเจ้าบ่าวและฝ่ายเจ้าสาวนิมนต์พระมาจำนวนเท่า ๆ กัน เมื่อมารวมกันจึงเป็นจำนวนคู่ แต่ในพิธีหลวงในปัจจุบันนี้ มักอาราธนาพระสงฆ์ เป็นจำนวนคู่ เช่น ๑๐ รูป เป็นต้น

(๒) การเตรียมที่ตั้งพระพุทธรูปพร้อมทั้งเครื่องบูชา

ที่ตั้งพระพุทธรูปพร้อมทั้งเครื่องบูชาในงานพิธีต่าง ๆ นั้นนิยมเรียกสั้น ๆ ว่า "โต๊ะบูชา" สิ่งสำคัญของโต๊ะบูชานี้ประกอบด้วยโต๊ะรอง ๑ เครื่องบูชา ๑ โต๊ะรองนี้เป็นที่รองรับพระพุทธรูปและเครื่องบูชา ปัจจุบันนี้นิยมใช้กันทั่วไป เป็นโต๊ะหมู่ซึ่งสร้างไว้โดยเฉพาะ เรียกกันว่า โต๊ะหมู่บูชา มีเป็นหมู่ ๕ หมู่ ๗ และหมู่ ๙ หมายความว่าหมู่หนึ่ง ๆ ประกอบด้วยโต๊ะ ๕ ตัว ๗ ตัว และ ๙ ตัว ก็เรียกว่าหมู่เท่านั้นเท่านี้ ถ้าในที่ที่หาโต๊ะหมู่ไม่ได้จะใช้ตั่งหรือโต๊ะอะไรที่สมควร ซึ่งไม่สูงหรือต่ำเกินไปนัก จัดเป็นโต๊ะบูชาในพิธีก็ได้ การใช้ตั่งหรือโต๊ะอื่นแทนโต๊ะหมู่บูชานี้มีหลักสำคัญอยู่อย่างหนึ่งว่าโต๊ะหรือตั่งนั้นต้องใช้ผ้าขาวปูพื้นก่อน ถ้าหาผ้าขาวไม่ได้จำเป็นจะใช้ผ้าสีต้องเป็นผ้าสะอาดและยังมิได้ใช้การอย่างอื่นมาเป็นเหมาะที่สุด ผ้าอะไรก็ตามถ้าแสดงลักษณะชัดว่าเป็นผ้านุ่งแล้ว ไม่สมควรอย่างยิ่ง

การใช้โต๊ะอื่นหรือตั่งแทนนี้ ควรหาตั่งเล็กหรือโต๊ะเล็ก ๆ อีกตัวหนึ่งตั้งซ้อนบนเป็นที่ตั้งพระพุทธรูป

การตั้งโต๊ะบูชานี้มีหลักว่า ต้องตั้งหันหน้าโต๊ะออกทางเดียวกับพระสงฆ์ คือให้พระพุทธรูปหันพระพักตร์ออกทางเดียวกับพระสงฆ์นั่นเอง ด้วยมุ่งหมายให้พระสงฆ์มีพระพุทธรูปเป็นประธาน เว้นแต่จำเป็นเกี่ยวกับสถานที่ ซึ่งจะต้องให้พระสงฆ์นั่งมีเบื้องซ้ายอยู่ทางพระพุทธรูปแล้ว จึงต้องตั้งโต๊ะบูชาหันหน้ามาทางพระสงฆ์ให้พระพุทธรูปหันพระพักตร์หาพระสงฆ์ เป็นอันไม่ต้องเข้าแถวกับพระสงฆ์ สำหรับเรื่องทิศทางที่จะประดิษฐานพระพุทธรูปนั้น ตามความนิยมที่เคยปฏิบัติกันมามักจะให้ผินพระพักตร์ไปสู่ทิศเหนือ ด้วยถือว่าพระพุทธเจ้าเป็นโลกอุดร มิฉะนั้นก็ให้หันไปทางทิศตะวันออก ด้วยถือว่าเป็นทิศพระ *(ในวันตรัสรู้ พระพุทธเจ้าประทับนั่งผินพระพักตร์ไปทางตะวันออก)* เป็นพื้น แต่เรื่องนี้เห็นว่าไม่จำเป็นจะต้องจำกัดเช่นนั้น จะให้ผินพระพักตร์ไปทิศใด ๆ ก็ไม่เกิดโทษและไม่มีข้อห้าม เป็นอันแล้วแต่สถานที่จะอำนวยให้ประดิษฐานได้เหมาะสมก็พึงทำได้ทั้งนั้น

สำหรับการตั้งเครื่องบูชานั้น ต้องแล้วแต่โต๊ะที่ตั้ง ถ้าเป็นโต๊ะเดี่ยวที่ใช้ตั่งหรือโต๊ะตัวเดียวตั้งแทนโต๊ะหมู่ เครื่องบูชาควรมีแจกันประดับดอกไม้ ๑ คู่ ตั้ง ๒ ข้างพระพุทธรูป ไม่ชิดหรือห่างจนเกินไป ถัดมาแถวหน้าพระพุทธรูป ตั้งกระถางธูปตรงหน้าพระพุทธรูป กับเชิงเทียน ๑ คู่ ตั้งตรงกับแจกัน เพียงเท่านี้ก็สำเร็จรูปเป็นโต๊ะบูชาพอสมควร โต๊ะเดี่ยวนี้ไม่ควรตั้งเครื่องให้มากกว่านี้ เพราะเป็นโต๊ะไม่เข้าหลักเกณฑ์ จะทำให้รกรุงรังจนไม่เหมาะสม สำหรับโต๊ะหมู่จะแสดงการตั้งโต๊ะหมู่ ๗ เป็นตัวอย่างดังนี้ หลักโต๊ะหมู่ ๗ มีอยู่ว่า ใช้แจกัน ๒ คู่ คู่ ๑ ตั้งบนโต๊ะกลางที่ตั้งพระพุทธรูป ชิดด้านหลัง ๒ ข้างพระพุทธรูป อยู่ตรงมุมทั้ง ๒ ด้านหลัง อีกคู่ ๑ ตั้งบนโต๊ะข้างตัวละ ๑ ชิดมุมนอก ด้านหลังถือหลักว่าแจกันเป็นพนักหลังสุด จะตั้งล้ำมาข้างหน้าไม่ควรพานดอกไม้ ๕ พาน ตั้งกลางโต๊ะทุกโต๊ะ เว้นโต๊ะกลางแถวหน้าซึ่งตั้งกระถางธูป เชิงเทียน ๕ คู่ ตั้งที่โต๊ะข้างซีกซ้ายและขวามือโต๊ะละ ๑ ที่มุมหน้าตรงข้ามกับแจกัน รวม ๒ ซีก ๒ คู่ ตรงกลางตั้งแต่โต๊ะพระพุทธรูปลงมา ๓ ตัว ตั้งตัวละคู่ที่มุมโต๊ะทั้ง ๒ ด้านหน้า รวมอีก ๓ คู่ สำหรับคู่ที่อยู่บนโต๊ะที่ตั้งพระพุทธรูปนั้น ถ้าจำเป็น เช่น บังพระพุทธรูปหรือชิดพระพุทธรูปเกินไป จะตัดออกเสียคู่หนึ่งก็ได้ แม้โต๊ะหมู่อื่นนอกจากหมู่ ๗ ที่กล่าวนี้ ก็ถือหลักการตั้งเช่นเดียวกัน

ดังแผนผังแสดงการตั้งโต๊ะบูชา ต่อไปนี้.

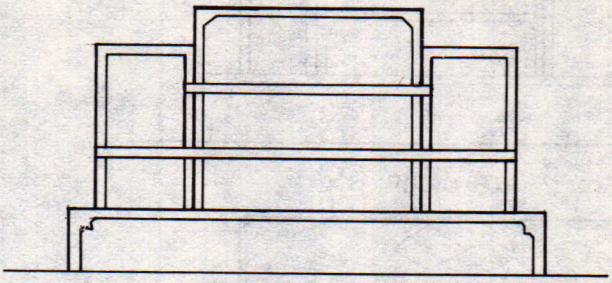

การตั้งโต๊ะหมู่ ๕

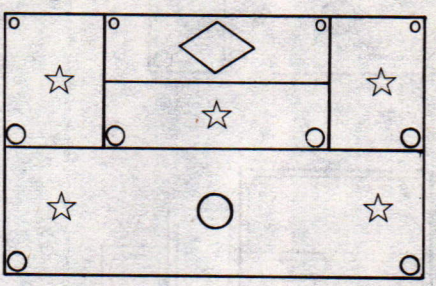

☆ พานดอกไม้

◯ กระถางธูป

o แจกันดอกไม้

○ เชิงเทียน

◇ พระพุทธรูป

แจกัน ๔ พาน ๕ เชิงเทียน ๖ (เต็ม ๘) กระถางธูป ๑

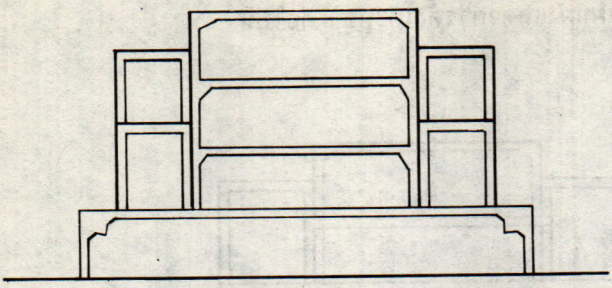

การตั้งโต๊ะหมู่ ๗

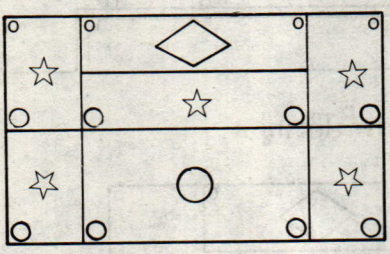

แจกัน ๔
พาน ๕
เชิงเทียน ๘ (เต็ม ๑๐)
กระถางธูป ๑

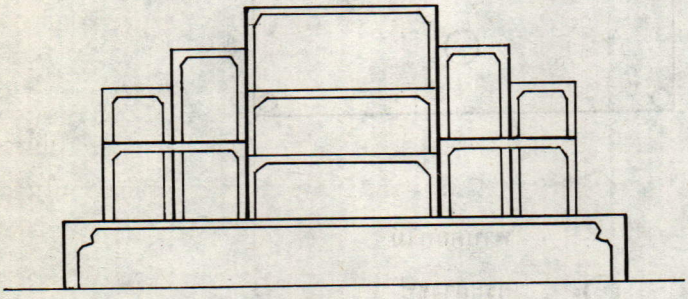

การตั้งโต๊ะหมู่ ๕

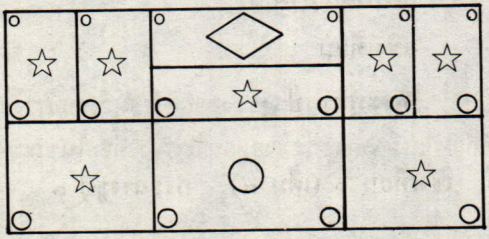

แจกัน ๖
พาน ๗
เชิงเทียน ๑๐ (เต็ม ๑๒)
กระถางธูป ๑

(๓) การตกแต่งสถานที่บริเวณพิธี

สถานที่บริเวณพิธีนิยมทำความสะอาดและตกแต่งให้สะอาดเรียบร้อยเป็นสำคัญ เพราะการทำบุญต้องการสิริมงคล และเป็นการออกแขกด้วย ความสะอาดเรียบร้อยทุกอย่างเป็นสิ่งที่ควรกระทำอย่างยิ่ง ถ้าได้เพิ่มการตกแต่งเพื่อความสวยงามขึ้นอีก ก็เป็นการดียิ่ง ทั้งนี้สุดแต่ฐานะและกำลังของตนเป็นสำคัญ

(๔) การวงด้ายสายสิญจน์

คำว่า "**สิญจน์**" แปลว่า การรดน้ำ คือการรดน้ำด้วยมีพิธี สืบเนื่องมาแต่พิธีพราหมณ์ เติม "สาย" เข้าข้างหน้า เป็น สายสิญจน์ กลายเป็นวัตถุชนิดหนึ่งที่นำมาใช้ในงานมงคลต่าง ๆ สายสิญจน์ได้แก่สายที่ทำด้วยด้ายดิบ โดยวิธีจับเส้นด้ายในเข็ด สาวออกชักเป็นห่วง ๆ ให้สัมพันธ์เป็นสายเดียวกัน จากด้ายในเข็ดเส้นเดียว จับออกครั้งแรกเป็น ๓ เส้น ม้วนเข้ากลุ่มไว้ ถ้าต้องการให้สายใหญ่ ก็จับอีกครั้งหนึ่ง จะกลายเป็น ๙ เส้น ในงานมงคลทุกประเภท นิยมใช้สายสิญจน์ ๙ เส้น เพราะกล่าวกันว่าสายสิญจน์ ๓ เส้น สำหรับใช้ในพิธีเบิกโลงผี จะนำมาใช้ในพิธีงานมงคลไม่เหมาะสม ถ้าเพ่งการคงทนแล้ว สายสิญจน์ ๙ เส้น คงทนกว่าสายสิญจน์ ๓ เส้นเป็นแน่

ด้ายสายสิญจน์ที่จับเสร็จโดยวิธีนี้ใช้ในงานมงคลทุกประเภทที่ต้องใช้ด้ายสายสิญจน์ *(ยืมมาใช้ในงานอวมงคลบ้าง ในกรณีที่ใช้เป็นสายโยง)*

การวงสายสิญจน์ มีเกณฑ์ถืออยู่ว่า ถ้าเป็นบ้านมีรั้วรอบให้วงรอบรั้ว ถ้าไม่มีรั้วรอบหรือมีแต่กว้างเกินไป หรือมีอาคารหรือสิ่งปลูกสร้างอื่นที่ไม่เกี่ยวกับพิธีอยู่ร่วมในรั้วด้วย ก็ให้วงเฉพาะอาคารพิธีโดยรอบ ถ้าเจ้าภาพไม่ต้องการวงสายสิญจน์รอบรั้วบ้านหรือรอบอาคารที่ตนประกอบพิธีทำบุญ จะวงสายสิญจน์ที่ฐานพระพุทธรูปบนโต๊ะบูชาเท่านั้น แล้วโยงมาที่ภาชนะสำหรับทำน้ำมนต์ก็ได้ การโยงสายสิญจน์จากฐานพระพุทธรูปมายังภาชนะน้ำมนต์ ควรโยงหลบเพื่อไม่ให้ต้องข้ามสายสิญจน์ในเวลาจุดธูปเทียน เมื่อวงที่ภาชนะสำหรับทำน้ำมนต์แล้ว พึงวางกลุ่มด้ายสายสิญจน์ไว้บนพานสำหรับรองสายสิญจน์ ซึ่งอยู่ทางหัวอาสน์สงฆ์ใกล้ภาชนะสำหรับทำน้ำมนต์การวงสายสิญจน์ถือหลักวงจากซ้ายไปขวาของสถานที่หรือวัตถุ มีข้อที่ถือเป็นเรื่องควรระวังอยู่อย่างหนึ่ง คือ ในขณะที่วงสายสิญจน์อย่าให้สายสิญจน์ขาด

อนึ่ง สายสิญจน์ที่วงพระพุทธรูปแล้วนี้จะข้ามกรายมิได้เพราะถ้าข้ามกรายแล้วเท่ากับข้ามพระพุทธรูปเป็นการแสดงอคารวะต่อพระพุทธรูปทีเดียว หากมีความจำเป็นที่

จะต้องผ่านสายสิญจน์ ก็ต้องลอดมือหรือก้มศีรษะลอดภายใต้สายสิญจน์ผ่านไป นี้เป็นเรื่องที่ต้องระวัง

(๕) การเชิญพระพุทธรูปมาตั้งบนที่บูชา

การเชิญพระพุทธรูปมาตั้งบนที่บูชาเป็นกิจที่พึงทำเมื่อใกล้จะถึงกำหนดเวลาประกอบพิธีพระพุทธรูปนั้นจะเป็นพระอะไรก็แล้วแต่จะหาได้ ขอให้เป็นพระพุทธรูปเท่านั้น ไม่ใช่พระเครื่องซึ่งเล็กมากไม่เหมาะแก่พิธี พระพุทธรูปถ้ามีครอบควรเอาครอบออกตั้งเฉพาะองค์พระเท่านั้น และที่องค์พระไม่สมควรจะนำอะไรที่ไม่เหมาะสมประดับ เช่น พวงมาลัยหรือดอกไม้เป็นต้น ควรให้องค์พระเด่นเป็นสำคัญ เว้นแต่ที่ฐานพระจะใช้พวงมาลัยวงรอบฐาน กลับดูงามดีไม่มีข้อห้าม ดอกไม้บูชามีระเบียบจัดดังกล่าวแล้วในเรื่องตั้งเครื่องบูชาสำหรับองค์พระพุทธรูปที่อาราธนามาตั้งเป็นสักการะบูชาในพิธี หากมัวหมองด้วยธุลี พึงเช็ดให้สะอาดหรือสรงน้ำเสียก่อน ถ้าเป็นพระพุทธรูปชนิดขัด หากมัวหมองตามสภาพ พึงขัดให้ผุดผ่อง เพื่อเป็นเครื่องเพิ่มศรัทธาปสาทะให้ยิ่งขึ้น ก่อนที่จะยกพระพุทธรูปจากที่หนึ่งไปยังอีกที่หนึ่งก็ดี ในขณะที่วางพระพุทธรูปลง ณ ที่บูชาก็ดี ควรจะน้อมไหว้ก่อนยก หรือน้อมไหว้ในเมื่อวางลงแล้ว เป็นอย่างน้อย ถ้าถึงกราบได้เป็นงดงาม

(๖) การปูลาดอาสนะสำหรับพระสงฆ์

การปูลาดอาสนะสำหรับพระสงฆ์นิยมใช้กันอยู่ ๒ วิธี คือยกพื้นอาสน์สงฆ์ให้สูงขึ้นโดยใช้เตียงหรือม้าวางต่อกันเข้าให้ยาวพอแก่จำนวนสงฆ์ อีกวิธีหนึ่ง ปูลาดอาสนะบนพื้นธรรมดาอาสน์สงฆ์ชนิดยกพื้นนิยมใช้ผ้าขาวปูลาด จะมีผ้านิสีทนะปูอีกชั้นหนึ่งหรือไม่ก็ได้ โดยเฉพาะอาสน์สงฆ์ยกพื้นนี้มักจัดในสถานที่ที่ฝ่ายเจ้าภาพนั่งเก้าอี้กัน ส่วนอาสนะชนิดที่ปูลาดบนพื้นธรรมดา จะใช้เสื่อหรือพรมหรือผ้าที่สมควรปูก็สุดแต่จะมีหรือหาได้ ข้อที่ควรระวัง คืออย่าให้อาสนะพระสงฆ์กับอาสนะของคฤหัสถ์ฝ่ายเจ้าภาพเป็นอันเดียวกัน ควรปูลาดให้แยกจากกัน ถ้าจำเป็นแยกไม่ได้โดยปูเสื่อหรือพรมไว้เต็มห้อง สำหรับอาสนะพระสงฆ์ ควรจัดปูทับเสื่อหรือพรมนั้นอีกชั้นหนึ่งจึงจะเหมาะ โดยใช้ผ้าขาวหรือผ้านิสีทนะก็ได้

(๗) การเตรียมเครื่องรับรองพระสงฆ์

การเตรียมเครื่องรับรองพระสงฆ์ตามแบบ และประเพณีก็มีหมากพลู บุหรี่ น้ำร้อน น้ำเย็น และกระโถน การวางเครื่องรับรองเหล่านี้มีหลักว่า ต้องวางทางด้านขวามือของพระระหว่างรูปหนึ่งกับอีกรูปหนึ่งที่นั่งเรียงกันด้านขวามือของรูปใดก็เป็นเครื่องรับรองของ

รูปนั้น การวางให้วางกระโถนข้างในสุด เพราะเป็นสิ่งไม่ต้องประเคน ถัดออกมา ภาชนะน้ำเย็น ออกมาอีกเป็นภาชนะใส่หมากพลูบุหรี่ ซึ่งรวมอยู่ในที่เดียวกัน เมื่อพระสงฆ์นั่งก็ประเคนของที่ต้องประเคน ตั้งแต่ข้างในออกมาหาข้างนอก คือ น้ำเย็น แล้วหมากพลูบุหรี่ ส่วนน้ำร้อนจัดประเคนภายหลัง ไม่ต้องตั้งประจำที่เหมือนอย่างเครื่องดังกล่าวแล้ว เครื่องรับรองดังกล่าวนี้ถ้ากำจัด จะจัดรับรอง ๒ รูปต่อ ๑ ที่ก็ได้ เมื่อเป็นเช่นนี้ ก็ให้จัดวางตามลำดับในระหว่างรูปที่ต้องการให้ใช้ร่วมกัน

(๘) การตั้งภาชนะสำหรับทำน้ำมนต์

การตั้งภาชนะสำหรับทำน้ำมนต์ ควรเตรียมภาชนะเป็นประการแรก ถ้าไม่มีครอบน้ำมนต์ซึ่งเป็นของสำหรับใส่น้ำมนต์โดยเฉพาะ จะใช้บาตรของพระหรือขันน้ำพานรองแทนก็ได้ แต่ขันต้องไม่ใช้ขันเงินหรือทองคำ เพราะเงินและทองเป็นวัตถุอนามาสไม่ควรแก่การจับต้องของพระเมื่อเตรียมภาชนะที่สมควรแล้ว ต่อไปก็หาน้ำสะอาดใส่ในภาชนะ ห้ามไม่ให้ใช้น้ำฝน ทั้งนี้เห็นจะเป็นด้วยถือว่าน้ำที่จะศักดิ์สิทธิ์ขึ้นได้ต้องมาจากธรณี ส่วนน้ำฝนมาจากอากาศจึงไม่นิยม น้ำที่ใส่ควรใส่แต่เพียงค่อนภาชนะเท่านั้น ควรหาใบเงินใบทองใส่ลงไปด้วยแต่เพียงสังเขปเล็กน้อย *(ถ้าหาไม่ได้จะใช้ดอกบัวใส่แทนก็ได้ แต่ดอกไม้อื่นไม่ควร)* ต้องมีเทียนน้ำมนต์อีกหนึ่งเล่ม ควรเป็นเทียนขี้ผึ้งแท้ขนาดหนัก ๑ บาทเป็นอย่างต่ำ ติดที่ปากบาตรหรือขอบขัน หรือบนยอดจุกฝาครอบน้ำมนต์ไม่ต้องจุด เมื่อเตรียมเสร็จแล้วนำไปวางไว้ทางหน้าโต๊ะบูชาให้ค่อนมาทางอาสนะพระสงฆ์ ใกล้กับรูปที่เป็นหัวหน้า เพื่อหัวหน้าจะได้หยิบเทียนทำน้ำมนต์ในขณะสวดมนต์ได้สะดวก

(๙) การจุดเทียนธูปที่โต๊ะบูชาและที่ทำน้ำมนต์

เจ้าภาพควรเป็นผู้จุดเทียนธูปที่โต๊ะบูชาและที่ภาชนะสำหรับทำน้ำมนต์เอง เพราะเป็นการนมัสการพระอันเป็นกิจเบื้องต้นของบุญ การจุดเทียนธูปที่โต๊ะบูชาควรจุดเทียนก่อนจุดด้วยไม้ขีดไฟหรือเทียนชนวน *(ในพิธีการที่ใหญ่หรือสำคัญใช้เทียนชนวน)* อย่าต่อจากตะเกียง หรือไฟอื่น เทียนติดดีแล้ว ใช้ธูป ๓ ดอกจุดต่อที่เทียนจนติดดี จึงปักลงให้ตรง ๆ ในกระถางธูปแล้วตั้งใจบูชาพระ

ต่อจากนี้จึงดำเนินพิธีไปตามลำดับ คืออาราธนาศีล รับศีลแล้วอาราธนาพระปริตร วิธีอาราธนาจักกล่าวต่อไปข้างหน้า

พออาราธนาพระปริตรจบแล้ว พระสงฆ์เริ่มสวดมนต์ ทุกคนที่อยู่ในบริเวณพิธีพึงนั่งประนมมือฟังพระสวดด้วยความเคารพ พอพระเริ่มสวดมงคลสูตรขึ้นต้นบท **อเสวนา**

จ พาลานำ เป็นต้น เจ้าภาพพึงเข้าไปจุดเทียนน้ำมนต์ที่บาตรหรือครอบน้ำมนต์หน้าพระ แล้วประเคนบาตรหรือครอบน้ำมนต์นั้นต่อหัวหน้าสงฆ์ เพื่อท่านจะได้ทำน้ำมนต์ต่อไป

(๑๐) ข้อปฏิบัติในวันเลี้ยงพระ

ถ้าเป็นงานสองวัน ซึ่งมีการเลี้ยงพระในวันรุ่งขึ้นการเตรียมเครื่องรับรองพระสงฆ์ พึงจัดอย่างวัดสวดมนต์เย็น เมื่อพระภิกษุมาพร้อมตามเวลาแล้ว เจ้าภาพพึงจุดธูปเทียนเครื่องนมัสการบูชาพระ แล้วอาราธนาศีลและรับศีลอย่างเดียวกับวันก่อน เสร็จแล้วไม่ต้องอาราธนาพระปริตร พระสงฆ์จะเริ่มสวดถวายพรพระเอง ถ้ามีการตักบาตรด้วย พึงเริ่มลงมือตักบาตรขณะพระสงฆ์สวดถึงบท **พาหุ** และให้เสร็จก่อนพระสงฆ์สวดจบ เตรียมยกบาตรและภัตตาหารมาตั้งไว้ให้พร้อม พอสวดจบก็ประเคนให้พระฉันได้ทันที ถ้าไม่มีตักบาตรเจ้าภาพก็นั่งประนมมือฟังพระสวดไปพอสมควรแล้ว เตรียมตั้งภัตตาหารเมื่อพระสวดจวนจบ

แต่ถ้าเป็นงานวันเดียว คือสวดมนต์ก่อนฉัน การตระเตรียมต่าง ๆ ก็คงจัดครั้งเดียว พระภิกษุสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ก่อน แล้วสวดถวายพรพระต่อท้าย เจ้าภาพพึงนั่งประนมมือฟังเมื่อพระสงฆ์สวดถึงบทถวายพรพระ จึงเตรียมภัตตาหารไว้ให้พร้อม พอพระสวดจบก็ยกประเคนได้

สุดท้ายพิธี เมื่อพระภิกษุสงฆ์ฉันอิ่มแล้ว ถวายเครื่องไทยธรรม ต่อนั้นพระสงฆ์อนุโมทนา ขณะพระว่าบท **ยถา**... ให้เริ่มกรวดน้ำให้เสร็จก่อนจบบท **ยถา**... พอพระว่าบท **สพฺพีติโย**... พร้อมกัน พึงประนมมือรับพรตลอดไปจนจบ แล้วส่งพระกลับ

อนึ่ง การเลี้ยงพระในพิธีทำบุญเลี้ยงพระนี้ มีประเพณีโบราณสืบเนื่องกันมานานอย่างหนึ่ง คือ ประเพณีถวายข้าวพระพุทธ เห็นจะเนื่องมาจากถือว่า พระสงฆ์ที่นิมนต์มาฉันในพิธีนั้นมีพระพุทธเจ้าเป็นประมุขตามหลักพระบาลีที่กล่าวแล้ว ฉะนั้นการถวายภัตตาหารแก่พระสงฆ์ก็ต้องถวายองค์ประมุข คือ พระพุทธเจ้าด้วย แม้พระองค์ปรินิพพานไปนานแล้ว ก็จำต้องทำการถวายต่อพระพักตร์พระพุทธรูปให้เป็นกิริยาสำเร็จรูปสมตามเจตนานั้น เหตุนี้ในงานทำบุญไม่ว่างานมงคลหรืองานอวมงคล จึงนิยมถวายภัตตาหารแด่พระพุทธรูปด้วย ซึ่งเรียกกันทั่วไปว่าถวายข้าวพระพุทธ ถ้ามีตักบาตรก็ต้องตั้งบาตรพระพุทธไว้หัวแถวด้วยเช่นกัน ข้าวพระพุทธที่ถวายนั้นนิยมจัดอย่างเดียวกับที่ถวายพระสงฆ์ เมื่อเสร็จภัตกิจแล้ว ข้าวพระพุทธนั้นตกเป็นของมรรคทายกวัด หรืออุบาสกอุบาสิกาผู้มาในงาน แต่บางงานเนื่องด้วยที่จำกัดหรือจำเป็นเพราะเรียวลงตามกาลเวลา หรือความง่ายของบุคคลหาทราบไม่ เจ้าภาพจึงจัดสำรับพระพุทธเพียงสำรับเล็ก ๆ ก็มี การถวายนี้เป็น

หน้าที่ของเจ้าภาพ พึงใช้ผ้าขาวปูบนโต๊ะที่จะนำมาตั้งรองข้าวพระพุทธหรือปูบนพื้นราบก็ได้ตรงหน้าโต๊ะบูชา แล้วตั้งสำรับคาวหวานพร้อมทั้งข้าวน้ำให้บริบูรณ์บนโต๊ะหรือบนพื้นผ้านั้น เสร็จแล้วจุดธูป ๓ ดอก ปักในกระถางธูปหน้าโต๊ะบูชา นั่งคุกเข่าประนมมือตรงหน้าที่ตั้งข้าวพระพุทธและโต๊ะบูชา ว่า นโม ๓ จบ แล้วว่าคำถวายดังนี้ **"อิมำ สูปพฺยญฺชนสมฺปนฺนำ, สาลีนำ โอทนำ, อุทกำ วรำ พุทฺธสฺส ปูเชมิ"**

การว่านี้ จะว่าในใจไม่ต้องออกเสียงก็ได้ จบแล้วกราบ ๓ ครั้งต่อนี้จึงจัดถวายภัตตาหารแก่พระสงฆ์ตามวิธีที่กล่าวแล้ว เมื่อเสร็จภัตกิจและพระสงฆ์อนุโมทนาเสร็จจนกลับหมดแล้ว ถ้ามีการเลี้ยงแขกผู้มาในงานต่อ ก็เป็นหน้าที่ของอุบาสกหรืออุบาสิกาผู้รู้ธรรมเนียมวัดจะลาข้าวพระพุทธนั้นมารับประทาน การลาข้าวพระพุทธมีนิยมดังนี้ ผู้ลาพึงเข้าไปนั่งคุกเข่าหน้าสำรับที่หน้าโต๊ะบูชานั้น กราบ ๓ ครั้งก่อนแล้วประนมมือกล่าวคำว่า **"เสสำ มงฺคลา ยาจามิ"** แล้วไหว้ ต่อนั้นยกข้าวพระพุทธออกไปได้เลย การกล่าวคำลาก็ว่าในใจเช่นกัน เรื่องนี้เป็นประเพณีนิยมปฏิบัติกันมานานแล้ว แต่จะเว้นไม่ปฏิบัติเพราะเห็นว่าไม่จำเป็นก็ได้ ทั้งนี้แล้วแต่ศรัทธาของเจ้าภาพ

๔.๓ ประเพณีเกี่ยวกับการตาย

ประเพณีเกี่ยวกับการตายมีทำแตกต่างกันมากน้อยตามท้องถิ่นต่าง ๆ ของประเทศ โดยเฉพาะคนไทยพุทธเมื่อถึงแก่กรรม บุตรธิดา ภรรยาหรือสามีและญาติมิตรสหายจะร่วมกันจัดงานศพ มีพิธีทำบุญที่เรียกว่าทำบุญงานอวมงคล คืองานทำบุญหน้าศพ และงานทำบุญอัฐิ ดังได้กล่าวแล้วในตอนก่อน ทั้งนี้เพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ที่ถึงแก่กรรมไปแล้ว ตามคตินิยมของชาวไทยพุทธ ประเพณีเกี่ยวกับการตายได้แก่การจัดการศพ การสวดอภิธรรม การทำบุญ ๗ วัน ๕๐ วัน หรือ ๑๐๐ วัน การฌาปนกิจ และการทำบุญอัฐิหรือการทำบุญในวันคล้ายวันตายของท่านผู้ล่วงลับไปแล้ว ประเพณีดังกล่าวนี้ มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

(๑) การจัดการศพ

การจัดการศพเริ่มจากการอาบน้ำศพ การตั้งศพ การสวดอภิธรรม พิธีเหล่านี้นิยมทำที่บ้านของท่านผู้ตายแต่ในปัจจุบันในเมืองนิยมทำที่วัดวัดหนึ่งวัดใดอาจเป็นวัดใกล้บ้านหรือวัดที่ท่านผู้ตายหรือครอบครัวของท่านผู้ตายสนิทสนมกับเจ้าอาวาสหรือเป็นทายกทายิกาแห่งวัดนั้น หรือวัดที่มีฌาปนสถานมีเจ้าหน้าที่จัดการศพและเป็นศูนย์กลางที่ทั้งเจ้าภาพและแขกเหรื่อจะมาทำบุญเกี่ยวกับงานศพได้สะดวก หรือแม้จะจัดการพิธีเหล่านี้ที่บ้านของท่านผู้ตาย เจ้าภาพก็ควรติดต่อกับวัดขอยืมเข้าของ ขอเจ้าหน้าที่พนักงานศพของวัด ตลอดจน

คำแนะนำของเจ้าอาวาสหรือพระผู้ใหญ่แห่งวัดนั้นช่วยเหลือ

การอาบน้ำศพเป็นพิธีทำความสะอาดศพ ถ้าถึงแก่กรรมที่โรงพยาบาล หรือนำศพมาจากโรงพยาบาล เจ้าหน้าที่ทางโรงพยาบาลจะทำความสะอาดตกแต่งศพเจ้าภาพเพียงแต่งเปลี่ยนเครื่องแต่งกายให้ศพ แล้วจัดพิธีรดน้ำศพ โดยจัดศพวางบนตั่งยื่นมือขวาของศพไว้บนพานให้แขกและญาติมิตรสหายรดน้ำอบน้ำหอมลงบนมือศพเป็นการขอขมา เวลารดน้ำศพควรคลุมศพด้วยผ้าขาวหรือผ้าอย่างอื่นอย่าให้เห็นเป็นการอุจาด หากเป็นศพผู้ใหญ่ที่ได้รับพระราชทานน้ำอาบศพแขกและญาติมิตรตลอดจนเจ้าภาพจะรดน้ำศพก่อนเมื่อประธานในพิธีรดน้ำอาบน้ำศพพระราชทานแล้ว ก็จะมีการบรรจุศพลงหีบเลยทีเดียว

เมื่อบรรจุศพลงหีบแล้ว ก็จะได้จัดการตั้งศพเพื่อสวดพระอภิธรรม ดังได้กล่าวแล้วในเรื่องงานทำบุญหน้าศพ การสวดพระอภิธรรมหน้าศพ นิยมสวด ๓ คืน หรือ ๗ คืน แล้วจะจัดการเก็บศพ หรือทำการฌาปนกิจศพ ก่อนเก็บศพหรือฌาปนกิจ หรือเมื่อถึงวันครบ ๗ วัน ๕๐ วัน ๑๐๐ วัน หรือในวันคล้ายวันถึงแก่กรรมของท่านผู้นั้น เจ้าภาพจะมีการทำบุญเลี้ยงพระในตอนเช้า หรือตอนเพลแล้วอาจมีการเทศน์หลังจากทำบุญเลี้ยงพระหรือมีการเทศน์ จะมีการบังสุกุล อุทิศส่วนกุศลแก่ท่านผู้ตายทุกครั้ง

(๒) การทำบุญ ๗ วัน ๕๐ วัน ๑๐๐ วัน

พิธีทำบุญ ๗ วัน นิยมนิมนต์พระสงฆ์ ๗ รูปเท่านั้นไม่นิมนต์นอกเหนือไปจากนี้ เพราะถือกันว่างานศพเป็นงานอวมงคล การจัดของไทยทานก็จัด ๗ ที่ และในที่บางแห่งอาจมีการจัดสังฆทานประเภทมตกภัตต์ด้วย คือ บรรจุสิ่งของต่าง ๆ ที่เป็นของแห้ง เช่น ข้าวสาร หอม กระเทียม กะปิ น้ำปลา ผลไม้ เสื่อ ร่ม ฯลฯ ใส่ลงในชามอ่างกะละมัง หรือกะบุง พอพระสงฆ์ฉันภัตตาหารเสร็จแล้วจึงถวาย คำถวายสังฆทานส่วนมตกภัตต์มีว่า **อิมานิ มยं ภนฺเต มตกภตฺตานิ สปริวารานิ ภิกฺขุสงฺฆสฺส โอโณชยาม สาธุ โน ภนฺเต ภิกฺขุสงฺโฆ มตกภตฺตานิ สปริวารานิ ปฏิคฺคณฺหาตุ อมฺหากญฺเจว มาตาปิตุอาทีนญจ ญาตกานं ทีฆรตฺตं หิตาย สุขาย ฯ**

พิธีทำบุญ ๕๐ วัน ๑๐๐ วัน หรือวันครบรอบวันตายของท่านผู้ตาย นิยมนิมนต์พระ ๑๐ รูปเป็นส่วนมากพิธีนี้นิยมทอดผ้าบังสุกุลด้วย จึงควรเตรียมผ้าสำหรับบังสุกุลไว้ด้วย จะเป็นผ้าขาว ผ้าเหลือง สบง จีวร ผ้าผลัดอาบน้ำ หรือผ้าเช็ดหน้าก็ได้

พิธีการต่าง ๆ ทำแบบเดียวกันดังกล่าวแล้วในเรื่องเกี่ยวกับการทำบุญหน้าศพ

(๓) การฌาปนกิจศพ

ครั้นญาติผู้ตายได้ทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้ผู้ตายพอเป็นการสมควรเบาบางจากความ

เศร้าโศกแล้ว ก็ควรจะเริ่มจัดเตรียมการฌาปนกิจศพ หรือเมื่อเก็บศพไว้นานพอสมควรแล้ว เจ้าภาพว่างจากการงานพอสมควรแล้วก็ควรได้จัดการฌาปนกิจศพตามประเพณีต่อไป งานฌาปนกิจศพ จะทำวันเดียวหรือ ๒ วันก็ได้ ถ้าทำวันเดียวก็จะมีการตั้งศพทำบุญเลี้ยงพระเช้าหรือเพล แล้วมีเทศน์เสร็จแล้วก็ถึงการฌาปนกิจ ถ้าทำ ๒ วัน เย็นวันแรกก็จะมีการตั้งศพแล้วสวดอภิธรรมกลางคืนนั้นรุ่งเช้าถวายภัตตาหาร หรือทำบุญเลี้ยงพระเช้าหรือเพล แล้วมีเทศน์ หลังจากเทศน์ก็จัดการฌาปนกิจ

สิ่งแรกที่ต้องดำเนินการในงานฌาปนกิจศพก็คือ การบอกกล่าวญาติมิตรสหายและคนที่รักใคร่นับถือกับท่านผู้ตาย ได้ทราบและมาร่วมงานฌาปนกิจ ปัจจุบันใช้การพิมพ์บัตรเชิญงานศพหรือประกาศทางสื่อมวลชนต่าง ๆ

ของที่เจ้าภาพควรตระเตรียมไว้ให้พร้อมก่อนวันฌาปนกิจ คือ

ก. เครื่องไทยทานสำหรับถวายพระสวดอภิธรรมพระสวดพระพุทธมนต์ พระแสดงพระธรรมเทศนา พระที่จะมาถวายมาติกาบังสุกุล ตามจำนวนที่จะนิมนต์ตามประเพณี

ข. ผ้าไตรสำหรับทอดเวลาเผา

ค. ดอกไม้จันทน์สำหรับแจกแขก

ง. ของชำร่วยสำหรับแจกแขก

จ. ผ้าขาวสำหรับห่อกระดูกหลังจากเผาเสร็จ

ส่วนของอย่างอื่นก็จัดตามธรรมเนียมการทำบุญ และมีแขกเหรื่อมาในงาน เช่น น้ำดื่ม หรืออาหารเลี้ยงดูผู้คน ถ้าเป็นงาน ๒ วัน ก็ต้องเตรียมเป็นพิเศษ

พิธีการฌาปนกิจจะเริ่มขึ้นเมื่อได้มีการสวดอภิธรรม ทำบุญเลี้ยงพระ เทศน์แล้ว เมื่อถึงเวลาก็เชิญศพขึ้นบนเมรุหรือฌาปนสถาน การเคลื่อนศพขึ้นสู่เมรุมีการนำศพเวียนซ้ายรอบเมรุ ๓ รอบ แล้วจึงนำศพขึ้นตั้งบนเมรุ พอใกล้เวลาฌาปนกิจก็เริ่มพิธีการทอดผ้าบังสุกุลที่ศพ โดยเชิญแขกผู้ใหญ่หรือเจ้าภาพเองเป็นผู้ทอดผ้า แล้วนิมนต์พระสงฆ์ขึ้นชักบังสุกุล เสร็จแล้วก็ถึงพิธีประชุมเพลิง มักจะเชิญแขกหรือญาติผู้มีเกียรติผู้ใหญ่เป็นผู้จุดเพลิงเป็นคนแรก ถ้าเป็นศพที่ได้รับพระราชทานเพลิงศพ ประธานในพิธีหรือแขกผู้ใหญ่จะเป็นผู้จุดเพลิงพระราชทาน โดยการวางดอกไม้ขมาศพของพระราชทานก่อนแล้วจุดเพลิง หลังจากนั้นผู้ร่วมพิธีก็เข้าจุดเพลิงตามลำดับจนหมดผู้มาในงาน ก็จะมีการเผาจริงหรือไปเผาจริงตอนกลางคืน

หลังจากเผาจริงเสร็จ หรือในเช้าวันรุ่งขึ้นก็จะมีพิธีเก็บอัฐิ ซึ่งเจ้าหน้าที่ของวัดหรือของฌาปนสถานนั้น ๆ จะเป็นผู้ช่วยเหลือทำพิธีให้แก่เจ้าภาพจนเสร็จ ในสมัยก่อนหรือศพเจ้านายในปัจจุบันในพิธีเก็บอัฐิ จะมีพิธีเดินสามหาบด้วย

(๔) การทำบุญอัฐิ

หลังจากพิธีเก็บอัฐิแล้ว ก็จะมีพิธีทำบุญอัฐิดังได้กล่าวแล้วในเรื่องงานทำบุญอัฐิ งานทำบุญ งานอวมงคลตอนก่อน.

๔.๔ วิธีบังสุกุลเป็น

การบังสุกุลเป็น หมายถึงบุญกิริยาที่เจ้าภาพประสงค์จะบริจาควัตถุเนื่องด้วยกายของตน โดยเฉพาะผ้าอุทิศสงฆ์ให้เป็นผ้าบังสุกุล ปกตินิยมทำเมื่อป่วยหนัก เป็นการกำหนดมรณานุสสติวิธีหนึ่ง โดยมากเมื่อญาติ ๆ จัดให้มีพิธีสงฆ์สวดต่อนามแล้ว ถ้าผู้ป่วยยังมีสติดีอยู่ และเป็นอุบาสกอุบาสิกาผู้ใกล้ชิดพระรัตนตรัยตลอดมา มักขอร้องให้พระสงฆ์ชักบังสุกุลเป็นตนเองด้วย แม้อุบาสกอุบาสิกาผู้ไม่ป่วยไข้ เมื่ออายุย่างเข้าวัยชรามักปรารภสังขารของตนอันใกล้มรณะ ประสงค์จะบำเพ็ญบุญกิริยาให้ทันตาเห็นด้วยตนเอง มักจัดให้อาราธนาพระสงฆ์มาชักบังสุกุลเป็นตนเองก็มี

ในการชักบังสุกุลเป็นดังกล่าวนี้ ปกติไม่มีทอดผ้าเหมือนบังสุกุลศพ เวลาจะให้พระสงฆ์ชัก ให้ผ้าขาวคลุมตัวคนป่วยหรือ ผู้ประสงค์การนี้ แล้วเอาด้ายสายสิญจน์ผูกมุมผ้าขาวที่คลุมนั้นไว้ตอนข้างหน้า ถวายปลายสายสิญจน์อีกข้างหนึ่งให้พระสงฆ์จับพิจารณา แต่เจ้าภาพบางท่านศรัทธานำผ้าทอดบนสายสิญจน์เหมือนทอดผ้าบนสายโยงศพก็มี สำหรับระเบียบพิธีฝ่ายเจ้าภาพ ในกรณีให้มีบังสุกุลเป็นต่อท้ายพิธีต่อนาม ก็ไม่มีอะไรต้องเตรียมมาก นอกจากเตรียมผ้าขาวคลุมร่าง ๑ ผืน กับเตรียมสายสิญจน์ใช้โยงผ้าคลุมให้พระสงฆ์ชักเท่านั้น แม้กรณีที่เจ้าภาพจัดทำแก่ตนเองเป็นพิเศษ ก็คงเตรียมสิ่งสำคัญคือ ผ้าขาวกับสายสิญจน์เช่นกัน นอกนั้นก็เป็นเครื่องไทยธรรมแล้วแต่จะจัดเตรียม ส่วนระเบียบพิธีฝ่ายพระภิกษุสงฆ์พึงปฏิบัติในการนี้โดยลำดับดังนี้

ก) เจ้าภาพจุดเทียนบูชาพระรัตนตรัย แล้วอาราธนาศีล

ข) หัวหน้าสงฆ์ตั้งพัดให้ศีล *(ในข้อ ก. และ ข. นี้ ถ้าเป็นงานทำต่อจากพิธีต่อนาม ไม่ต้องให้ศีลและรับศีลอีกก็ได้)*

ค) หัวหน้าสงฆ์นำสวดมนต์เฉพาะที่นิยมเป็นหลัก ดังนี้

(๑) นโม...

(๒) อวิชฺชาปจฺจยา สงฺขารา...

(๓) อเนกชาติสํสารं...

(๔) กรุณา วิย สตฺเตสุ...

(๕) **ติลักขณาทิคาถา** ขึ้น **สพฺเพ สงฺขารา อนิจฺจาติ**... *(อาจสวดมากกว่านี้ก็ได้เช่น เติมบท* **พุทฺธ์ ชีวิตं ยาว นิพฺพานํ สรณ์ คจฺฉามิ**... *เข้าต่อจาก* **นโม**... *และสวด ภัทเทกรัตตคาถา* **อตีตं นานฺวาคเมยฺย**... *ต่อข้อ ๕ ก็ได้)*

ฆ) สวดมนต์จบแล้ว ชักบังสุกุลเป็นโดยเจ้าภาพหมอบลงตรงหน้าสงฆ์ เอาผ้าขาวคลุมกายหมดทั้งร่าง ถ้าเป็นคนป่วยลุกหมอบไม่ได้ ก็ใช้ผ้าขาวคลุมร่างทั้ง ๆ ที่นอนอยู่กับที่นั้นแล้วผูกปลายสายสิญจน์ข้างหนึ่งที่ผ้าขาวคลุม แล้วนำกลุ่มด้ายสายสิญจน์ถวายพระสงฆ์หรือลาดลงตรงหน้าสงฆ์ในกรณีมีทอดผ้า พระสงฆ์ทั้งนั้นพึงจับสายสิญจน์หรือผ้าทอดอย่างพิธีชักบังสุกุลศพที่กล่าวแล้วทุกประการ ถ้ามีพัดพึงตั้งพัดแบบชักผ้าบังสุกุลด้วย เมื่อพร้อมกันแล้ว พึงว่าคาถาบังสุกุลเป็นพร้อมกันดังนี้

อจิรं วตยं กาโย **ปฐวึ อธิเสสฺสติ**
ฉุฑฺโฑ อเปตวิญฺญาโณ **นิรตฺถํว กลิงฺครं ฯ**

ในกรณีที่ไม่มีผ้าทอด ขณะที่ว่าคาถาชักบังสุกุลเป็น พระภิกษุที่เป็นหัวหน้าพึงดึงด้ายสายสิญจน์ที่ผูกมุมผ้าไว้ให้ผ้าที่คุมค่อย ๆ เลื่อนออกจากตัวคนที่ถูกบังสุกุล พอว่าจบผ้าคลุมก็พ้นจากตัวพอดีกัน หรือจะดึงผ้าคลุมออกเมื่อว่าคาถาจบก็ได้ เป็นอันเสร็จพิธีชักบังสุกุลเป็น

ง) เมื่อเจ้าภาพถวายไทยธรรมแล้ว หรือยังมีพิธีฉันต่อไปในวันอื่น ยังไม่ถวายในขณะนั้น พระสงฆ์พึงอนุโมทนา ใช้บท **วิเสสอนุโมทนา** ว่า **โส อตฺถลทฺโธ**... สำหรับชาย หรือ **สา อตฺถลทฺธา**... สำหรับหญิง ตามควร แล้วต่อท้ายด้วยบท **มงคลจักวาฬน้อย** แต่ในกรณีคนป่วยหนักจะต่อท้ายด้วยบท **สกฺกตฺวา พุทฺธรตนं**... กับมงคลจักรวาฬน้อยก็ได้เหมือนกัน

อีกกรณีหนึ่ง การชักบังสุกุลเป็นนี้ นิยมให้พระสงฆ์ประกอบในการเก็บอัฐิหลักจากฌาปนกิจศพเสร็จแล้ว รุ่งขึ้นมีการเก็บอัฐิ ในการนี้นิยมให้พระสงฆ์ชักบังสุกุลเป็นอัฐิในวาระสุดท้ายของพิธีด้วย ซึ่งเรียกกันว่า **"บังสุกุลแปรรูป"** มีระเบียบพิธีย่อ ๆ ดังนี้ :–

ก) ฝ่ายเจ้าภาพ จัดอัฐิบนเชิงตะกอนซึ่งดับสนิทแล้วรวมเข้าก่อนจะให้มีสงฆ์ชักบังสุกุลในขณะอัฐิธาตุรวมกันอยู่นี้ด้วยก็ได้เรียกว่า **"บังสุกุลดับธาตุ"** หรือจะไม่มีก็ได้ เริ่มต้นพิธีเก็บอัฐิเลย โดยจัดอัฐิธาตุบนเชิงตะกอนก่อนนั้น ทำเป็นร่างโครงมนุษย์ด้วยวิธีเรียงกระดูกบางส่วนเข้าเป็นรูปร่างเท่านั้น ให้หันศีรษะไปทางทิศตะวันตกก่อน แล้วทอดผ้าบนรูปที่เรียงไว้นั้นนิมนต์พระสงฆ์ชักบังสุกุล

ข) พระสงฆ์พึงชักบังสุกุลในรูปแรกนี้ แบบบังสุกุลตายอย่างบังสุกุลศพ

ค) เสร็จแล้ว แปรรูปกระดูกนั้นใหม่ให้เป็นรูปมนุษย์ แต่ให้หันศีรษะมาทางทิศ

ตะวันออก แล้วนิมนต์ให้พระสงฆ์ชักบังสุกุลแปรรูป

ฆ) พระสงฆ์พึงชักบังสุกุลแปรรูปนี้ด้วยบทบังสุกุลเป็น นับว่าเสร็จพิธี

ง) ต่อนั้น เจ้าภาพมีข้าวตอกดอกไม้ หรือเงินทอง ก็โปรยลงบนอัฐินั้น แล้วก็เก็บอัฐิได้ตามประสงค์

การชักบังสุกุลเป็น และวิธีปฏิบัติ ที่ใช้กันทั่วไปมีเพียงเท่านี้

๔.๕ วิธีประเคนของพระ

การประเคนของพระ คือ การถวายของให้พระได้รับถึงมือ ของที่ประเคนนั้น ต้องเป็นของที่คนเดียวพอยกได้อย่างธรรมดา ไม่ใช่ของหนัก หรือใหญ่โตจนเกินไป ไม่มีวัตถุอนามาส คือ เงิน ทอง หรือของกะไหล่ด้วยเงินแท้หรือทองแท้ปนอยู่ด้วย เพราะเป็นของไม่เหมาะแก่ภาวะของพระที่จะรับได้ และถ้าเป็นของเคี้ยวของฉัน ต้องประเคนได้เฉพาะในกาล นอกกาล คือ เวลาวิกาลตั้งแต่เที่ยงแล้วไปจนถึงย่ำรุ่งวันใหม่ ไม่ควรนำมาประเคน วิธีประเคนนั้น พึงปฏิบัติ ดังนี้

(๑) วิธีประเคน สำหรับชายและหญิง พึงปฏิบัติต่างกันดังนี้

สำหรับชาย พึงนั่งคุกเข่าเข้าหรือยืนตามความเหมาะสมแก่สถานที่ คือ ถ้าพระนั่งเก้าอี้ พึงยืน ถ้าพระนั่งกับพื้น พึงนั่งคุกเข่า ยกสิ่งของนั้นด้วยมือทั้งสอง น้อมสิ่งของนั้นเข้าไปใกล้พระผู้รับประเคนยกให้พ้นจากพื้น ส่งถวายถึงมือพระผู้รับประเคน ถ้าสิ่งของนั้นมีหลายถ้วยจัดมาถวายองค์ละถ้วย ไม่นิยมกราบด้วยการยกถวายทั้งหมด โดยให้พระท่านยกเอาเอง เมื่อถวายเสร็จแล้ว พึงไหว้หรือกราบด้วยการแสดงความเคารพทุกครั้ง

สำหรับหญิง พึงยืนหรือนั่งพับเพียบตามความเหมาะสมแก่สถานที่ดังกล่าวแล้ว แล้วยกสิ่งของนั้นด้วยมือทั้งสอง น้อมเข้าไปใกล้พระผู้รับประเคนพอสมควร วางบนผ้าที่พระทอดรับประเคนนั้น จะส่งถวายให้ถึงมือพระแบบชายถวายไม่ได้ และระวังรอให้พระจับชายผ้าที่ทอดรับประเคนนั้นเสียก่อน จึงวางสิ่งของที่จะประเคนลงบนผืนผ้านั้น เมื่อถวายเสร็จแล้ว พึงไหว้หรือกราบเป็นการแสดงเคารพทุกครั้ง ข้อที่ควรระวังคือ สิ่งของที่ประเคนแล้วนั้น ห้ามฆราวาสไปจับต้อง หากฆราวาสไปจับต้องถือว่าเป็นการขาดประเคน ต้องประเคนสิ่งของนั้นเสียใหม่ จึงจะไม่เกิดโทษแก่พระสงฆ์

(๒) ลักษณะการประเคนของพระที่ถูกต้องมีดังนี้

ก. ของที่ประเคนพระนั้นต้องไม่ใหญ่โต หรือหนักเกินไป พอคนขนาดปานกลาง

(ชาย) การเดินเข่าเข้าไปประเคนของแด่พระสงฆ์

(หญิง) การเดินเข่าเข้าไปประเคนของแด่พระสงฆ์

ยกคนเดียวได้ และต้องยกของนั้นให้พ้นจากพื้นที่ของนั้นวางอยู่

ข. ผู้ประเคนต้องเข้ามาในหัตถบาส คือผู้ประเคนต้องอยู่ห่างจากพระผู้รับประเคนประมาณ ๑ ศอก

ค. ผู้ประเคนน้อมสิ่งของนั้นเข้ามาให้ด้วยอาการแสดงความเคารพ

ง. กิริยาที่น้อมสิ่งของเข้ามาให้นั้นจะส่งให้ด้วยมือก็ได้ หรือจะตักส่งให้ด้วยของเนื่องด้วยกาย เช่น ใช้ทัพพีตักถวายก็ได้

จ. พระภิกษุผู้รับประเคน จะรับด้วยมือก็ได้ จะเอาผ้าทอดรับก็ได้ หรือจะเอาภาชนะรับ เช่น เอาบาตรหรือจานรับสิ่งของที่เขาตักถวายก็ได้

การประเคนที่ประกอบด้วยลักษณะ ๕ ประการนี้ จึงถูกต้องตามพระพุทธานุญาต ไม่เกิดโทษแก่พระสงฆ์

หลักสำคัญของการประเคนนี้ ต้องแสดงออกด้วยความเคารพ ไม่ใช่เลือกไสให้หรือทิ้งให้ โดยไม่เคารพ

๔.๖ วิธีทำหนังสืออาราธนาและทำใบปวารณาถวายจตุปัจจัย

การอาราธนาพระ ก็คือการนิมนต์พระสงฆ์ไปประกอบพิธีต่าง ๆ ต้องทำให้เป็นกิจจะลักษณะ แต่ปางก่อนใช้อาราธนาด้วยวาจาเป็นพื้น แต่ในปัจจุบันนี้มีนิยมทำหนังสืออาราธนา ความมุ่งหมายก็เพื่อแจ้งกำหนดงานและรายการให้พระสงฆ์ทราบ หนังสืออาราธนานี้เรียกกันว่า ฎีกานิมนต์พระ มีข้อความที่จะแสดงเป็นตัวอย่าง ดังนี้

"ขออาราธนาพระคุณเจ้า *(พร้อมด้วยพระสงฆ์ ในวัดนี้อีก ..... รูป)*
เจริญพระพุทธมนต์ *(หรือสวดมนต์ หรือแสดงพระธรรมเทศนาแล้วแต่กรณี)*
ในงาน ..... **ที่บ้านเลขที่** ..... **ตำบล** ..... **อำเภอ** .....
... **กำหนดวันที่** ..... **เดือน** ..... **พ.ศ.** ..... **เวลา** ..... **น.**
(หากจะอาราธนาให้รับอาหารบิณฑบาต เช้า หรือ เพล ให้บอกด้วย ถ้าต้องการตักบาตรหรือปิ่นโต ก็ต้องบอกไว้ในใบฎีกาให้นำไปด้วย)

ถ้างานนั้นมีเรือหรือรถรับส่ง ก็ให้หมายเหตุบอกไว้ท้ายฎีกานั้น เพื่อพระจะได้ทราบล่วงหน้า การวางฎีกานิมนต์พระนี้ ถ้าเป็นพระวัดเดียวกัน ไม่ต้องทำฎีกานิมนต์เป็นรายองค์ก็ได้ เป็นแต่ระบุจำนวนพระหรือรายชื่อพระที่ต้องการให้ทางวัดจัดนิมนต์ต่อให้ก็ได้

และในการถวายไทยธรรมแก่พระสงฆ์ ที่นิมนต์มาประกอบพิธีต่าง ๆ ก็มีนิยมถวายค่าจตุปัจจัยเป็นพิเศษจากไทยธรรมอีกส่วนหนึ่งด้วยในการถวายค่าจตุปัจจัยนี้ นิยมทำใบ

ปวารณาถวายคือ ถวายด้วยใบปวารณาความมุ่งหมายก็เพื่อสงเคราะห์ให้ภิกษุได้รับค่าจตุปัจจัยโดยชอบด้วยวินัย ใบปวารณานี้ มีแบบนิยมเป็นฉบับดังนี้

"ขอถวายจตุปัจจัยอันควรแก่สมณบริโภค แด่พระคุณเจ้าเป็นจำนวน.... .....บาท.....ส.ต. หากพระคุณเจ้าต้องประสงค์สิ่งใดอันควรแก่สมณ-บริโภคแล้ว ขอได้โปรดเรียกร้องจากกัปปิยการกผู้ปฏิบัติของพระคุณเจ้าเทอญ"

ในปวารณานี้ นิยมกลัดติดกับผ้าที่ทอดในงานอวมงคล หรือถวายเฉพาะใบ หรือไม่ก็ใส่ซองแล้วรวมถวายไปกับเครื่องไทยธรรมในทุก ๆ งาน ส่วนเงินค่าจตุปัจจัยนั้นมอบไปกับกัปปิยการก คือศิษย์ผู้มากับพระนั้น

บทที่ ๕ ทานพิธี

๕.๑ การตักบาตรหรือการใส่บาตรพระสงฆ์

การทำบุญตักบาตรหรือใส่บาตรพระสงฆ์ เป็นการทำบุญที่สำคัญที่สุดของพุทธบริษัทผู้ครองเรือน เพราะพระสงฆ์ดำรงชีพอยู่ด้วยอาหารบิณฑบาตตามพระธรรมวินัย พระภิกษุสามเณรของวัดของชุมชนหมู่บ้านตำบลใดเป็นความรับผิดชอบของฆราวาสในชุมชนหมู่บ้านตำบลนั้นที่จะต้องจัดอาหารใส่บาตรในตอนเช้าถวายพระสงฆ์ได้บริโภคเพื่อศึกษาเล่าเรียนและปฏิบัติพระธรรมวินัยตามพุทธบัญญัติ นอกจากนี้การตักบาตรยังเป็นทานพิธีในงานต่าง ๆ หรือโอกาสต่าง ๆ ด้วย

การใส่บาตรพระสงฆ์เป็นประจำวันก็ดี ตามโอกาสก็ดี หรือในวันสำคัญ ในงานมงคลงานอวมงคล หรืองานเทศกาลก็ดีมีข้อปฏิบัติ หรือแนวทางการปฏิบัติดังนี้

(๑) ผู้ที่จะใส่บาตร ควรทำความสะอาดร่างกายและแต่งกายให้เรียบร้อย ตามอัตภาพและความนิยม

(๒) อาหารที่จะนำมาใส่บาตร จะต้องจัดทำหรือจัดหามาด้วยความบริสุทธิ์ของตนเอง แล้วใส่ภาชนะที่สะอาดสมควรและเหมาะสม

ปัจจุบันในเมืองใหญ่ ๆ ประชาชนไม่ได้เตรียมอาหารรับประทานในตอนเช้าต้องซื้อหารับประทานไม่สะดวกแก่การใส่บาตร แต่มีจิตศรัทธาที่จะทำบุญใส่บาตร จึงมีผู้จัดอาหารใส่บาตรจำหน่าย ผู้ประสงค์จะใส่บาตรก็ไปซื้อหาใส่บาตรได้ตามเวลา แต่มีเรื่องไม่ดีไม่งามเกิดขึ้นจากผู้เห็นแก่ได้ไม่นึกถึงประเพณีอันดีงามกลับร่วมมือกันระหว่างผู้ขายอาหารใส่บาตรกับพวกพ้องของตนไปปลอมเป็นพระภิกษุมารับอาหารบิณฑบาตรที่มีอยู่ซื้อใส่บาตรแล้วนำมาหมุนเวียนจำหน่ายอีก ทำให้คนเสื่อมศรัทธา หันไปใช้วิธีการใช้ธนบัตรใส่ซองใส่บาตรแทนอาหาร ซึ่งเป็นการไม่เหมาะสม และทำให้ผู้คิดมิชอบปลอมเป็นพระภิกษุรับบาตรได้ง่ายขึ้นอีก ผู้มีจิตศรัทธาใส่บาตรจำต้องใช้ดุลพินิจในเรื่องนี้ ไม่ควรส่งเสริม แต่ควรช่วยกันกำจัดหรือแจ้งให้เจ้าหน้าที่บ้านเมืองทราบ เพื่อร่วมกันแก้ไขให้หมดไป.

(๓) เมื่อนำอาหารออกจากบ้านไปใส่บาตร หรือคอยใส่บาตรพระสงฆ์ที่ผ่านมานั้น นิยมตั้งใจว่าเราจะทำบุญใส่บาตรแก่พระภิกษุสามเณรในพระพุทธศาสนาไม่เฉพาะเจาะจงแก่พระภิกษุหรือสามเณรรูปหนึ่งรูปใด เมื่อพระภิกษุหรือสามเณรรูปใดผ่านมาถึง ณ ที่นั้นก็ตั้งใจใส่บาตรแก่พระภิกษุหรือสามเณรรูปนั้น และรูปอื่น ๆ ต่อไปตามลำดับ

(๔) ก่อนใส่บาตรนิยมตั้งจิตอธิษฐานก่อน โดยถือขันข้าวด้วยมือทั้งสอง นั่งกระหย่ง

ยกขันข้าวขึ้นเสมอหน้าผากพร้อมกันกับกล่าวคำอธิษฐานทำนองนี้

คำบาลี **สุทินฺนำ วต เม ทานำ อาสวกฺขยาวหำ โหตุ**

คำแปล ทานของเราให้ดีแล้ว ขอจงเป็นเครื่องนำมาซึ่งความสิ้นไปแห่งอาสวกิเลส ฯ

(๕) เมื่ออธิษฐานจบแล้วลุกขึ้นยืน มือซ้ายถือขันข้าวมือขวาจับทัพพี *(แล้วแต่ความถนัด)* ตักข้าวให้เต็มทัพพีบรรจงใส่ไปตรงบาตร อย่าให้เมล็ดข้าวหล่นออกมานอกบาตร ถ้าเมล็ดข้าวติดทัพพีอย่าเอาทัพพีเคาะกับขอบบาตร อย่าตักแบบกลัวว่าข้าวสุกจะหมด อย่าแสดงความตระหนี่ขณะทำบุญ ต้องใส่บาตรด้วยกิริยาที่แสดงความเคารพ

(๖) ขณะที่ใส่บาตรอย่าชวนพระสนทนาอย่าถามพระเกี่ยวกับ ความชอบไม่ชอบอาหารที่ใส่บาตรหรือที่ฉัน

(๗) เมื่อใส่ข้าวสุกและเก็บข้าวเสร็จแล้ว ถ้ามีดอกไม้ธูปเทียนจะถวายด้วย ถ้าผู้ใส่บาตรเป็นชายนิยมส่งดอกไม้ธูปเทียนถวายพระต่อมือพระ ถ้าเป็นหญิงรอให้ท่านปิดฝาบาตรแล้วจึงวางดอกไม้ธูปเทียนถวายบนฝาบาตร

(๘) เมื่อใส่บาตรเสร็จแล้ว วางขันข้าวหรือภาชนะที่ใส่อาหารมาลงกับโต๊ะหรือที่รองรับอื่น ๆ แล้วยืนน้อมตัวลงยกมือไหว้พระสงฆ์

(๙) ถือยืนใส่บาตรกลางทาง นิยมนั่งกระหย่งแล้ววางขันข้าวไว้ข้างตัว ยกมือไหว้พระสงฆ์พร้อมกับตั้งจิตอธิษฐานว่า

คำบาลี **นตฺถิ เม สรณ์ อญฺญ์ สงฺโฆ เม สรณ์ วรำ เอเตน สจฺจวชฺเชน โสตฺถิ เม โหนฺตุ สพฺพทา**

คำแปล สรณะอย่างอื่นของข้าพเจ้าไม่มี พระสงฆ์เป็นสรณะอันประเสริฐของข้าพเจ้า ด้วยการกล่าวคำสัตย์นี้ ขอความสวัสดีจงมีแก่ข้าพเจ้าในกาลทุกเมื่อเทอญฯ

(๑๐) แม้การใส่บาตรรูปต่อ ๆ ไป ก็นิยมปฏิบัติในการใส่บาตรและการแสดงความเคารพด้วยการไหว้ดังกล่าวในข้อ (๗) หรือข้อ (๘) ด้วยทุกครั้งตลอดไปจนกว่าจะใส่บาตรเสร็จ

(๑๑) ผู้ใส่บาตรควรถอดรองเท้า มิควรสวมใส่ เพราะจะทำให้เกิดโทษแก่พระสงฆ์

๕.๒ การถวายทาน

ระเบียบพิธีเกี่ยวกับการถวายทานแด่พระสงฆ์ มีดังต่อไปนี้

(๑) หลักสำคัญของการถวายทานเป็นการสงฆ์มีอยู่ว่า ต้องตั้งใจถวายเป็นสงฆ์จริง ๆ อย่าเห็นแก่หน้าบุคคลผู้รับว่า เป็นภิกษุหรือสามเณร เป็นพระสงฆ์เถระหรือพระอันดับ

ถ้ามิฉะนั้นแล้วจะเป็นเหตุให้จิตใจไขว้เขวเกิดความยินดียินร้ายไปตามบุคคลผู้รับ ซึ่งจะเสียพิธีสังฆทานไป ควรทำใจว่าผู้รับจะเป็นบุคคลชนิดใด ๆ ก็ตาม เมื่อเป็นผู้รับในนามของสงฆ์ซึ่งสงฆ์จัดมา หรือเป็นผู้มาถึงเฉพาะหน้าในขณะตั้งใจถวายสงฆ์แล้ว ก็ถวายทานนั้น ๆ อุทิศให้เป็นสงฆ์จริง ๆ

(๒) ตระเตรียมทานวัตถุที่ต้องการถวายให้เสร็จเรียบร้อย ตามศรัทธาและทันเวลาถวาย ถ้าเป็นภัตตาหาร จีวร และคิลานเภสัช ซึ่งเป็นวัตถุยกประเคนได้ จะเป็นของถวายเนื่องด้วยกาลหรือไม่ก็ตาม ต้องจัดให้ถูกต้องตามนิยมของทานชนิดนั้น ๆ แต่ถ้าเป็นเสนาสนะหรือเครื่องเสนาสนะซึ่งต้องก่อสร้างกับที่และเป็นของใหญ่ใช้ติดที่ ก็ต้องเตรียมการตามสมควร

(๓) เผดียงสงฆ์ คือ แจ้งความประสงค์ที่จะถวายทานนั้น ๆ ให้สงฆ์ทราบ ถ้าเป็นภัตตาหาร หรือ จีวร คิลานเภสัช ซึ่งมีจำนวนจำกัดไม่ทั่วไปแก่สงฆ์ทุกรูปในวัด ก็ขอให้เจ้าอธิการสงฆ์ โดยเฉพาะเจ้าอาวาสจัดพระสงฆ์ผู้รับให้ตามจำนวนต้องการ และนัดแนะสถานที่กับกำหนดเวลาให้เรียบร้อยด้วย ถ้าเป็นเสนาสนะหรือเครื่องเสนาสนะ ซึ่งปรกติจะต้องก่อสร้างภายในวัดอยู่แล้ว ก็ขอผู้แทนสงฆ์ตามจำนวนต้องการ และนัดกำหนดวันเวลารับ ส่วนสถานที่รับก็ควรเป็นบริเวณที่ตั้งเสนาสนะ หรือเครื่องเสนาสนะนั้น ๆ

(๔) ในการถวายทานนั้น ถ้ามีพิธีอื่นประกอบด้วย ก็เป็นเรื่องของพิธีแต่ละอย่าง ๆ ไป เฉพาะพิธีถวายทานเมื่อถึงกำหนด ฝ่ายทายกพึงดำเนินพิธี ดังนี้

ก. จุดธูปเทียนหน้าที่บูชาพระ ถ้ามีตั้งอยู่ด้วย

ข. อาราธนาศีล และรับศีล

ค. ประนมมือกล่าวคำถวายทานนั้น ๆ ตามแบบในการกล่าวคำถวายนี้ทุกครั้งต้องตั้ง **นโม** ก่อน ๓ จบ ถ้าถวายรวมกันมากคน ควรว่า **นโม** พร้อมกันก่อน แล้วหัวหน้ากล่าวนำคำถวายให้ผู้อื่นว่าตามเป็นคำ ๆ ทั้งคำบาลีและคำแปลจนจบ แต่คำแปลในบางกรณีที่มีคำถวายบาลียืดยาวจะเว้นไม่กล่าวก็ได้ ต่อนั้นถ้าเป็นของควรประเคนก็ประเคน จะประเคนสิ่งของประเภทอาหารแต่เที่ยงแล้วไปหาได้ไม่ อนึ่ง เสนาสนะหรือวัตถุที่ใหญ่โต ไม่สามารถจะยกประเคนได้ ถ้าประสงค์จะประเคน ใช้น้ำหลั่งลงบนหัตถ์ของสงฆ์ผู้เป็นประธานในพิธีก็ถือว่าได้ประเคนแล้ว

(๕) พระสงฆ์ที่ได้รับอาราธนา เพื่อรับสังฆทานตามธรรมเนียมของทานนั้น ๆ แล้วบางพวก ในขณะที่ทายกกล่าวคำถวายทานประนมมือเป็นอาการแสดงถึงการรับทานโดยเคารพ เมื่อทายกกล่าวคำถวายจบแล้วเปล่งวาจา **สาธุ** พร้อมกัน บางพวก เมื่อทายกกล่าวคำถวายจบแล้วจึงประนมมือเปล่งวาจา **สาธุ** ทั้งนี้ สุดแต่จะควรสถานใดกล่าวไว้ตาม

ที่เคยเห็นเท่านั้น เมื่อเสร็จการประเคนแล้ว พึงอนุโมทนาด้วยบท

ก. ยถา.....

ข. สพฺพีติโย.....

ค. บทอนุโมทนาโดยควรแก่ทาน

ฆ. ภวตุ สพฺพมงฺคลํ.....

(๖) ขณะพระสงฆ์อนุโมทนา ทายกพึงกรวดน้ำ เมื่อพระเริ่มบท **ยถา**... พอถึงบท **สพฺพีติโย**... เป็นต้นไป พึงประนมมือรับพรไปจนจบ แล้วกราบ ๓ หน เป็นอันเสร็จพิธีถวายทาน

๕.๓ การถวายสังฆทาน

สังฆทาน คือ ทานที่อุทิศแก่สงฆ์ มิได้เจาะจงแก่บุคคล โดยนิยมที่เข้าใจกันทั่วไปในเรื่องการถวายสังฆทานนี้ ก็คือการจัดภัตตาหารถวายพระสงฆ์ไม่เกี่ยวกับการถวายทานวัตถุอย่างอื่น ๆ การจัดภัตตาหารถวายสงฆ์อย่างนี้เรียกกันว่า ถวายสังฆทาน มีแบบแผนมาแต่ครั้งพุทธกาล แต่ในครั้งนั้นท่านแบ่งสังฆทานไว้ถึง ๗ ประการ คือ (๑) ถวายแก่หมู่ภิกษุ และภิกษุณีมีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข (๒) ถวายแก่หมู่ภิกษุ มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข (๓) ถวายแก่หมู่ภิกษุณี มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข (๔) ถวายแก่หมู่ภิกษุและภิกษุณี ไม่มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข (๕) ถวายแก่หมู่ภิกษุ ไม่มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข (๖) ถวายแก่หมู่ภิกษุณี ไม่มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข (๗) ร้องขอต่อสงฆ์ให้ส่งใคร ๆ ไปรับแล้วถวายแก่ผู้นั้น แต่เดี๋ยวนี้มีไม่ครบทั้ง ๗ ประเภท มีแต่ถวายแก่หมู่ภิกษุอย่างหนึ่ง ถวายแก่ใคร ๆ ที่สงฆ์จัดให้ตามคำขออย่างหนึ่ง และอีกอย่างหนึ่ง ในการถวายสงฆ์ดังกล่าว นิยมตั้งพระพุทธปฏิมาเป็นประธาน ซึ่งอนุโลมเข้าในประเภทถวายแก่สงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข และทานวัตถุที่จะถวายเป็นสังฆทานมีภัตตาหารเป็นที่ตั้ง นอกนั้นจะมีของเป็นบริวารอื่น ๆ อีกตามสมควรก็ได้ หรือจะไม่มีเลยก็ได้

ข้อสำคัญของการถวายสังฆทานมีอยู่ว่า ต้องตั้งใจถวายเป็นสงฆ์จริง ๆ อย่าเห็นแก่หน้าบุคคล ถ้ามีผู้รับเป็นพระเถระที่ทรงคุณธรรม ทายกไปเกิดความโสมนัสเลื่อมใสว่าได้ถวายผู้ที่ทรงคุณ เช่นนี้ก็เสียพิธีสังฆทานถ้าผู้รับเป็นผู้หาคุณธรรมมิได้ หรือประพฤติตัวเป็นอลัชชี ซึ่งทราบกันอยู่แล้วโดยแพร่หลาย ทายกไปเกิดโทมนัสเสียอกเสียใจ ก็เสียพิธีสังฆทานเช่นกัน ผู้รับจะเป็นบุคคลชนิดใดก็ตาม เมื่อสงฆ์จัดมาให้ หรือเมื่อถึงเฉพาะหน้าในขณะตั้งใจถวาย ผู้ถวายต้องตั้งใจต่อพระอริยสงฆ์ คือ อุทิศถวายเป็นสงฆ์จริง ๆ ซึ่งการนี้มีระเบียบพิธีนิยมกันดังนี้

๑) เมื่อทายกตั้งใจจะถวายสังฆทาน พึงเตรียมภัตตาหารใส่ภาชนะให้เรียบร้อย จะมากน้อยอย่างไร หรือจะถวายกี่รูปก็ได้ แล้วแต่ศรัทธา การเผดียงสงฆ์นิยมกัน ๒ วิธี คือเผดียงจากรูปที่ออกบิณฑบาตในตอนเช้าผู้มาถึงเฉพาะหน้าในขณะนั้นให้ครบตามจำนวนที่ต้องการวิธี ๑ และเผดียงต่อภัตตุเทศก์ในวัดหรือเจ้าอาวาส ให้จัดพระสงฆ์ตามจำนวนที่ต้องการไปรับ

๒) สถานที่ถวายถ้าเป็นในบ้าน ควรจัดห้องใดห้องหนึ่งที่เรียบร้อย ถ้ามีพระพุทธรูปควรตั้งที่บูชาด้วยพอสมควร เมื่อพระสงฆ์ที่เผดียงโดยวิธีใดวิธีหนึ่งมาพร้อมแล้ว นำภัตตาหารที่จัดเตรียมไว้มาตั้งตรงหน้าพระสงฆ์ พร้อมแล้วสมาทานศีลก่อน โดยอาราธนาศีล แล้วรับสมาทานตามที่สงฆ์หัวหน้าให้ จบแล้วกล่าวคำถวาย ถ้าถวายร่วมกันหลายคน ให้ผู้เป็นหัวหน้าว่านำเป็นวรรค ๆ แล้วผู้อื่นว่าตาม ควรว่าทั้งคำบาลีและคำแปลด้วย

คำถวายสังฆทาน *(ประเภทสามัญ)*

คำบาลี **อิมานิ มยं ภนฺเต, ภตฺตานิ, สปริวารานิ, ภิกฺขุสงฺฆสฺส, โอโณชยาม, สาธุ โน ภนฺเต, ภิกฺขุสงฺโฆ, อิมานิ, ภตฺตานิ, สปริวารานิ, ปฏิคฺคณฺหาตุ, อมฺหากं, ทีฆรตฺตं, หิตาย, สุขาย.**

คำแปล ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลาย ขอน้อมถวาย ภัตตาหาร กับทั้งบริวารเหล่านี้แก่พระภิกษุสงฆ์ ขอพระภิกษุสงฆ์จงรับภัตตาหาร กับทั้งบริวารเหล่านี้ของข้าพเจ้าทั้งหลาย เพื่อประโยชน์ และความสุข แก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย สิ้นกาลนานเทอญ ฯ

คำถวายสังฆทาน *(ประเภทมตกภัตอุทิศผู้ตาย)*

คำบาลี **อิมานิ มยं ภนฺเต, มตกภตฺตานิ, สปริวารานิ, ภิกฺขุสงฺฆสฺส, โอโณชยาม สาธุ โน ภนฺเต, ภิกฺขุสงฺโฆ, อิมานิ, มตกภตฺตานิ, สปริวารานิ. ปฏิคฺคณฺหาตุ, อมฺหากญฺเจว. มาตาปิตุอาทีนญฺจ ญาตกานं, กาลกตานं, ทีฆรตฺตं, หิตาย, สุขาย.**

คำแปล ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลาย ขอน้อมถวายมตกภัตตาหาร กับทั้งบริวารเหล่านี้ แก่พระภิกษุสงฆ์ ขอพระภิกษุสงฆ์จงรับมตกภัตตาหาร กับทั้งบริวารเหล่านี้ของข้าพเจ้าทั้งหลาย เพื่อประโยชน์และความสุข แก่ข้าพเจ้าทั้งหลายด้วย แก่ญาติของข้าพเจ้าทั้งหลายมีมารดาบิดาเป็นต้น ผู้ทำกาละล่วงลับไปแล้วด้วย สิ้นกาลนานเทอญ ฯ

๓) ในขณะกล่าวคำถวาย พระสงฆ์พึงประนมมือ พอกล่าวคำถวายจบ พึงรับ **"สาธุ"** พร้อมกัน *(ถ้าจะไม่ประนมมือในขณะที่กล่าวคำถวายพึงประนมมือรับ* **"สาธุ"** *พร้อมกัน ในขณะที่กล่าวคำถวายจบ)* ครั้นแล้วประเคนภัตตาหารและของบริวาร *(ถ้ามี)* แก่พระสงฆ์บทวิเสสอนุโมทนาที่นิยมในทานนี้ ใช้บทมงคลจักวาฬน้อยเป็นพื้น

๔) ขณะพระสงฆ์ว่า **ยถา**... พึงกรวดน้ำ แล้วประนมมือรับพรต่อไปจนจบ เป็นอันเสร็จพิธี

๕.๔ การถวายสลากภัต

สลากภัต คือ ภัตตาหารที่ทายกทายิกาถวายตามสลาก นับเข้าในสังฆทาน สมเด็จพระผู้มีพระภาคทรงอนุญาตไว้ในอนุศาสน์แผนกนิสสัย ๔ ว่าเป็นอดิเรกลาภส่วนหนึ่ง ครั้งพุทธกาลถวายกันโดยไม่นิยมกาลสุดแต่ศรัทธาเมื่อได้ก็ถวายเมื่อนั้น แต่สมัยนี้ในประเทศไทยเรานิยมทำกันในเดือนที่มีผลไม้ต่าง ๆ บริบูรณ์มาก จัดถวายภัตตาหารพร้อมด้วยผลไม้นั้น ๆ ด้วยสลาก เช่น จัดถวายหน้ามะม่วงชุก ก็เรียกว่า สลากภัตมะม่วง ถวายหน้าทุเรียนชุก ก็เรียกว่า สลากภัตทุเรียนเป็นต้น ระยะถวายสลากภัตนี้ส่วนมากตกระหว่างเดือน ๖ ถึงเดือน ๗ ก่อนเข้าพรรษาสงเคราะห์เข้าในการถวายผลอันเลิศที่เกิดแต่พืชในไร่ในสวนของตน ซึ่งนิยมกันมาแต่ครั้งโบราณ แต่สลากภัตนี้ส่วนมากไม่ใช่ทายกทายิกาคนเดียวถวาย เป็นสังฆทานหมู่ ซึ่งทายกทายิการ่วมกันทั้งหมู่บ้านถวาย จึงเป็นทานสามัคคีของชาวบ้าน

วิธีทำสลากภัต ที่ทำกันเป็นประเพณีอยู่โดยมาก มีหัวหน้าทายกทายิกาป่าวร้องกันด้วยปากบ้าง ทำเป็นฎีกาบอกบุญเที่ยวแจกกันบ้าง แล้วกำหนดวันเวลาสถานที่ตามแต่สะดวก ซึ่งส่วนมากถวายตามอารามในหมู่บ้านนั้น ๆ หรือตามศาลาโรงธรรมอันมีในละแวกบ้านนั้น เมื่อถึงวันกำหนด ผู้รับสลากภัตก็จัดภัตตาหาร กับไทยธรรมซึ่งมักประกอบด้วยผลไม้ในฤดูนั้น ๆ มากบ้างน้อยบ้างตามกำลังของตน นำไปสู่สถานที่กำหนดไว้บางรายก็ทำอย่างครึกครื้นถึงแห่แหนกันสนุกสนาน ครั้นประชุมพร้อมกันในสถานที่กำหนดแล้ว หัวหน้าทายกทายิกาก็ให้ผู้รับสลากภัตทุกคนจับสลาก การจับสลากนั้น บางที่เขียนชื่อภิกษุสามเณรในวัดนั้น ๆ ทั้งสิ้น หรือที่นิมนต์มาตามจำนวนกำหนด ลงในกระดาษทำเป็นธงม้วนไว้ให้ทายกทายิกาจับ เมื่อจับได้ชื่อรูปใดก็ถวายรูปนั้น บางทีเขียนเป็นเลข ๑-๒-๓ ไปเท่าจำนวนสงฆ์ที่จะรับ แล้วทำเป็นธงให้ทายกทายิกาจับ จับได้แล้วก็เสียบไว้ที่ทานวัตถุของตน ๆ ทำสลากอีกส่วนหนึ่งลงเลขจำนวนตรงกันกับที่ให้ทายกทายิกาจับไปแล้วม้วนเป็นชิ้นเล็ก ๆ

ให้ภิกษุสามเณรจับ ถ้ารูปใดจับได้ตรงกับเลขของใคร ก็ให้ผู้นั้นถวายแก่รูปนั้น โดยนำไปตั้งไว้ตรงหน้าผู้รับ

เมื่อเสร็จพิธีจับสลากของทายกทายิกาแล้ว จึงกล่าวถวายสลากภัตต์พร้อมกันพิธีถวายนั้น ให้หัวหน้ากล่าวนำเป็นคำ ๆ ไป จบคำถวายเป็นภาษาบาลี แล้วควรว่าคำแปลเป็นภาษาไทยด้วย เจ้าของสลากภัตต์ว่าตามทั้งคำบาลีและคำแปล จนกว่าจะจบคำถวาย

คำถวายสลากภัต

คำถวาย **เอตานิ มยं ภนฺเต, สลากภตฺตานิ, สปริวารานิ, อสุกฏฺฐาเน, ฐปิตานิ, ภิกฺขุสงฺฆสฺส, โอโณชยาม สาธุ โน ภนฺเต, ภิกฺขุสงฺโฆ, เอตานิ, สลาก-ภตฺตานิ, สปริวารานิ, ปฏิคฺคณฺหาตุ, อมฺหากं, ทีฆรตฺตं, หิตาย, สุขาย.**

คำแปล ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ ภัตตาหารกับทั้งบริวารทั้งหลาย ซึ่งตั้งไว้ ณ ที่โน้นนั้น ข้าพเจ้าทั้งหลาย ขอน้อมถวายแก่พระภิกษุสงฆ์ ขอพระภิกษุสงฆ์จงรับ ซึ่งภัตตาหาร กับทั้งบริวารเหล่านั้น ของข้าพเจ้าทั้งหลาย เพื่อประโยชน์และความสุข แก่ข้าพเจ้าทั้งหลายสิ้นกาลนาน เทอญ ฯ

ในขณะที่กล่าวคำถวาย ภิกษุสามเณรทั้งหมดพึงประนมมือ พอกล่าวคำถวายจบรับ "**สาธุ**" พร้อมกัน *(ถ้าจะไม่ประนมมือในขณะที่กล่าวคำถวาย พึงประนมมือรับ "**สาธุ**" พร้อมกันในขณะที่ถวายจบ)* ถ้าในการถวายสลากภัตต์นั้น หัวหน้าทายกทำสลากอีกส่วนหนึ่งมีหมายเลขตรงกัน ให้ภิกษุสามเณรจับ ให้หัวหน้านำสลากนั้นให้ภิกษุสามเณรจับในตอนนี้ ถ้ากำหนดให้ฉันในที่ถวาย ก็ให้เจ้าของสลากประเคนภัตตาหารภิกษุสารเณรฉันเสร็จแล้วจึงประเคนไทยธรรมที่ควรประเคนได้ แล้วพระสงฆ์อนุโมทนา วิเสสอนุโมทนา ใช้บทมงคลจักรวาหน้อยเช่นกัน.

ถ้าจะเพิ่มอนุโมทนาให้มากกว่านี้ก็ได้ แล้วแต่หัวหน้าสงฆ์จะเห็นสมควร ระหว่างพระสงฆ์อนุโมทนา ทายกทายิกาทุกคนพึงกรวดน้ำตอนพระว่า **ยถา**... กรวดน้ำเสร็จแล้วประนมมือรับพรต่อไปจนจบ

การถวายสลากภัตต์นี้ มักนิยมถวายกันเวลาภัตตาหารเช้าก็มี เวลาภัตตาหารเพลก็มี บางแห่งพระฉันเสร็จแล้ว มีเทศน์อนุโมทนาอีก ๑ กัณฑ์ จบแล้วจึง **ยถา**...**สพฺพีติโย**... ก็มี เมื่อพระสงฆ์อนุโมทนาแล้ว เป็นอันเสร็จพิธี.

๕.๕ การตักบาตรข้าวสาร

การถวายข้าวสาร เป็นประเพณีเกิดขึ้นในเมืองไทยในยุคหลัง เห็นจะเป็นนิยมของ

นักปราชญ์พวกหนึ่ง ซึ่งคิดเห็นว่าถวายอาหารที่สุกแล้วไม่เป็นของยั่งยืนอยู่นาน เวลาบริบูรณ์ก็เหลือเฟือ เวลาขาดแคลนก็ไม่พอ จึงคิดให้เป็นข้าวสารที่เป็นของทานอยู่ได้นาน ๆ ถวายมอบไว้กับทายกหรือกัปปิยการก เพื่อหุงต้มถวายในเวลาขาดแคลน คราวบริบูรณ์ก็งดเสีย การถวายข้าวสารนั้นไม่นิยมกาล ถวายกันในพิธีต่าง ๆ เช่นติดกัณฑ์เทศน์ก็มี อุทิศถวายเข้าในสงฆ์หรือเฉพาะบุคคลก็มี ที่ทำกันจนเป็นประเพณี เช่น ตักบาตรข้าวสารในพรรษาก็มี แต่ประเพณีตักบาตรข้าวสารนี้ ไม่ปรากฏหลักฐานแน่นอนว่าเริ่มทำกันมาแต่ครั้งไร เข้าใจว่าเริ่มทำกันแพร่หลายเมื่อในรัชกาลที่ ๕ เพราะมีพระบรมราชาธิบายของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชนิพนธ์ไว้ในหนังสือพระราชพิธี ๑๒ เดือน ตอนว่าด้วยการตักบาตรน้ำผึ้งแห่งหนึ่ง ทรงแย้มความไว้ว่า **"การตักบาตรน้ำผึ้งในสยามเรา มีประโยชน์สู้ตักบาตรข้าวสารไม่ได้"** น่าจะมีผู้เห็นชอบตามพระบรมราชาธิบายนี้ จึงเปลี่ยนการตักบาตรน้ำผึ้งซึ่งเคยทำเป็นประเพณีในพิธีสารทกาล มาเป็นตักบาตรข้าวสาร

แต่อย่างไรก็ตาม การตักบาตรข้าวสารเป็นส่วนหนึ่งนับเข้าในทานมัยบุญกิริยาวัตถุ ทำกันเป็นสังฆทานบ้าง ปาฏิบุคคลิกทานบ้าง ตามเจตนาของบุคคล การถวายข้าวสารเป็นปาฏิบุคคลิกทานนั้น สามัญทั่วไป จะถวายเวลาใดก็ได้ ไม่จำต้องมีพิธี แต่การตักบาตรข้าวสารที่นิยมทำกันในระหว่างพรรษานั้น นับเนื่องในสังฆทาน มีระเบียบพิธีที่ปฏิบัติกันส่วนใหญ่ดังนี้

ในระหว่างเข้าพรรษาเป็นกาลนิยมทำบุญตักบาตรข้าวสาร จะกำหนดวันใดวันหนึ่งก็แล้วแต่สะดวก โดยหัวหน้าทายกป่าวร้องหรือแจกฎีกาให้รู้กำหนดทั่วกัน ถึงวันกำหนดชาวบ้านก็นำข้าวสารพร้อมทั้งเครื่องบริวารมี พริก กะปิ หอม กระเทียม ปลาแห้ง ปลาเค็ม เป็นต้น ไปกองรวมกันในที่ที่กำหนดในวัด จะเป็นศาลาการเปรียญหรือแห่งใดแห่งหนึ่งก็ได้ เห็นว่าพร้อมกันแล้ว ตีระฆังให้สัญญาณภิกษุสามเณรทั้งวัดลงมาประชุม หัวหน้าทายกอาราธนาศีลและรับศีลร่วมกัน เสร็จแล้วอาราธนาธรรม เจ้าอาวาสหรือภิกษุผู้สามารถรูปหนึ่งแสดงธรรมอนุโมทนาทานจบแล้วหัวหน้ากล่าวคำถวายข้าวสารและบริวารเป็นคำ ๆ ทั้งคำบาลีและคำแปลให้ผู้อื่นว่าตาม พอกล่าวคำถวายจบ ภิกษุสามเณรทั้งนั้นรับ **"สาธุ"** พร้อมกันแล้วอนุโมทนา บทวิเสสอนุโมทนาที่ใช้ คือ ถ้าถวายเนื่องในสารทกาลระยะตักบาตรน้ำผึ้ง ใช้บท **กาเล ททนฺติ**...ต่อ **ยสฺส ทาเนน**...แต่ถ้าถวายไม่เนื่องด้วยกาลนั้น พึงใช้บท **สพฺพพุทฺธานุภาเวน**...

คำถวายข้าวสาร

คำบาลี อิมานิ มยํ ภนฺเต, ตณฺฑุลานิ, สปริวารานิ, ภิกฺขุสงฺฆสฺส, โอโณชยาม,

สาธุ โน ภนฺเต, ภิกฺขุสงฺโฆ, อิมานิ, ตณฺฑุลานิ, สปริวารานิ, ปฏิคฺคณฺหาตุ, อมฺหากํ, ทีฆรตฺตํ, หิตาย สุขาย.

คำแปล ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลาย ขอน้อมถวายข้าวสาร กับทั้งบริวารเหล่านี้ แก่พระภิกษุสงฆ์ ขอพระภิกษุสงฆ์จงรับข้าวสาร กับทั้งบริวารเหล่านี้ของข้าพเจ้าทั้งหลาย เพื่อประโยชน์และความสุข แก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย สิ้นกาลนานเทอญ ฯ

ขณะพระว่า **ยถา** ทายกทายิกาทุกคนกรวดน้ำ แล้วประนมมือรับพรไปจนจบเป็นอันเสร็จพิธี.

๕.๖ การตักบาตรน้ำผึ้ง

การถวายน้ำผึ้งแก่สงฆ์ นับเข้าในเภสัชทานเป็นกาลทานส่วนหนึ่ง ซึ่งทำในสารทกาลระยะเวลาระหว่างข้างแรมเดือน ๑๐ โดยพระบรมพุทธานุญาต มีปฐมเหตุมาแต่ครั้งพุทธกาล คือครั้งหนึ่งในระหว่างเดือน ๑๐ ภิกษุทั้งหลายมีกายชุ่มด้วยน้ำฝน เหยียบย่ำเปือกตม เกิดอาพาธฉันจังหันอาเจียน กายซูบผอมเศร้าหมองลง พระพุทธองค์ทรงทราบ จึงทรงอนุญาตเภสัช ๕ อย่าง คือ เนยใส เนยข้น น้ำมัน น้ำผึ้ง น้ำอ้อย ให้ภิกษุรับและฉันได้ในเวลาวิกาล เพื่อระงับโรคและบำรุงกำลัง จึงเป็นประเพณีที่ทายกทายิกานิยมถวายเภสัชทานขึ้นในกาลนี้มาจนทุกวันนี้

แต่สมัยปัจจุบันในประเทศไทย ของทั้ง ๕ อย่างนั้นไม่สำเร็จเป็นยาระงับความอ่อนเพลียหรือบำรุงกำลังของพระไทยได้ทุกอย่าง คงยังใช้เป็นยาจริง ๆ ตามวัตถุประสงค์เดิมแต่เพียงน้ำผึ้งและน้ำอ้อยเท่านั้น ทายกที่มีศรัทธาปรารถนาจะบำเพ็ญกุศลได้ต้องตามพระบรมพุทธานุญาต จึงพากันถวายเภสัชทานนี้เพียงแต่น้ำผึ้งเป็นพื้น เรียกกันว่าตักบาตรน้ำผึ้งรู้สึกว่าความนิยมในเรื่องตักบาตรน้ำผึ้งลดน้อยลง จะเป็นด้วยราคาน้ำผึ้งแพงหรือเห็นกันว่ามีประโยชน์น้อย อย่างพระบรมราชาธิบายของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ที่ทรงไว้ในหนังสือพระราชพิธี ๑๒ เดือนก็เป็นได้ จึงมักนิยมเปลี่ยนไปตักบาตรข้าวสารแทน ดังได้กล่าวมาแล้วข้างต้น ส่วนที่ยังมีทำกันอยู่นั้น มักมีระเบียบพิธีดังนี้

ถึงข้างแรมเดือน ๑๐ ทายกป่าวร้องหรือแจกฎีกาให้ชาวบ้านนำน้ำผึ้งบริสุทธิ์พร้อมทั้งน้ำมัน น้ำอ้อย น้ำตาล ไปทำบุญตักบาตรร่วมกันในวัด ส่วนมากกำหนดทำในวันพระแรม ๑๐ ค่ำ เพราะเป็นวันสะดวกทั้งแก่พระสงฆ์และอุบาสกอุบาสิกาทั่วไป ถึง

วันกำหนดนัดจะเป็นแรมกี่ค่ำสุดแต่จะกำหนด หัวหน้าทายกจะต้องตั้งบาตรหรือภาชนะที่สมควรไว้ในศาลาการเปรียญ หรือในโรงอุโบสถตามแต่จะเหมาะสม เพื่อให้ชาวบ้านนำน้ำผึ้งมาใส่ลงรวมกัน ที่นำน้ำมัน น้ำอ้อย และน้ำตาลมาก็ให้ใส่ลงในภาชนะอีกที่หนึ่งต่างหากไม่ปะปนกัน เมื่อใส่กันทั่วพอแก่เวลาแล้ว ก็ตีระฆังสัญญาณให้ภิกษุสามเณรในวัดลงมาพร้อมกัน หัวหน้าทายกอาราธนาศีล เมื่อพระให้ศีลก็รับศีลพร้อมกันแล้วอาราธนาธรรม เจ้าอาวาสหรือภิกษุผู้สามารถพึงแสดงธรรมอนุโมทนาเภสัชทานนั้นตามสมควร จบแล้วทายกทายิกาทั้งหมดกล่าวคำถวายพร้อมกัน โดยหัวหน้าทายกกล่าวนำเป็นคำ ๆ ว่าเฉพาะคำบาลีเท่านั้น

คำถวายเภสัชทานมีน้ำผึ้งเป็นต้น

คำถวาย **สรโท นามายं ภนฺเต กาโล สมฺปตฺโต, ยตฺถา ตถาคโต อรหำ สมฺมาสมฺพุทฺโธ สารทิกาพาเธน อาพาธิกานำ, ภิกฺขูนำ, ปญฺจ เภสชฺชานิ, อนุญฺญาสิ, สปฺปึ, นวนีตำ, เตลำ, มธุำ, ผาณิตำ, มยนฺทานิ, ตกฺกาลสทิสำ, สมฺปตฺตา, ตสฺส ภควโต, ปญฺญตฺตานุคำ, ทานำ, ทาตุกามา, เตสุ ปริยาปนฺนำ, มธุำ, จ, เตลำ จ, ผาณิตำ จ, ภิกฺขุนญฺเจว, สามเณรานญฺจ, โอโณชยาม, สาธุ โน ภนฺเต อยฺยา ยถาวิภตฺตา, มธุทานำ, จ, เตลำ จ, ผาณิตำ จ, ปฏิคฺคณฺหนฺตุ, อมฺหากำ, ทีฆรตฺตำ, หิตาย, สุขาย.**

คำแปล ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ บัดนี้สารทกาลมาถึงแล้ว ในกาลใดเล่า พระคถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงอนุญาตเภสัช ๕ อย่างคือ เนยใส เนยข้น น้ำมัน น้ำผึ้ง น้ำอ้อย แก่ภิกษุทั้งหลายผู้อาพาธ ด้วยโรคเกิดในสารทกาล บัดนี้ข้าพเจ้าทั้งหลายมาถึงกาลเช่นนี้แล้ว ปรารถนาจะถวายทานตามพระพุทธานุญาตของพระผู้มีพระภาคเจ้านั้น จึงถวายน้ำผึ้งกับน้ำมันและน้ำอ้อย อันนับเข้าในเภสัช ๕ อย่างนั้น แก่ภิกษุและสามเณรทั้งหลาย ขอพระผู้เป็นเจ้าทั้งหลายจงรับ มธุทาน เตลทาน และผาณิตทานของข้าพเจ้าทั้งหลาย ตามที่แจกถวายแล้วนั้น ๆ เพื่อประโยชน์และความสุข แก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย สิ้นกาลนาน เทอญฯ

ขณะที่ทายกทายิกากล่าวคำถวาย ภิกษุสามเณรทั้งหมดในที่นั้นควรประนมมือพอถวายจบให้รับ **"สาธุ"** พร้อมกัน *(ถ้าจะไม่ประนมมือในขณะที่ทายกทายิกากล่าวคำถวายพึงประนมมือรับ* **"สาธุ"** *พร้อมกัน ในขณะที่ถวายจบ)* แล้วอนุโมทนา บทวิเสสอนุโมทนาที่นิยมในทานนี้ ใช้บท **กาเล ททนฺติ**... ต่อท้ายด้วยบท **ยสฺส ทาเนน**...

เมื่อพระสงฆ์เริ่มอนุโมทนา **ยถา**... ทายกทายิกาทุกคนพึงกรวดน้ำแล้วประนมมือรับพรไปจนจบ เป็นอันเสร็จพิธี

๕.๗ การถวายเสนาสนกุฏิวิหาร

เสนาสนกุฏิวิหาร เป็นที่อยู่อาศัยของภิกษุสามเณร ที่สร้างไว้ในวัดมีนิยมให้สร้างขึ้นเป็นของสงฆ์ ใครจะถือกรรมสิทธิ์เป็นของตนโดยเฉพาะไม่ได้ ถือเพียงอยู่อาศัยใช้สอยได้เฉพาะกาลเท่าที่สงฆ์มอบหมายเท่านั้น เหตุนี้การสร้างเสนาสนะจะเป็นกุฏีหรือวิหารขึ้นในวัด จึงนิยมให้ผู้สร้างทำพิธีถวายให้เป็นของสงฆ์ด้วย จะได้สงเคราะห์เป็นการบำเพ็ญทานที่เรียกว่า เสนาสนะทานพิเศษส่วนหนึ่ง ซึ่งสมเด็จพระผู้มีพระภาคทรงสรรเสริญว่าเป็นทานอันเลิศ เพราะเสนาสนะนั้นอาจห้ามกันเสียซึ่งหนาวร้อน อันตรายแก่สัตว์ร้าย มีเหลือบ ยุง บุ้ง ร่าน ริ้น เป็นต้น และกันทั้งแดดฝน เป็นที่เร้นอยู่สบายสำหรับผู้บำเพ็ญสมถะ และวิปัสสนา ได้สร้างกันเป็นประเพณีมาแต่ครั้งพุทธกาลแล้ว คือ ภิกษุทั้งหลายสมัยนั้นต้องเที่ยวแสวงหาที่อยู่กันตามถ้ำ และภูเขาเงาไม้ ที่สุดจนระทั่งอาศัยกองฟางอยู่ก็มี เศรษฐีชาวเมืองราชคฤห์คนหนึ่งเห็นความลำบากเกิดขึ้นในสังฆมณฑลเช่นนั้น ก็เกิดความสลดสังเวช จึงถือเอาเป็นมูลเหตุทูลขออนุญาตต่อสมเด็จพระศาสดาครั้นพระองค์ทรงอนุญาตให้แล้ว จึงสร้างกุฏิวิหารอุทิศถวายเป็นของสงฆ์อันมาแต่เจาตุรทิศ นี้แลเป็นปฐมเหตุ ผู้มีศรัทธานับถือพระพุทธศาสนา จึงได้สร้างถวายสืบต่อกันมา

ในเรื่องการสร้างเสนาสนะถวายนี้ ส่วนมากนิยมสร้างกันในฤดูร้อน เพราะเหมาะแก่การก่อสร้างให้แล้วเสร็จก่อนถึงฤดูฝน และนิยมถวายกันก่อนเข้าพรรษา เพื่อพระสงฆ์ได้ทันใช้สอยในการจำพรรษา มีพิธีเกี่ยวด้วยการสร้างและการถวาย ทั้งนี้เกี่ยวเนื่องด้วยพระวินัยบัญญัติและขนบธรรมเนียม ดังต่อไปนี้

๑) ถ้าภิกษุสร้างเสนาสนะอยู่เองในวัด เป็นถาวรวัตถุที่ต้องก่อหรือโบกด้วยปูนหรือดินเหนียว ต้องสร้างได้โดยประมาณจำกัด คือ วัดเฉพาะร่วมใน ยาวเพียง ๑๒ คืบพระสุคตกว้างเพียง ๘ คืบพระสุคต โดยประมาณของช่างไม้ปัจจุบัน ประมาณยาว ๘ ศอก ๓ นิ้วเศษ กว้าง ๕ ศอก ๑๐ นิ้วเศษ เท่านั้น และในการสร้างนี้ต้องให้สงฆ์แสดงที่ให้ก่อนจึงจะสร้างได้มิฉะนั้นจะสร้างขึ้นไม่ได้ เพราะผิดพระวินัย

๒) ถ้ามีทายกเป็นเจ้าของสร้างเสนาสนะขึ้นในวัดเช่นนั้น ประมาณของเสนาสนะไม่จำกัด จะสร้างให้ใหญ่โตอย่างไรก็ได้ตามศรัทธา แต่ก่อนจะสร้างต้องได้รับอนุมัติจากทางวัดและให้สงฆ์แสดงที่ให้ก่อน

๓) เมื่อสร้างเสร็จแล้วในกรณีใด ๆ ก็ตาม มีนิยมให้เจ้าของผู้สร้างถวายเสนาสนะนั้นเป็นของสงฆ์ ในการนี้จะฉลองอย่างไรหรือไม่ก็แล้วแต่ศรัทธา หลักสำคัญอยู่ที่การถวายสงฆ์ คือ ในวันถวาย ให้ภิกษุสามเณรในวัดนั้นทั้งหมด ประชุมพร้อมกันที่เสนาสนะสร้างใหม่

นั้นตามกำหนดเวลา จะนิมนต์พระเถระจากที่อื่นมาร่วมรับรู้เป็นพยานด้วยก็ได้ เมื่อพระสงฆ์ประชุมพร้อมกันแล้ว ให้เจ้าของผู้สร้างเสนาสนะพร้อมทั้งญาติมิตรและบริษัทบริวาร กล่าวคำถวายพร้อมกัน โดยให้หัวหน้าว่านำเป็นคำ ๆ ทั้งคำบาลี และคำแปล ผู้อื่นว่าตาม

คำบาลี **อิมานิ มยं ภนฺเต, เสนาสนานิ, อาคตานาคตสฺส, จาตุทฺทิสสฺส, ภิกฺขุสงฺฆสฺส, โอโณชยาม, สาธุ โน ภนฺเต, ภิกฺขุสงฺโฆ, อิมานิ, เสนาสนานิ, ปฏิคฺคณฺหาตุ, อมฺหากं, ทีฆรตฺตं, หิตาย, สุขาย.**

คำแปล ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลาย ขอน้อมถวายเสนาสนะเหล่านี้แก่พระภิกษุสงฆ์ผู้มีในทิศทั้ง ๔ ที่มาแล้วก็ดี ยังไม่มาก็ดี ขอพระภิกษุสงฆ์จงรับ เสนาสนะเหล่านี้ของข้าพเจ้าทั้งหลายเพื่อประโยชน์และความสุขแก่ข้าพเจ้าทั้งหลายสิ้นกาลนาน เทอญ ฯ

๔) ในขณะที่กล่าวคำถวาย พระสงฆ์ทั้งนั้นพึงประนมมือ พอกล่าวคำถวายจบพึงรับ "**สาธุ**" พร้อมกัน ต่อจากนี้ให้ทายกผู้สร้างหลั่งน้ำลงในหัตถ์ของพระภิกษุผู้เป็นประธานในพิธีนั้นแสดงว่ายอมยกให้สงฆ์แล้วพระสงฆ์พึงอนุโมทนา บทวิเสสอนุโมทนาในทานนี้นิยมใช้บท **สีตं อุณฺหं**... ต่อด้วยบท **สพฺพพุทฺธานุภาเวน**...

๕) ระหว่างพระสงฆ์อนุโมทนาว่าบท **ยถา**.. ทายกทายิกาพึงกรวดน้ำ แล้วประนมมือรับพรจนจบ เป็นอันเสร็จพิธี

๕.๘ การถวายศาลาโรงธรรม

ศาลาโรงธรรม คือ ศาลาที่แสดงธรรมหรือสวดพระธรรม ใช้เป็นที่เรียนพระธรรมวินัยเป็นต้นก็ได้ เหตุนี้จึงมีนิยมเรียกแยกชนิดว่า ศาลาการเปรียญ เป็นต้น สงเคราะห์โรงเรียนพระปริยัติธรรมและโรงเรียนสำหรับเด็กเรียนหนังสือที่สร้างในวัดเข้าในศาลาโรงธรรมด้วย ส่วนมากศาลาโรงธรรมนี้มักสร้างกันไว้ตามวัด แต่ที่สร้างไว้ในละแวกบ้านที่เรียกว่าศาลากลางบ้านก็มี ศาลาโรงธรรมนี้มีประโยชน์ในการสั่งสอนกุลบุตรกุลธิดาให้เกิดความรู้ ในสิ่งที่ควรเว้นและสิ่งที่ควรประพฤติ เป็นเครื่องยึดถือให้โลกดำเนินสูงขึ้นไปสู่ความสุขทั้งในปัจจุบันและอนาคต ผู้สร้างชื่อว่าได้บำเพ็ญสาธารณประโยชน์อันยิ่งใหญ่ แต่เมื่อสร้างแล้วควรอุทิศถวายเป็นของสงฆ์ ดังเช่นเสนาสนะกุฏิวิหารที่กล่าวแล้ว จะได้เกิดประโยชน์เป็นสังฆทานอีกประการหนึ่ง

การถวายศาลาโรงธรรมเป็นของสงฆ์นี้ พิธีกรรมก็เช่นเดียวกับการถวายเสนาสนะดังกล่าวแล้วทั้งหมด ต่างกันแต่คำถวายเท่านั้น

คำถวายศาลาโรงธรรม

คำบาลี **มยं ภนฺเต, อิมं สาลं, ธมฺมสภาย, อุทฺทิสฺส, จาตุทฺทิสสฺส, ภิกฺขุสงฺฆสฺส, โอโณชยาม, สาธุ โน ภนฺเต, ภิกฺขุสงฺโฆ, อิมं สาลं, ปฏิคฺคณฺหาตุ, อมฺหากं, ทีฆรตฺตं, หิตาย, สุขาย.**

คำแปล ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลาย ขอน้อมถวายศาลาหลังนี้ แก่พระภิกษุสงฆ์ผู้มีในทิศทั้ง ๔ อุทิศเพื่อเป็นสถานที่แสดงธรรม ขอพระภิกษุสงฆ์จงรับศาลาหลังนี้ของข้าพเจ้าทั้งหลายเพื่อประโยชน์และความสุข แก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย สิ้นกาลนาน เทอญ ฯ

๕.๕ การถวายผ้าวัสสิกสาฎก

ผ้าวัสิกสาฎก คือ ผ้าสำหรับใช้นุ่งในเวลาอาบน้ำฝน หรืออาบน้ำทั่วไป เรียกกันว่าผ้าอาบน้ำฝน และเรียกกันสั้น ๆ เข้าอีกว่า **"ผ้าอาบ"** แต่เดิมพระพุทธองค์ทรงอนุญาตให้ภิกษุสงฆ์ทรงไว้แต่ผ้า ๓ ผืน ที่เรียกว่า **ไตรจีวร** คือ **สังฆาฏิ** ผ้าคลุมชั้นนอก **อุตราสงค์** ผ้าห่ม และ **อันตรวาสก** ผ้านุ่ง เท่านั้น ยังหาได้ทรงอนุญาตให้ใช้ผ้าอาบน้ำฝนไม่เมื่อเวลาฝนตกภิกษุบางรูปปรารถนาจะอาบน้ำฝนไม่มีผ้าอื่นจะผลัดนุ่งอาบก็เปลือยกายอาบน้ำฝน ครั้งหนึ่งนางวิสาขามหาอุบาสิกาใช้นางทาสีไปยังอาราม นางทาสีเห็นภิกษุเปลือยกายอาบน้ำฝน ก็เข้าใจว่าเป็นพวกอาชีวก จึงกลับมาบอกนางวิสาขาว่า ไม่มีภิกษุในอารามเลย มีแต่อาชีวกนอกพระศาสนา นางวิสาขาจึงได้ทูลขอพรต่อพระพุทธองค์เพื่อจะถวายผ้าสำหรับผลัดอาบน้ำฝนแก่ภิกษุทั้งหลาย พระพุทธองค์ก็ทรงอนุญาตให้ภิกษุทั้งหลายรับผ้าอาบน้ำฝนได้แต่นั้นมา

ผ้าอาบน้ำฝนนี้ ต้องทำให้ถูกต้องพระวินัยบัญญัติ โดยประมาณที่พระพุทธองค์ทรงอนุญาตไว้ คือ เป็นผ้าผืนยาว ๖ คืบพระสุคต กว้าง ๒ คืบครึ่ง คิดโดยประมาณของช่างไม้ปัจจุบัน ยาวรวม ๔ ศอกกับ ๓ กระเบียด กว้างราว ๑ ศอก ๑ คืบ กับ ๔ นิ้ว ๑ กระเบียดเศษ ถ้าทำให้ยาวหรือกว้างเกินประมาณนี้ไป ภิกษุใช้สอยต้องอาบัติ ต้องตัดส่วนที่กว้างหรือยาวเกินประมาณนั้นออกเสีย จึงแสดงอาบัติได้ อีกประการหนึ่ง ทรงบัญญัติเขตกาลที่จะแสวงหา เขตกาลที่จะทำ เขตกาลที่จะนุ่งห่ม และเขตกาลอธิษฐานใช้สอยไว้ว่า

ก) ตั้งแต่แรม ๑ ค่ำเดือน ๗ ถึงวันเพ็ญเดือน ๘ รวมเวลา ๒ ปักษ์เป็นเวลา ๑ เดือน ในปลายฤดูร้อน นี้เป็นเขตกาลแสวงหา

ข) ตั้งแต่ขึ้น ๑ ค่ำเดือน ๘ ถึงวันเพ็ญ เป็นเวลากึ่งเดือนท้ายฤดูร้อน เป็นเขตกาลทำนุ่งห่ม

ค) ตั้งแต่แรม ๑ ค่ำเดือน ๘ ไปจนสิ้นฤดูฝน คือ เพ็ญเดือน ๑๒ รวมเวลา ๔ เดือน นี้เป็นเขตกาลอธิษฐานใช้สอย

ถ้ายังไม่ถึงเขตกาลที่ทรงอนุญาตไว้นี้ ภิกษุแสวงหาได้มา หรือทำนุ่งห่ม หรืออธิษฐานใช้สอย ท่านปรับอาบัติ

โดยความมุ่งหมายและเหตุผลดังกล่าวนี้ เมื่อถึงกาลที่ภิกษุจะต้องแสวงหาผ้าอาบน้ำฝน คือ ตั้งแต่แรม ๑ ค่ำเดือน ๗ เป็นต้นไปจนถึงวันเพ็ญเดือน ๘ ทายกจึงมักถือโอกาสบำเพ็ญกุศลโดยจัดหาผ้าอาบน้ำฝนเข้ากันหลาย ๆ คน จนครบจำนวนภิกษุสามเณรในวัดนั้น ๆ แล้วนำไปถวายในที่ประชุมสงฆ์ กำหนดถวายระหว่างข้างขึ้นเดือน ๘ ตั้งแต่วันขึ้นค่ำ ๑ ไป แต่ในปัจจุบัน โดยมากำหนดวันถวายเป็นหมู่ ณ วันขึ้น ๑๕ ค่ำเดือน ๘ คือ ก่อนวันเข้าพรรษา ๑ วัน เพื่อพระสงฆ์รับแล้วใช้ได้ทันทีไม่ต้องรอเพราะอยู่ในเขตกาลทำและใช้จะกำหนดวันใดแล้วแต่ฝ่ายทายกนัดหมายและตกลงกับทางวัด ในการถวายมีระเบียบปฏิบัติดังนี้

๑) ในวันกำหนดถวายผ้าวัสสิกสาฎก ภิกษุสามเณร และอุบาสกอุบาสิกาควรประชุมพร้อมกันในโรงอุโบสถ หรือในศาลาการเปรียญ แห่งใดแห่งหนึ่ง แล้วแต่เหมาะสม ก่อนถวายเจ้าอาวาสหรือภิกษุผู้สามารถรูปหนึ่งพึงแสดงธรรมอนุโมทนาวัสสิกสาฎกทานของทายก ๑ กัณฑ์ ถ้าวันถวายกำหนดในวันธรรมสวนะประจำ เทศน์กัณฑ์วันธรรมสวนะนี้ควรต่อท้ายอนุโมทนาวัสสิกสาฎกทานด้วยเลย

๒) เมื่อแสดงธรรมจบแล้ว หัวหน้าทายกนำกราบพระและว่า นโม พร้อมกัน ๓ จบก่อน ต่อนั้นนำกล่าวคำถวายผ้าวัสสิกสาฎก ซึ่งตั้งไว้ ณ เบื้องต้นต่อหน้าพระสงฆ์ ให้ว่านำเป็นคำ ๆ ก่อนทั้งคำบาลีและคำแปล

คำถวายผ้าวัสสิกสาฎก

คำบาลี **อิมานิ มยं ภนฺเต วสฺสิกสาฏิกานิ, สปริวารานิ, ภิกฺขุสงฺฆสฺส, โอโณชยาม, สาธุ โน ภนฺเต ภิกฺขุสงฺโฆ, อิมานิ วสฺสิกสาฏิกานิ, สปริวารานิ, ปฏิคฺคณฺหาตุ, อมฺหากं, ทีฆรตฺตं, หิตาย, สุขาย.**

คำแปล ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลาย ขอน้อมถวาย ผ้าอาบน้ำฝน กับทั้งบริวารเหล่านี้แก่พระภิกษุสงฆ์ ขอพระภิกษุสงฆ์จงรับผ้าอาบน้ำฝน กับทั้งบริวารเหล่านี้ของข้าพเจ้าทั้งหลาย เพื่อประโยชน์และความสุข แก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย สิ้นกาลนาน เทอญ ฯ ถ้าไม่มีเครื่องบริวารถวายพ่วงด้วย ก็ตัดคำ บาลีว่า **"สปริวารานิ"** และคำแปลว่า **"กับทั้ง บริวาร"** ออกเสียทุกแห่ง

๓) ในระหว่างทายกกล่าวคำถวายพระสงฆ์ทั้งหมดควรประนมมือ พอจบคำถวายแล้วพระสงฆ์รับ **"สาธุ"** พร้อมกัน แล้วเจ้าอาวาสหรือภิกษุจีวรภาชกะเจ้าอธิการแจกจีวรของวัดนั้นออกรับผ้าแทนสงฆ์ หรือจะทำสลากติดผ้าและไทยธรรมที่มีประกอบสำรับหนึ่งให้พระสงฆ์จับอีกสำรับหนึ่ง โดยลงเลขตรงกัน รูปใดจับได้เลขอะไร เป็นของใครก็ให้เจ้าของไทยธรรมเลขนั้นนำประเคนรูปนั้นเป็นรายตัว ดังนี้ก็ได้

๔) ประเคนเสร็จแล้ว พระสงฆ์อนุโมทนาบท **วิเสสอนุโมทนา** ในทานนี้นิยมใช้บท **กาเล ททนฺติ**....

๕) ระหว่างพระว่า **ยถา**... ทายกทั้งหมดพึงกรวดน้ำ แล้วประนมมือรับพรไปจนจบเป็นอันเสร็จพิธี.

๕.๑๐ การถวายผ้าจำนำพรรษา

ผ้าจำนำพรรษา ตามความหมายเต็ม หมายถึงผ้าที่ถวายแก่ภิกษุผู้อยู่จำพรรษาครบ ๓ เดือน เว้นผ้ากฐิน เป็นพิเศษส่วนหนึ่งซึ่งสมเด็จพระมีผู้พระภาคเจ้าทรงอนุญาตให้ภิกษุผู้จำพรรษาครบ ๓ เดือน กรานและอนุโมทนากฐินและบริโภคใช้สอยได้ภายในกำหนด ๕ เดือนอันเป็นเขตอานิสงส์กฐิน คือ นับตั้งแต่แรมค่ำ ๑ เดือน ๑๑ ถึงขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๔ เป็นหมดเขต ส่วนภิกษุผู้จำพรรษา ๓ เดือนแล้วแต่ไม่ได้กรานและอนุโมทนากฐินก็รับและบริโภคได้ แต่มีกำหนดเพียง ๑ เดือน ในจีวรกาลเขตอานิสงส์จำพรรษา คือ นับตั้งแต่แรมค่ำ ๑ เดือน ๑๑ ถึงกลางเดือน ๑๒ เท่านั้น ถ้าถวายผ้านอกกาลกำหนดนี้ไม่นับเป็นผ้าจำนำพรรษา การถวายผ้าในเขตดังกล่าวนี้เป็นการสงเคราะห์ภิกษุกำลังต้องการจีวรมาผลัดเปลี่ยนของเก่าในระหว่างจีวรกาล จึงนิยมทำกันมาแต่ครั้งพุทธกาล แม้ในทางราชการของไทยก็ปรากฏทำเป็นแบบแผนขึ้นแต่ครั้งรัชกาลที่ ๔ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวพระราชทานสำหรับวัดพระเชตุพนฯ วัดอรุณราชวราราม และวัดราชโอรสเป็นปฐม มีแจ้งอยู่ในหนังสือพระราชพิธี ๑๒ เดือน ในปัจจุบันงดมานานแล้ว สำหรับชาวบ้านยังมีทำกันอยู่บ้างตามประเพณี โดยความมุ่งหมายและเหตุผลดังกล่าวข้างต้น ซึ่งที่ทำกันทั่วไปมีระเบียบปฏิบัติ ดังนี้

การถวายผ้าจำนำพรรษาที่ชาวบ้านทำกันในปัจจุบันนี้เป็น ๒ อย่าง อย่างหนึ่งเป็นของเจ้าภาพคนเดียว อีกอย่างหนึ่งเป็นการเรี่ยไร คือ มีหัวหน้าทายกแจกฎีกา หรือป่าวร้องชาวบ้านช่วยกันรับไปพอเท่าจำนวนพระสงฆ์ในวัดนั้น ๆ ส่วนผ้าที่จะถวายนั้นมิได้จำกัดให้เป็นอย่างเดียวกันจะเป็นผ้าไตรจีวรสำเร็จรูปทั้งไตร หรือผืนใดผืนหนึ่งก็ได้ที่สุดจนผ้าขาวอย่างใดอย่างหนึ่งสุดแต่ศรัทธา บางทีก็มีไทยธรรมอย่างอื่นเป็นบริวารด้วย

เมื่อถึงกำหนดแล้ว ทายกและชาวบ้านก็นำผ้าและไทยธรรมต่าง ๆ ไปพร้อมกัน ยังสถานที่นัดภายในวัดมีโรงอุโบสถ หรือศาลาการเปรียญเป็นต้น ได้เวลาพระสงฆ์ลงประชุม ถ้าเจ้าภาพคนเดียวมีไทยธรรมเหมือน ๆ กัน ก็กล่าวคำถวายแล้วประเคนเรียงไปโดยลำดับ แต่ถ้าเป็นการป่าวร้องกันมาทำร่วมกัน ผ้าและของไม่เหมือนกัน ก็ต้องติดเลขหมายแล้วถวายให้พระสงฆ์ไปจับฉลาก ก่อนจับฉลากหัวหน้าทายกนำกล่าวถวายเป็นคำ ๆ ทั้งคำบาลีและคำแปล (บางแห่งจัดถวายต่อท้ายพิธีทอดกฐินก็มี)

คำถวายผ้าจำนำพรรษา

คำแปล **อิมานิ มยं ภนฺเต วสฺสาวาสิกจีวรานิ, สปริวารานิ, ภิกฺขุสงฺฆสฺส, โอโณชยาม, สาธุ โน ภนฺเต ภิกฺขุสงฺโฆ, อิมานิ, วสฺสาวาสิกจีวรานิ, สปริวารานิ,ปฏิคฺคณฺหาตุ, อมฺหากं, ทีฆรตฺตं, หิตาย, สุขาย.**

คำแปล ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลาย ขอน้อมถวาย ผ้าจำนำพรรษา กับทั้งบริวารเหล่านี้ แก่พระภิกษุสงฆ์ ขอพระภิกษุสงฆ์จงรับ ผ้าจำนำพรรษากับทั้งบริวารเหล่านี้ ของข้าพเจ้าทั้งหลาย เพื่อประโยชน์และ ความสุข แก่ข้าพเจ้าทั้งหลายสิ้นกาลนาน เทอญ ฯ

ระหว่างทายกกล่าวคำถวาย พระสงฆ์ทั้งหมดควรประนมมือ พอจบคำถวายก็รับ "**สาธุ**" พร้อมกัน ทายกถวายของแล้วอนุโมทนา **บท วิเสสอนุโมทนา** ในทานนี้นิยมใช้ **บท กาเล ททนฺติ**...

ขณะพระว่า ยถา... ทายกทั้งหมดกรวดน้ำ แล้วประนมมือ รับพรไปจนจบเป็นอันเสร็จพิธี.

๕.๑๑ การถวายผ้าอัจเจกจีวร

ผ้าอัจเจกจีวร คือผ้าจำนำพรรษาที่ทายกรีบด่วนถวายก่อนกำหนดกาลดังกล่าวแล้วในเรื่องถวายผ้าจำนำพรรษา แต่อยู่ในเขตที่มีพุทธานุญาตให้พระสงฆ์รับได้ เป็นผ้าคติเดียวกับผ้าจำนำพรรษานั่นเอง ต่างกันแต่ผ้าจำนำพรรษานั้น ทายกถวายเมื่อ ออกพรรษาแล้วแก่ภิกษุผู้จำพรรษาครบ ๓ เดือนแล้ว ส่วนผ้าอัจเจกจีวรถวายก่อนวันออกพรรษา ที่พระผู้มีพระภาคทรงอนุญาตผ้าอัจเจกจีวรนี้ ก็โดยประสงค์จะทรงรักษาศรัทธาของทายกผู้ตั้งใจจะถวาย เพราะมีเหตุจำเป็นเกิดขึ้น คือ จะต้องไปสงครามบ้างจะไปค้างแรมอยู่ในที่อื่นด้วยความจำเป็นบ้าง หญิงมีครรภ์แก่เกรงว่าจะคลอดเสียก่อนถึงกำหนดถวายผ้าจำนำพรรษาบ้าง หรือผู้มีศรัทธาเลื่อมใสเกิดขึ้นใหม่ ๆ จะรอไปจนถึงออกพรรษาก็

จะเป็นเหตุขัดข้องบ้าง จึงได้เริ่มถวายเป็นผ้าจำนำพรรษาเสียแต่ภายในพรรษากาล พระพุทธองค์ทรงอนุญาตให้ภิกษุรับได้ภายในกำหนด ๑๐ วันก่อนออกพรรษา คือ นับแต่วันขึ้น ๕ ค่ำ เดือน ๑๑ ไปถึงวันกลางเดือน ๑๑ ซึ่งเป็นวันออกพรรษาด้วยเหตุนี้จึงมีประเพณีถวายกันมาแต่ครั้งพุทธกาล

การถวายผ้าอัจเจกจีวร ก็ไม่แปลกกับการถวายผ้าจำนำพรรษาต่างกันแต่เพียงว่าจะนำผ้าอัจเจกจีวรพร้อมทั้งบริวารไปถวายยังที่ประชุมสงฆ์หรือจะนิมนต์พระสงฆ์ไปรับยังที่อยู่ของตนก็ได้ เพราะการถวายนี้เป็นการรีบด่วน ส่วนมากมักมีเจ้าภาพคนเดียว เพราะเหตุรีบด่วนดังกล่าวนั้นจะเกิดแก่ทายกทั้งหมดย่อมเป็นไปไม่ได้ แต่อย่างไรก็ตาม เมื่อได้จัดการถวายขึ้นแล้ว ก็พึงปฏิบัติตามพิธี เมื่อพระสงฆ์พร้อมแล้ว พึงกล่าวคำถวายพร้อมกันกับบรรดาญาตและบริวารให้หัวหน้ากล่าวนำเป็นคำ ๆ ทั้งคำบาลีและคำแปล

คำถวายผ้าอัจเจกจีวร

คำบาลี **อิมานิ มยं ภนฺเต, อจฺเจกจีวรานิ สปริวารานิ, ภิกฺขุสงฺฆสฺส, โอโณชยาม, สาธุ โน ภนฺเต ภิกฺขุสงฺโฆ, อิมานิ, อจฺเจกจีวรานิ, สปริวารานิ, ปฏิคฺคณฺหาตุ, อมฺหากं, ทีฆรตฺตं, หิตาย, สุขาย.**

คำแปล ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลาย ขอน้อมถวาย ผ้าอัจเจกจีวร กับทั้งบริวารเหล่านี้ แก่พระภิกษุสงฆ์ ขอพระภิกษุสงฆ์ จงรับ ผ้าอัจเจกจีวร กับทั้งบริวารเหล่านี้ของข้าพเจ้าทั้งหลาย เพื่อประโยชน์และความสุข แก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย สิ้นกาลนานเทอญ ฯ

สุดท้าย ประเคนของ พระสงฆ์อนุโมทนา ทายกกรวดน้ำ รับพรแบบเดียวกับที่กล่าวในเรื่องถวายผ้าจำนำพรรษา กระทั่งเสร็จพิธี.

๕.๑๒ การทอดผ้าป่า

ผ้าป่า ครั้งพุทธกาลเรียกว่า **ผ้าบังสุกุลจีวร** คือผ้าเปื้อนฝุ่นที่ไม่มีเจ้าของหวงแหนทิ้งอยู่ตามป่าดงบ้าง ตามป่าช้าบ้าง ตามถนนหนทางและห้อยอยู่ตามกิ่งไม้บ้าง ที่สุดจนกระทั่งที่เขาอุทิศวางไว้แทบเท้า รวมเรียกว่า **ผ้าป่า** ประเพณีการทอดผ้าป่ามีมาแต่ครั้งพุทธกาล คือ เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสรู้ใหม่ ๆ ยังไม่ได้ทรงอนุญาตให้ภิกษุรับคฤหบดีจีวร คือ จีวรที่ชาวบ้านถวายโดยเฉพาะ ทรงอนุญาตแต่เพียงให้ภิกษุแสวงหาผ้าบังสุกุล คือ ผ้าเปื้อนฝุ่นที่ไม่มีเจ้าของ เขาทิ้งแล้ว หรือผ้าที่เขาห่อซากศพทิ้งไว้ตามป่าช้า และเศษผ้าที่ทิ้งอยู่ตามถนนหนทาง นำมาซักฟอกตัดเย็บเป็นจีวรผืนใดผืนหนึ่งที่ต้องการ แล้วใช้นุ่งห่ม

ชนผู้นับถือพระพุทธศาสนาส่วนมากในสมัยนั้นเห็นความลำบากของภิกษุในเรื่องนี้ มีความประสงฆ์จะบำเพ็ญกุศลไม่ขัดต่อพระพุทธบัญญัติในขณะนั้น จึงได้จัดหาผ้าที่ที่สมควรแก่สมณบริโภคไปทอดทิ้งไว้ตามที่ต่าง ๆ โดยมากเป็นป่าช้า ที่รู้ว่าภิกษุผู้แสวงหาเดินไปเห็นจะเป็นด้วยเหตุนี้จึงได้เรียกว่า **ผ้าป่า** ในภาษาไทยเรา

แต่ครั้งนั้นการทอดผ้าป่าไม่ได้นิยมกาล แล้วแต่ใครมีศรัทธาจะทำเมื่อไร ก็ทอดเมื่อนั้น เมื่อทรงบัญญัติจีวรกาล คือ การแสวงหาและทำจีวรขึ้นจำกัด ๑ เดือน นับแต่ออกพรรษาแล้ว และถ้าได้กรานกฐินด้วยขยายออกไปอีก ๔ เดือน จนถึงวันเพ็ญเดือน ๔ การทอดผ้าป่าจึงนิยมทำกันในระยะนี้ ส่วนมากในฤดูออกพรรษาใหม่ ๆ แม้ทางราชการในประเทศไทยก็เคยปรากฏว่ามีทำในระหว่างเดือน ๑๒ พร้อมกับพระราชพิธีลอยพระประทีป

การทอดผ้าป่าที่ทำกันในประเทศไทย มีทำกันหลายอย่าง อย่างที่เรียกว่า ผ้าป่าแถมกฐิน คือ ทอดกฐินแล้วเลยทอดผ้าป่าด้วยก็มี ทำกันอย่างสัณฐานประมาณ คือ เอาเครื่องไทยธรรมประจุกระถาง กระบุงกระจาด หรือถังสังกะสี แล้วเอากิ่งไม้ปักเอาผ้าห้อยอุทิศตั้งไว้ตามทางที่พระเที่ยวบิณฑบาตผ่านมา หรือนำไปตั้งไว้ตามพระอารามแล้วให้สัญญาณให้พระรู้ว่ามีผ้าป่ามาถึงที่ก็มีเครื่องผ้าป่านี้อย่างน้อยมีแต่ผ้าผืนหนึ่งห้อยกิ่งไม้ไปปักตามที่ดังกล่าวแล้วก็มี ที่ทำกันอย่างขนาดใหญ่ถึงป่าวร้องหรือแจกฎีกาให้ทายกรับไปคนละองค์สององค์จนครบจำนวนภิกษุสามเณรทั้งวัด แล้วนำมาทอดพร้อมกันตามกำหนด ทำกันครึกครื้นถึงแห่แหนสนุกสนานประกวดประชันกัน พอถึงวัดแล้วก็ประชุมถวายอุทิศต่อหน้าสงฆ์เช่นนี้ก็มี บางแห่งในชนบททำผ้าป่าบรรทุกเรือพ่วงไปทางน้ำ เรียกกันว่าผ้าป่าโยง ผ่านไปถึงวัดไหน ก็ทอดวัดนั้นเรื่อยไป ดังนี้ก็มี

พิธีทอดผ้าป่านี้จะแบบไหนก็ตาม ข้อสำคัญมีอยู่ว่าให้อุทิศเป็นผ้าป่าจริง ๆ อย่าถวายแก่ใครโดยเฉพาะ ถ้าทอดลับหลังพระสงฆ์ผู้รับเพียงแต่ตั้งใจขณะทอดว่า ขออุทิศผ้าและเครื่องบริวารเหล่านี้แก่ภิกษุผู้ต้องการบังสุกุลมาถึงเฉพาะหน้า เท่านี้ ก็ได้ชื่อว่าทอดและถวายผ้าป่าแล้ว

แต่ถ้าเป็นการทอดหมู่ต่อหน้าสงฆ์ผู้รับ หัวหน้าทายกพึงนำว่าคำอุทิศถวายเป็นคำ ๆ ทั้งคำบาลี และคำแปล

คำถวายผ้าป่า

คำบาลี **อิมานิ มยं ภนฺเต, ปํสุกูลจีวรานิ, สปริวารานิ, ภิกฺขุสงฺฆสฺส โอโณชยาม, สาธุ โน ภนฺเต, ภิกฺขุสงฺโฆ, อิมานิ, ปํสุกูลจีวรานิ, สปริวารานิ ปฏิคฺคณฺหาตุ, อมฺหากं ทีฆรตฺตं, หิตาย, สุขาย.**

คำแปล ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลาย ขอน้อมถวาย ผ้าบังสุกุลจีวร กับทั้งบริวารเหล่านี้ แก่พระภิกษุสงฆ์ ขอพระภิกษุสงฆ์ จงรับ ผ้าบังสุกุลจีวร กับทั้งบริวารเหล่านี้ของข้าพเจ้าทั้งหลาย เพื่อประโยชน์และความสุข แก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย สิ้นกาลนาน เทอญ ฯ

สำหรับภิกษุผู้ชักผ้าป่า ไม่ว่าผ้าป่าแบบไหน พึงยืนสงบตรงหน้าผ้าเอื้อมมือขวาจับผ้า ให้จับหงายมือ อย่าจับคว่ำมือ แล้วกล่าววาจาหรือบริกรรมในใจว่า **"อิมं ปํสุกูลจีวรं อสฺสามิกं มยฺหं ปาปุณาติ"** ผ้าบังสุกุลผืนนี้ เป็นผ้าไม่มีเจ้าของหวงแหน ย่อมถึงแก่ข้าพเจ้าดังนี้ *(บางอาจารย์เติมคำชักผ้าป่าในระว่าง* **อสฺสามิกं...มยฺหं** เป็นคำว่า **อิมं ปํสุกูลจีวรं อสฺสามิกं โหติ อชชฺช มยฺหं ปาปุณาติ"** *ก็มี)* กล่าววาจาหรือทำบริกรรมในใจจบแล้วชักผ้านั้นมา เป็นอันเสร็จพิธี

แต่ถ้าเป็นผ้าป่าถวายหมู่เมื่อชักแล้ว พึงอนุโมทนาด้วยบท **วิเสสอนุโมทนา** ในทานนี้นิยมใช้บท **สพฺพพุทฺธนานุภาเวน**... หากเป็นผ้าป่าเฉพาะรูป อนุโมทนาด้วยสามัญอนุโมทนาเท่านั้นก็ได้

ถ้าพระสงฆ์อนุโมทนา ทายกพึงกรวดน้ำขณะพระว่า **ยถา**... แล้วประนมมือรับพรไปจนจบ เป็นอันเสร็จพิธี.

๕.๑๓ การทอดกฐิน

การทอดกฐิน เป็นประเพณีที่สำคัญของพุทธศาสนิกชนอย่างหนึ่ง นิยมทำกันตั้งแต่วันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๑ ไปจนถึงกลางเดือน ๑๒ คำว่า **"กฐิน"** แปลว่า กรอบไม้หรือสะดึง สำหรับขึงผ้าเย็บจีวรของภิกษุ การทอดกฐิน คือการนำผ้ากฐินไปวางไว้ต่อหน้าพระสงฆ์อย่างต่ำ ๕ รูป แล้วให้พระสงฆ์รูปใดรูปหนึ่งที่ได้รับมอบหมายจากคณะสงฆ์ทั้งนั้นเป็นเอกฉันท์ ให้เป็นผู้รับกฐินนั้น

การที่มีประเพณีการทอดกฐิน มีเรื่องว่า ในครั้งพุทธกาลภิกษุชาวปาไถยรัฐ *(ปาวา)* ผู้ทรงธุดงค์จำนวน ๓๐ รูป เดินทางไกลไปไม่ทันวันเข้าพรรษาโดยเหลืออีก ๖ โยชน์จะถึงพระนครสาวัตถี จึงตกลงพักจำพรรษาที่เมืองสาเกตตลอดไตรมาส *(สามเดือน)* ครั้นออกพรรษาแล้วจึงพากันเดินทางไปเฝ้าสมเด็จพระบรมศาสดา ณ เชตวันมหาวิหาร พระนครสาวัตถี ในระยะทางที่เดินทางไปนั้นฝนกำลังตกชุกอยู่ ภิกษุเหล่านั้นมีจีวรเก่า เปื่อนโคลนและเปียกชุ่มด้วยน้ำฝน ได้รับความลำบากตรากตรำมาก พระพุทธเจ้าจึงทรงถือเป็นมูลเหตุทรงมีพุทธานุญาตให้ภิกษุที่จำพรรษาครบ ๓ เดือนกรานกฐินได้ และให้ได้รับอานิสงส์ ๕ ประการ คือ

(๑) เที่ยวไปไหนไม่ต้องบอกลา

(๒) ไม่ต้องถือไตรจีวรไปครบครัน

(๓) ฉันคณะโภชน์ได้

(๔) ทรงอดิเรกจีวรไว้ได้ตามปรารถนา

(๕) จีวรอันเกิดขึ้น ณ ที่นั้นจะได้แก่พวกเธอ และได้ขยายเขตอานิสงส์ ๕ อีก ๔ เดือน นับแต่กรานกฐินแล้วจนวันกฐินเดาะ เรียกว่า มาติกา ๘ คือการกำหนดวันสิ้นสุดที่จะได้จีวร คือ

(๑) กำหนดด้วยหลีกไป
(๒) กำหนดด้วยทำจีวรเสร็จ
(๓) กำหนดด้วยตกลงใจ
(๔) กำหนดด้วยผ้าเสียหาย
(๕) กำหนดด้วยได้ยินข่าว
(๖) กำหนดด้วยสิ้นหวัง
(๗) กำหนดด้วยล่วงเขต
(๘) กำหนดด้วยเดาะพร้อมกัน

ฉะนั้นเมื่อครบวันกำหนดกฐินเดาะแล้ว ภิกษุก็หมดสิทธิ์ต้องรักษาวินัยต่อไป พระสงฆ์จึงรับผ้ากฐินหลังออกพรรษาไปแล้ว ๑ เดือนได้ดังนั้น จึงได้ถือเป็นประเพณีปฏิบัติสืบต่อกันมาจนทุกวันนี้

การทอดกฐินในปัจจุบัน ถือว่าเป็นทานพิเศษ กำหนดเวลาปีหนึ่งทอดถวายได้เพียงครั้งเดียว และตามอรรถกถาฎีกาต่าง ๆ พอกำหนดได้ว่า ชนิดของกฐินมี ๒ ลักษณะ คือ

(๑) จุลกฐิน คือ อาศัยความเคร่งครัดรีบด่วน การทำจีวรพระพุทธเจ้าทรงบัญญัติสิกขาบทจะละเลยมิได้ ถือเป็นสำคัญทุกฝ่ายต้องช่วยกันทำให้เสร็จภายในกำหนดวันหนึ่ง ทำฝ้าย ปั่น กรอ ทอ ตัด เย็บย้อมทำให้เป็นขันธ์ได้ขนาดตามพระวินัย และทอดถวายให้เสร็จในวันนั้น

(๒) มหากฐิน คืออาศัยปัจจัยไทยทานบริวารเครื่องกฐินจำนวนมากไม่รีบด่วน เพื่อจะได้ส่วนหนึ่งเป็นทุนบำรุงวัดเพื่อพัฒนาความเจริญ คือทำนวกรรมบ้าง ซ่อมแซมบูรณะของเก่าบ้าง ทุกวันนี้นิยมเรียกกันว่ากฐินสามัคคีบ้าง

การทอดกฐินในเมืองไทย ปัจจุบันแบ่งออกตามประเภทของวัดที่จะไปทอด คือ พระอารามหลวง ผ้าพระกฐินทานที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินไปพระราชทานด้วยพระองค์เอง หรือโปรดเกล้า ฯ พระราชทานพระบรมวงศานุวงศ์ผู้ใหญ่ไปพระราชทาน เครื่องกฐินทานนี้ จัดด้วยพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ เรียกว่า **กฐินของหลวง** และบางทีก็เสด็จไปพระราชทานยังวัดราษฎร์ด้วย นิยมเรียกว่า **กฐินต้น** และผ้ากฐินทานนอกจากที่ได้รับกฐินของหลวงโดยตรงแล้ว พระอารามหลวงอื่น ๆ จะได้รับกฐิน

พระราชทาน ซึ่งทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานผ้ากฐินทาน และเครื่องกฐินแก่พระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชบริพาร ส่วนราชการสมาคม หรือเอกชนให้ไปทอด โดยรัฐบาลโดยกรมการศาสนาจัดผ้าพระกฐินทานและเครื่องกฐินถวายไป ผู้ได้รับพระราชทานอาจถวายจตุปัจจัยหรือเงิน ทำบุญที่วัดนั้นโดยเสด็จในกฐินพระราชทานได้ตามศรัทธา ความสามารถ

ส่วนวัดราษฎร์ทั่วไป พระราชวงศ์ ข้าราชบริพาร ข้าราชการ พ่อค้า ประชาชน หรือคณะบุคคลจะไปทอดหรือรวมกันไปทอด โดยการจองล่วงหน้าไว้ก่อนตั้งแต่ในพรรษาก่อนจะเข้าเทศกาลกฐิน วัดใดถ้าไม่มีผู้จอง เมื่อใกล้เทศกาลกฐิน ประชาชน ทายกทายิกาแห่งวัดนั้นก็จะรวบรวมกันจัดการทอดกฐิน ณ วัดนั้นในเทศกาลกฐิน

การจองกฐินวัดราษฎร์ทั่วไป นิยมทำเป็นหนังสือจองกฐินไปติดประกาศไว้ยังวัดที่จะทอดถวายเป็นการเผยแผ่สงฆ์ให้ทราบวันเวลาที่จะไปทอด หรือจะไปนมัสการท่านเจ้าอาวาสให้ทราบไว้ก็ได้ สำหรับการพระราชทานผ้าพระกฐินไปทอด ณ พระอารามหลวง ให้แจ้งกรมการศาสนา ซึ่งกรมการศาสนาจะได้ขึ้นบัญชีผู้ขอพระราชทานไว้กราบบังคมทูลและแจ้งวัดทราบ ในทางปฏิบัติผู้ขอพระราชทานจะไปติดต่อกับทางวัดในการกำหนดวันนำผ้าพระกฐินพระราชทานไปถวาย และรายละเอียดต่าง ๆ จนถึงก่อนวันกำหนดวันทอดจึงมารับผ้าพระกฐินและเครื่องกฐินพระราชทานจากกรมการศาสนา หรือกรมการศาสนาจัดส่งไปให้สุดแท้แต่จะตกลงกัน

การนำกฐินไปทอดทำได้สองอย่าง คืออย่างหนึ่งนำผ้ากฐินทานกับเครื่องบริวารกฐินที่จะถวายไปตั้งไว้ ณ วันที่จะทอดก่อน พอถึงวันเวลากำหนดเจ้าภาพผู้เป็นเจ้าของกฐินหรือรับพระราชทานผ้ากฐินทานมาจึงพากันไปยังวัดเพื่อทำพิธีถวายอย่างหนึ่ง อีกอย่างหนึ่งตามคติที่ถือว่าการทอดกฐินเป็นการถวายทานพิเศษแก่พระสงฆ์ที่ได้จำพรรษาครบไตรมาสนับว่าได้กุศลแรง จึงได้มีการฉลองกฐินก่อนนำไปยังวัด เป็นงานใหญ่โต มีการทำบุญเลี้ยงพระที่บ้านของผู้เป็นเจ้าของกฐิน และเลี้ยงผู้คนมีมหรสพสมโภช และบางงานก็อาจมีการรวบรวมปัจจัยไปถวายวัดถวายพระด้วย เช่นในกรณีเป็นกฐินสามัคคี พอถึงวันทอดก็จะมีการแห่แหนเป็นกระบวนไปยังวัดที่จะทอด มีเครื่องบรรเลง มีการฟ้อนรำนำขบวนตามประเพณีนิยม

การถวายกฐินนิยมถวายในโบสถ์ โดยเฉพาะกฐินพระราชทานจะถวายกันในโบสถ์ก่อนจะถึงกำหนดเวลา จะนำเครื่องบริวารกฐินไปจัดตั้งไว้ในโบสถ์ก่อน ส่วนผ้าพระกฐินทานจะยังไม่นำเข้าไป พอถึงกำหนดเวลาพระสงฆ์แห่งวัดนั้นที่จะรับกฐิน จะลงโบสถ์พร้อมกัน

นั่งเป็นระเบียบบนอาสนะที่ซึ่งจัดไว้ เจ้าภาพเจ้าของกฐิน หรือผู้รับพระราชทานผ้าพระกฐินไปทอด พร้อมด้วยผู้ร่วมในงาน จะพากันไปยังโบสถ์ เมื่อถึงหน้าโบสถ์เจ้าหน้าที่จะนำผ้าพระกฐินไปรอส่งให้ประธานผู้ทอดกฐินซึ่งเป็นเจ้าภาพ หรือผู้รับพระราชทานผ้าพระกฐินนั้น ประธานรับผ้าพระกฐินวางบนมือถือประคอง นำคณะเดินเข้าสู่อุโบสถแล้วนำผ้าพระกฐินไปวางไว้บนพานที่จัดไว้หน้าพระสงฆ์และหน้าพระประธานในโบสถ์ คณะที่ตามมาเข้านั่งที่ ประธานจุดธูปเทียนบูชาพระรัตนตรัย แล้วกราบพระพุทธรูปประธานในโบสถ์ แบบเบญจางคประดิษฐ ๓ ครั้ง แล้วลุกมายกผ้าพระกฐินในพานขึ้น ดึงผ้าห่มพระประธานมอบเจ้าหน้าที่รับไปห่มพระประธานทีหลัง แล้วประนมมือวางผ้าพระกฐินบนมือทั้งสอง หันหน้าตรงพระสงฆ์แล้วกล่าวคำถวายผ้าพระกฐิน จบแล้วพระสงฆ์รับสาธุการ ประธานวางผ้าพระกฐินลงบนพานเช่นเดิม แล้วกลับเข้านั่งที่ ถัดจากนี้ไปเป็นพิธีกรานกฐินของพระสงฆ์

กฐินของประชาชนหรือกฐินสามัคคี หรือในวัดบางวัดนิยมถวายกันที่ศาลาการเปรียญหรือวิหารสำหรับทำบุญแล้ว เจ้าหน้าที่จึงนำผ้ากฐินที่ถวายแล้วไปถวายพระสงฆ์ทำพิธีกรานกฐินในโบสถ์เฉพาะพระสงฆ์อีกทีหนึ่ง

การทำพิธีกฐินัตถารกิจของพระสงฆ์เริ่มจากการกล่าวคำขอความเห็นที่เรียกกันว่าอปโลกน์ และการสวดญัตติทุติยกรรม คือ การยินยอมยกให้ต่อจากนั้นพระสงฆ์รูปที่ได้รับความยินยอมนำผ้าไตรไปครองเสร็จแล้วขึ้นนั่งยังอาสนะที่เดิม ประชาชนผู้ถวายผ้าพระกฐินทาน ทายกทายิกาและผู้ร่วมบำเพ็ญกุศล ณ ที่นั้นเข้าประเคนสิ่งของอันเป็นบริวารขององค์กฐินตามลำดับจนเสร็จแล้ว พระสงฆ์ทั้งนั้นจับพัด ประธานสงฆ์เริ่มสวดนำด้วยคาถาอนุโมทนา ประธานหรือเจ้าภาพผู้ถวายผ้าพระกฐินทานกรวดน้ำ จนจบบทยถาแล้ว คฤหัสถ์ทั้งนั้นนั่งประนมมือรับพรพระจนจบเป็นเสร็จพิธี

คำถวายกฐิน ๒ แบบ

๑. คำถวายผ้ากฐินแบบเก่า

คำบาลี **อิมं สปริวารं กฐินจีวรทุสฺสं สงฺฆสฺส โอโณชยาม**
อิมं สปริวารं กฐินจีวรทุสฺสं สงฺฆสฺส โอโณชยาม
อิมं สปริวารं กฐินจีวรทุสฺสं สงฺฆสฺส โอโณชยาม

คำแปล ข้าพเจ้าทั้งหลาย ขอน้อมถวายผ้าจีวรกฐิน พร้อมกับของบริวารนี้แก่พระสงฆ์ *(๓ ครั้ง)*

๒. คำถวายผ้ากฐินแบบใหม่

คำบาลี **อิมं มยं ภนฺเต สปริวารं กฐินจีวรทุสฺสं สงฺฆสฺส โอโณชยาม สาธุ โน ภนฺเต สงฺโฆ อิมं สปริวารं กฐินจีวรทุสฺสं ปฏิคฺคณฺหาตุ ปฏิคฺคเหตฺวา จ อิมินา ทุสฺเสน กฐินํ อตฺถรตุ อมฺหากं ทีฆรตฺตํ หิตาย สุขาย**

คำแปล ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลาย ขอน้อมถวายผ้าจีวรกฐินพร้อมกับของบริวารนี้แก่พระสงฆ์ ของพระสงฆ์จงรับผ้ากฐิน พร้อมกับของบริวารของข้าพเจ้าทั้งหลาย ครั้นรับแล้วจงกรานกฐินด้วยผ้าผืนนี้ เพื่อประโยชน์และความสุขแก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย ตลอดกาลนานเทอญ

คำแนะนำในการถวายผ้าพระกฐินพระราชทาน

เพื่อให้การถวายผ้าพระกฐินพระราชทานเป็นไปด้วยความเรียบร้อย อนุโลมตามการสนองพระราชกรณียกิจในการทรงบำเพ็ญพระราชกุศลถวายผ้าพระกฐิน และประเพณีของท้องถิ่น จึงขอแนะนำวิธีปฏิบัติไว้โดยสังเขป ดังต่อไปนี้

(๑) การถวายผ้าพระกฐิน ควรถวายภายหลังวันแรม ๙ ค่ำ เดือน ๑๑ หรือเมื่อพระกฐินหลวงเสด็จพระราชดำเนินวันแรกแล้ว

(๒) ติดต่อกับทางวัดโดยตรง เพื่อแจ้งวัน เวลา และขอให้เจ้าอาวาสสั่งไวยาวัจกรเตรียมจัดสถานที่และสิ่งที่จำเป็น คือ

ก. ที่บูชาพระรัตนตรัย มีเครื่องบูชาพร้อม

ข. อาสนะสงฆ์ สำหรับพระสงฆ์ลงอนุโมทนาพระกฐิน

ค. โต๊ะขนาดกว้าง ๑-๑๘" หรือขนาดพอสมควร สำหรับวางพานแว่นฟ้าผ้าไตรพระกฐินและพานเทียนพระปาติโมกข์ โต๊ะนี้ให้มีขนาดสูงเสมอกับอาสนะสงฆ์ และตั้งไว้ชิดอาสนะสงฆ์ ตรงหน้าพระเถระรูปที่ ๒

ง. โต๊ะวางเครื่องบริขารพระกฐินและเครื่องไทยธรรม ตั้งไว้ท้ายอาสนะสงฆ์ หรือในที่ที่เหมาะสม

จ. โต๊ะเก้าอี้สำหรับผู้เป็นประธาน และผู้ไปร่วมพิธีตามสมควร

ฉ. จะจัดให้มีการบำเพ็ญกุศลอย่างอื่น เช่นสมโภช การถวายภัตตาหารพระภิกษุสามเณร เป็นต้น แล้วแต่ความสะดวกของแต่ละราย

(๓) เมื่อถึงวันกำหนด ก่อนผู้เป็นประธานจะไปถึงหรือก่อนเริ่มพิธี ให้เจ้าหน้าที่เชิญเครื่องพระกฐินไปจัดไว้บนโต๊ะ *(ข้อ ๒.๔)* วางเทียนพระปาติโมกข์ไว้บนพาน *(ข้อ ๒.๓)* ส่วนผ้าไตรพระกฐินและผ้าขาว ผูกริบบิ้นรวมกัน *(เฉพาะวัดธรรมยุต)* พับผ้าห่มพระประธานผูกริบบิ้น วางทับบนผ้าไตรพระกฐิน ผ้าไตรพระกฐินและผ้าห่มพระประธานนี้

จัดวางไว้บนพานกาไหล่ และให้มีเจ้าหน้าที่ซึ่งแต่งเครื่องแบบหรือแต่งสากลนิยม คอยส่งให้ผู้เป็นประธานที่เชิงบันได หรือประตูเข้าสถานที่ประกอบพิธี ในกรณีที่จะจัดเป็นขบวนแห่ก็อนุโลมตามนัยนี้ได้

(๔) ประธานรับผ้าพระกฐินจากเจ้าหน้าที่ที่เชิงบันไดพระอุโบสถ อุ้มประคองเข้าสู่พระอุโบสถตรงไปวางไว้ที่พานแว่นฟ้าซึ่งตั้งอยู่หน้าอาสนะสงฆ์ตรงรูปที่ ๒

(๕) เมื่อวางผ้าพระกฐินแล้ว จุดธูปเทียนเครื่องสักการะบูชาพระรัตนตรัย แล้วกราบ ๓ หน

(๖) เมื่อกราบพระรัตนตรัยแล้ว ไปที่พานแว่นฟ้า หยิบผ้าห่มพระประธานส่งให้เจ้าหน้าที่ นำไปมอบแก่ไวยาจักร แล้วยกผ้าพระกฐินขึ้นประคองประนมมือหันหน้าไปทางพระประธานว่า นะโม ๓ จบ หันหน้าไปทางพระสงฆ์ว่าคำถวายผ้าพระกฐิน *(ดังคำถวายกฐินที่ได้จัดไว้ให้ที่ผ้า พระกฐินพระราชทานแล้ว ในคำถวายกฐินที่ขึ้นต้นว่า "ผ้าพระกฐินทานกับทั้งผ้าอานิสงสบริวารทั้งปวงนี้ ฯลฯ" ถ้าเป็นกระทรวง ทบวงกรม องค์การ สมาคม บริษัท ห้างร้านให้เปลี่ยนคำว่าข้าพเจ้า เป็นชื่อของ กระทรวง ทบวงกรม ฯลฯ ที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานนั้น)*

เมื่อกล่าวคำถวายจบแล้ว ประเคนรูปที่ ๒ พร้อมด้วยเทียนปาติโมกข์ เสร็จแล้วเข้านั่งที่ที่จัดไว้แล้ว

ในระหว่างที่ผู้ที่เป็นประธานเข้าสู่สถานที่ประกอบพิธี ผู้ที่อยู่ในพิธีทั้งหมด ยืนแสดงความเคารพจนกว่าจะว่าคำถวายผ้าพระกฐินจบ จึงนั่งลงพร้อมกัน

ถ้ามีปี่พาทย์หรือเครื่องดนตรีอย่างอื่น ให้บรรเลงเพลงช้า ตั้งแต่ผู้เป็นประธานเข้าสู่สถานที่ประกอบพิธี จนถึงเวลาจุดธูปเทียนบูชาพระรัตนตรัย ให้หยุดบรรเลงทันที แม้จะยังไม่จบเพลงก็ตามและควรมีเจ้าหน้าที่คอยให้สัญญาณ เวลาเริ่มบรรเลงหรือให้หยุดบรรเลง

(๗) พระสงฆ์ทำพิธีกรรม

(๘) เมื่อพระสงฆ์ทำพิธีเสร็จ ออกไปครองผ้า (พิณพาทย์บรรเลงเพลงสาธุการถ้ามี) ครองผ้าเสร็จกลับเข้าไปนั่งยังอาสนะสงฆ์ *(พิณพาทย์หยุดบรรเลง)* ผู้เป็นประธานและผู้ไปร่วมพิธีถวายเครื่องพระกฐินแด่องค์ครอง เริ่มตั้งแต่บาตรเป็นต้นไป จนถึงเครื่องมือก่อสร้าง ถ้าจัดเครื่องไทยธรรมถวายเพิ่มเติม ควรถวายภายหลังเครื่องพระกฐินของหลวง

(๙) ถ้ามีผู้บริจาคร่วมโดยเสด็จพระราชกุศล ควรประกาศให้ที่ประชุมทราบ

(๑๐) พระสงฆ์อนุโมทนา ผู้เป็นประธานในพิธีกรวดน้ำ พระสงฆ์อนุโมทนาจบประธานกราบพระรัตนตรัย เป็นเสร็จพิธี *(พิณพาทย์บรรเลงเพลงกราวรำ ถ้ามี)*

(๑๑) กรมการศาสนาเป็นผู้จัดสรร และดำเนินการขอพระราชทานให้ จึงขอให้

รายงานการถวายผ้าพระกฐินพระราชทานและยอดเงินโดยเสด็จพระราชกุศลไปยังกรมการศาสนา หลังจากถวายผ้าพระกฐินเสร็จแล้ว เพื่อรวบรวมดำเนินการกราบบังคมทูลพระกรุณา ขอพระราชทานถวายพระราชกุศลพร้อมกันต่อไป

๕.๑๔ การถวายธูปเทียนและดอกไม้เพื่อบูชา

การถวายธูปเทียนดอกไม้ที่จะกล่าวต่อไปนี้ หมายถึงการถวายที่ให้พระสงฆ์นำไปบูชาพระอีกต่อหนึ่ง ไม่ใช่ถวายเป็นสักการบูชาตามพิธีอย่างที่มีถวายในพิธีต่าง ๆ การถวายเพื่อให้พระสงฆ์ใช้บูชาต่อเช่นนี้เท่าที่ปรากฏนิยมโดยทั่วไป ก็ได้แก่การถวายในวันเข้าพรรษา เช่นถวายธูปเทียนประจำพรรษา ถวายธูปเทียนดอกไม้เพื่อภิกษุสามเณรนำไปสักการะในพิธีเข้าพรรษาเป็นต้นว่าโดยผลของการถวายของที่เนื่องด้วยวัตถุเช่นนี้ก็ไม่แปลกกับถวายทานสามัญ ถ้าเกี่ยวด้วยการบูชาก็ไม่แปลกอะไรจากการบูชาพระรัตนตรัยด้วยตนเอง เป็นแต่ถวายให้พระสงฆ์รับไปบูชาให้ตามความตั้งใจเท่านั้น อย่างไรก็ตาม การถวายธูปเทียนดอกไม้นี้ โดยเฉพาะในงานเข้าพรรษาเป็นที่นิยมทำกันอยู่โดยมากทั่ว ๆ ไป สำหรับระเบียบพิธีนั้น มีดังนี้

วิธีถวายธูปเทียนดอกไม้มีนิยมทำกัน ๒ แบบ คือแบบหนึ่งจัดถวายโดยประเคนเป็นรูป ๆ อย่างที่ถวายในงานต่าง ๆ หรือนำไปตั้งเป็นที่ ๆ แล้วให้ภิกษุสามเณรเดินเรียงกันเข้ารับตามลำดับอย่างรับบาตร วิธีนี้มักใช้ในการถวายวันเข้าพรรษา แบบนี้ไม่ต้องกล่าวคำถวายพระสงฆ์ไม่ต้องอนุโมทนาในทันที อีกแบบหนึ่งนำมาตั้งต่อหน้าพระสงฆ์แล้วกล่าวคำถวาย เช่นนำเทียนประจำพรรษาพร้อมทั้งเครื่องสักการะต่าง ๆ มาถวายประจำพระอุโบสถในวันเข้าพรรษาเป็นต้นแบบนี้ต้องให้พระสงฆ์ประชุมพร้อมกัน แล้วหัวหน้าทายกกล่าวนำถวายทั้งคำบาลี และคำแปล

คำถวายธูปเทียนดอกไม้เพื่อบูชา

คำบาลี **อิมานิ มยं ภนฺเต, ทีปธูปปุปฺผวรานิ รตนตฺตยสฺเสว, อภิปูเชม, อมฺหากं, รตนตฺตยสฺส ปูชา, ทีฆรตฺตं, หิตสุขาวหา, โหตุ, อาสวกฺขยปฺปตฺติยา.**

คำแปล ข้าแต่พระคุณเจ้าทั้งหลายผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลาย ขอบูชาธูปเทียนและดอกไม้อันประเสริฐเหล่านี้ แก่พระรัตนตรัย กิริยาที่บูชาแก่พระรัตนตรัยนี้ จงเป็นผลนำมาซึ่งประโยชน์และความสุข แก่ข้าพเจ้าทั้งหลายสิ้นกาลนาน จงเป็นไปเพื่อให้ถึงซึ่งพระนิพพานเป็นที่สิ้นไปแห่งอาสวกิเลส เทอญ ฯ

เมื่อทายกกล่าวคำถวายจบ พระสงฆ์รับ **สาธุ**" พร้อมกัน แล้วอนุโมทนา บท **วิเสสอนุโมทนา** ในทานนี้นิยมใช้ บท **เต อตฺถลทฺธา**...

๕.๑๕ การถวายธงเพื่อบูชา

ธงเป็นหลักกุศลทานอย่างหนึ่ง ใช้สำหรับยกขึ้นเป็นเครื่องหมายบอกให้รู้ว่า ที่ตรงนั้นเป็นที่วัด หรือที่ตั้งปูชนียวัตถุสถานสำคัญประการหนึ่ง สำหรับประดับบูชาปูชนียวัตถุสถานให้งดงาม และประกอบการศาสนพิธีอย่างอื่น ๆ อีกประการหนึ่ง ถือกันเป็นประเพณีมานานแล้วตั้งแต่ก่อนพุทธกาล ที่นิยมใช้กันในพระพุทธศาสนานี้เป็นธงทำด้วยผ้าผืนยาวทั้งผืน สำหรับยกขึ้นเหนือที่ตั้งปูชนียวัตถุสถานเพื่อเป็นเครื่องหมายให้รู้เป็นธงขนาดใหญ่ หน้ากว้างประมาณ ๑ ศอกหรือศอกเศษ ทำเป็นธงปฏาก คือ เย็บหน้าผ้าด้านหนึ่งติดกับก้านไม้ ซึ่งเหลาให้มีความแข็งแรงตามสมควร ให้ก้านไม้นั้นยาวเลยหน้าผ้าออกไปทั้ง ๒ ข้างสำหรับผูกสายโยงติดธงริ้วรูปสามเหลี่ยมเล็กที่หัวก้านไม้ทั้ง ๒ ข้างด้วย และผูกเชือกทำสวายโยงที่หัวก้านไม้ข้างละเส้น รวมปลายเชือกโยก ๒ เส้นนั้นให้ติดกันในตอนบน มัดกับคันธงซึ่งทำด้วยเสาหรือไม้ไผ่ทั้งลำเตรียมไว้แล้ว ส่วนหน้าผ้าตอนปลายอีกด้านหนึ่ง ก็เย็บติดกับก้านไม้เหลายาวกว่าหน้าผ้า และติดธงริ้วเล็กที่หัวก้านไม้ทั้ง ๒ ข้างเช่นเดียวกับตอนบนที่กล่าวแล้ว เฉพาะผืนผ้าจะเขียนลวดลาย หรือรูปอะไรประกอบด้วย ก็แล้วแต่เห็นสมควร เท่านี้ก็สำเร็จเป็นธงพร้อมที่จะยกขึ้นเหนือปูชนียวัตถุสถานหรือยกขึ้นเป็นสัญญาณไว้หน้าวัด ธงดังกล่าวนี้เป็นแบบธงปฏากของโบราณ อาจทำอย่างวิจิตรพิสดารกว่านี้ก็มี เช่น ทอเป็นธงทั้งผืนโดยเฉพาะ เป็นรูปตัวตะขาบ โดยใส่ซี่ไม้ไผ่หรือหวายในขณะทอเป็นระยะ ๆ ติดธงริ้วเล็ก ๆ ที่หัวซี่ที่ใส่นั้นด้วย เมื่อเสร็จเป็นผืนธงยกขึ้นแล้วดูไกล ๆ คล้ายตัวตะขาบเช่นนี้ก็มี แต่บางแห่งวิวัฒนาการรูปธงมาเป็นธงชาย คือ ทำด้วยผืนผ้ายาวขนาดเท่าหน้ากว้างของผ้าส่วนครึ่งเศษเล็กน้อย ติดหน้ากว้างของผ้ากับคันธงเท่านั้น เมื่อยกขึ้นแล้วปล่อยให้ผืนธงเป็นชายสะบัดพริ้วไปตามสายลม อย่างธงชาติในปัจจุบันนี้ ธงแบบนี้เรียกว่า ธงชายมักนิยมทำด้วยผ้าสีเหลืองเขียนกลางผืนธงเป็นรูปเสมาธรรมจักร เรียกกันว่า **"ธงธรรมจักร"** เป็นเครื่องหมายของพระพุทธศาสนาโดยเฉพาะ เสร็จแล้วยกขึ้นเหนือปูชนียวัตถุสถาน ดังกล่าวแล้ว

สำหรับธงประดับปูชนียวัตถุสถานให้งดงามและสำหรับประกอบศาสนพิธีอื่น ๆ นั้น ส่วนมากนิยมทำเป็นธงชายแบบหลัง และธงริ้วขนาดเล็ก สำหรับใช้ห้อยและติดบูชาตามบริเวณปูชนียวัตถุสถานหรือบริเวณพิธี เพื่อความครึกครื้นสวยงามเป็นสำคัญ

เรื่องการถวายธงนี้ ประเพณีเก่ามีเรื่องเล่าไว้หลายแห่งว่าผู้ไปในทางกันดาร ได้พบเจดีย์สถานที่ควรสักการบูชาเข้า ไม่มีอะไรจะบูชาจึงเอาผ้าสาฎกแบบผ้าห่มของตนผูกปลายไม้ยกขึ้นปักบูชา ฉะนั้น ธงบูชาจึงเป็นรูปธงปฏากมาแต่ดั้งเดิม และธงนี้จึงนับเข้าใน

เครื่องบูชาอย่างสูงประการหนึ่ง ซึ่งทำกันเป็นประเพณีมานานแล้ว ที่นิยมทำกันทั่วไปก็ในคราวถวายผ้ากฐินวัดใดแล้ว นิยมถวายธงยกขึ้นไว้หน้าวัดนั้นด้วย เพื่อเป็นการบูชาพระรัตนตรัย และเป็นเครื่องหมายให้รู้ว่าวัดนั้นได้รับผ้ากฐินแล้วไปในตัว บางแห่งนิยมถวายธงบูชาในเทศกาลตรุษสงกรานต์ อันเป็นเทศกาลเปลี่ยนปีศักราชในสมัยโบราณอีกวาระหนึ่ง แต่จะอย่างไรก็ตามเมื่อประสงค์จะถวายธงดังกล่าวนี้ ผู้ถวายไม่ต้องประกอบพิธีอะไรมากนอกจากเตรียมธงถวายพร้อมที่จะยกขึ้นบูชาแล้วนำไปยังสถานที่ที่ตนประสงค์จะยกขึ้นบูชานั้น ก่อนยกพึงทำจิตใจระลึกถึงคุณพระรัตนตรัยให้มั่น ด้วยการจุดธูปเทียนกล่าวคำบูชาพระรัตนตรัยก่อน แล้วกล่าวคำถวายธงตามแบบ ถ้าคนเดียวถวายจะว่าในใจหรือว่าออกเสียงก็แต่จะเห็นสมควร แต่ถ้าร่วมกันถวายหลายคน ควรให้หัวหน้านำกล่าวคำถวายแล้วว่าตามพร้อม ๆ กัน เพื่อความเรียบร้อย จบแล้วจึงยกธงขึ้นบูชาเป็นอันเสร็จพิธี.

คำถวายธงเพื่อบูชา

คำบาลี **มยํ อิมินา, ธชปฏาเกน, รตนตฺตยํ, อภิปูเชม, อยํ ธชปฏาเกน, รตนตฺตย-ปูชา, อมฺหากํ ทีฆรตฺตํ, หิตาย, สุขาย, สวตฺตตุ**

คำแปล ข้าพเจ้าทั้งหลาย ขอบูชา ซึ่งพระรัตนตรัย ด้วยธงแผ่นผ้านี้ กิริยาที่บูชา พระรัตนตรัยด้วยธงแผ่นผ้านี้ ขอจงเป็นไป เพื่อประโยชน์และความสุข แก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย สิ้นกาลนานเทอญ ฯ

๕.๑๖ การถวายเวจกุฎี

เวจกุฎี แปลว่า กุฎีหรือกระท่อมที่ถวายวัจจะ ของพระภิกษุสามเณร ได้แก่ส้วม หรือสถานที่สำหรับถ่ายอุจจาระและปัสสาวะในวัด มีพระพุทธานุญาตไว้ให้ภิกษุสงฆ์จัดสร้างขึ้นให้เป็นส่วนสัดโดยเฉพาะ ห้ามภิกษุสามเณรเที่ยวถ่ายเลอะเทอะไม่เป็นที่เป็นทางเด็ดขาด ทั้งนี้เพื่อสุขภาพอนามัยของภิกษุสามเณรเป็นสำคัญ ยิ่งกว่านั้น พระพุทธองค์ยังทรงตั้งธรรมเนียมที่จะพึงปฏิบัติในเวจกุฎีไว้หลายประการ จัดเป็นกิจวัตรอย่างหนึ่งในพระวินัย เพราะเหตุนี้เองในสมัยต่อมาทายกทายิกาผู้มีศรัทธาแสวงหาบุญและประสงค์จะสงเคราะห์พระวินัย อำนวยความสะดวกแก่สงฆ์จึงนิยมสร้างเวจกุฎีถวายสงฆ์

การถวายเวจกุฎีนี้ นับเข้าในเสนาสนทานประการหนึ่ง ระเบียบพิธีในการถวายก็เหมือนกับพิธีถวายเสนาสนะ กุฎี วิหาร และศาลาโรงธรรม ดังกล่าวแล้ว จะต่างแต่เพียงว่า เวจกุฎีนี้อาจตั้งอยู่ในที่ไม่เปิดเผย ไม่สมควรที่จะไปประกอบพิธีถวายยังสถานที่ตั้ง ควรใช้สถานที่ที่สมควรแห่งใดแห่งหนึ่งในวัดนั้น เช่น ศาลาการเปรียญ เป็นต้น เป็นบริเวณพิธี

แล้วล่ามสายสิญจน์จากเวจกุฏีที่จะถวายนั้นมายังบริเวณพิธี จะประกอบพิธีอื่นใดอีกแล้วแต่ศรัทธาของเจ้าภาพ ถึงพิธีถวายให้เจ้าภาพจับสายสิญจน์นั้นขึ้นประนมมือ ตั้ง **นโม** สามจบ แล้วกล่าวคำถวายตามแบบ พระสงฆ์รับ **สาธุ** และ**อนุโมทนา** ใช้วิเสสอนุโมทนาบ่ทวิหาร-ทานคาถา **สีตๆ อุณฺหๆ ปฏิหนฺติ**... อย่างอนุโมทนาเสนาสนทานอื่น ๆ ก็เป็นอันเสร็จพิธี

คำถวายเวจกุฏี

คำบาลี **มยๆ ภนฺเต, อิมๆ, วจฺจกุฏึ อาคตานาคตสฺส จาตุทฺทิสสฺส, ภิกฺขุสงฺฆสฺส, โอโณชยาม, สาธุ โน ภนฺเต, ภิกฺขุสงฺโฆ อิมๆ วจฺจกุฏึ ปฏิคฺคณฺหาตุ, อมฺหากๆ, ทีฆรตฺตๆ, หิตาย, สุขาย.**

คำแปล ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลาย ขอน้อมถวาย เวจกุฏีหลังนี้ แก่พระ-ภิกษุสงฆ์ ผู้มีในทิศทั้ง ๔ ที่มาแล้วก็ดี ยังไม่มาก็ดี ขอพระภิกษุสงฆ์จงรับเวจกุฏีหลังนี้ของข้าพพจ้าทั้งหลาย เพื่อประโยชน์และความสุข แก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย สิ้นกาลนานเทอญ ฯ

๕.๑๗ การถวายสะพาน

สะพาน เป็นสถานที่สำหรับใช้เดินข้ามลำธารและคลอง ดู พระโบราณาจารย์ท่านจัดเข้าไว้ในอนวัชชกรรม การกระทำที่ไม่มีโทษ มีแต่ประโยชน์ส่วนเดียวซึ่งพระพุทธเจ้าทรงยกย่องว่าเป็นมงคลประการหนึ่ง เหมือนการขุดบ่อสระและปลูกสวนดอกไม้ไว้ในวัด เป็นต้น การสร้างสะพานในวัด หรือเป็นทางเข้าวัดในที่ใกล้วัดนั้น ต้องหวังผลให้เป็นสาธารณประโยนชน์จริง ๆ คือ ต้องอุทิศให้เป็นของกลาง ไม่แสดงความยินดียินร้ายในผู้เดินผู้ใช้สะพานของตนนั้น ว่าเป็นมิตรหรือเป็นข้าศึกกัน จึงจะเป็นกุศลเป็นมงคลอันยิ่ง ฉะนั้นท่านจึงได้ประพันธ์คำถวายไว้สำหรับให้ตั้งใจเป็นกลางดังแสดงแล้ว

สำหรับพิธีถวาย จะประกอบขึ้นในสถานที่ตั้งสะพานนั้น หรือจะประกอบที่ศาลาการเปรียญในวัดนั้นเป็นต้น ก็ได้ แล้วแต่เหมาะ ถ้าประกอบห่างจากที่ตั้งสะพาน พึงล่ามสายสิญจน์จากสะพานไปยังบริเวณพิธีและจะมีพิธีฉลองเป็นต้นด้วยก็แล้วแต่ศรัทธาของผู้ถวาย ถึงเวลาถวายพึงทำต่อหน้าสงฆ์อย่างเดียวกับการถถวายเสนาสนทานอื่น ๆ ที่กล่าวแล้ว ผู้ถวายบูชาพระรัตนตรัยก่อนด้วยตั้ง **นโม** สามจบ แล้วกล่าวคำถวายตามแบบ ถ้าล่ามสายสิญจน์มาพึงประคองสายสิญจน์ในขณะประกอบพิธีถวายด้วย

คำถวายสะพาน

คำแปล **มยๆ ภนฺเต, อิมๆ, เสตุๆ, มหาชนาน, สาธารณตฺถาย, นิยาเทม, สาธุ โน**

ภนฺเต, สงฺโฆ, อิมสฺมึ, เสตุมฺหิ, นิยาทิเต, สกฺขิโก โหตุ, อิทं, เสตุทานนฺ, อมฺหากญฺ ทีฆรตฺตญฺ, หิตาย, สุขาย, สวตฺตตุ.

คำแปล ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลาย ขอมอบถวาย ซึ่งสะพานนี้ เพื่อประโยชน์ทั่วไปแก่มหาชนทั้งหลาย ขอพระสงฆ์จงเป็นพยาน แก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย ในสะพานที่ข้าพเจ้าทั้งหลายได้มอบให้แล้วนี้ ขอเสตุทานนี้ จงเป็นไปเพื่อประโยชน์และความสุข แก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย สิ้นกาลนานเทอญ ฯ

พอจบคำถวายพระสงฆ์รับ **สาธุ** แล้วอนุโมทนา ในกรณีนี้นิยมใช้บทวิเสสอนุโมทนาบท นิธิกัณฑ์ จะใช้เต็มบท หรืออย่างย่อดังกล่าวแล้วในเรื่องพิธีอนุโมทนาก็ได้ หรือจะใช้บทอื่นจากนี้ ก็แล้วแต่หัวหน้าสงฆ์จะเห็นสมควร จบอนุโมทนาแล้วเป็นอันเสร็จพิธี.

๕.๑๘ การถวายทานพิเศษ

นอกจากการถวายทานต่าง ๆ ดังกล่าว ในบทนี้แด่พระสงฆ์แล้ว ยังมีประเพณีการถวายสิ่งอื่น ๆ นอกจากวัสดุสิ่งของอันเป็นปัจจัย ๔ ในการครองเพศบรรพชิตเรียกว่าทานพิเศษ ซึ่งจะได้นำมากล่าวในที่นี้ได้แก่ การถวายปราสาทผึ้ง การถวายโรงอุโบสถ การถวายยานพาหนะ การถวายคัมภีร์พระไตรปิฎก และการถวายคัมภีร์พระธรรม

พิธีถวายทำเช่นเดียวกับการถวายสิ่งอื่น ๆ ในลักษณะเดียวกันดังที่กล่าวมาแล้ว ทั้งฝ่ายผู้ถวายและพระสงฆ์ผู้รับถวาย มีแตกต่างกันเฉพาะคำถวายทั้งที่เป็นคำบาลีและคำแปล ดังนี้

๑) คำถวายปราสาทผึ้ง

คำบาลี **มย ภนฺเต, อิมं, สปริวารं, มธุปุปฺผปาสาทं อิมสฺมึ วิหาเร, ภิกฺขุสงฺฆสฺส, โอโณชยาม, สาธุ โน ภนฺเต, ภิกฺขุสงฺโฆ, อิมं, สปริวารं, มธุปุปฺผปาสาทं, ปฏิคฺคณฺหาตุ, อมฺหากญฺ, ทีฆรตฺตญฺ, หิตาย, สุขาย.**

คำแปล ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลาย ขอน้อมถวายปราสาทผึ้งนี้กับทั้งบริวาร แก่พระภิกษุสงฆ์ ในวิหารวัดนี้, ขอภิกษุสงฆ์จงรับปราสาทผึ้งนี้ กับทั้งบริวารของข้าพเจ้าทั้งหลายเพื่อประโยชน์และความสุข แก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย สิ้นกาลนานเทอญ.

๒) คำถวายโรงอุโบสถ

คำบาลี **มยं ภนฺเต, อิมं อุโปสถาคารं, สงฺฆสฺส, นิยฺยาเทม. สาธุ โน ภนฺเต, สงฺโฆ, อิมं อุโปสถาคารं, ปฏิคฺคณฺหาตุ อมฺหากญฺ, ทีฆรตฺตญฺ, หิตาย, สุขาย.**

คำแปล ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลาย ขอมอบถวายซึ่งโรงอุโบสถหลังนี้แก่พระสงฆ์ ขอพระสงฆ์จงรับซึ่งโรงอุโบสถหลังนี้ ของข้าพเจ้าทั้งหลาย เพื่อประโยชน์และความสุขแก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย สิ้นกาลนาน เทอญ.

๓) คำถวายยานพาหนะ

คำบาลี **มยं ภนฺเต, อิมं ยานं, ภิกฺขุสงฺฆสฺส, นิยฺยาเทม. สาธุ โน ภนฺเต, ภิกฺขุสงฺโฆ, อิมं, ยานं, ปฏิคฺคณฺหาตุ, อมฺหากं, ทีฆรตฺตं, หิตาย, สุขาย.**

คำแปล ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ ข้าเจ้าทั้งหลาย ขอมอบถวาย ซึ่งยานพาหนะนี้ แก่พระภิกษุสงฆ์จงรับ ซึ่งยานพาหนะนี้ ของข้าพเจ้าทั้งหลาย เพื่อประโยชน์และความสุขแก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย สิ้นกาลนาน เทอญ.

๔) คำถวายคัมภีร์พระไตรปิฎก

คำบาลี **มยं ภนฺเต, อิมं, สปริวารं เตปิฏกคนฺถं สาตฺถं, สพฺยญฺชนं, เกวลปริปุณฺณं ปริสุทฺธं, จาตุทฺทิสสฺส ภิกฺขุสงฺฆสฺส, โอโณชยาม. สาธุ โน ภนฺเต, ภิกฺขุสงฺโฆ, อิมं, สปริวารं, เตปิฏกคนฺถं สาตฺถं สพฺยญฺชนं, เกวลปริปุณฺณं, ปริสุทฺธं ปฏิคฺคณฺหาตุ อมฺหากं, ทีฆรตฺตं, หิตาย, สุขาย.**

คำแปล ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญข้าพเจ้าทั้งหลาย ขอน้อมถวาย ซึ่งคัมภีร์พระไตรปิฎก อันมีอรรถะและพยัญชนะครบถ้วนกระบวนความ บริสุทธิ์บริบูรณ์สิ้นเชิง กับทั้งบริวารนี้ แก่พระภิกษุสงฆ์ ผู้มีในทิศทั้งสี่ ขอพระภิกษุสงฆ์จงรับ ซึ่งคัมภีร์พระไตรปิฎก อันมีอรรถะและพยัญชนะครบถ้วนกระบวนความ บริสุทธิ์บริบูรณ์สิ้นเชิง กับทั้งบริวารนี้ ของข้าพเจ้าทั้งหลาย เพื่อประโยชน์และความสุข แก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย สิ้นกาลนานเทอญ.

๕) คำถวายคัมภีร์พระธรรม

คำบาลี **มยं ภนฺเต, อิมं, สปริวารं, โปฏฺฐกคนฺถं พหุชฺชนหิตาย, พหุชนสุขาย, มหาเถเรหิ ยุตฺตปฺปยุตฺตं, ธมฺมิกं ธมฺมลทฺธं, จาตุทฺทิสสฺส, ภิกฺขุสงฺฆสฺส โอโณชยาม. สาธุ โน ภนฺเต, ภิกฺขุสงฺโฆ, อิมं สปริวารं, โปฏฺฐกคนฺถं, พหุชฺชนหิตาย, พหุชฺชนสุขาย, มหาเถเรหิ ยุตฺตปฺปยุตฺตं ธมฺมิกं ธมฺมลทฺธं, ปฏิคฺคณฺหาตุ, อมฺหากं, ทีฆรตฺตं, หิตาย, สุขาย.**

คำแปล ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลาย ขอน้อมถวาย ซึ่งคัมภีร์พระธรรม อันพระมหาเถระทั้งหลาย ชำระสอบทานแล้ว อันเกิดขึ้นโดยชอบธรรม อันได้

มาโดยธรรม กับทั้งบริวารนี้ แก่พระภิกษุสงฆ์ ผู้มีในทิศทั้งสี่ ขอพระภิกษุสงฆ์จงรับ ซึ่งคัมภีร์พระธรรม อันพระมหาเถระทั้งหลาย ชำระสอบทานแล้ว อันเกิดขึ้นแล้วโดยชอบธรรม อันได้มาโดยธรรมกับทั้งบริวารนี้ ของข้าพเจ้าทั้งหลาย เพื่อประโยชน์และความสุข แก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย สิ้นกาลนานเทอญ.

บทที่ ๖ ศาสนพิธีในงานเทศกาลและวันสำคัญ

๖.๑ งานวันขึ้นปีใหม่

วันขึ้นปีใหม่เป็นวันเทศกาลที่ประชาชนมีประเพณีทำบุญและมาร่วมงานรื่นเริง ดูมหรสพหรือมีการละเล่นพื้นเมือง หรือเที่ยวเตร่หาความสนุกสนานเป็นการเฉลิมฉลองการขึ้นปีใหม่ที่ทุกคนต้องการความสุขและศิริมงคล งานวันขึ้นปีใหม่นิยมมีงาน ๒ วันติดกัน คือวันสิ้นปีหรือสิ้นปีเก่าวันหนึ่ง และวันขึ้นปีใหม่อีกวันหนึ่ง

ประเทศไทยกำหนดเอาวันที่ ๑ เมษายนเป็นวันขึ้นปีใหม่มาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๓๒ และมาเปลี่ยนเป็นวันที่ ๑ มกราคม เป็นวันขึ้นปีใหม่ตามแบบสากล ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๘๔ มาจนกระทั่งปัจจุบันนี้ ในสมัยเมื่อถือเอาวันที่ ๓๑ มีนาคมเป็นวันสุดท้ายของปีเก่าและวันที่ ๑ เมษายนเป็นวันขึ้นปีใหม่ มีการจัดงานพระราชพิธีส่งท้ายปีเก่าต้อนรับปีใหม่ต่อเนื่องกัน เป็นพระราชพิธีตรุษและพระราชพิธีเถลิงศกสงกรานต์เริ่มต้นงานตั้งแต่วันที่ ๒๘ มีนาคม ไปสิ้นสุดลงในวันที่ ๒ เมษายน ระหว่างงานพระราชพิธีตรุษสงกรานต์นี้มีงานทรงบำเพ็ญพระราชกุศลและงานพระราชพิธีอื่นแทรกหลายอย่าง ปัจจุบันเมื่อถึงเอาวันที่ ๑ มกราคม เป็นวันขึ้นปีใหม่ งานพระราชพิธีอย่างเก่าจึงเปลี่ยนแปลงไปและที่ยกเลิกไปเลยก็มี กล่าวคือมีการแยกงานพระราชพิธีตรุษและพระราชพิธีเถลิงศกสงกรานต์เป็น ๒ งาน คือ พระราชพิธีขึ้นปีใหม่งานหนึ่งและพระราชพิธีสงกรานต์งานหนึ่ง

พระราชพิธีขึ้นปีใหม่ในปัจจุบันคงจัดให้มีแต่การพระราชกุศลทรงบาตร เรียกว่า พระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลทรงบาตรวันขึ้นปีใหม่ ซึ่งได้เคยกำหนดทรงบาตรในตอนเช้าวันขึ้ปีใหม่คือวันที่ ๑ มกราคม ต่อมาเห็นว่าไม่สะดวกทั้งฝ่ายพระสงฆ์ที่นิมนต์มารับพระราชทานอาหารบิณฑบาตในพระบรมมหาราชวัง และทางฝ่ายเจ้านายข้าราชการที่มาเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทในการถวายอาหารบิณฑบาตโดยเสด็จพระราชกุศล เพราะในวันเดียวกันนี้ ทางราชการและกรุงเทพมหานคร ก็จัดงานบำเพ็ญกุศลฉลองวันขึ้นปีใหม่ นิมนต์พระสงฆ์ ๕๐๐ รูป มารับบิณฑบาต และพระสงฆ์ ๑๐ รูป มาเจริญพระพุทธมนต์ที่ท้องสนามหลวง กลางคืนที่ ๓๑ ธันวาคม ก็มีมหรสพฉลอง ข้าราชการและประชาชนตามท้องถิ่นรอบนอกก็ร่วมกันจัดงานทำบุญตักบาตรตามย่านต่าง ๆ บางแห่งก็จัดตั้งประจำโรงพิธีนิมนต์พระสงฆ์มาเจริญพระพุทธมนต์ มีมหรสพฉลองตอนกลางคืน รุ่งขึ้นถวายอาหารจตุปัจจัยเครื่องไทยธรรม โดยเหตุนี้จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้กำหนดการพระราชพิธีบำเพ็ญพระราชกุศลทรงบาตรวันขึ้นปีใหม่ ในวันที่ ๓๑ ธันวาคมของปีเก่า

สมัยก่อนพระสงฆ์ที่นิมนต์มารับอาหารบิณฑบาตในพระบรมมหาราชวังต้องใช้บาตรมีถลกสพายพร้อมกับถือย่ามสำหรับผลไม้และของหวาน เวลานี้คงจะหาถลกได้ยากจึงใช้อุ้มบาตรอย่างบิณฑบาตธรรมดา แต่ก็ถือย่ามด้วย งานพระราชพิธีทรงบาตรวันขึ้นปีใหม่บางปีก็นิมนต์พระสงฆ์ทรงสมณศักดิ์ตามวัดต่าง ๆ มีจำนวน ๕๒๕ รูปบ้าง ๕๐๐ รูปบ้าง อาจจะนิยมมากหรือน้อยกว่านี้ก็ได้สุดแล้วแต่จำนวนผู้มาตักบาตรร่วมเสด็จพระราชกุศลมากหรือน้อยกะพอดีกับจำนวนพระสงฆ์แบ่งออกเป็นสาย ๆ ละ ๒๕ รูป เว้นแต่สายที่เข้ารับพระราชทานจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถสายนี้นิมนต์พระสงฆ์ ๕๐ รูป มีสมเด็จพระราชาคณะหรือพระราชาคณะผู้ใหญ่เป็นหัวหน้าสายนำเข้ารับ ผู้ที่เตรียมขันข้าวอาหารคาวหวานมาใส่บาตรจึงกะให้พอดีกับจำนวนพระ ๒๕ รูป ผู้ที่มาตักบาตรร่วมเสด็จพระราชกุศลวันขึ้นปีใหม่ นอกจากพระบรมวงศานุวงศ์แล้ว ก็มีคณะองคมนตรี คณะรัฐมนตรี และข้าราชการผู้ใหญ่จากกระทรวงทบวงกรมต่าง ๆ เมื่อพระสงฆ์รับบิณฑบาตหมดเรียบร้อยทุกสายแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ จะเสด็จพระราชดำเนินไปทรงทักทายปราศรัยกับท่านที่มาตักบาตร เมื่อได้เวลาพอสมควรจึงเสด็จขึ้น บรรดาผู้ที่ไปร่วมตักบาตรกลับออกจากพระบรมมหาราชวังเป็นเสร็จงานพระราชพิธีทรงบาตรวันขึ้นปีใหม่

สำหรับงานของทางราชการ และประชาชนในวันขึ้นปีใหม่ ก็จะมีตั้งแต่คืนวันที่ ๓๑ ธันวาคม จนถึงวันที่ ๑ มกราคม เช่นที่เคยยึดถือมาเดิม คือในวันสิ้นปีหรือวันที่ ๓๑ ธันวาคม ทางราชการหรือประชาชนในท้องถิ่นต่าง ๆ จัดให้มีการรื่นเริงและมหรสพจนเที่ยงคืน มีการเชิญบุคคลสำคัญของบ้านเมืองเช่นประธานรัฐสภา นายกรัฐมนตรี ประธานศาลฎีกา กล่าวคำปราศรัยทางสื่อสารมวลชนต่าง ๆ ในตอนสุดท้ายก่อนจะถึงเวลา ๒๔.๐๐ น. ก็จะมีพระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชทานพรปีใหม่แก่ประชาชน สมเด็จพระสังฆราชประทานพรปีใหม่แก่พุทธศาสนิกชน พอถึงเวลา ๒๔.๐๐ น. วัดวาอารามต่าง ๆ จะจัดพระสงฆ์เจริญชัยมงคลคาถาย่ำฆ้องกลองประโคมเพื่อแสดงความยินดีต้อนรับรุ่งอรุณแห่งชีวิตของประชาชนในปีใหม่ โดยทั่วกันตอนเช้าวันที่ ๑ มกราคม ก็จะมีการทำบุญตักบาตรสุดแท้แต่การจัด บางปีมีการจัดร่วมกัน บางปีบางท้องที่ก็ไปทำบุญตักบาตรกันที่วัดหรือที่ใด ๆ บางท่านบางครอบครัวก็มีการทำบุญตักบาตรหรือการทำบุญเลี้ยงพระที่บ้านหรือที่สำนักงานของตน

การทำบุญส่งท้ายปีเก่าและต้อนรับปีใหม่ พุทธศาสนิกชนมีวัตถุประสงค์ดังนี้

(๑) เพื่อเป็นการฉลองชีวิตของตน ที่รอดพ้นความตายมาได้โดยสวัสดีที่ไม่ตายลงเสียในระหว่างปีที่ผ่านมา และเป็นการต้อนรับปีใหม่ ซึ่งเป็นการเริ่มชีวิตในวันใหม่ด้วยการ

ทำความดีคือทำบุญ เพื่อความเจริญรุ่งเรืองในการดำเนินชีวิตในปีใหม่นั้นต่อไป

(๒) เพื่อเป็นการฉลองความสำเร็จแห่งกิจการงานต่าง ๆ ที่ดำเนินมาโดยเรียบร้อย ราบรื่นผ่านอุปสรรคต่าง ๆ มาได้อย่างปลอดภัย และเป็นการสร้างบุญกุศลอันเป็นทุนสำรองไว้สำหรับการดำเนินชีวิตและกิจการงานในปีใหม่ต่อไป

(๓) เพื่อเป็นการอุทิศส่วนกุศล อันเป็นส่วนแห่งความกตัญญูกตเวทีต่อบรรพบุรุษของตน ตามหน้าที่ของคนไทยพึงสนองคุณแก่บุพการีของตน

(๔) เพื่อเป็นการรักษาธรรมเนียมประเพณีอันดีงาม ซึ่งเป็นวัฒนธรรมไทย ให้คงอยู่และเจริญยั่งยืนสืบไป

(๕) เพื่อเป็นการร่วมสังสรรค์ระหว่างญาติสนิทมิตรสหายผู้ร่วมงาน เพื่อนบ้าน ได้ทำบุญร่วมกัน สนุกสนานร่วมกันเป็นการสมัครสมานสามัคคีระหว่างกัน อันจะยังผลให้อยู่ร่วมกันด้วยความผาสุก และสร้างเสริมความมั่นคงและความเจริญก้าวหน้าให้แก่ประเทศชาติด้วย

๖.๒ งานวันตรุษสงกรานต์

วันตรุษสงกรานต์ เป็นเทศกาลวันสิ้นปีเก่าขึ้นปีใหม่ของคนไทย ซึ่งยึดถือสืบเนื่องเป็นประเพณีมาแต่โบราณ เป็นระยะเวลาเข้าฤดูร้อนที่เสร็จจากการเก็บเกี่ยวข้าว จึงว่างจากการงานประจำ มาร่วมกันทำบุญแล้วมีการละเล่นสนุกสนานรื่นเริงร่วมกันในแต่ละหมู่บ้าน ตำบล หรือเมืองหนึ่ง ๆ แม้ปัจจุบันทางราชการได้ประกาศ วันที่ ๓๑ ธันวาคม เป็นวันสิ้นปี และวันที่ ๑ มกราคม ของทุกปีเป็นวันขึ้นปีใหม่แล้วก็ตาม ประเพณีวันตรุษสงกรานต์ตามประเพณีไทยก็ยังคงมีอยู่

วันตรุษ คือวันแรม ๑๕ ค่ำ เดือน ๔ ซึ่งถือเป็นวันสิ้นปีนักษัตรหนึ่ง ๆ *(ปีขวด ฉลู ขาล ฯลฯ)* ตามประเพณีไทยแต่โบราณ และถือเอาวันขึ้น ๑ ค่ำเดือน ๕ ตามจันทรคติเป็นวันขึ้นปีใหม่ และต่อมาได้เปลี่ยนไปถือตามแบบพม่า คือถือวันเปลี่ยนจุลศักราชใหม่ คือ **วันสงกรานต์** เป็นวันขึ้นปีใหม่ ซึ่งจะตรงกับวันที่ ๑๓ เมษายน ทางสุริยคติ และถือเอาวันที่ **๑๓, ๑๔, ๑๕** เมษายนของทุกปีเป็นเทศกาลสงกรานต์

เทศกาลตรุษ ที่ยังมีถืออยู่ในบางท้องที่ของประเทศ จะเริ่มตั้งแต่วันแรม ๑๕ ค่ำ เดือน ๔ ของทุก ๆ ปี ถือกันว่าเป็นวันแรม ๑๕ ค่ำเดือน ๔ ของทุก ๆ ปี ถือกันว่าเป็นวันพักผ่อนประจำปีเพราะได้ตรากตรำทำงานกันมาตลอดทั้งปี จะมีการทำบุญและมีการละเล่นสนุกสนานร่าเริงกัน หรือไม่ก็มีการเที่ยวเตร่เป็นการพักผ่อนติดต่อกันไปจนถึงวัน

เปลี่ยนศักราชใหม่ในวันสงกรานต์ เพราะในช่วงนี้เป็นฤดูร้อน ฝนยังไม่ตกจะไปเที่ยวไหนไม่ต้องห่วงเรื่องฝนฟ้าที่จะไปประกอบอาชีพทำมาหากินกัน ฝ่ายพวกแม่บ้านก็คอยทำขนมนมเนยไว้ประจำบ้าน เพื่อคอยต้อนรับแขกที่จะมาเที่ยวที่บ้าน และนำไปเป็นของเยี่ยมญาติพี่น้องประจำปีกัน หรือหนุ่มสาวก็ช่วยกันทำขนม โดยเฉพาะก็คือทำข้าวเหนียวแดง กวนข้าวเหนียวแก้ว เป็นการสนุกสนานคุยกันไปบ้าง เล่นกันไปบ้าง ร้องรำทำเพลงกันไปตามประสา หรือจะมีการละเล่นอย่างอื่น ๆ เช่น เล่นเพลงพวงมาลัยกันในยามค่ำคืนเป็นต้น ทำกันอยู่อย่างนี้เรื่อย ๆ ไปจนถึงวันสงกรานต์

วันสงกรานต์ เป็นวันคาบเกี่ยวระหว่างปีต่อกัน เขาจึงเรียกว่าสงกรานต์ ตามรูปศัพท์เดิมคำว่าสงกรานต์นี้ แยกออกเป็น ๒ คำ คือ ศัพท์ว่า **สงฺกร** แปลว่า ปนกัน ระคนกัน หมายความว่าคาบเกี่ยวกันอย่าง ๑ ศัพท์ว่า **อนฺต** แปลว่า ที่สุด สุดท้าย อย่าง ๑ เมื่อรวมศัพท์ ๒ ศัพท์เข้าด้วยกัน เขียนเป็นว่า สงกรานต์ จึงแปลเอาความหมายว่า ที่สุดของการคาบเกี่ยวกัน คือ คาบเกี่ยวระหว่างปีเก่าที่จะหมดไป กับคาบเกี่ยวกับวันของปีใหม่ต่อไป จะสังเกตเห็นได้เช่นในวันที่ ๑๓ หรือวันที่ ๑๔ เมษายน ตามทางสุริยคติในปฏิทินโหราศาสตร์จะบอกกำหนดเวลาที่ดาวอาทิตย์จะยกเข้าไปสถิตย์ในราศีเมษ เวลา ๑๓.๕๐ น. หรือ ๑๔.๒๕ น. เป็นต้น จะเห็นว่าในวันนั้นจะเป็นทั้งวันเก่าเป็นทั้งวันใหม่ปนกันไป ในวันรุ่งขึ้นอีกวันหนึ่งเขาจึงเรียกกันว่าวันเนาว์ แปลว่า วันใหม่ คำว่าเนาว์ แผลงมาจากศัพท์บาลีว่า นวะ แปลว่าใหม่ เนาว์มีเสียงใกล้เคียงกับคำว่า นวะ เป็นวันใหม่ของปีนักษัตรใหม่

พอถึงวันสงกรานต์ชาวไทยเราพากันทำขนมนมเนย โดยเฉพาะก็คือการกวนขนมกาละแมกันทั่วไป ตลอดจนขนมอย่างอื่น เพื่อเตรียมตัวทำบุญตักบาตรฉลองวันปีใหม่ เพื่อความเป็นศิริมงคลโชคดีในปีต่อไปด้วย พวกหนุ่ม ๆ สาว ๆ จะประดับประดาตกแต่งกันสวยงาม พากันไปทำบุญตักบาตรบ้าง เอาข้าวปลาอาหารไปส่งให้คุณพ่อ คุณแม่ ปู่ย่าตายายที่ไปถือศีลกินเพลที่วัดบ้าง หรือเอาข้าวปลาอาหารขนมนมเนยไปส่งตามบ้านญาติที่อยู่ห่างไกล แสดงถึงความคิดถึงไปเยี่ยมเยียนกันในปีหนึ่ง ๆ เพื่อจะให้ได้รู้จักกับญาติมีความสนิทสนมคุ้นเคยกันต่อไป หมู่บ้านบางแห่งจะทำข้าวแช่ส่งกันถึง ๓ วัน โดยถือคติตามแบบประวัติของวันสงกรานต์ ประจวบกับเป็นฤดูที่ร้อนจัด หากเป็นข้าวที่แช่น้ำจะทำให้เย็นดี และไม่เสียหรือบูดง่ายด้วย

ฝ่ายพวกหนุ่มสาว หรือพวกเด็ก ๆ พอเสร็จจากการภารกิจอย่างอื่นแล้ว จะมาจับกลุ่มกันเล่นการละเล่นต่าง ๆ กัน ในตอนกลางวันจะมีการเล่นซักคะเย่อกันบ้าง เล่นลูกช่วงปากันบ้าง ลูกช่วงรำบ้าง ส่วนพวกเด็ก ๆ จะเล่นเข้าผีกัน เช่น ผีลิงลมบ้าง ผีกระด้งบ้าง ผีครกบ้าง

พอตกเวลาค่ำคืน จะรวมกลุ่มกันเล่นเพลงแม่พวงมาลัยบ้าง รำวงกันบ้าง เล่นสะบ้าทอยบ้าง เล่นสะบ้ารำบ้าง ตามประเพณีที่เคยเล่นกันมา

ประเพณีการทำบุญตักบาตรในวันสงกรานต์ นิยมทำกันถึง ๓ วัน บางแห่งมากออกไปถึง ๖ วันก็มี

ในวันสุดท้ายของสงกรานต์ จะมีประเพณีอีกอย่างหนึ่ง คือ วันสรงน้ำพระ โดยชาวบ้านจะนิมนต์เอาพระพุทธรูป ที่ถือกันว่าศักดิ์สิทธิ์ประจำวัดหรือหมู่บ้าน เอาออกมาตั้งหรือแห่ให้ชาวบ้านทั่ว ๆ ไปมาทำพิธีสรงน้ำพระกัน โดยใช้น้ำอบไทยผสมกับน้ำไปพรมสรงน้ำพระพุทธรูป พระพุทธรูปท่านก็ยิ้มต้อนรับผู้มาสรงน้ำทั่ว ๆ ไป หลังจากนั้นจึงทำพิธีสรงน้ำพระสงฆ์ที่ประจำอยู่ในวัด

วิธีสรงน้ำพระสงฆ์ ก่อนจะถึงวันพิธีสรงน้ำ จะมีทายกทายิกาของวัดมาจัดสถานที่ไว้ก่อน โดยตั้งลำรางสำหรับให้ชาวบ้านได้เทน้ำไว้ จะเป็นรางน้ำไม้ไผ่หรือรางสังกะสีก็ได้ หากเป็นวัดโบราณหน่อย บางทีจะมีลำรางไว้เสร็จเรียบร้อย ลำรางที่ว่านี้จะตัดเอาต้นตาลทั้งต้นมาขุดขัดเกลาให้เป็นรางน้ำทั้งลำต้นทีเดียว เพราะต้นตาลไม่ผุง่าย พอทายกทายิกาจัดหาไม้ไผ่มาทำเป็นตีนกาแล้ว จะใช้ตอกมัดให้ลาดต่ำไปโดยลำดับ จนถึงปลายรางน้ำที่จะไหลไปที่สรงน้ำ

สำหรับที่สรงน้ำ ทายกทายิกาจะเอาใบก้านมะพร้าวฉีกตรงกลางมากั้นที่ทางตามที่กะประมาณไว้เป็นรูปห้องสี่เหลี่ยม เป็นที่กั้นให้พระสงฆ์สรงน้ำผลัดผ้า มีประตูเข้าออก ปลายลำรางจะจ่อเข้าไปในห้องสี่เหลี่ยมที่กั้นล้อมรอบไว้ด้วยทางมะพร้าวนี้

เมื่อชาวบ้านได้สรงน้ำพระสงฆ์พระพุทธรูปแล้ว จะนิมนต์พระสงฆ์สามเณรทั้งวัดลงมาประชุมพร้อมกัน โดยมากจะเป็นศาลาการเปรียญ และเป็นเวลาบ่าย ๆ เมื่อทายกทายิกาและชาวบ้านทั่ว ๆ ไปรับศีล ๕ จากพระสงฆ์แล้ว จะนิมนต์พระสงฆ์เรียงองค์ไปตามลำดับตั้งแต่ประธานสงฆ์เป็นต้นเรื่อยไปคราวละองค์ไปสรงน้ำที่ห้องดังกล่าว พอไปถึงจัดแจงเอาจีวรออกส่งให้ทายกที่คอยทำหน้าที่ช่วยเหลืออยู่แล้ว ท่านจะนั่งลงบนกระดานที่เขาจัดวางไว้ตรงปลายลำรางพอดี พวกทายกที่อยู่ในห้องนั้นจะส่งเสียงบอกออกไปให้ชาวบ้านที่อยู่ตามลำราง จะเป็นผู้เฒ่าผู้แก่ ผู้หนุ่มผู้สาว หรือเด็กเล็กก็ตามให้ช่วยกันเทน้ำใส่ลำรางได้ น้ำที่เขาเตรียมไว้โดยใส่กระป๋องหาบมาเป็นคู่ ๆ และผสมน้ำอบไทยลงไป ก็จะไหลเรื่อยไปตามลำรางจนถึงพระสงฆ์ในห้องน้ำ หากน้ำยังน้อยไปไม่พอ พวกทายกก็จะตะโกนบอกให้เทน้ำใหม่ ชาวบ้านก็จะเทลงไปอีก ในขณะที่เทน้ำลงไปตามลำรางพวกหนุ่มสาวจะเอาน้ำสาดกันบ้าง เด็ก ๆ ก็สาดพวกเด็ก ๆ กันบ้าง เป็นการสนุกสนานกันไป

พอเสร็จจากรูปที่ ๑ แล้ว จึงนิมนต์รูปที่ ๒-๓ ตามลำดับเรื่อยไปจนถึงสามเณรน้อยรูปสุดท้าย สรงกันเรื่อยไปสาดน้ำกันไปจนครบทุกรูป

เมื่อเสร็จจากการสรงน้ำแล้ว ชาวบ้านทุกคนจะไปรวมกันบนศาลาการเปรียญอีกครั้งหนึ่ง ในตอนนี้จะนิมนต์พระสงฆ์ทั้งหมดให้สวดมาติกาบังสุกุลกระดูก ซึ่งชาวบ้านได้นำเอาโกศกระดูกของปู่ย่าตายายหรือพ่อแม่มารวมกันไว้บนศาลา ในวันสงกรานต์จึงนำมาเพื่อให้พระสงฆ์สวดมาติกาบังสุกุล เป็นการทำบุญส่วนปุพพเปตพลี คือทำบุญให้ปู่ย่าตายายพ่อแม่ที่ล่วงลับไปแล้ว ในปีหนึ่งก็มาร่วมทำกันครั้งหนึ่ง ซึ่งนับว่าได้ปฏิบัติตามหลักของทางศาสนา บำเพ็ญตนเป็นลูกที่ดีโดยยึดถือหลักปฏิบัติตามหน้าที่ที่ลูกจะต้องกระทำ ๕ ประการในคิหิปฏิบัติ

เมื่อทำพิธีสวดมาติกาบังสุกุลเสร็จเรียบร้อย จึงไปเอาโกศกระดูกแยกย้ายกันกลับไปบ้านของตน แล้วเริ่มเอาน้ำอบไทยไปรดน้ำญาติผู้ใหญ่ หรือผู้ใหญ่ที่เคารพนับถือตามบ้านต่าง ๆ ผู้ใหญ่ก็จะให้ศีลให้พรให้ลูกหลานมีความสุขความเจริญให้ทำมาหากินร่ำรวย มีโชคดีตลอดไป

ปัจจุบันทางราชการประกาศให้วันที่ ๑๓ เมษายนเป็นวันหยุดราชการ ๑ วัน เรียกว่าวันสงกรานต์

๖.๓ งานวันจักรี

วันที่ ๖ เมษายน ของทุกปี ทางราชการประกาศเป็นวันที่ระลึกวันจักรี โดยถือว่าวันนี้เป็นวันที่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก องค์พระปฐมกษัตริย์แห่งพระบรมราชจักรีวงศ์เสด็จขึ้นครองราชสมบัติ พระมหากษัตริย์แห่งพระบรมราชวงศ์นี้ได้ขึ้นครองราชย์สืบสันตติวงศ์ต่อมาถึงรัชกาลปัจจุบัน ม.ร.ว.แสงโสม เกษมศรี และนางวิมล พงศ์พิพัฒน์ เขียนไว้ในหนังสือประวัติศาสตร์สมัยรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๑-รัชกาลที่ ๓ *(พ.ศ. ๒๓๒๕-๒๓๙๔)* บทที่ ๑ ตอนหนึ่งว่า

" . . . . เมื่อสมเด็จเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึก ซึ่งกำลังไปราชการทัพอยู่ที่ประเทศกัมพูชาทราบข่าวการจลาจล รีบยกกองทัพกลับมาถึงกรุงธนบุรีในวันที่ ๖ เมษายน พ.ศ. ๒๔๓๕ ราษฎรพากันชื่นชมยินดีออกไปคอยต้อนรับเป็นอันมาก ต่างร้องขอให้ช่วยปราบยุคเข็ญ ครั้นมาถึงพระราชวัง ข้าราชการทั้งปวงก็พากันอ่อนน้อมอัญเชิญขึ้นเป็นพระมหากษัตริย์ เมื่อทรงจัดการเรื่องเกี่ยวกับพวกกบฏ และสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีแล้ว พระราชกิจประการแรกที่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกทรงจัด ก็คือให้ใช้แต่ฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยา เป็นฝั่งพระนครแต่ฝั่งเดียว และโปรดจัดสร้างกรุงเทพ

มหานคร ฯ ขึ้น ..... โปรดให้สร้างพระราชมณเฑียรขึ้นใหม่ทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยา ประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเศกขึ้นโดยย่อครั้งหนึ่งก่อน เพราะยังทรงจัดบ้านเมืองไม่เรียบร้อย และต่อมาอีก ๓ ปี คือในปี พ.ศ. ๒๔๒๘ จึงโปรดให้จัดตั้งพระราชพิธีบรมราชาภิเษกขึ้นใหม่อีกเต็มตามพิธีเยี่ยงโบราณราชประเพณี ....."

ฉะนั้นเมื่อถึงกาลเวียนมาบรรจบครบรอบ จึงได้จัดให้มีงานเป็น**รัฐพิธี** แต่ไม่มีพิธีสงฆ์ทางศาสนา คงมีแต่เฉพาะพิธีถวายสักการะบูชาพระบรมรูปพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชที่เชิงสะพานปฐมบรมราชานุสรณ์ *(สะพานพุทธยอดฟ้า)* และเปิดปราสาทพระเทพบิดรในพระบรมมหาราชวังให้ข้าราชการและประชาชนไปถวายสักการะบูชาพระบรมรูปอดีตพระมหากษัตริย์แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ เวลาบ่าย ๑๖ นาฬิกา วันนี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินไปทรงวางพวงมาลาที่พระบรมราชานุสรณ์ ทรงจุดธูปเทียนถวายสักการะบูชาแล้วเสด็จพระราชดำเนินกลับ

ทางราชการประกาศกำหนดวันที่ ๖ เมษายน เป็นวันจักรี หยุดราชการ ๑ วัน มีการชักและประดับธงชาติตามอาคารบ้านเรือนและสำนักงานต่าง ๆ เป็นการเฉลิมฉลองและระลึกถึงวันแรกประดิษฐานพระราชวงศ์จักรี ซึ่งได้ครองราชย์ปกครองประเทศ ให้มั่นคงก้าวหน้ามาจนปัจจุบัน

๖.๔ งานวันฉัตรมงคล

วันที่ ๕ พฤษภาคม เป็นวันคล้ายวันที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบันได้เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติโดยประกอบการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกตามโบราณขัตติยราชประเพณีคณะกรรมการรวบรวมและจัดทำจดหมายเหตุงานพระราชพิธีรัชดาภิเษก ได้รวบรวมพระราชประวัติลงในราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๙๖ ตอนที่พิเศษ วันที่ ๑๕ เมษายน ๒๕๒๒ ตอนหนึ่งว่า

"....ในวันที่ ๙ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๔๘๙ ได้เสด็จขึ้นเถลิงถวัลยราชสมบัติสืบราชสันตติวงศ์ต่อจากสมเด็จพระบรมเชษฐาธิราช พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล ซึ่งเสด็จสวรรคตโดยกระทันหันในวันเดียวกันนั้น ณ พระที่นั่งบรมพิมานในพระบรมมหาราชวัง .... ระหว่างประทับอยู่ต่างประเทศ ได้ทรงพบกับหม่อมราชวงศ์สิริกิติ์ กิติยากร ธิดาองค์ใหญ่ในพระวรวงศ์เธอกรมหมื่นจันทบุรีสุรนาค *(หม่อมเจ้านักขัตมงคล กิติยากร)* และหม่อมหลวงบัว กิติยากร *(สนิทวงศ์)* และได้ทรงประกอบพิธีหมั้นในวันที่ ๑๙ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๔๙๒ ณ เมืองโลซานน์ ประเทศสวิตเซอร์แลนด์

ในปีรุ่งขึ้นก็ได้เสด็จพระราชดำเนินนิวัตพระนคร ประทับ ณ พระที่นั่งอัมพรสถาน พระราชวังดุสิต เพื่อถวายพระเพลิงพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล แล้วทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม ให้ประกอบพระราชพิธีราชาภิเษกสมรส เมื่อวันที่ ๒๘ เมษายน พุทธศักราช ๒๔๙๓ ..... ในวังสระปทุม ในการนี้มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้สถาปนาหม่อมราชวงศ์ สิริกิติ์ กิติยากร ขึ้นเป็นสมเด็จพระราชินีสิริกิติ์

ต่อมาในวันที่ ๕ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๔๙๓ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษก เฉลิมพระนามในพระสุพรรณบัฏว่า **พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช มหิตลาธิเบศรรามาธิบดี จักรีนฤบดินทรสยามินทราธิราช บรมนาถบพิตร** ในการนี้ พระราชทานพระปฐมบรมราชโองการว่า **เราจะปกครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม**

อนึ่ง ในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกนี้ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมสถาปนาเฉลิมพระเกียรติยศสมเด็จพระราชินีขึ้นเป็นสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีด้วย

งานวันฉัตรมงคล เป็นงานพระราชพิธีด้วยเรียกว่าพระราชพิธีฉัตรมงคล เป็นงานเฉลิมสมโภชวันพระบรมราชาภิเษก โดยจัดให้มี**การพระราชกุศลทักษิณานุปทาน ในวันที่ ๓ พฤษภาคม** ณ พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย ในพระบรมมหาราชวัง เจ้าพนักงานเชิญพระโกศพระบรมอัฐิสมเด็จพระบรมราชบูรพการีขึ้นประดิษฐานเหนือพระราชบัลลังก์ภายใต้นพปดลมหาเศวตฉัตร และเชิญพระพุทธรูปประจำพระชนมวารคู่พระบรมอัฐิประดิษฐานในพระที่นั่งบุษบกมาลาประกอบด้วยเครื่องบรมอิสริยราชูปโภคพร้อมสรรพ เวลาประมาณ ๑๖ นาฬิกา ๓๐ นาที พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินเข้าสู่พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงจุดธูปเทียนเครื่องนมัสการแล้ว ทั้งสองพระองค์ทรงจุดธูปเทียนเครื่องราชสักการะกราบบังคมพระบรมอัฐิ พระสงฆ์ ๒๒ รูป สวดพระพุทธมนต์จบแล้ว ทรงจุดธูปเทียนเครื่องทรงธรรม พระราชาคณะถวายพระธรรมเทศนากัณฑ์ ๑ จบแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงประเคนจตุปัจจัยไทยธรรมกัณฑ์เทศน์ แล้วทรงทอดผ้า พระสงฆ์ทั้งนั้นสดับปกรณ์พระบรมอัฐิสมเด็จพระบรมราชบูรพการี ถวายอนุโมทนาถวายอดิเรก ถวายพระพรลา เสด็จพระราชดำเนินประทับรถยนต์พระที่นั่งที่พระทวารเทเวศร์ ในงานวันนี้เจ้าพนักงานและข้าราชบริพารซึ่งเป็นเวรเฝ้า ฯ แต่งเครื่องแบบครึ่งยศ

วันที่ ๔ และวันที่ ๕ เป็นการพระราชพิธีฉัตรมงคล คือ

วันที่ ๔ พฤษภาคม เจ้าพนักงานเตรียมการพระราชพิธีฉัตรมงคล ณ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท เชิญพระพุทธปาฏิมาชัยวัฒน์ประดิษฐานที่ม้าหมู่พระแท่นมุก และเชิญเครื่องสิริราชกกุธภัณฑ์ขึ้นประดิษฐาน ณ พระแท่นนพปฎลมหาเศวตฉัตร เวลาประมาณ ๑๖ นาฬิกา ๓๐ นาที พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินเข้าสู่พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงจุดธูปเทียนเครื่องนมัสการแล้วสมเด็จพระราชาคณะถวายศีล พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงจุดธูปเทียนเครื่องทองน้อยบูชาราชกกุธภัณฑ์ พระครูสตานันทมุนี หัวหน้าพราหมณ์ อ่านประกาศพระราชพิธีฉัตรมงคลแล้ว พระสงฆ์ ๒๐ รูปเจริญพระพุทธมนต์จบแล้ว ถวายอดิเรก ถวายพระพรลา เสด็จพระราชดำเนินกลับ ในงานวันที่เจ้าพนักงานและข้าราชบริภารที่เข้าเฝ้า ฯ ในงานนี้แต่งเครื่องแบบครึ่งยศ

วันที่ ๕ พฤษภาคม ตอนเช้า เวลาประมาณ ๑๐ นาฬิกา ๓๐ นาที พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถเสด็จพระราชดำเนินเข้าสู่พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงจุดธูปเทียนเครื่องนมัสการ สมเด็จพระราชาคณะถวายศีล พระสงฆ์ ๒๐ รูป ถวายพรพระ จบแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงประเคนภัตตาหาร พระสงฆ์รับพระราชทานฉันเสร็จแล้ว ทรงประเคนจตุปัจจัยไทยธรรม พระสงฆ์ถวายอนุโมทนา ถวายอดิเรก ถวายพระพรลา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงจุดธูปเทียนเครื่องทองน้อยบูชาราชกกุธภัณฑ์ พราหมณ์เบิกแว่นเวียนเทียนสมโภชนพปฎลมหาเศวตฉัตรสิริราชกกุธภัณฑ์ พนักงานประโคมฆ้องชัย สังข์ แตรบัณเฑาะว์และดุริยางค์แล้ว พราหมณ์เจิมนพปฎลมหาเศวตฉัตร โหรผูกผ้าสีชมพู พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระสุหร่ายเครื่องราชกกุธภัณฑ์ แล้วเสด็จพระราชดำเนินกลับ เจ้าพนักงานและข้าราชบริพารที่เข้าเฝ้า ฯ ในงานตอนนี้แต่งเครื่องแบบปรกติขาวประดับเหรียญ

เวลา ๑๒ นาฬิกา ทหารบก ทหารเรือ ยิงปืนใหญ่เฉลิมพระเกียรติ ฝ่ายละ ๒๑ นัด

ตอนบ่าย เวลาประมาณ ๑๖ นาฬิกา ๓๐ นาที พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จออกพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวประทับพระราชบังลังก์หน้าพระแท่นนพปฎล มหาเศวตฉัตร เจ้าพนักงานชูพุ่มดอกไม้ทองเป็นสัญญาณ ชาวประโคมกระทั่งแตรมโหระทึก ทหารกองเกียรติยศถวายความเคารพ แตรวงบรรเลงเพลงสรรเสริญพระบารมี เมื่อสุดเสียงประโคมแล้ว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานราชอิสริยาภรณ์จุลจอมเกล้า แก่พระราชวงศ์และข้าทูลละอองธุลีพระบาท เสร็จแล้วเสด็จขึ้น เจ้าพนักงานได้สัญญาณชาวประโคม

กระทั่งแตรมโหระทึก ทหารกองเกียรติยศถวายความเคารพ แตรวงบรรเลงเพลงสรรเสริญพระบารมี พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินเข้าสู่พระอุโบสถ ทรงจุดธูปเทียนถวายนมัสการพระพุทธมหามณีรัตนปฏิมากร และพระพุทธรูปฉลองพระองค์แล้ว เสด็จพระราชดำเนินไปยังปราสาทพระเทพบิดร ทรงจุดธูปเทียนเครื่องราชสักการะถวายบังคมสมเด็จพระบูรพมหากษัตริยาธิราช แล้วเสด็จพระราชดำเนินไปประทับรถยนต์พระที่นั่งที่ประตูเกยหน้าวัดพระศรีรัตนศาสดาราม แล้วเสด็จพระราชดำเนินกลับ พระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการขึ้นถวายบังคมต่อไป บ่ายวันนี้แต่งเครื่องแบบเต็มยศสวมสายสร้อยจุลจอมเกล้า

วันที่ ๕ พฤษภาคม ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าให้เปิดปราสาทเทพบิดร ณ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม ในพระบรมมหาราชวัง เพื่อให้พระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการและประชาชน ได้ถวายบังคมสมเด็จพระบูรพมหากษัตริยาธิราช ตั้งแต่เวลา ๘ นาฬิกา จนถึง ๑๗ นาฬิกา ในการนี้แต่งกายสุภาพ

ทางราชการได้กำหนด วันที่ ๕ พฤษภาคม วันฉัตรมงคล เป็นวันหยุดราชการ ๑ วัน ประชาชนมีหน้าที่ชักและประดับธงชาติตามอาคารบ้านเรือน และสำนักงานต่าง ๆ เป็นการเฉลิมฉลอง

๖.๕ งานวันพืชมงคล

งานวันพืชมงคล แต่เดิมเป็นงาน ๒ งาน ติดต่อกันคือ งานพิธีพืชมงคล และพิธีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ พิธีพืชมงคลเป็นพิธีของสงฆ์ คือเอาข้าวเปลือก ถั่ว งา และพืชพันธุ์ธัญญาหารต่าง ๆ มาเข้ารวมไว้ในพิธีพระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ในตอนเย็นที่ท้องสนามหลวง รุ่งเช้าวันแรกนาขวัญ พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์แล้วรับพระราชทานฉัน ส่วนงานพิธีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญเป็นพิธีพราหมณ์ ภายหลังเมื่อเปลี่ยนแปลงการปกครอง *(เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๕)* แล้ว พิธีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ ถูกยกเลิกไป คงเหลือแต่พิธีพืชมงคล นิมนต์พระสงฆ์ ๑๑ รูป สวดมนต์และสวดคาถาพืชมงคล ต่อท้ายสวดมนต์ที่พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดารามพระที่นิมนต์มาในงานพิธีนี้ต่างกับงานรัฐพิธีอื่น ๆ ไม่ได้นิมนต์โดยถือเกณฑ์วัดหรือตามสมณศักดิ์สูงต่ำ แต่นิมนต์พระราชาคณะเป็นหัวหน้าเพียงรูปเดียว โดยปกติก็ได้แก่พระมงคลทิพยมุนี หรือพระมงคลเทพมุนี ส่วนอีก ๑๐ รูปนั้น นิมนต์เฉพาะประเปรียญ ๙ ประโยค หรือเปรียญชั้นสูง กระทรวงเกษตรจะจัดทำพันธ์ข้าวแล้วพันธ์พืชผักไปตั้งให้พระสวดทำพิธี เมื่อเสร็จพิธีแล้วก็นำเอาพันธุ์ข้าว และพันธ์พืชผักนี้ไปแจกแก่ชาวนาชาวสวนต่อไป เรียกงานนี้ว่า **งานรัฐพิธีพืชมงคล** ซึ่งไม่ได้กำหนดวันไว้แน่นอนเหมือนงาน

รัฐพิธีอื่น แต่ก็ตกอยู่ในเกณฑ์ต้นเดือน ๖ หรือ เดือนพฤษภาคม โหรหลวงจะเป็นผู้หาฤกษ์ว่าในเดือนนั้นวันใดจะเป็นฤกษ์พืชมงคล แล้วจึงนำความขึ้นกราบบังคมทูลกำหนดการงานรัฐพิธีต่อไป

มาในพุทธศักราช ๒๕๐๓ รัฐบาลได้ฟื้นฟูให้มีพิธีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญขึ้นเช่นแต่ก่อนอีก จึงจัดเป็นงาน ๒ วัน วันแรกเป็นพิธีพืชมงคล สวดมนต์ที่วัดพระศรีรัตนศาสดาราม รุ่งขึ้นวันที่ ๒ เป็นวันประกอบพิธีพราหมณ์จรดพระนังคัลแรกนาขวัญที่ท้องสนามหลวง พระยาแรกนา *(ในปีแรก ๆ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าให้อธิบดีกรมการข้าวเป็นพญาแรกนา ต่อมายุบกรมการข้าวแล้ว ได้โปรดเกล้า ฯ ให้ปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์เป็นพระยาแรกนา)* เดินกระบวนอิสริยยศแห่เข้าสู่โรงพิธีพราหมณ์ แล้วตั้งสัตยาธิษฐานหยิบผ้านุ่งแต่งกายไว้พร้อม เมื่อได้เวลาฤกษ์ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จไปประทับยังพลับพลา พระยาแรกนา พร้อมด้วยนางเทพียาตราออกจากโรงพิธี มีราชบัณฑิต และพราหมณ์นำไปสู่ที่แรกนาขวัญเจ้าพนักงานจูงโคเทียมแอกพระยาแรกนาเจิมโคและไถ แล้วจึงไถดะไปโดยรี ๓ รอบ โดยขวาง ๓ รอบ หว่านธัญญพืช พนักงานลั่นฆ้องชัย และไถกลบอีก ๓ รอบ ปลดโคออกจากแอก พราหมณ์เสี่ยงของกิน ๗ สิ่ง ตั้งเลี้ยงโค เสร็จแล้วแห่พระยาแรกนาด้วยกระบวนอิสริยยศออกจากโรงพิธีพราหมณ์ไป

ต่อมาได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้รับงานรัฐพิธีมงคลนี้เป็นงานพระราชพิธีมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ มีงาน ๒ วัน ดังหมายกำหนดการโดยสังเขปดังนี้

วันแรก เจ้าพนักงานเตรียมงานพระราชพิธีที่พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม และที่พิธีมณฑลท้องสนามหลวงไว้พร้อม เวลาประมาณ ๑๖ นาฬิกา ๓๐ นาที พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินขึ้นสู่พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ทรงจุดธูปเทียนกราบนมัสการพระพุทธมหามณีรัตนปฏิมากร และพระพุทธรูปสำคัญ พระราชาคณะถวายศีลจบแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระสุหร่ายถวายดอกไม้บูชาพระพุทธคันธารราษฎร์ ทรงอธิษฐานเพื่อความสมบูรณ์แห่งพืชผลของราชอาณาจักรไทยแล้ว พระครูสตานันทมุนี หัวหน้าพราหมณ์ อ่านประกาศพระราชพิธีพืชมงคล พระสงฆ์ ๑๑ รูป เจริญพระพุทธมนต์ จบแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงหลั่งน้ำสังข์ ทรงเจิมพระราชทานธำมรงค์กับพระแสงปฏักสำหรับตำแหน่งพระยาแรกนาขวัญแก่ปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์แล้ว ทรงหลั่งน้ำสังข์ ทรงเจิม พระราชทานเทพีผู้ที่จะเข้าในการพระราชพิธีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ ขณะนั้นพระสงฆ์เจริญชัยมงคลคาถา พนักงานประโคมฆ้องชัย เครื่องดุริยางค์แล้วพระ-

บาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงประเคนจตุปัจจัยไทยธรรม พระสงฆ์ถวายอนุโมทนาถวายอดิเรก ออกจากพระอุโบสถ เสด็จพระราชดำเนินกลับ วันนี้แต่งกายเครื่องแบบครึ่งยศ

วันที่สอง เวลาประมาณ ๗ นาฬิกา ๓๐ นาที *(ตามฤกษ์)* ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้ปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ขึ้นรถยนต์หลวงที่หน้าวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ออกจากพระบรมมหาราชวังทางประตูสวัสดิโสภา ถนนสนามไชย ไปยังพิธีมณฑลท้องสนามหลวง แล้วเดินกระบวนอิสริยยศแห่ไปส่งที่โรงพิธีพราหมณ์ จุดธูปเทียนถวายสักการะเทวรูปสำคัญแล้ว จะได้ตั้งสัตยาธิษฐานหยิบผ้านุ่งแต่งกายไว้พร้อม

ครั้นเวลา ๘ นาฬิกา ๓๐ นาที พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินโดยรถยนต์พระที่นั่งจากพระตำหนักจิตรลดารโหฐานพระราชวังดุสิต ไปยังพลับพลาท้องสนามหลวง ระหว่างเวลาพระฤกษ์ ๘ นาฬิกา ๑๙ นาที ถึง ๘ นาฬิกา ๔๙ นาที ปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ซึ่งทำหน้าที่พระยาแรกนา จะได้ยาตราพร้อมเทพี ออกจากโรงพิธีพราหมณ์ มีราชบัณฑิต และพราหมณ์นำผ่านพลับพลาหน้าพระที่นั่ง พระยาแรกนาเข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทถวายบังคม แล้วไปยังลานแรกนา เจ้าพนักงานจูงโคเทียมแอก พระยาแรกนาเจิมโคและไถ แล้วจึงไถดะไปโดยรี ๓ รอบ โดยขวาง ๓ รอบ หว่านธัญพืช โหรลั่นฆ้องชัย แล้วไถกลบอีก ๓ รอบ พนักงานปลดโคออกจากแอกพระยาแรกนาและเทพีกลับไปยังโรงพิธีพราหมณ์ พราหมณ์เสี่ยงของกิน ๗ สิ่งตั้งเลี้ยงพระโค โหรหลวงจะได้ถวายคำพยากรณ์ เสร็จแล้วจะได้แห่พระยาแรกนา เป็นกระบวนอิสริยยศจากโรงพิธีพราหมณ์ พระยาแรกนาเข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทถวายบังคมแล้ว เข้ากระบวนไปขึ้นรถยนต์หลวงกลับยังศาลาว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินกลับ วันนี้แต่งกายเครื่องแบบปรกติขาว

วันพืชมงคล ทางราชการกำหนดให้เป็นวันหยุดราชการ ๑ วัน

๖.๖ วันเฉลิมพระชนมพรรษา

งานวันเฉลิมพระชนมพรรษา ปัจจุบันทางราชการกำหนดเป็นวันหยุดราชการ ๒ วัน คือ วันเฉลิมพระชนมพรรษา วันที่ ๕ ธันวาคม ๑ วัน และวันเฉลิมพระชนมพรรษาสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ วันที่ ๑๒ สิงหาคม ๑ วัน

วันเฉลิมพระชนมพรรษา

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบัน ทรงพระราชสมภพเมื่อวันที่ ๕ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๔๗๐ ณ เมืองบอสตันมลรัฐแมซซาชูเสตส์ ในระหว่างที่สมเด็จพระราชบิดาทรงศึกษาวิชาแพทยศาสตร์อยู่ที่มหาวิทยาลัยฮาวาร์ด สหรัฐอเมริกา โดยที่วันที่ ๕ ธันวาคม เป็นวันคล้ายวันพระราชสมภพขององค์พระประมุขของชาติ และทรงเป็นองค์เอกอัครศาสนูปถัมภกแห่งพระพุทธศาสนา จึงถือว่าวันนี้เป็นวันสำคัญยิ่งของชาติและพสกนิกรชาวไทย รวมตลอดถึงสมณชีพราหมณ์ ทางราชการและประชาชนจึงมีงานเฉลิมฉลองเป็นพิเศษมโหฬารยิ่งกว่าวันใด ๆ ในรอบปี และตั้งแต่ปีพุทธศักราช ๒๕๐๓ เป็นต้นมา รัฐบาลได้ประกาศวันเฉลิมพระชนมพรรษาเป็นวันชาติของไทยด้วย งานวันเฉลิมพระชนมพรรษา จึงมีทั้งงานพระราชพิธี งานของทางราชการ และงานของประชาชนทั่วประเทศด้วย.

งานพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษาในกรุงเทพมหานครร่วมจัด ๒ แห่ง คือที่พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย และที่พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม มีทั้งพิธีสงฆ์ พิธีพราหมณ์ พิธีโหร และสวดนพเคราะห์ ส่วนในจังหวัดต่าง ๆ จัดที่ศาลากลางจังหวัด หรือที่ว่าการอำเภอ มีพิธีสงฆ์และพิธีเฉลิมพระเกียรติ สำหรับในกรุงเทพมหานครมีพิธีการดังนี้

(๑) การจัดสถานที่ เจ้าหน้าที่กรมการศาสนาวางสายสิญจน์รอบพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัยโยงเข้าไปในพิธีมณฑล รอบฐานพระแท่นพระมหาเศวตฉัตร โยงไปรอบโต๊ะบูชาพระพุทธรูปไชยวัฒน์ เทวรูปพระเคราะห์ เทียนมหามงคล เทียนเท่าพระองค์ แล้วโยงไปที่อาสนสงฆ์สำหรับพระสงฆ์ถือเจริญพระพุทธมนต์ อีกสายหนึ่งโยงจากพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย เข้าสู่พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม วงรอบฐานองค์พระพุทธมหามณีรัตนปฏิมากร โยงมาที่โต๊ะบูชา และโต๊ะบูชาเทวดาพระเคราะห์ แล้วโยงไปที่อาสนสงฆ์สวดนวัคคหายุสมธัมม์ สำหรับพระสงฆ์ถือสวดนพเคราะห์และโหรถือสวดบูชาเทพดานพเคราะห์

(๒) บรรพชิตจีนนิกายและอนัมนิกายถวายพระพร จัดที่หน้าพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ในตอนบ่ายของวันงานพระราชพิธีตามหมายกำหนดการ ก่อนเวลา ๑๖ นาฬิกา ๓๐ นาที เจ้าหน้าที่กรมการศาสนานิมนต์พระสงฆ์จีนนิกายและอนัมนิกายถือพัดยศเข้ายืนเรียงแถวที่มุขหน้าพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม คอยเฝ้ารับเสด็จเมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถเสด็จพระราชดำเนินถึงประทับยืนตรงหัวแถว เจ้าคณะใหญ่ *(ผลัดกันแต่ละปี)* ขึ้นนำสวดถวายพระพรชัยมงคลด้วยคำสวดฝ่ายมหายานจบแล้วเจ้าคณะใหญ่อีกฝ่ายหนึ่ง อ่านรายงาน

ถวายพระพรชัยมงคลเป็นภาษาไทยเสร็จแล้ว ทูลถวายเทียนมังกรพร้อมด้วยเครื่องสักการะบูชาตามธรรมเนียมฝ่ายมหายาน แล้วเสด็จขึ้นสู่พระอุโบสถ.

(๓) **พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ นวัคคหายุสมธัมม์** พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงจุดธูปเทียนบูชาพระพุทธมหามณีรัตนปฏิมากร พระสัมพุทธพรรณี พระพุทธรูปฉลองพระองค์ และทรงจุดธูปเทียนเครื่องนมัสการ แล้วทรงจุดธูปเทียนที่พระสงฆ์สวดนวัคคหายุสมธัมม์ และเทียนที่บูชาเทพดานพเคราะห์สังฆการีอาราธนาพระปริตร พระสงฆ์ ๕ รูปเจริญพระพุทธมนต์นวัคคหายุสมธัมม์ โหรสวดบูชาเทพดานพเคราะห์ เสด็จลงสู่มุขหน้าพระอุโบสถพระราชทานราชสังคหวัตถุ คือ พระราชทานเงินแก่ข้าทูลละอองธุลีพระบาทผู้สูงอายุที่ชราภาพตั้งแต่อายุ ๗๒ ปีขึ้นไป แล้วเสด็จพระราชดำเนินไปยังพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย

พระสงฆ์ที่นิมนต์มาสวดพระพุทธมนต์นวัคคหายุสมธัมม์ ถือเป็นประเพณีสืบมาแต่รัชกาลก่อน ๆ ว่าต้องนิมนต์พระสงฆ์ฝ่ายธรรมยุตจากวัดราชประดิษฐ์ รวม ๕ รูป มีพระราชาคณะเป็นหัวหน้าพร้อมด้วยพระครูฐานานุกรมพระเปรียญ การสวดมนต์นวัคคหายุสมธัมม์หรือสวดนพเคราะห์นั้น พนักงานโหรสวดชุมนุมเทวดาก่อนจบแล้วสังฆการีจึงอาราธนาพระปริตร พระสวดมนต์เจ็ดตำนาน แต่ใส่สูตรตามลำดับนพเคราะห์ หยุดเว้นระยะให้โหรบูชาเทวดาพระเคราะห์ พอโหรบูชาจบลงพระก็สวดต่อสลับกันไปจนกว่าจะจบเทพดานพเคราะห์ ๙ องค์ คือพระอาทิตย์ พระจันทร์ พระอังคาร พระพุธ พระพฤหัสบดี พระราหู พระศุกร์ และพระเกตุ เมื่อสวดจบก็กลับวัด วันรุ่งขึ้นจึงไปรวมกันกับพระสงฆ์ที่เจริญพระพุทธมนต์ในการพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา ๖๐ รูป เพื่อถวายพระพรและรับพระราชทานฉันที่พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย

(๔) **การทรงตั้งสมณศักดิ์** เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชทานสังคหวัตถุแก่ข้าทูลละอองธุลีพระบาทผู้สูงอายุแล้วเสด็จพระราชดำเนินจากพระอุโบสถไปประทับรถยนต์พระที่นั่ง ที่ประตูเกยหลังวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ไปเทียบหน้าพระทวารเทเวศรรักษา เสด็จพระราชดำเนินเข้าสู่พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย เจ้าหน้าที่กรมการศาสนา *(สังฆการี)* นิมนต์พระสงฆ์ที่ได้รับเลื่อนสมณศักดิ์ และได้รับสมณศักดิ์ขึ้นใหม่ เดินเรียงแถวเข้าไปรับพัดยศสัญญาบัตรและผ้าไตร จากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ขณะที่ทรงประเคนตั้งแต่วาระแรกไปจนถึงรูปสุดท้ายนั้น พระสงฆ์ทรงสมณศักดิ์ผู้ใหญ่ ๑๐ รูป มีสมเด็จพระสังฆราช เป็นประธานสวด **ชยนฺโต** นำตั้งเรื่อยไปจนกว่าจะถึงรูปสุดท้าย พระสงฆ์ที่ได้รับเลื่อนและตั้งสมณศักดิ์ขึ้นใหม่ออกไปครองผ้าข้างนอก

เสร็จแล้วกลับเข้ามานั่งยังอาสนะ รูปที่ได้รับสมณศักดิ์ชั้นสูงสุดตั้งพัด รูปอื่นก็ตั้งพัดพร้อมกัน ขึ้น **ยถา ฯลฯ** จบลงแค่ **สุขี พลี** แล้วสมเด็จพระสังฆราชผู้เป็นประธานถวายอติเรกจบ **ภวตุ สพฺพมงฺคลํ ฯลฯ** แล้ว รูปที่สองถวายพรพระพรลา ลุกกลับออกไป

(๕) การเจริญพระพุทธมนต์ พระสงฆ์ที่เจริญพระพุทธมนต์ในงานเฉลิมพระชนม์พรรษา มีจำนวน ๖๐ รูป นิมนต์ฝ่ายละครึ่งทั้งสองคณะ คือ คณะธรรมยุต ๓๐ ตามลำดับสมณศักดิ์จากสูงไปหาต่ำ ในการนี้นิยมนิมนต์พระราชาคณะหัวเมืองเข้าร่วมสวดมนต์ในงานพระราชพิธีใหญ่ ๆ เช่น พระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษานี้ด้วย เพื่อที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะได้ทรงรู้จักคุ้นเคย และฝ่ายพระสงฆ์ก็จะได้ทราบพระราชกรณียกิจและธรรมเนียมประเพณีการเจริญพระพุทธมนต์ รับพระราชทานฉัน เทศน์ ถวายอติเรก ถวายพระพรลา เมื่อมีโอกาสจึงได้นิมนต์พระราชาคณะหัวเมืองเข้าร่วมด้วยเสมอ

พระสงฆ์ที่จะเจริญพระพุทธมนต์เข้านั่งยังอาสนะเรียบร้อยแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไปทรงจุดเทียนมหามงคล เทียนเท่าพระองค์ ทรงจุดธูปเทียนบูชาพระพุทธรูปสังฆการี อาราธนาศีล ทรงศีลจบแล้ว เสด็จฯ ขึ้นพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย สังฆการีเข้าไปอาราธนาพระปริตร พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์การพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา

สวดมนต์จบแล้ว ฉันน้ำชา ตั้งพัดถวายอติเรกและถวายพระพรลาตามระเบียบพิธีหลวง

(๖) สวดถวายพรพระและรับพระราชทานฉัน รุ่งขึ้นจากวันพระราชพิธี หรือวันที่ ๖ ธันวาคม พระสงฆ์ที่เจริญพระพุทธมนต์ ๖๐ รูป และพระสงฆ์ที่เจริญนวัคคหายุสมธัมม์ ๕ รูป เข้าสู่พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย รูปใดมาถึงก่อนก็เข้านั่งยังที่ของตนที่นั่งสวดมนต์ การฉันภัตตาหารในงานพิธีหลวงต้องใช้บาตรใส่ถลกด้วย สังฆการีจะรับบาตรไปตั้งที่โต๊ะสำรับซึ่งอยู่หน้าอาสนสงฆ์ (ถ้าเป็นงานใหญ่ มีพระมาก จะรับเฉพาะพระเถระ) เวลา ๑๐ นาฬิกา ๓๐ นาที พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระบรมราชินีนาถเสด็จฯ ถึงพระบรมมหาราชวัง เสด็จ ฯขึ้นพระที่นั่งไพศาลทักษิณก่อน ทรงจุดธูปเทียนบูชาพระสยามเทวาธิราช แล้วเสด็จ ฯออกพระที่นั่งอัมรินทรวินิจฉัย ทรงจุดธูปเทียนบูชาพระพุทธรูปบูชาพระเทวรูปพระเคราะห์ ทรงจุดธูปเทียนเครื่องนมัสการ ทรงกราบแล้วประทับนั่ง พระสงฆ์ทั้งหมดสวดถวายพระพร การถวายพรพระในงานหลวงไม่มีสมาทานศีล เพราะไปมีในตอนถวายเทศน์มงคลวิเศษกถาถวายหลังฉันภัตตาหารแล้ว

สวดพระพรจบแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและพระบรมวงศานุวงศ์เสด็จ ฯไปทรงประเคนภัตตาหาร ทรงสนทนาอยู่จนกว่าพระจะฉันหวานและฉันน้ำชา จึงเสด็จ ฯ ไปประทับยังพระเก้าอี้ เจ้าหน้าที่จะยกโต๊ะที่วางสำรับออกไป ต่อจากนั้นก็เป็นวาระที่ทรงสดับพระธรรมเทศนามงคลวิเศษกถา.

(๗) ถวายเทศน์มงคลวิเศษกถา การถวายเทศน์ในงานพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษาประจำปีเรียกว่า ถวายเทศน์มงคลวิเศษกถา นับว่าเป็นพิเศษต่างจากถวายเทศน์ในงานพระราชพิธีอื่น สังฆการีจะเลือกนิมนต์สมเด็จพระราชาคณะ หรือพระราชาคณะรูปใดรูปหนึ่งอย่างงานอื่นไม่ได้ พระสงฆ์ผู้รับหน้าที่ถวายเทศน์มงคลวิเศษกถานี้ จะต้องนำความขึ้นกราบบังคมทูลเมื่อมีพระบรมราชานุญาตลงมาแล้วก็ถือเป็นที่ประจำที่จะต้องถวายเทศน์ทุกปีจนกว่าจะมีเหตุจำเป็น เช่น ชราภาพหรือได้ถวายมาแล้วนานปี จึงกราบทูลและพระบรมราชานุญาตเปลี่ยนเป็นรูปอื่น ปัจจุบันสมเด็จพระสังฆราชทรงถวายเทศน์ ใช้เวลาประมาณ ๑ ชั่วโมง เมื่อถวายเทศน์มงคลวิเศษกถาจบแล้ว ลงจากธรรมาสน์มานั่งยังอาสนะเดิมในแถว *(ไม่* **ยถา บนธรรมาสน์)** แล้วพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะเสด็จ ฯ ไปประเคนเครื่องไทยธรรมกัณฑ์เทศน์พร้อมทั้งในปวารณา แล้วพระผู้ถวายเทศน์จึง **ยถา** พระสงฆ์ทั้งหมดรับ **สพฺพี ฯลฯ** จนจบ

เมื่อพระสงฆ์กลับออกจากพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัยแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินกลับ แต่พระบรมวงศานุวงศ์ คณะองคมนตรี คณะรัฐมนตรี และบรรดาข้าราชการทั้งฝ่ายทหาร ตำรวจ พลเรือน ต้องรออยู่เวียนเทียนสมโภชดวงพระราชสมภพอีกระยะหนึ่ง พระครูหัวหน้าพราหมณ์ ตั้งพิธีบายศรี แก้ว ทอง เงิน บรรดาผู้ที่อยู่ที่เฝ้า ฯ ยืนเข้าแถวเรียงรายรอบพระมหาเศวตฉัตร รับแว่นเวียนเทียนแว่นแก้ว ทอง เงิน จากพระมหาราชครู ส่งเวียนเทียนต่อกันไปจนครบถ้วนสามรอบจึงเสร็จพิธีเวียนเทียนและกลับ ตลอดเวลา ๑๖ นาฬิกา ๓๐ นาที พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จ ฯ มาสู่พระบรมมหาราชวังอีกวาระหนึ่ง เสด็จ ฯ ออก ณ ท้องพระโรง กลางพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท คณะทูตานุทูตต่างประเทศเข้าเฝ้ากราบบังคมทูลถวายพระพรชัยมงคลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำรัสตอบแล้วเสด็จกลับ.

(๘) งานราชอุทยานสโมสร เป็นงานเนื่องในการพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา ทรงกำหนดให้จัดขึ้นในบ่ายวันที่ ๘ ธันวาคมทุกปี ที่สนามหญ้าพระที่นั่งอัมพรสถานพระราชวังดุสิต ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้เลขาธิการพระราชวังเชิญพระบรมวงศา-

นุวงศ์ คณะองคมนตรี คณะรัฐมนตรี คณะทูตานุทูต สมาชิกสภาร่างรัฐธรรมนูญ ข้าราชการฝ่ายทหาร พลเรือน ตำรวจที่มียศตั้งแต่ชั้นพันเอก พันตำรวจเอก และข้าราชการชั้นเอกขึ้นไป ไปเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท บรรดาผู้ได้รับเชิญแต่งตัวครึ่งยศไปรอเฝ้า ฯ พร้อมกัน พระบรมวงศานุวงศ์ คณะองคมนตรีคณะรัฐมนตรีและคณะทูตานุทูตไปรอเฝ้า ฯ อยู่ทางหัวสนามหญ้าด้านหน้าพระที่นั่งอัมพรสถานใกล้กับบันไดที่เสด็จลง ข้าราชการนอกนั้นยืนเข้าแถวเรียงรายตามสังกัดกระทรวง มีปลัดกระทรวงเป็นหัวหน้า

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถพร้อมด้วยสมเด็จเจ้าฟ้าพระเจ้าลูกยาเธอ พระเจ้าลูกเธอเสด็จพระราชดำเนินลงสู่สนามหญ้าทั้งสองพระองค์เสด็จพระราชดำเนินไปทรงปฏิสันถารตามลำดับ เมื่อเสด็จผ่านแถวข้าราชการกระทรวงใด ปลัดกระทรวงพร้อมด้วยข้าราชการกระทรวงถวายความเคารพปลัดกระทรวงกราบบังคมทูลให้ทรงทราบว่า เป็นข้าราชการกระทรวงนั้น เสด็จพระราชดำเนินไปทรงปฏิสันถารตามลำดับทุกกระทรวงจนรอบสนาม แล้วจึงเสด็จ ฯ เข้ากลางสนามทรงสนทนากับพระบรมวงศานุวงศ์ องคมนตรีและนายกรัฐมนตรีทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทาน เลี้ยงน้ำชา เครื่องว่าง มีสุรา วิศกี้ แชมเปญ สุดแต่ใครจะชอบอย่างใด เลือกได้ตามอัธยาศัย ข้าราชการต่างเหล่า ต่างกระทรวงเมื่อมาชื่นชุมนุมพบปะก็สนทนาร่าเริงกันอย่างเป็นระเบียบ ระหว่างรับประทานดื่มน้ำชา สุรา อาหาร นั้น ท่านนายกรัฐมนตรีกล่าวปราศรัยกราบบังคมทูลถวายพระพร ขอให้ทรงพระเกษมสำราญ เชิญชวนผู้ที่มาในงานดื่มถวายพระพรชัยมงคล ดุริยางค์บรรเลงเพลงสรรเสริญพระบารมีพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำรัสตอบ ทรงสนทนาปราศรัยกับพระบรมวงศานุวงศ์และนายกรัฐมนตรี จนได้เวลาพอสมควรตามพระราชอัธยาศัย จึงเสด็จขึ้น.

งานพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษาดังกล่าวนี้ในบางปีที่เป็นการเหมาะสมก็ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้จัดครบทุกประการ บางปีก็เว้นบางงาน โดยเฉพาะงานราชอุทยานสโมสรได้เว้นมาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๑๖ งานพระราชพิธีที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้จัดทุกปีได้แก่ การถวายพระพรของบรรพชิตฝ่ายมหานิกาย และธรรมยุตนิกาย การสวดมนต์เย็นเวลาค่ำ การพระราชทานราชสังคหวัตถุ การทรงตั้งสมณศักดิ์ ซึ่งอาจโปรดเกล้า ฯ ให้จัดในวันหนึ่งวันใดวันหนึ่งที่ใกล้เคียงกับวันที่ ๕ ธันวาคม ซึ่งเป็นวันเฉลิมพระชนมพรรษา และมีการยิงปืนใหญ่เฉลิมพระเกียรติ ในวันที่ ๕ ธันวาคม เวลา ๑๒.๐๐ น. และทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้สำนักพระราชวังจัดที่สำหรับลงพระนาม และนามถวายพระพรไว้ในพระบรมมหาราชวัง ในวันที่ ๕ ธันวาคม เวลา ๙.๐๐-๑๗.๐๐ นาฬิกา การแต่งกายของข้าราชบริพารที่ร่วมในการพระราชพิธีแต่งเครื่องแบบเต็มยศสายสะพายจุลจอมเกล้า การลงพระนาม

ถวายพระพรแต่งเครื่องแบบปรกติขาว

งานส่วนประชาชนมีการตามประทีปโคมไฟในเวลากลางคืน ชักและประดับธงชาติตามอาคารบ้านเรือนและสำนักงานต่าง ๆ

วันเฉลิมพระชนมพรรษาสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ

สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ทรงพระราชสมภพวันที่ ๑๒ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๔๗๕ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้กำหนดการงานพระราชพิธีเป็นงาน ๒ วัน คือในวันที่ ๑๒ และวันที่ ๑๓ สิงหาคม ประจำทุกปี ในตอนเช้าเป็นการทรงบำเพ็ญพระราชกุศลส่วนพระองค์ นิมนต์พระสงฆ์จำนวนเท่าพระชนมพรรษาเข้าไปรับพระราชทานอาหารบิณฑบาตที่พระตำหนักจิตลดารโหฐานพระราชวังดุสิต พระราชพิธีจัดให้มีที่พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย เจ้าหน้าที่พระราชวังจัดแต่งสถานที่เตรียมเครื่องงานพระราชพิธี เจ้าหน้าที่สังฆการีจัดสายสิญจน์ไปเข้าพิธี และถวายพระสงฆ์ถือเจริญพระพุทธมนต์ด้ายสายสิญจน์สำหรับงานพระราชพิธีนั้น สังฆการีนำไปถวายให้พระ**มงคลทิพยมุนี** ทำพิธีเสกบริกรรมก่อน แล้วจึงนำมาวางในงานพระราชพิธีมงคลทุกงาน พระสงฆ์ที่นิมนต์มาเจริญพระพุทธมนต์ในงานพระราชพิธีนี้ นิมนต์ตามลำดับสมณศักดิ์จากสูงมาหาต่ำ และนิมนต์คละนั้น มีจำนวนเท่ากันหรือไล่เลี่ยกันทั้งฝ่ายธรรมยุตและมหานิกายเจริญพระพุทธมนต์บ่ายวันที่ ๑๒ สิงหาคม รุ่งขึ้นรับพระราชทานฉันภัตตาหารเพล เสร็จแล้วสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงประเคนจตุปัจจัยไทยธรรม พระสงฆ์ต้องมีผ้ากราบรับประเคน สมเด็จพระราชาคณะนั้น เสด็จไปทรงประเคนที่อาสนสงฆ์กับที่นั่งพระราชาคณะรองลงมาจากนั้น ต้องลุกจากอาสนสงฆ์เรียงแถวเข้ารับ เจ้าพนักงานจัดโต๊ะปูลาดผ้าขาวตั้งตรงที่สมเด็จพระบรมราชินีนาถประทับยืน พระที่เข้ารับนำผ้ากราบไปยืนวางบนโต๊ะสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงประเคนโดยทรงวางใบปวารณาหรือเครื่องไทยธรรมลงบนผ้ากราบ รับประเคนเครื่องไทยธรรมแล้วกลับไปนั่งยังอาสนสงฆ์ที่เดิม สมเด็จพระสังฆราชถวายอนุโมทนา **ยถา สพฺพี ฯลฯ สา อทฺธลทฺธา ฯลฯ** ถวายอติเรก ฯลฯ **ภวตุ สพฺพมงฺคลํ ฯลฯ** จบแล้ว ถวายพระพรลา งานนี้มีแต่เจริญพระพุทธมนต์ในวันแรก วันรุ่งขึ้นรับพระราชทานฉันไม่มีถวายเทศนา ส่วนระเบียบการเจริญพระพุทธมนต์และถวายพรพระ รับพระราชทานฉัน ก็เช่นเดียวกับงานพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษาพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

ในวันเฉลิมพระชนมพรรษาสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ ประชาชนพศกนิกรทั้งหลายมักจัดงานเฉลิมฉลองเป็นการเทอดพระเกียรติ หลายประการในแต่ละปี

และมักจะทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้คณะบุคคลต่าง ๆ เข้าเฝ้า ฯ ถวายพระพรชัยมงคล และมีการจัดกิจกรรมต่าง ๆ เป็นการเทอดพระเกียรติ และทูลเกล้า ฯ ถวายเงินและสิ่งของ เพื่อร่วมโดยเสด็จพระราชกุศลในการกุศลสาธารณต่าง ๆ เป็นอันมากทุกปี.

๖.๗ งานวันสารท

วันสารท คือวันทำบุญกลางปีตามประเพณีนิยมของคนไทย ซึ่งจะมีการทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้แก่บุพการี หรือญาติที่ล่วงลับไปแล้วในวันแรม ๑๕ ค่ำเดือน ๑๐ นับจากวันสงกรานต์ตามจันทรคติจนถึงวันสารทจะครบ ๖ เดือนพอดี วันสารทในแต่ละท้องถิ่นของไทยจะมีการคลาดเคลื่อนกันบ้าง เช่นในภาคกลางกำหนดวันแรม ๑๕ ค่ำเดือน ๑๐ เรียกว่า สารทไทย ทางภาคใต้มีการทำบุญเดือน ๑๐ เรียกว่ารับส่งตายาย คือวันขึ้น ๑๕ เดือน ๑๐ เป็นวันรับตายาย หรือทำบุญกลางเดือน ๑๐ วันและแรม ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๐ เป็นวันทำบุญอีกวันหนึ่ง เรียกว่าวันส่งตายาย ชาวรามัญ กำหนดวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๑ เป็นวันสารทมอญ ชาวลาวกำหนดวันแรม ๑๔ ค่ำ เดือน ๑๑ เรียกว่าวันสารทลาว

วันสารทเป็นวันที่ถือเป็นคติสืบกันมาว่า ญาติที่ล่วงลับไปแล้ว จะมีโอกาสได้กลับมารับส่วนบุญจากญาติพี่น้องที่ยังมีชีวิตอยู่ ดังนั้นจึงมีการทำบุญอุทิศส่วนกุศลไปให้ญาติที่ล่วงลับไปแล้วในวันนี้ อีกประการหนึ่ง สังคมไทยเป็นสังคมเกษตรกรรม มีการทำนากันเป็นอาชีพหลัก ในวันกลางปีนี้ เป็นฤดูกาลที่ปักดำข้าวกล้าลงในนาเสร็จเรียบร้อยแล้ว มีภาระแต่เพียงคอยซ่อมแซมต้นข้าวในนา และรอเก็บเกี่ยวเมื่อข้าวสุกต่อไป จึงเป็นเวลาที่พอจะว่างไปร่วมทำบุญกันได้ จึงได้มีการทำบุญร่วมกันที่วัดเป็นอันมากในวันนี้

ขนมในวันสารทที่จะขาดมิได้อย่างหนึ่ง คือขนมที่เรียกกันว่ากระยาสารท คือขนมที่ต้องทำด้วยข้าวตอก กวนกับน้ำตาล ใส่ถั่วลิสง งา เป็นต้น ซึ่งเป็นของประเพณี บางท้องถิ่นอาจมีวิธีทำแตกต่างกันไป เช่นทำขนมข้าวตอกคลุกกับน้ำตาลที่กวนแล้ว ปั้นเป็นลูกกลม ๆ ขนาดลูกบอลล์ขนาดเล็ก แล้วคลุกกับข้าวตอกรอบนอกอีกทีก็มี บางแห่งก็มีขนมกง ขนมเจาะหูก็มีข้าวต้มลูกโยนก็มี

พอถึงวันสารทไทย ชาวบ้านเตรียมแต่งตัว จัดแจงข้าวปลาอาหาร ขนมสารท พากันไปทำบุญตักบาตรที่วัดประจำหมู่บ้านของตน ทายกทายิกาก็ไปถือศีลกินเพลอยู่ที่วัดบ้าง พวกหนุ่มสาวก็เอากระยาสารทไปส่งตามหมู่บ้านญาติใกล้ ๆ บ้าง ไกล ๆ บ้างเป็นการเยี่ยมเยียนถามสารทุกข์สุขดิบกันในวันกลางปี

แต่มีประเพณีอีกอย่างหนึ่ง ซึ่งแทรกอยู่ในเรื่องของสารทไทย คือบางแห่งนิยม **ตักบาตรน้ำผึ้ง** กันก็มี บางแห่งใช้ตักบาตรน้ำตาลทรายด้วย โดยถือคติตอนที่พระพุทธเจ้าเสด็จ

ประทับจำพรรษาอยู่ในป่าปาลิไลยก์พระองค์เดียว มีช้างปาลิเลยยกะ กับลิง เป็นผู้คอยถวายอุปัฏฐากช้างเป็นผู้คอยถวายน้ำฉันน้ำใช้ ลิงคอยหาผลไม้มาถวายและเอาน้ำผึ้งรวงมาถวายด้วย ชาวไทยของเราเลยถือประเพณีว่าควรมีการตักบาตรน้ำผึ้งถวายในคราวนี้ เพราะยังอยู่ในฤดูกาลจำพรรษาของพระสงฆ์พอดี และมีส่วนพอดีที่จะจิ้มกับข้าวต้มลูกโยนด้วย

๖.๘ งานวันลอยกระทงตามประทีป

การลอยกระทงตามประทีปถือกันเป็นประเพณีมาแต่โบราณกาลว่าเพื่อบูชารอยฝ่าพระบาทของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งประดิษฐานอยู่ที่หาดทรายฝั่งแม่น้ำนัมมหาในชมพูทวีป ตามเรื่องราวในอรรถกถาปุณโณวาทสูตรว่า

สมัยหนึ่ง พระศาสดาเสด็จไปยังแม่น้ำมหานที พระยานัมมหานาคราชอาราธนาให้เสด็จไปสู่นาคพิภพด้วยความศรัทธาเลื่อมใส เพื่อจะถวายสักการะบูชา พระองค์จึงเสด็จไปตรัสเทศนาแก่พญานาคราชพร้อมทั้งบริวารแล้วเสด็จกลับ ขณะนั้นพญานาคราชได้กราบทูลขอสิ่งที่ระลึกอย่างใดอย่างหนึ่งไว้ เพื่อเป็นอนุสาวรีย์ที่กราบไหว้บูชาในกาลต่อไป พระผู้มีพระภาคจึงประทานให้ตามความประสงค์โดยประดิษฐานรอยฝ่าพระบาทไว้ริมฝั่งแม่น้ำนัมมทานทีนั้น ให้เป็นที่สักการบูชาของพญานาคราชสืบมา

โดยความเชื่อและเลื่อมใสในเรื่องนี้ จึงเกิดมีประเพณีลอยกระทงตามประทีปขึ้นในหมู่พุทธศาสนิกชนทั้งหลาย เพื่อบูชารอยฝ่าพระพุทธบาทดังกล่าวนั้น แต่จะเกิดนิยมกันขึ้นครั้งไร เมื่อไร และนิยมทำในโอกาสไม่ปรากฏแน่นอนนัก ได้ความแต่เพียงว่าเกิดนิยมขึ้นในประเทศไทยนี้ ตั้งแต่ครั้งกรุงสุโขทัยเป็นราชธานี ในราวแผ่นดินพระมหาธรรมราชาลือไทย รัชกาลที่ ๔ หรือแผ่นดินพระมหาธรรมราชาลิไทย รัชกาลที่ ๕ และนิยมทำกันเป็นประเพณีในวันเพ็ญเดือน ๑๒ ซึ่งเป็นฤดูน้ำเหนือลดเพราะปรากฏในหนังสือตำรับท้าวศรีจุฬาลักษณ์ ซึ่งเป็นพระสนมเอกของพระมหาธรรมราชาลิไทย ผู้เป็นธิดาพระศรีมโหสถ ตำแหน่งราชครูตระกูลพราหมณ์ ได้เรียบเรียงเป็นเรื่องเกี่ยวด้วยราชพระเพณี ๑๒ เดือน ในราชสำนักพระมหาธรรมราชาลิไท กล่าวไว้ตอนหนึ่งใจความว่า

ถึงวันเพ็ญ ๑๒ พระร่วงเจ้า *(พระมหาธรรมราชาลิไทย)* รับสั่งให้บรรดาพระสนมนางในเถ้าแก่ชะแม่ท้านางทั้งหลายตกแต่งกระทงประดับดอกไม้ธูปเทียนนำลงลอยนำหน้าที่นั่ง ตามประเพณีของกษัตริย์โบราณที่มีมา ตัวท้าวศรีจุฬาลักษณ์เองก็ถูกเกณฑ์ด้วย แต่ขณะนั้นยังมิได้รับสถาปนาเป็นท้าว คงมีชื่อว่า “นางเรวดีนพมาศ” อยู่ตามชื่อเดิม ก่อนถวายตัวเข้ามาอยู่ในพระราชวัง นางเรวดีนพมาศ คิดด้วยปัญญาตนเองในขณะนั้น

ว่า วันเพ็ญเดือน ๑๒ ตามปรกติย่อมมีบัวสายชนิดหนึ่งเบ่งบานดอกออกรับแสงจันทร์ในเวลากลางคืนผิดกว่าบัวสายอื่น ๆ ที่มีดอกบานแฉพาะกลางวัน ดอกบัวที่บานกลางคืนนี้เรียกว่า "ดอกกมุท" เป็นดอกบัวพิเศษปีหนึ่งมีดอกบานครั้งเดียวในวันนี้เท่านั้น นางจึงเห็นสมควรว่ากระทงที่จะแต่งประทีปลอยพระบูชาฝ่าพระพุทธบาทในวันนี้ ให้เข้ากับพิธีพราหมณ์โบราณและตกแต่งเป็นเครื่องสักการะด้วยดอกไม้ที่มีในสมัย จึงผจงจัดเย็บกระทงเป็นรูปดอกกมุท แต่ละกลีบติดประทีปน้ำมันเปรียงพระโคนำ ลงลอยหน้าพระที่นั่ง ปรากฏว่ากระทงของนางเรวดีนพมาศงามสะดุดตาคนทั่วไป

พระร่วงเจ้ารับสั่งถามความหมายนางก็ทูลอธิบายเหตุผลได้จนเป็นที่พอพระราชหฤทัย ถึงกับสั่งในที่ประชุมวันนั้นว่า ต่อไปเบื้องหน้าขอให้ทุกคนเอาอย่างนางเรวดีนพมาศนี้จงแต่งกระทงประทีปลอยในวันเพ็ญเดือน ๑๒ ให้เป็นรูปดอกกมุลสืบไป

เนื้อความตามที่ยกมากล่าวนี้ แสดงว่าการลอยกระทงตามประทีปบูชาฝ่าพระพุทธบาทในวันเพ็ญเดือน ๑๒ ของไทยเรา ทำกันมาครั้งกรุงสุโขทัยเป็นราชธานีนานมาแล้ว ส่วนพิธีดั้งเดิมทำกันมาอย่างไร พึงศึกษาได้จากหนังสือพระราชพิธี ๑๒ เดือน พระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวราชกาลที่ ๕ ในที่นี้จักกล่าวแต่พิธีที่ราษฎรนิยมทำกันเป็นประเพณีในปัจจุบัน ดังนี้

๑) ถ้าเป็นพิธีที่ร่วมกันทำเป็นหมู่คณะ อย่างเช่นที่ทำกันทางภาคเหนือ ในจังหวัดเชียงใหม่เป็นต้น วัดทั้งหลายเป็นหัวหน้านำศรัทธาวัดของตน จัดทำกระทงใหญ่เป็นประธานของวัดขึ้นกระทงหนึ่ง ตกแต่งประกวดกันตามความคิดของแต่ละวัดสวยงามมาก ถึงวันเพ็ญเดือน ๑๒ เวลาตั้งแต่ย่ำค่ำเป็นต้นไป แต่ละวัดก็แห่กระทงประธานของวัดตนไปสู่ท่าน้ำตามที่นัดหมาย เป็นขบวนมโหฬารสนุกสนานมาก มีกระทงเล็กกระทงน้อยของศรัทธาแห่เข้าขบวนตามกันไปเป็นทิวแถว แล้วไปตั้งประกวดกันก่อนที่ท่าน้ำได้เวลาพอสมควรแล้วก็ร่วมกันบูชากระทงของตนแล้วลอยกระทงทั้งเล็กทั้งใหญ่ลงแม่น้ำ ให้ลอยไปตามกระแสน้ำนำลงลอยเป็นวัด ๆ ประกวดการลอยกันด้วย จนหมดทุกวัดและทุกหมู่คณะเป็นอันเสร็จพิธี การลอยกระทงของเมืองเหนือในวันนี้สนุกสนานมากเป็นพิเศษ ทั้งหนุ่มสาวเฒ่าแก่และเด็กชายหญิงต่างแต่งกายประกวดประชันกันสวยงามมากมีการตามประทีปตามบ้านเรือนและจุดประทัดดอกไม้ไฟบูชาด้วย จึงครึกครื้นไม่น้อยกว่าจะเสร็จงานก็ครึ่งคืนค่อนคืน

---

๑ น่าจะไม่ตรงกับความหมายตามเป็นจริง เพราะยังมีพิธีจุดโคมไฟหรือตามประทีปอีกประการหนึ่ง เรียกว่าพิธีจองเปรียง คือตามประทีปเรียงเป็นแถวรายรอบพระเจดีย์ เปรียงแยกเป็นปะเรียง หมายว่า เรียงราย(ความหมายภาษามอญ) จุดเรียงราย

๒) สำหรับพิธีทำกันในแห่งอื่น มักทำกันเป็นส่วนบุคคล ตามศรัทธาของแต่ละคน ไม่ใช่ทำเป็นหมู่คณะเป็นระเบียบอย่างที่ทำกัน ทางภาคเหนือดังกล่าวแล้ว ระเบียบพิธีจึงง่าย ๆ เฉพาะตัวเพียงแต่ในวันเพ็ญเดือน ๑๒ เวลาค่ำ เมื่อใครศรัทธาใคร่จะลอยกระทงบูชาฝ่าพระพุทธบาทดังกล่าว ก็จัดเตรียมกระทงแล้วนำไปยังท่าน้ำ จุดเทียนในกระทงแล้วก็กล่าวคำบูชา จะว่าออกเสียงหรือว่าในใจก็แล้วแต่ถนัด จบแล้วลอยกระทงตามประทีปนั้นลงในกระแสน้ำก็เป็นอันเสร็จพิธี เห็นจะเพราะการทำเป็นส่วนบุคคลดังกล่าวนี้ พิธีลอยกระทงตามภาคอื่น ๆ จึงไม่ใคร่ขลังหรือจริงจังอย่างทางภาคเหนือ ผู้ลอยกระทงส่วนมากไม่ใคร่รู้เรื่อและเหตุผลของพิธี จึงมักทำเป็นเล่น หรือสนุกสนานเสียมากกว่าแต่อย่างไรก็ตาม พิธีลอยกระทงนี้ก็เป็นการบูชาพระรัตนตรัยส่วนหนึ่ง พึงกำหนดทำให้ชอบด้วยเหตุผลจึงควร

คำถวายกระทงสำหรับลอยประทีป

คำบาลี **มยं อิมินา ปทีเปน, อสุกาย, นมฺมทาย, นทิยา, ปุลิเน ฐิตं มุนิโน, ปาทวลญฺชं, อภิปูเชม, อยं, ปทีเปน, มุนิโน ปาทวลญฺชสฺส, ปูชา, อมฺหากं, ทีฆรตฺตं, หิตาย, สุขาย, สंวตฺตตุ.**

คำแปล ข้าพเจ้าทั้งหลาย ขอบูชา ซึ่งรอยพระพุทธบาท ที่ตั้งอยู่เหนือหาดทราย ในแม่น้ำชื่อนัมมทานนีโน้น ด้วยประทีปนี้ กิริยาที่บูชารอยพระพุทธบาท ด้วยประทีปนี้ ขอจงเป็นไป เพื่อประโยชน์และความสุข แก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย สิ้นกาลนาน เทอญ ฯ

๖.๕ งานวันปิยมหาราช

วันที่ ๒๓ ตุลาคม เป็นวันอภิลักขิตสมัยคล้ายวันสวรรคตพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระปิยมหาราช ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้กำหนดการงานพระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลทักษิณานุปทานเป็นการประจำปี งานนี้จัดเป็นงานวันเดียว มีสวดมนต์ ถวายเทศนาและสดับปกรณ์ พระสวดมนต์มีจำนวน ๒๐ รูป ไม่ได้นิมนต์ตามเกณฑ์สมณศักดิ์ แต่นิมนต์โดยถือเกณฑ์วัดที่เกี่ยวกับพระบรมอัฐิพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระบรมอัฐิสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ และพระบรมอัฐสมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า ส่วนพระสดับปกรณ์พระบรมอัฐมีจำนวน ๕๗ รูป เท่ากับพระชันษาพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว นิมนต์ตามลำดับสมณศักดิ์จากสูงลงไปหาต่ำ พระถวายเทศนาก็นิมนต์พระราชาคณะชั้นสูง ตั้งแต่ชั้นรองสมเด็จพระราชาคณะลงมา งานพระราชพิธีนี้จัดที่พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย แต่บางครั้งก็จัดที่พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท และพระที่นั่งดุสิต

มหาปราสาทไม่ต้องวงสายสิญจน์และไม่ต้องตั้งหม้อน้ำมนต์ เพราะเป็นพระราชพิธีทักษิณานุปทานทรงบำเพ็ญพระราชกุศลเกี่ยวด้วยพระบรมอัฐิ มิใช่พระราชพิธีมงคล

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถเสด็จไปทรงวางพวงดอกไม้ ทรงจุดธูปเทียนเครื่องราชสักการะ กราบถวายบังคมพระรูปพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว *(พระบรมรูปทรงม้า)* ที่ลานพระราชวังดุสิตก่อน แล้วจึงเสด็จพระราชดำเนินไปยังพระบรมมหาราชวัง เสด็จเข้าสู่พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว *(พระองค์เดียว)* ทรงจุดธูปเทียนเครื่องนมัสการแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ ทรงจุดธูปเทียนเครื่องราชสักการะ กราบถวายบังคมพระบรมอัฐิแล้วประทับนั่งยังพระเก้าอี้ พระสงฆ์ ๒๐ รูปสวดพระพุทธมนต์ *(ระเบียบการสวดพระพุทธมนต์ในงานพระราชพิธีนี้ก็เช่นเดียวกันกับสวดพระพุทธมนต์ในงานพระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลคล้ายวันสวรรคตรัชกาลที่ ๘ ดังกล่าวมาแล้วข้างต้น)* เมื่อสวดพระพุทธมนต์จบแล้ว นิมนต์พระขึ้นนั่งยังธรรมาสน์ อาราธนาศีลและอาราธนาธรรม ถวายเทศนาจบ ยถาบนธรรมาสน์ สมเด็จพระสังฆราช หรือสมเด็จพระราชาคณะที่เป็นประธานในการสวดมนต์ตั้งพัดรับ **สพฺพี ฯลฯ** จบแล้ว ทรงประเคนเครื่องไทยธรรมกัณฑ์เทศน์ และทรงทอดผ้าสดับปกรณ์สังฆการีนิมนต์พระสงฆ์ที่สวดมนต์ไปนั่งยังอาสนสงฆ์เพื่อสดับปกรณ์ การสดับปกรณ์พระบรมอัฐินี้คงนั่งตามลำดับสมณศักดิ์ ไม่นั่งสลับตามเกณฑ์วัดเหมือนสดับปกรณ์ผ้าคู่ในงานพระราชพิธีสงกรานต์ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จมาทรงทอดผ้าไตร พระสงฆ์ว่า **อนิจฺจา ฯลฯ** ชักผ้าสดับปกรณ์เสด็จแล้วกลับไปนั่งยังอาสนสงฆ์ตามเดิม สมเด็จพระสังฆราชถวายอติเรก พระสงฆ์องค์รองขึ้น **สพฺพุทฺธานุภาเวน ฯลฯ อยญฺจ โจ ฯลฯ ภวตุ สพฺพมงฺคลํ ฯลฯ สทา โสตฺถี ภวนฺตุ เต** แล้วสมเด็จพระราชาคณะ หรือพระราชาคณะรูปที่ ๒ ถวายพระพรลาเสร็จแล้วลงจากอาสนะกลับ สังฆการีจะนิมนต์พระเข้าสดับปกรณ์ทีละชุดอีกครั้งหนึ่ง กะพอดีกับที่นั่งบนอาสนสงฆ์ งานใหญ่เช่นนี้ตามปกติต้องมีมาติกา *(หรือจะไม่มีมาติกาก็ได้ สุดแต่ฝ่ายสำนักพระราชวังจะแจ้งให้สังฆการีทราบ และสังฆการีก็เผดียงให้พระรูปหัวหน้าทราบอีกครั้งหนึ่ง)* พระที่เข้าสดับปกรณ์ชุดแรก เมื่อว่า **อนิจฺจา ฯลฯ** ชักผ้าสดับปกรณ์เสร็จแล้ว ต้อง **ยถา ฯลฯ สพฺพี ฯลฯ** ถวายอติเรก ฯลฯ **อยญฺจ โข ฯลฯ ภวตุ สพฺพมงฺคลํ ฯลฯ** จบแล้วรูปที่ ๓ ต้องถวายพระพรลา จึงลุกจากอาสนสงฆ์ออกไป พระสงฆ์จากอาสนสงฆ์ออกไป พระสงฆ์ที่จะเข้าสดับปกรณ์ชุดต่อ ๆ ไปในงานเดียวกันนี้ไม่ต้อง **ยถา ฯ สพฺพี ฯลฯ** ไม่ต้องถวายอติเรก ไม่ต้องถวายพระพรลา เพียงแต่ว่า **อนิจฺจา ฯลฯ** ชักผ้าสดับปกรณ์ ก็ลุกจากอาสนสงฆ์ออกไปได้

ในจังหวัดต่าง ๆ มีการพระราชพิธีวันปิยมหาราช ที่ศาลากลางจังหวัดและที่ว่าการอำเภอต่าง ๆ มีพิธีสงฆ์ ประกาศพระเกียรติคุณและการวางพวงมาลา กราบบังคมพระบรมรูปทรงม้า

ในวันที่ ๒๓ ตุลาคม วันปิยมหาราช เป็นวันหยุดราชการ ๑ วัน ประชาชนชาวไทยทั่วประเทศ จะมีพิธีถวายบังคมพระบรมรูปทรงม้าในกรุงเทพมหานคร มีการวางพวงมาลาและถวายบังคมพระบรมรูปทรงม้าที่ลานหน้าพระที่นั่งอนันตสมาคม พระราชวังดุสิต ในจังหวัด อำเภอต่าง ๆ ในงานพิธีบำเพ็ญกุศลที่ศาลากลางจังหวัด ที่ว่าการอำเภอต่าง ๆ ทั่วพระราชอาณาจักร ในโรงเรียน ในงานพิธีบำเพ็ญกุศลที่ศาลากลางจังหวัด ที่ว่าการอำเภอต่าง ๆ ทั่วพระราชอาณาจักร ในโรงเรียนสถานศึกษาทั่วพระราชอาณาจักร มักจัดพิธีที่สถานศึกษานั้น ๆ

๖.๑๐ งานวันรัฐธรรมนูญ

งานวันรัฐธรรมนูญเป็นการฉลองวันที่ระลึก ซึ่งพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานรัฐธรรมนูญเป็นหลักการปกครองประเทศ คือวันที่ ๑๐ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๔๗๕ พิธีนี้แต่เดิมจัดเป็นงานรัฐพิธี แต่ในปัจจุบันทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้จัดเป็นงานพระราชพิธีที่กรุงเทพมหานครจัดทำพิธีที่พระที่นั่งอนันตสมาคม พระราชวังดุสิต เป็นงานพิธีสงฆ์เสร็จในวันเดียว คือนิมนต์พระสงฆ์ ๑๕ รูป มีสมเด็จพระราชาคณะเป็นประธานในการเจริญพระพุทธมนต์และรับพระราชทานฉันภัตตาหารเพล เสร็จแล้วพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงประเคนผ้าไตร และเครื่องไทยธรรมแด่สมเด็จพระราชาคณะ ประธานรัฐสภา นายกรัฐมนตรี และข้าราชการการเมืองชั้นผู้ใหญ่อื่น ๆ ประเคนพระสงฆ์รูปต่อไป พระสงฆ์ถวายอนุโมทนา ถวายอดิเรกและต้องถวายพระพรลาด้วย เพราะถือว่าพระที่นั่งอนันตสมาคมนี้เป็นที่พระราชทานรัฐธรรมนูญ เคยเป็นที่ประชุมสภาผู้แทนราษฎร เป็นที่เสด็จพระราชดำเนินทรงเปิดประชุมรัฐสภา และเป็นพระที่นั่งอยู่ในพระราชฐาน พระราชวังดุสิต

หมายกำหนดการพระราชพิธีฉลองวันพระราชทานรัฐธรรมนูญ แห่งราชอาณาจักรไทยในปัจจุบัน มีสาระโดยย่อดังนี้

วันที่ ๑๐ ธันวาคม พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินไปยังพระที่นั่งอนันตสมาคม พระราชวังดุสิต เวลา ๑๐ นาฬิกา ๓๐ นาที ทรงจุดธูปเทียนเครื่องนมัสการพระสงฆ์ ๑๕ รูป เจริญพระพุทธมนต์จบแล้ว ทรงประเคนภัตตาหารพระสงฆ์รับ

พระราชทานฉันเสร็จ ทรงประเคนผ้าไตรและจตุปัจจัยไทยธรรม พระสงฆ์ถวายอนุโมทนา ถวายอดิเรก ถวายพระพรลา แล้วเสด็จพระราชดำเนินกลับ ในงานนี้แต่งเครื่องแบบเต็มยศ สายสะพายช้างเผือก
